Cs. SZABÓ LÁSZLÓ

IRGALOM

Elbeszélések

ANONYMUS
ROMA 1955

IRGALOM

ANONYMUS

Cs. SZABÓ LÁSZLÓ

Magyar Versek Aranytól Napjainkig

Anonymus kiadás, Róma

Copyright
by
Anonymus
1955

Cs. SZABÓ LÁSZLÓ

IRGALOM

Elbeszélések

Közel hozzád, távol tőled
Gondolatom csak felőled.
Kazinczy

ANONYMUS
ROMA 1955

ELŐSZÓ

Versek és elbeszélések magukért felelnek, olvasójuk nem szorul az író útmutatására. Ezúttal mégis tartozom néhány tájékoztató szóval.

Három elbeszélés megjelent korábbi gyűjteményeimben. *A Kolostor Előtt* « A Kígyó » című kötetben, *A Zsámoly* és *Húsvét Amalfiban* az Olcsó Könyvtár « Szerelem » című füzetében. Ezt a könyvecskét 1944-ben adták ki s jóformán ismeretlen. Mind a három elbeszélésen végeztem nyelvi javításokat. A többi elbeszélés sohasem jelent meg könyvben. Valamennyinél mostani szövegüket tartom véglegesnek.

Hét elbeszélés 1948 után született, az emigrációban s bujdosó életünkről szól. Az olvasó a címek alatt a történet évéből kitalálhatja, hogy melyekre gondolok. E tekintetben a *Húsvét Amalfiban* című háborús legenda lelki vízválasztó a kötet derekán, mert a címadó és élen álló kisregénytől eltekintve az emigrációs történetek mind utána következnek.

Tizennyolc esztendővel ezelőtt « Levelek a Száműzetésből » címen megjelent egy esszé kötetem. Akkor önkéntes, belső száműzetésre gondoltam a magyar és európai értelem gyászos kudarcai között. Ma igazi számkivetésből adhatnék hasonló címet ennek az elbeszélés kötetnek. Csakhogy közben nagyot változott az írójuk. Tizennyolc év előtt nem láttam ki a végítéleti sötétségből. Kemény esztendők, súlyos csapások s a hit azóta megtettek bizakodóvá.

Mint említettem, hét elbeszélés idegen földön született, idegenbe szakadt életünkről. A korábbi írások

átnézése közben azonban rájöttem, hogy a hazai eredetű elbeszélések közül is kettő jóslatosan, bár öntudatlanul mai állapotomat előlegezte. *A Kegyenc* című kisregény az egyik, amely 1588-ban történik ugyan s 1947-ben került papírra Magyarországon, mondanivalójában mégis jellegzetesen emigráns írás. A másik novella *A Kép*, amely az író eredeti szándéka szerint tréfának indult, de jóformán az első soroknál kitört a jámbor szándékból s azt a fojtogató pillanatot rögzítette, amikor már javában szerelték a drótsövényt az országhatár körül. Azok, akik otthon kéziratban látták e két elbeszélést, hamarább rájöttek igazi értelmükre, mint maga a szerző. Mert az írók igazmondása ösztönösebb és gyanútlanabb, mint ahogy az olvasó gondolja. Utólag akár évekig csiszolhatjuk a mondatokat, a lényeget alvajáró módjára kimondjuk az első fogalmazásnál. 1948-ban felajánlottam a két elbeszélést egy hazai folyóiratnak, de a szerkesztő eltanácsolt a közléstől. Akkor nehezteltem rá, ma igazat adok neki. Olyan állapotban született mind a kettő, amikor a lélek már menekült hazulról. Nemsokára a test is követte.

A Kegyenc formára történelmi elbeszélés vagy « beszély », hogy Gyulai Pálék kedvesen avitt szavával éljek. Egyik alakja: Jósika István, erdélyi kancellár élő alak volt, járt Velencében s valószínűleg ő az a Transilvano, aki az egyik beszélő szerepét betölti Diruta korabeli könyvében az orgonajátékról. Igazak a költött mese mögött meghúzodó tragikus erdélyi események is Báthori Zsigmond korában, amely Európaszerte minden idők egyik legsötétebb évtizede volt. A történetet akkor költöttem, amikor az « Erdély Öröksége » című tíz kötetes memoár sorozat második köteteként sajtó alá rendeztem és bevezettem a 16. századvégi erdélyi emlékirókat. Novellám hőse képzelt

alak, bár írás közben többször gondoltam Szamosközy Istvánra, a nagyszerű humanista történészre.

A Csere című szatíra szereplői is költött figurák.

A kötetzáró *Karthagó* nem novella a szó szoros értelmében, mint ahogy a kötet derekán a húsvéti legenda sem az. Példabeszédnek neveztem, az Újszövetség jelképes példabeszédeire gondolva. 1949-ben írtam, a vatikáni teherpályaudvar mellett, hontalanságom első fél esztendejében. Lassan írtam, szándékosan lelassítva. Mindig hű magyarnak és jó európainak éreztem magamat s az emigráció kezdetén, a honvesztés friss sebével a szívemben ez a hitvallás a közös európai műveltség mellett heteken át megmentett az alámerüléstől.

1948-ban a kommunista szellemi hatóságok eleven halálra ítélték bennem az írót. Élve átadtak a meddőségnek, megsemmisülésnek. Ime, mégis élek. Sok mindenkinek tartozom köszönettel Olaszországban és Angliában írói megmeneküléséért, elsők között kedves római kiadómnak, aki immár második könyvemet bocsátja az olvasó elé.

London, 1955 május.

IRGALOM

Történik 1950-ben, Olaszországban.

B.-nek

Kisasszony napja volt, szeptemberben. Elcsöndesült a föld, mintha örökre megbánta volna a rengéseit, láváit és özönvizeit. Virágokat szöktetett a patak, az ág nem marasztalta már a gyümölcsöt, sem az ég a madarait. S a szőlőkben nagy termés igérkezett.

Dániel tíz órakor Cervignanoban átszállt a gradoi autóbuszra. Ott zakatolt az állomás mögött, orral a poros útnak. Két asszony ült az elején, a gyerekek derékig kilógtak a nyitott ablakból s dörömbölgették a kocsi oldalát.

— Beérünk tizenegy előtt Gradoba?

— Hogy a csudába ne — felelte a kalauz, behúzta maga mögött az ajtót s odaszólt a vezetőnek, hogy indítson.

Az ég fátyolos volt, az országút szomjas. Dániel megint elővette az asszony táviratát. Századszor került elő a zsebéből Firenze óta, körben a széle már mindenütt beszakadt. "Nyolcadikán tizenegykor a Giacosa terraszán Gradoban. Csókol Anna." Németül szólt a távirat. Ausztriában szövetséges katonai cenzúra volt.

Mért éppen Gradoban, ezen az Isten háta mögötti adriai zátonyon? Mért ezen a néptelen fürdőhelyen? Mért nem Velencében, félúton Firenze s Karintia közt, ahonnan az asszony érkezik?

Sötét foltokban feltűntek a tengerparti pineaerdők maradványai. Ravennától húzódnak fel rozsdás dere-

kukkal a forró homokon, mozdulatlanul úszó, lapos koronájuk alatt suhogó, illatos esőkkel. A táj kihalt volt, mintha csak az imént szántotta volna végig Attila. Aztán messze, a fehér por felett rezegni kezdett Aquileia harangtornya.

Anna valamikor augusztusban kúszott át az aknamezőn. Bécsből adott először életjelt, előbb háromszavas táviratban, aztán egy semmitmondó levélben. Még ki kellett jutnia Ausztria szovjet övezetéből. Egy hét mulva Klagenfurtban bukkant fel, aztán a Wörthi tó mellől írt. Csak onnan merte bevallani, hogy hamis papírral utazik s nincs olasz vízuma. Hogy fog bejutni Olaszországba? Hogyan találkozhat egy ártatlan férfi az ártatlan feleségével a század derekán? Dániel a két hónaponként toldozgatott olasz papírjával be se tehette a lábát idegen konzulátusra.

Most aztán levelezhetünk, gondolta napokig. Ha futja bélyegre, akárhány szerelmes levelet átvisz a vonat az Alpokon. Irhatnak egymásnak a kései rózsanyílásról, még egy-egy virágot is szoríthatnak a lapok közé. A föld salakját is kiszolgálja a posta, nem kér vízumot a borítékra. Nyájasan rákösöntek a firenzeiek: "hallom kiszökött a felesége, gratulálok! Mikor megy érte?" Oh, hamarosan, hamarosan, egy-két nap múlva, s nyelt egy nagyot. Minek kezdje magyarázni, hogy egyikük se teljes jogu ember? Hogy valahol az ártatlanok és bűnözök, szabad emberek és rabok közt tengődnek egy homályos európai árnyékvilágban? Egy nap aztán váratlanul megjött Anna távirata a gradoi találkáról.

Az autóbusz felhajtott a hosszú töltésre. Két oldalt, a laguna apályterületén a halászok csigákat szedegettek a kosarukba. A kocsi lassított, megállt, a vezető kiugrott s piszkálni kezdett a motorházban. Egy kagylószedő ember feltürt nadrágban odaintett

a sárga iszapról, hogy baj van talán? Dánielnek nem volt órája. Baj van? — kérdezte a jegyszedőtől, de olyan halkan a szorongástól, hogy az olasz meg se hallotta. Mélabús volt a táj, mintha lelkében még most is Attila gyújtogatását sinylené. Ezen a lagunán menekült a nép a kardja elől a zátonyszigetekre. Gradoba is. Ugyanaz a kis sziget adja vissza a menekülő asszonyt a bújdosó férfinek, amely valaha befogadta a római menekülőket a húnok elől. Előrehajolt az egyik fiatalasszonyhoz:

— Bocsánat, signora, hány óra?

De mire a nő megmondta, a vezető már visszakászolódott a helyére. Hatalmas porfelhőben gurultak tovább a töltésen.

Egy idő után Dániel megint előrehajolt:

— Signora, nem tudja véletlenül, hol a Giacosa Gradoban?

De a fiatalasszony válasz helyett gyanakvó védekezéssel maga elé húzta az ölébe az egyik lányát.

Az autóbusz a városka közepén tette le őket, a medencénél. Néhány bárka szunnyadt a hólyagzó vizen; a kőpart három oldalán karókra aggatva száradtak a hálók. A halászok rögtön utbaigazitották. Giacosa ott van a nyárfasor elején, amely a fürdőhöz vezet.

A sétány kihalt volt, üres asztalok sütkéreztek a hályogos fényben. Egy gyümölcsárus ült szemközt a kávéházzal, ládái közt, a boltajtóban. Az utcaseprő lila napfoltokat sepergetett a fasorban. Dániel lelassított.

— Elmúlt a nyár — szólt rá mosolyogva a pincér két üres asztal közül. Aztán kijebb húzott egy széket az úttest felöli részen.

Dániel Gradoban akart friss virágot venni. De hátha inkább gyümölccsel várná az asszonyt? Mint a paradicsom első reggelén, amikor a fák először adakozták

vértelen húsukat az embernek. A boltos már fölkelt a székről s biztató figyelemmel nézte. Dániel vett fügét, szőlőt, barackot, körtét, gránátalmát s egy ismeretlen gyümölcsöt, amely ókori falképek oltári áldozatai közt látható. Együtt rendezték et a pincérrel a gyönyörű csendéletet. Aztán megbocsátható babonával két csésze feketét rendelt.

Honnan jöhet Anna, melyik irányból? Három utcácska találkozott a terrasznál, a negyedik út a széles fasor volt a park és fürdők felé. Ki hozza magával? Ki csempészte át a határon? Vagy a levegőből száll alá? A tengerből emelkedik ki? Gyermeki képzelettel, tanácstalanul szőtte magában a titkos határátlépés változatait. De ha Anna egyszer azt mondta, hogy tizenegykor itt lesz, akkor...

A park felől jött, halvány rózsaszín ruhában. Néha keresztülment egy rézsútos sugáron, nem nyelte el a föld, nem zuhantak rá a fák, nem ragadta fel madár a levegőbe. Dániel megindult feléje. De amint lelépett az úttestre, olyan gyenge lett a lába, mint gyerekkorában, hosszú betegség után, az első próbajárásnál. S mintha most is megnőtt volna fekvés közben, sokkal magasabbról látta a világot, mint idejövet, az imént, szinte a fák koronáját verte a fejével meg-megcsukló lábain.

Amikor találkoztak, látta, hogy nem a régi felesége. Megkövült, idegen szempárral találkozott a csontig lesoványodott arcban. Olyan fagy nyílalt át a szivén, mintha tévedésből egy ravatali szobába nyitott volna be.

— Hát megjöttél, szivem.

— Megígértem.

Csókra hajtotta a homlokát, csókra tartotta a száját. Hideg és száraz volt mind a kettő. S a teste

olyan feszes maradt a férfi karjában, mint egy tudatlan gyermeklányé. Aztán végignézett a férjén.

— Lefogytál, Dani. S hogy elolaszosodtál egy év alatt!

A férfi megütődött. Firenzei ócskásnál vette a zsákvászon nadrágját, nemzetközi segélyraktárból származott a kabátja, egy detroiti szabó nevével a bélésben, a nyakkendőt egy tolókocsiról választotta ki az állomásnál.

— Azt hittem, úgy festek, mint egy földönfutó.

Visszavezette az asszonyt a terraszra.

— Enyém a fekete?

— Várj, rendelek másikat. Ez kihült.

— Majd a másodikat forrón iszom.

S az asszony egy hajtásra kiitta a csészét.

— Szőlőt vegyél. Meg fügét. Barackot, kört.

Anna lecsípett néhány szőlőszemet a legkisebb gerezdről, aztán újabb feketét kért, duplát. A keze is lefogyott, madárkaromhoz hasonlított, csuszkált az ujján a gyűrű.

— Igy jöttél át, egy szál nyári ruhában?

— Nem. A park végén van a kofferem, az autóbuszban. Hamarosan el is kell mennünk érte.

Dániel elképedt.

— Te autóbusszal jöttél át a határon?

Az asszony először nevette el magát. De a viduló vonások közt megkövülve ült a két szeme. Az arc már éledt, mint a megtaposva, szétdúltan virító kert, a dermedt tekintet azonban kizárta a világot, mint a leégett ház a hazatérőt a kert közepén.

— Azzal. A veldeni autóbusszal.

— De hogyan?

— Röviden ez történt. Bécsben szereztem hamis papírt, egy névre szóló osztrák személyazonossági igazolványt. Egy kórházban gyártják. Azzal átcsúsztam

a semmeringi orosz zónahatáron s elmentem a klagenfurti olasz konzulhoz. Ajánlólevelem volt hozzá Pestről, egy olasztól. A konzul azt mondta, tegyek eléje valami érvényes útlevelet, ő rögtön beleüti a vízumot. Nyilván azt hitte, hogy van hamis útlevelem. Azt feleltem, hogy most várom az irataimat Bécsből, az útlevelet is s elpárologtam a színe elől. No, ezzel a tervvel megbuktam. Eszembe jutott egy lánykori barátnőm, aki Veldenben élt, gondoltam, elmegyek s megkeresem. Meg is találtam, van egy kis penziója a Wörthi tavon. Tartson el, mondom neki, amíg valahogy átszököm a határon a férjemhez. Ott tartott, kifektetett a napra, órákat aludtam a tóparti deszkán. Nem gondoltam senkire, semmire, rád se. Akkor aludtam ki igazán azt a *gyaloglást*...

Hirtelen elnémult s a férfi válla fölött mögéje nézett.

Dániel megfordult. Két rendőr közeledett sétáló lépésben a medence felől. Fehér ruhában feszítettek, tropusi sisak volt az olajozott, hullámos hajukon; két ifjú tengerésztiszthez hasonlítottak messziről.

— Nálad ugye van írás? Valami igazolvány? — suttogta Anna. Mereven ült, olyan görcsös illemmel és erőltetett mosollyal, mint egy nevelőnő az első ebédnél.

Dániel a kezébe kulcsolta Anna kicsi öklét az asztalon s megszorította.

— Mesélj tovább. Ezek a rendőrök a gyerekekre vigyáznak.

Az asszony lassan majszolni kezdett egy zöld fügét.

— Egyszer csak meglátok egy plakátot Veldenben. Vasárnapi fürdést kínált az osztrákoknak az Adrián. Indulás hajnalban Villachon, Tarvision, Udinén keresztül, pár óra fürdés Gradonál a tengerben, estefelé indulás haza Veldenbe. S nem kell útlevél, csak személyazonossági igazolvány. No, az volt nekem. A

hamis. Futok az utazási irodába, lefizetem a díjat, bejegyeznek s kérik az igazolványt, hogy csoportos vízumért átküldhessék Klagenfurtba, az olasz konzulátusra. Szervusz, gondolom, ezzel a tervvel is felsültem. A konzul ránéz a fényképemre, megismer s kihúz a pakliból. Egye fene, mégis otthagytam a pénzt, meg az igazolványt s visszamentem napozni a deszkára. Ahogy fekszem s szundítok a tóparton, valaki megszólít németül, de idegen kiejtéssel. Felnézek, hát a konzul. Azt kérdi, megjött-e már az útlevelem? Nem tudom, ugratott-e vagy sajnált; azt hiszem, sajnált. Mert aztán rögtön elkezdett biztatni, hogy ne féljek, hamarosan segít valami csoda, te betoppansz Ausztriába vagy én nálad termek Olaszországban. A csoda már megtörtént, mondtam magamban, mert a konzul úr velem napozik Veldenben ahelyett, hogy a klagenfurti irodában ülne a hamis papírommal. Kérdem, hogy kerül ide. Azt mondja, ma kezdte meg a szabadságát. S addig becsuk a konzulátus? Dehogy csuk, ott a helyettese, ütögesse most az a pecséteket. Bizony csak ütögesse, gondoltam, s ütögesse minél gyorsabban, ne is nézze mire üti. Elköszöntem a konzultól, visszamentem a turista irodába s megmondtam, hogy egy nagy koffert is viszek az egynapos útra: ruhákat egy magyar menekültnek. Bécsből küldték a rokonai. Ajaj, baj lesz abból, mondja a hivatalnok, gyanút fognak a határon a finánccok. Bizzam rá inkább, majd ő szól a sofőrnek, hogy dugja el jól az ülése alá. Csak esküdjem meg, hogy nem feledkezem Olaszországban a magyarral. Dehogy feledkezem, sose láttam azt az embert, hátha ragyás? Utközben aztán kiderült, hogy van még egy csempészárunk, egy mopszli. Zsákban hoztuk a pad alatt. Csak azt nem tudta senki, hogy köztük ül a harmadik áru.

Dániel elnevette magát.

— Kutya, koffer és asszony! Három csempészáru egy autóbuszon.

Anna vállat vont.

— Hogyan akarsz élni a mai világban? Törvényszegés nélkül?

Halkan beszélt, mintha a két rendőr elkapott s megértett volna minden magyar szót. Ott tereferéltek a boltajtóban a gyümölcskertésszel.

— Törvényszegéssel — felelte Dániel. — De irgalommal is.

— Irgalommal? Abban nem hiszek.

— Talán fogsz egyszer.

A pincér a harmadik feketét hozta.

— Másnap ment minden, mint a karikacsapás. A határon sötét volt még, a finánc átvette a vezetőtől a csoportos útlevelet, ceruzájával bökdösve összeszámolta a fejeket a kocsilépcsőről, a fejek száma igazat adott a papírnak, mehettünk tovább. Én is, a hamis iratommal, a mopszli is a zsákban, a kofferem is a sofőr alatt. Nyolc órai misére és reggelire már bent voltunk Udinében. Milyen édes kicsi város az, te Dani! Egyszer még megmutatom neked.

Áthajolt az asztalon s megveregette a férfi arcát.

— S most gyere, menjünk a kofferért.

Az autóbusz a parkban állt a füvön, mintha kicsapták volna legelészni. A sofőr az árnyékában hevert, arcán egy szétterített moziújsággal. Anna ráköszönt. Az ember fölnézett, megértette, hogy mért jöttek, barátságosan fölkászolódott, kivette a koffert az ülésből s átadta Dánielnek. Abban volt minden, amit az asszony megmentett életük hajótöréséből. Egy svéd emberre bízta, hetekkel a menekülés előtt. Barátok hozták őket össze Budapesten, még a nevét se tudhatta. De Bécsben megtalálta a koffert a kijelölt helyen.

Anna odaadta borravalónak a maradék schillingjeit. A sofőr meghökkent, aztán cinkos mosollyal végignézett rajtuk.

— Négy órakor indulunk — mondta. — Pont négykor. Innen.

— Oh, sokkal hamarább visszajövök.

De az osztrák csak mosolygott tovább.

— S visszafelé a határon az olaszok megint összeszámolnak. Huszonegyen voltunk. Annyinak kell lenni hazamenet is.

— Mondom, hogy itt leszek. Sokkal hamarább megjövök.

A sofőr Dániel felé nyújtotta a kezét s megszorította.

— Most már könnyebb lesz az élete. Megvannak a ruhái.

De közben az asszonyra kacsintott.

Még jó két órájuk volt Gradoban. Ebédután indult a cervignanoi autóbusz, amelyről átszállhattak a velencei gyorsra.

Egy halászkocsmában ebédeltek. Lépcsős lugasa rányílt a száradó hálókra és szunnyadó bárkákra; a medence pereméről mezítlábas öreg halászok nézegették rövid árnyékukat a vizen. Vörösbort ittak az ebédhez; fekete bornak hívják arrafelé. Előbb egy félliterrel, aztán megtoldották még egy féllel. Anna nagyon keveset evett, a férfi, kicsit restelkedve, ahogy belefért. Hiszen a sofőr is megmondta, hogy jobb dolga lesz ezentúl. Ketten majd csak kibírják.

Másfél éve nem látták egymást s azt hitték, hogy a sohából nem lesz már valaha: ki-ki megkeresi magános sírját a vasfüggöny két felén. Odaveszett mindenük, a férfinek egy fiókra való holmija volt Firenzében, az asszonynak ez a koffer, amelyet egy bolhás kuvasz szagolgatott az asztallábnál. S előttük

Olaszország, ezer kilométer hosszúságban. S az országban több ezer rendőrőrszoba Gradotól Sziciliáig. Lejáró tartózkodási engedélyek, könyörületi meghosszabbítások, kétmillió munkanélküli, másik kétmillió alkalmi munkás, apadó menekülttáborok, a genovai és nápolyi öböl s az öbölben kivándorlóhajók. Röntgenfelvétel. Neki már volt, lesz Annának is. Ujjlenyomat az amerikai konzulátuson. Neki már volt, lesz az asszonynak is. Önéletrajz. Kétszáz sorban, száz sorban, ötven sorban, csak röviden, röviden! Már úgy hangzottak e kicsiszolt rövid önéletrajzok, mint egy-egy prózaköltemény, már ritmusuk volt angolul, megvoltak angol és amerikai helyesírással, titkos rímeket csúsztatott az olasz változatba és stilúsgyakorlatból megköltötte franciául is. De ezentúl jobb lesz a dolga. Mondta a sofőr is. Evett, ivott. S szerette volna csodatevő erővel végighúzni kezét az asszony kővévált tekintete előtt.

Néha-néha szóltak valamit a borról, otthoniakról, a bárkákról, Udinéről. Elálmosodtak mind a ketten. Az ég kitisztult, a partmenti pinealigetből gyanta illat kelt át a lagunán.

— Hoztam egy könyvet a könyveidből. Emlékbe a többiről. Ez volt a legkisebb.

Virágos kötésű ici-pici könyvet húzott ki a táskájából.

— Hogy-hogy éppen ezt? Már nem is emlékeztem, hogy megvan.

— Nem mindegy, hogy melyiket? Ez is megőrzi a holtak emlékét.

Az elpusztult könyvtárra célzott.

— Persze, hogy mindegy. Köszönöm, szívem.

Miniatür könyv volt, virágmintás kötésben. S amint kinyitotta és meglátta a betűit, derengeni kezdett egy elsüllyedt koratavasz. Egy filléres halomból húzta

ki a könyvet, párisi diákkorában. Március eleje volt, átlátszó foltokban friss hó pettyezte a Luxembourg kertet. De a levegő már pezsgett, titkos üzenet szállt a tar ágak hegyére. A diákok a nyitott ablaknál ültek, félbehagyott könyvvel az ölükben, tekintetük a páros kémények fölött kószált. A szél úgy kapdosott a füst után, mint legény a lányok szoknyájába a húsvéti öntözésen. Dániel betért a könyvvel a Luxembourg kertbe, rebbenő figyelemmel, tétova izgalomban olvasni kezdett egy padon s egyszer csak végigborsódzott a gerince. Mi volt a titka ennek a szivettépő útrahívásnak? Felugrott, kifutott az egyik kertkapuig, « hé, kocsis, hajts Loisyba! » — kiáltotta könnybeborulva a kihalt rue de Tournon felé. Nem tudta, hol van Loisy s nem volt bérfogat az utcában. De attól a naptól kezdve heteken át Páris körül bolyongott az ébredő erdőkben, hanyattvetette magát a sáros avaron, nézte, hogy címerbetűkbe fonódnak felette a csupasz ágak, ma íjászverseny van, gondolta s utána díjosztó ünnep az erdőmélyi kastélyban, őt is odavárja koszorúzni Szilvia, a kesztyűvarró lány. Vagy menjen Chaalisba, ahol az apátság romjai közt papír dicsfénnyel a szőke hajukon, jácint és azúr köntösben a végítélet misztériumát játszák a közeli zárdanövendékek? Vadászkürt hívta egy kihalt tópartra, gazdátlan csónak korhadt a nádban, örökzöld borította a tenyérnyi szigetet a holt viz közepén s hattyúk úsztak körülötte, mintha elvarázsolt sírlovagok őriznék egy királynő ravatalát. Iskoladrámát akart írni zárdakisasszonyoknak egy vértanú római lányról, aztán kikeresett egy fát, hogy a nedves holdfénynél Dianának szentelje, sírkövön látta a nevét, térdeplő lányok próbálták kibetűzni a rózsaszínű csillagok alatt s mind várta, hogy egy reggel rákopogtat odújára egy futár a pirospecsétes levéllel, amelyben a király meghívja

karikát ugrani s szembekötősdit játszani Fontainebleauba. Körüljárta Párist az ibolyás erdőkön át, dárdavégű, sűrű rácsokon át benézett az elhagyott kertekbe, esőfoltos szobrok leskelődtek ki a fasorból, az én kővévált szeretőim, mondotta magában egy korábbi életére gondolva, amikor ő volt a park száműzött fejedelme, gitárszót és szomorú dalt hallott a kertilakok bedeszkázott ablakai mögül, nekem énekelnek egy balladát a hűtlen szeretőről, mesélte egy másik életéből, amikor még tollas kalapot viselt. Így múlt el március és április, az elhagyott kertilakok a friss lombok mögé bújtak s lekerültek az ablakdeszkák, a hattyúk a szigetről kiúsztak kenyérmorzsáért a benépesedő tópartra, az eleven nóta és kacagás előzte a láthatatlan vadászokat, képzelt dalokat s a szemérmes Dianát, a Szajna megtelt buzgó kicsi vontatókkal s a Luxembourg kert medencéje apró vitorlásokkal. S már az esőfoltos szobrok se féltek úgy, mint elhagyatva, koratavasszal, amikor csak elvétve szólt a madár s nem hevertek a lábuknál ölelkezők.

— Te mit nézel olyan mereven? — szólt rá Anna.

Az óra kettőt ütött egy szomszéd toronyban.

— Hallod, Dani? Mit nézel olyan mereven?

— Tünődöm.

S olyan gyöngéd mozdulatot tett, mintha szirmokat rázna le a válláról.

— Ez a könyv egy percre visszaadta a fiatalságomat. Azt a boldog időt, amikor még volt hazám az önkéntes bujdosásban. Igazad van, ez a könyv csakugyan megőrzi a holtak emlékét. Jobban, mint akármelyik. Áldja meg az Isten a kezedet, hogy éppen utána nyúltál.

Egy szőlőgerezddel babrált az a kéz. Elválásuk előtt húrok pengetéséhez illett, szinte rákívánkozott egy lantra. Most nem is hasonlított női kézhez; olyan

volt, mint egy kopasz csirkeláb. S hiába mosolyog, az arca se az igazi arc, lárvát visel. Talán viseljen is egyelőre, ki tudja, milyen rémület van ráfagyva alatta a régi kedves arcra.

Anna keze megrándult.

— Megint jönnek — súgta s moccanás nélkül, olyan feszesen ült, mint az elugrásra készülő állat. Dániel követte az asszony tekintetét s megfordult.

Akkor sétált el a két vakító rendőr a medencénél. Egyikük odaszólt egy halásznak. Apja lehetett volna, úgy hasonlítottak.

— Már megint ezektől ijedtél meg? Mondtam, hogy csak gyerekekre vigyáznak.

S türelmetlenül hozzátette:

— Ez most már örökre így lesz?

— Egy darabig így — felelte az asszony csendes daccal. — S talán örökre.

Dániel elharapta a szót. A felesége másfél évvel tovább élt oda túl, mint ő. Kiváltságot szerzett a szenvedésével.

A bor elfogyott, majdnem egy órájuk volt indulásig.

— Ne nézzünk körül, Anna?

Maga se tudta, miféle látnivaló van Gradoban. A csomagot a kocsmában hagyták s betértek a dóm felé. Akkor nyitották ki.

Csupasz, tágas bazilika volt s olyan üdítő frissen tartotta meg római kövei közt az évezredet, mint egy sziklakút feneke az átlátszó, jeges vizet. Időtlennek is, fiatalnak is látszott, csak éppen nem öregnek. Fecske cikázott a nyitott fedélszék gerendái közt. Elfeledkezett a naptárról? Vagy éppen útra készült? Vagy kitagadták a többiek? Bizánci gőggel ragyogtak a mozaiktöredékek.

Egy hordozható deszkaalkotmány állt az oldalha-

jóban. Amolyan körmeneti dobogó, amilyet sátoros ünnepeken négy vállra emelnek a felvirágzott, glóriás szoborral. Már rajta állt a Szűzanya, két asszony öltöztette a vasárnapi körmenet számára. Egy kisfiú a bíbor szőnyeget seperte alatta. Két kislány virágokat rendezett a hepehupás kőpadlón. A sekrestye ajtaja félig nyitva állt, odabenn a ministráns fiú háromszögletű selyemzászlót igazgatott a bojtos zsinórján.

— De jó nekik — szólalt meg Anna hosszú nézdelődés után s a férfi nem tudta kitalálni a hangból, hogy meghatottan mondja-e vagy ingerülten. — Ők még büntetlenül játszhatnak.

— S hogy tudnak játszani! Egyszer majd meglátod, milyen tapsot kap Mária, ha jól viselkedik a körmeneten.

Az egyik lányka megérzett valamit az asszonyon. Kiválasztott egy hosszúszárú virágot s ragyogó szemű, szótlan kedvességgel átnyújtotta. Anna három-négy szót tudott olaszul.

— Grazie, grazie tante — mondta bátortalanul s lehajolt a kislány arcához. Aztán riadtan látta, hogy a férje pénzt kapar elő.

— Dániel, az istenért, nehogy megbántsd.

— Dehogy bántom. Bízd csak rám.

A kislány szó nélkül elfogadta a pénzt s visszament virágot rendezni.

— Ez a kislány nem gondolta, hogy árat kapott a virágért. Ő ajándékot kapott az ajándékért. Egyszerűen ajándékot cseréltünk, mint két fejedelem. Olyan országba kerültél, Anna, ahol a szegény emberek a lelkükben még mind nagyurak.

Már ébredeztek a levelek a parti szélben, amikor elindultak az ország felé. Ráfutottak a töltésre; két oldalt a messzeségben még mindig hajladoztak kosa-

rukkal a kagylószedők. S mint egy mélabús alvilági táj erdőmaradványa, a látóhatáron sötétleni kezdett a szaggatott pinealiget. Ugy látszott, hogy a madár is, állat is, ember is borzadva kerüli, mintha egy letűnt nép hazajáró lelke birtokolná.

Az asszony gyöngéden megveregette Dániel kezét.

— Milyen furcsa érzés ez, Dani — mondta gyönyörűséggel a hangjában.

— Mi, szívem?

— Igy befelé menni. Megállás nélkül, akár napokig. *Távolodni.*

— Hetek óta teszed.

— De eddig még félig a rácsok közt. S hamis papírral. Az is fogságot jelentett.

Dániel felé fordította a nyitott kézitáskáját:

— Látod, nincs benne irat. Nincs többé személyazonosságom, se valódi, se hamis. Még annyi sincs, mint egy csecsemőnek. Arról is van írás a klinikán. Rólam nincs. Nincs dokumentumom!

Körülnézett a félig üres autóbuszban.

— Félelmes érzés. Nagyszerű.

Ráborult a férfi vállára s onnan nézte az oldalt elmaradó tájat. Dániel előremutatott.

— Az ott Aquileia tornya. Egyszer alaposan felégettük.

— Kik, a magyarok? — kérdezte Anna elmélázva s nem mozdította fejét a torony felé.

— Rokonok. A húnok. Az udinei várdombról is az járja a mondában, hogy Attila rakatta föl. Gyönyörködni akart köröskörül a szörnyű látványban. Mese az egész.

Cervignanoban az autóbusz letette őket az állomás elé. Tetőig belepte a por a homokos úton. Fenn a magosban rabló madarak úsztak.

— Nézd csak, héjják. Reggel is ott keringtek, amikor jöttem.

Szeme sarkából rápillantott a lesoványodott asszonyra. Most már mindent együtt látnak. A rabló madarakat Cervignano felett. A firenzei Keresztelőkápolnát. A kivándorlóhajót vagy amit a sors ad.

Ütött az állomásharang.

— Gyere előre, a mozdony felé. Arra üresebbek a kocsik.

De már csak az asszonynak jutott ülés. Rátette a kézitáskáját s kiállt az ablakba a férjéhez.

A táj úgy forgott a kanyargó vonat körül, mint egy lassú hanglemez. Jegenyék vigyáztak az emeletes tanyákra, karcsú fasorok ugrottak be egy pillanatig az ablak vonalába.

— Milyen magyar vidék — merengett Anna. — Lehetne valahol Baranyában is.

— Lehetne, még egy kis darabig. A Po vidékig. Ameddig portyázni jártak a vándor magyarok.

Az asszony fürkészőn nézett a férjére. De Dániel hátraszegett fővel, mereven nézett egy futó harangtoronyra.

— Tudom, mit akarsz mondani. Nincs igazad.

Alig hallható szemrehányás volt Anna szelíd hangjában.

— A magyarnak ott a helye, ahol a többiek maradtak. Ahol szenvednek.

Egy könnycsepp állt a pilláján. Nem törölte le. Két kézzel, görcsösen markolta az ablakrúdat.

— Te nem tudod, honnan jövök. Már te se tudhatod.

A felfuttatott szőlő végtelen füzérbe kötözte az eperfákat a forgó mezőn. Már mosolygott a gerezd a levelek alatt. Egy hónap mulva felkerülnek a hatalmas isten homlokára.

Elsüllyedt évekből harangoztak Annának az állomásnevek. San Giovanni di Nogara, Portogruaro, San Dona di Piave, a márványfejű híddal... Napkeltekor indultak Pestről, előzték a reggeli ködöt a Balatonról, délután a szlovén hegyi kápolnák hagymatetői alatt futottak, halászlámpásokkal volt teleszórva a trieszti öböl, lámpást viseltek ezek a kis pályaudvarok. Igen, éppen ezek. Melyiken is látta azt a kövér állomásfőnököt a dróthálós lámpa alatt? Ugy festett egészen, mint Mussolini tokja.

Dániel lenyomta az ablakot s előrehajolt. Szemlátomást nőtt a nyugtalansága, ahogy Velencéhez közeledtek.

— Rögtön megyünk tovább? — kérdezte Anna.

Ki nem mondott, szívhez szóló kérés volt a hangban.

— Dehogy megyünk! Velence az első jutalmam, amiért kijöttél.

— S hol fogunk hálni?

— Valami fényűző helyen. A legdrágább helyen. Ahová a milliárdosok szállnak.

— Ne bolondozz.

— Nem tréfálok. Ilyen veszélyes csempészáruval nem is mehetek máshova.

S egy csókkal a haján megpecsételte a kötést. De abban a csókban Anna már gondot is vett át, nemcsak örömet. Az első gondot.

2.

Dániel igazat mondott. Amikor megjött a sürgöny, törni kezdte az eszét, hogy miképp törvényesítse a feleségét olasz földön? Akárhogy csúszik át a határon, vízum nélkül jön, a bosszuálló HATÓSÁG háta mögött. A legegyszerűbb megoldás az volt, hogy az első éjszakát Velence és Firenze közt töltik a vonaton,

reggel elmennek a rendőrségre s mindent bevallanak. Neki már volt kartotékja az idegenellenőrzőben (s ujjlenyomata az amerikai konzulátuson); valahogy majd csak eligazítják a dolgot. S Velence? Fussanak csak úgy keresztül rajta? Még ennyi ajándékot se kapjon a földönfutó asszony a keserves évek küszöbén? Ha Anna szembetalálkozik gondtalan múltjával a csatornákban, a nagy szakadás után is magára talál az új életben. Talán nem jár úgy, mint ő.

Mert Dániel egy ideje két emberrel lakott egy testben. Az egyik negyven év emlékíratain dolgozik befalazva egy pesti szobában, nem eszik, nem alszik, sose mozdul többé a helyéről, tömi a fiókját kézirattal s egyszer majd előkerül a csontváza. A másik kezdő proletár a filléres olasz munkapiacon. Jó huszonöt év korkülönbség volt a két ember között. S új énje, az olcsó, fiatal munkaerő mindig harmadik személyben gondolt a befalazott emlékíróra. Ő nem ért rá emlékezni. Korai is lett volna. Egy emberöltőt fiatalodott a nagy szegénységben és szabadságban.

Egy feketéző előtt beleszaladt Renzoba. Pár hónapig együtt dolgoztak egy jegyirodában; Renzo most képes díszművekkel és részletre kapható lexikonokkal házalt. Zongoraművésznek készült valamikor — olyan csodálatosan hosszú ujjai voltak, mint Liszt Ferencnek —, de egy szent János napi tűzijátékon találkozott egy lánnyal, pár hónap múlva megvolt a házasság, esküvő után hamarosan elvitték római hódítónak Abesszíniába, az első gyerek után átparancsolták önkéntesnek Spanyolországba, a második gyerek után Allah felszabaditójának Északafrikába, a sivatagi vereségek s a harmadik gyerek után elvitték kereszteshábor úba az oroszok ellen, még Ukrajnában volt, amikor megszületett a negyedik gyerek.

Apósa eltünt egy bombázásban, testvérbátyját tévedésből agyonverték a partizánok. Nyolc éhes száj vette körül, amikor végre megvált a vitézi élettől. Nyolc vagy kilenc vagy tíz? Renzo nagyvonalú ember volt, nem törődött az efféle számlálgatással. De házassága óta már csak az arcán billentyűzött csodálatos ujjaival.

Rögtön leolvasta a gondot Dániel arcáról. S rövid fejtörés után a megoldással is előállt. Fényűző helyen kell kikötniök, a legdrágább szállodában, ahol nem félnek a rendőrségtől. Ennyi esze Dánielnek is volt. De honnan vegyen hozzá pénzt? Pénz nem kell a dologhoz, mondta ködösen Renzo, legalább is nem sok. Van neki egy öreg barátja, anyja révén szegről-végről rokonok is, övé az egyik velencei luxusszálló; «lusso» jelzéssel áll az útmutatókban. Rögtön ír neki, még ma este, megkéri, hogy fogadja be pár napra papírok nélkül a « heroikus asszony »-t, Dániel csak vigye a szállóba, mondja be a nevét, meglátja, csoda történik. Olyan csoda, amilyet megérdemel a hős asszony, minden idők legbátrabb asszonya! S hosszú ujjait tisztelgő köszöntésre emelte a láthatatlan hősnő előtt. De se írást nem adott, se a tulajdonos nevét nem árulta el. S nyilván estig kiment a fejéből az egész történet. Erre a futó utcai igéretre alapította Dániel a velencei haditervét. Nagyon szeretett volna egy nappal öregebb lenni.

A motoros a szálloda mellett tette ki őket. Éppen akkor síklott egy gondola a mellékbejárathoz egy halom disznóbőr és krokodil bőrönddel. Maga az utas a főkapun tartotta hódoltató bevonulását pár napos királyságába. Azt mondták a hájgyűrűk a tarkóján: « ha nem volna perui útlevelem, holnap vennék egy állampolgárságot. » Azt mondta a gömbölyű háta: « ha tetszik, megveszem ezt a szállodát s mindenkit

az utcára rakok. » Azt mondta a görbe ballába: « ha nem vetik az ágyamat angyalok, holnap Capriban alszom. » Azt mondta a csámpás jobblába: « ha nem ízlik minden falat, holnap Párisban vacsorázom. » Azt mondták a rövid karjai: « ha fúj a szél, holnap Cannesba repülünk. » Ugy lépett be, mint aki foglalni jön, nem lakni. Három szolga futott eléje.

Dániel jobbjában az asszony viharvert, nehéz bőröndje lógott, baljában a szakadozott vulkánkoffere, amelyről két sarkán levált a vasalás.

Anna a kapu előtt visszafogta a férjét.

— *Ide* akarsz bemenni?

A férfi már rég azt számolgatta magában, hogy elérik-e az utolsó firenzei vonatot, ha vacsora nélkül visszafutnak az állomásra? De a kérdésre megemberelte magát.

— Ide bemegyünk.

Az előcsarnok még szénsavas volt a milliomos lehelletétől. Borzongott a szőnyeg a lépteitől. Tüzes pontok szikráztak a csillárban a tekintetétől. Az emberek boldogabb mosollyal forgatták a képeslapokat a karosszékekben s a mozicsillagok keble szemlátomást kitelt a képeslapok fedelén. Megváltozott az előcsarnok, mint hajdan az erdő, ha Pán, a félelmes isten csörtetett keresztül a sűrűn.

— Szobát kérünk — szólalt meg Dániel a pultnál, de nem volt bátorsága letenni a koffereket. Az egyik portás írt, a másik a mennyezetre bámészkodva telefonált. Amelyik írt, félig felnézett a szóra. Szelídebb nézéssel is löktek ki már embert.

— Nincs szobánk.

Sokféle szörnyeteggel kell megvívni egy asszonyért, gondolta Dániel. Néha portás alakja van a sárkánynak. Egy életre vizsgázott Anna előtt új életük küszöbén.

— Tudom, hogy nincs — mondta emeltebb hangon, de megbicsaklott a második szónál. — Én azonban előre foglaltam.

— Itt nálunk?

Ezt már írás közben kérdezte a portás. Föl se nézett.

— Itt, itt. Firenzéből rendeltem.

S megmondta a nevét.

Az a pimasz toll végre megakadt a papíron. Dániel felbátorodva betűnként elismételte a nevét.

— Hívom a szobafőnököt — morogta a portás s eltűnt egy ajtó mögött.

Hosszú tükör állt egy közeli oszlopon. Abból vette észre Dániel, hogy még mindig kezében lóg a két koffer. Lerakta a lábához. Az arca fehér volt, nadrágjából kiment a vasalás, nyakkendője féloldalra csúszott. Kopottabban festett, mint gondolta.

— Mégis jobb lett volna egy kicsi szállodával próbálkozni — mondta Anna. — Valahol az állomás mellett.

Szomorú gyermek beszélt belőle, akit vásárfia nélkül kivisznek a játékbazárból.

— Dehogy lett volna — mordult fel Dániel. Ha még egyet szól az asszony, felkapja a koffereket s elfut világgá, egyet rohan az állomásig. Ebből a cifra pokolból úgyse lehetett méltósággal kihátrálni. Ott viszketett a nyakán a liftes fiú tekintete, hallotta a röhögést a hátukban, amint iszkolnak kifelé, azt kezdte számítgatni, hogy még mindig elcsiphetik a firenzei gyorsvonatot, ha beérik két sonkászsemlével a pályaudvari büffében.

Egy középtermetű férfi közeledett feléjük, fecskeszárnyu sötét kabátban. A portás visszatért a helyére s szó nélkül folytatta az írást.

— Signor Luby?

—Az vagyok.

A férfi kezet csókolt Annának, aztán intett, hogy menjenek a lifthez. Egy portásfiú kikapta a koffereket Dániel kezéből. Fölsiklottak a negyedik emeletre. Közben a szobafőnök megtudakolta, hogy kellemesen utaztak-e? Olyan személytelen, szertartásos udvariassággal beszélt, mintha egy harmadik utashoz szólna a felvonóban. Egy láthatatlan olajmágnáshoz. Egy rézmilliomoshoz. Egy hollywoodi szultánnőhöz.

Kettős mahagoni ajtaja volt a szobának. Kalauzuk felgyújtotta a középső csillárt s széttárta az ablakot. Dánielt megütötte a vízszag, de a nagy fénytől nem látott ki a sötétbe. A falon 18. századi metszetek lógtak koptatott arany keretben, az ágy felett Bassano stílusú régi olajkép. Lábuk elmerült a szőnyegben. Nemes fából készültek a beépített szekrények, muranoi csipkebokor volt a csillár. Világoszöld csempe borította a fürdőszobát, úszómedencének is beillett a kád. Szoba helyett lakosztályt kaptak.

— Megfelel? — kérdezte a fecskefarku Annától előbb olaszul, aztán németül.

— Meg — felelte Anna hangsúly nélkül, kitüntető mosollyal. Dániel nem hitt a fülének. Az asszony már úgy viselkedett, mintha egyenest ezért a velencei lakosztályért sétált volna át az aknákon. Előhúzta az útlevelét s kérés nélkül nyújtotta a szobafőnöknek.

De az olasz könnyű mozdulattal elhárította:

— Ráér Firenzében. Itt most inkognitoban vannak.

S eltűnt a kettős ajtó mögött.

A vulkánkoffer úgy feszített lyukas sarkaival a kecskelábú széken, mint egy kincsesláda. Dániel leereszkedett az ágy szélére. Jártányi ereje se maradt az utolsó órák után. Anna megállt előtte s két ujjával gyöngéden fölemelte az állát:

— Te szélhámos, te. Mikor jön értünk a rendőrség?

Csodálat volt a hangjában.

A férfi fáradtan mosolygott.

— Nem tudom. Holnap reggelig semmiesetre sem. Addig fürödjünk s aludjunk.

Áztak a forró medencében, száritkoztak, heverésztek. Két ember visszatalált az édenkertbe, gyönyörűséggel tapintották a csapokat, vastag törülközőket, selyemfényű lepedőket, illatos szappanokat, mezítláb sétáltak a csúszós, ragyogó csempén s a marasztaló, vastag szőnyegen, átakasztották a metszeteket, bekapcsolták táncmuzsikára a rádiót, birtokukba vették a szobát, mint Ádám a szelíd vadaskertet s Éva az először nyíló virágokat. Aztán eszükbe jutott a másik paradicsom, túl az ablakon. Eloltották a csillárt, hogy sötét ligetükből jobban lássák másik birtokukat.

Telőben volt a hold, egy hosszú résen át kiláttak a csillámló lagunára. Jobbkézt, a kontyos kémények fölött félköríves templomorom derengett. Olyan volt, mint egy megdermedt hullámgyűrű a világos égen. Zászlós szent állt a tetejében, sárkányon vagy csigás díszen, nem lehetett kivenni. Sárkányon tapos, mondta Dániel. A hold egy megszelídült világra sütött, amelyet nem égetett többé sárkányvér s nem pusztították sárkányfogból támadt emberek.

— No, öltözz — sóhajtotta Dániel, — menjünk el vacsorázni.

De Anna válasz helyett fölvette a házitelefont. S az engedelmes dzsinnek nemsokára megjelentek a terített asztallal, akárcsak az Ezeregy Éjszakában.

3.

Másnap későn keltek. Dániel hajnaltájt fölébredt s kiállt a nyitott ablakba. Könnyű szellő babrált a meztelen mellén. Most már tisztán látta, hogy ki emel-

kedik a félkörű templomorom tetejében. Jézus volt, a fiatal katona, pokoljáró keresztes lobogójával. Jelző kurjantás hallszott messziről, talán egy zöldséges bárkáról, amely a Rialto piac felé úszott. Szelíd esőcske kopogott a párkányon. A cseppek megálltak, összefutottak s meghíztak a sűrű telefondrótokon, lent a csatornában moszatlepte küszöbbel csevegett a víz. Nemsokára felkel a nap, gondolta Dániel s meghúzza a harangokat.

Még borús volt, amikor fölkeltek. De északi szél sepert az égen, honfoglaló nomád szél, amely az Alpok mögül tört le a könnyen hódoló déli tájra. Az ablak sarkából most fedezték fel a San Giorgio Maggiore világoszöld sisakját.

Az előcsarnokban összetalálkoztak a fecskefarkuval. Nyájasan s meghitten köszönt oda nekik, mintha örökbérletük volna itt, mintha ők lennének a csalogató cégér. A kapu előtt a hódító milliomos ácsorgott elveszve, gyámoltalanul. Ma délelőtt sokkal szelídebb volt a tarkója, háta, keze, lába. Az egyik szolga a szeme sarkából figyelte bölcs iróniával s készen a vigasszal. Ugyis mindjárt azt kérdi szegény, hogy kisüt-e a nap később a Lidon?

Dánielék belevették magukat a szálloda mögötti útvesztőbe. Velence aznap kóstolt először az őszbe s a hosszú fényorgiák után jólesett keblének az északi szél vasvértes ölelgetése. Az egyik félreeső kis téren egy bábszinház állt, lehúzott függönnyel, mintha a bukott köztársaságot jelképezné, örökre abbahagyott emberi bábjátékaival. Vége a bolond előadásnak, nem farsangol a templom, nem bálozik a zárda, nem énekelnek a heréltek az operákban, kihamvadtak a gyertyák a játékbarlangokban.

— Te Dani, nekem ismerős ez a környék.

— Ráismersz? Csakugyan jártunk itt. El is tévedtünk. A Colleoni szobrot kerestük.

Az asszony megállt egy kis hídon. Nyurga fehér torony nézett be a kémények fölött a csatornába. Szemközt egy öreg házon vadszőlő borult a vasrácsok közé.

— Nincs valahol erre a szent Borbála kép? Az a szép velencei lány?

— De igen, egy-két percre. Ott, a torony alatt. Hogy jut eszedbe?

— Máskor is eszembejutott.... Egyszer menekülés közben is megjelent.

— Igazán megjelent?

— Meg, meg. Mért nézel olyan furcsán?

— Majd elmondom a képnél.

Hamarosan a templomhoz találtak. Szent Borbála képe a jobb kereszthajóban függött, rögtön az oldalkapunál. Nyitott vaskoronát viselt a szőke fején, fehér selyemkendő volt hátul a kontyába tűzve, arany hajfonatok bújkáltak a vállán átvetett kendő fodrai közt. Hamvas, érett, hatalmas lány volt, lehetett volna a termékenység jelképe is, mint egy kihasadó bíbor gránátalma.

— Azért néztem olyan furcsán, mert ezt a képet talán én küldtem eléd az útra. Ezt a lányt a segítségedre.

— Nem értlek.

— Mindjárt megértesz. Emlékszel, milyen szörnyű télben indultam el hazulról. Az volt rólad az utolsó emlékem, hogy a Déli Pályaudvar elől sietsz vissza a városba, meghajlott háttal méssz lefelé az úton, egyre gyorsabban s egyszer se fordulsz meg, egyszer se intesz. Ugy néztem utánad, mint aki utoljára lát ebben az életben. Pár perc múlva elindult a vonat a határra; egyesegyedül ültem az egész kocsiban. Másnap ide

értünk s én kiszálltam ődöngeni. Jéghártya volt a vizen, jeges szél járt a csatornákban, olyan érthetetlen és idegen volt a város, mint addigi életem, amely kezdett leválni rólam. Ma se tudom megmagyarázni, mért szálltam ki. Kószáltam tanácstalanul, be-betértem melegedni a kávéházakba, fel akartalak hívni telefonon, hogy mondd meg, ki vagyok, hol járok, merre menjek, miféle vonatra üljek föl. Az ember nem úgy veszti el a hazáját, hogy leborul a határon, zokogva búcsúzik s kendőbe kötöz egy marék földet. Én úgy vesztettem el, mint akinek egy fejlövés elszakítja a múltját. Az ember még emlékszik, de már csak más valaki, mondjuk egy rokona helyett. Azon a napon kezdődött el bennem a változás, itt Velencében. Aztán betévedtem ebbe a templomba s megláttam szent Borbála képét, amit úgy szerettél valamikor. Ezen a helyen álltam, egy térdeplő katona mellett. Talán tüzér volt, nem ismerem az olasz egyenruhákat. Két hosszú, hosszú könnycsepp vándorolt le az arcán. Térdelj melléje, mondtam magamban, de a lábam csak annál jobban megfeszült. Néztem a képet, nagyon sokáig néztem kábultan, gondolatok nélkül s egyszer csak észrevettem, hogy a kép visszanéz. Láttam, hogy a szavamra vár. Beszélni kezdtem hozzá magamban, mintha a nővéred lenne, de olyan testvéred, akin nem fog a golyó s átkel a fegyvereken és tüzön és határon és ki tud hozni a lángokból s az aknákon keresztül. Eszembe jutottak a bátor lányok és asszonyok, Ágnes, Johanna, a spanyol nők, akik beálltak katonának Napoleon ellen, a régi orosz asszonyok, akik a láncravert uruk mellett gyalogoltak s a pesti nők, akik a németek elől bújtatták a férfiakat s vízért mentek a csapkodó aknák közt. Az nem lehet, hogy ne lássalak többé, nem pusztulhatsz el egyedül, nem lehet bajod, ha kimenekülsz, nem hagyhatnak cserben a régi vértanú lá-

nyok, nem hagyhatnak el a bátrak, a testvéreid, nem hagyhatod el őt szent Borbála .... A végén már hangosan beszéltem a képhez vagy félhangosan, mert a katona felpillantott s arrébb csúszott, hogy helyet adjon az oltárlépcsőn. Magához tért a szívem, minden szótól jobban duzzadt, majdnem szétvetette a mellemet. Kimondhatatlanul jó érzés volt. Tudtam, tudtam, tudtam, hogy nem veszthetlek el, hogy átjössz az aknákon ....

Anna megrántotta a férje karját:

— Dani, Dani csendesedjél. Hát nem jöttem át? Hát itt vagyok, látod.

Behúzta a férfit az egyik padba.

— Te szamár, te. Ha tudnád, milyen fehér vagy. Te bolond fiú. Add ide a zsebkendődet.

Idegenek jöttek, nyitott útikalauzzal s tétován kószáló tekintettel. Az egyik mellékhajóban két kisfiú golyózott. A sekrestyés elment a pad mellett s futólag rájuk mosolygott. Szent Borbála pedig szebb volt, mint valaha.

— Nagyon borzalmas volt, Anna?

— Micsoda, szívem?

— Az átszökés. Azt hiszed, nem vettem észre, hogy soha egy szóval se említed?

Anna csöndesen nevetett.

— Én úgy tanultam, hogy az ember csak akkor beszéljen magáról, ha kérdik. Vártam, hogy kérdezz.

— Ne kötődj. Beszélj komolyan.

— Egy csöppet se volt borzalmas. *Csak* az nem volt borzalmas. Mentem a halál vagy a szabadság elé.

Nagyon elkomolyodva Dániel szeme közé nézett:

— Ne gondold, hogy ezek csak amolyan nagy szavak. Pontosan *így* éreztem.

A sekrestyés gyertyát gyújtott az egyik oltáron s a két golyózó már buzgón segédkezett.

— Maradjunk? Vagy innál egy feketét a téren?

Kivülről behallszott a növekvő gyermekzsivaj.

— Maradjunk, ha nem bánod — felelte az asszony. — Itt mondom el. Hadd hallgassa szent Borbála is.

— Kezd Pestnél.

— Ott kezdem. Kora reggel találkoztunk a Margithíd budai oldalán, egy söröző előtt. Hárman voltunk: a másik menekülő, egy szőkebajuszú fiú, akit többször lekaptak ipari kémkedésért s aztán bizonyíték hiján kirugták, a csempészlány és én. A lány egy határmenti faluból jött fel. Ugy szólt a mese, hogy társam a vőlegénye, én meg a lány nénje vagyok, megyünk hozzájuk falura. Egy szabásfüzet s varró holmi volt nálam, hogy megvarrjam a menyegzői ruhát. S velem volt a kis könyv is, aminek úgy megörültél.

— Nem igazoltattak a vonaton?

— Nem. Ettünk, tréfáltunk, egy művelt ember az ablak melletti ülésen lelkünkre kötötte, hogy nézzük meg a jáki templomot, ott van a közelben. Megigértük neki. Már azzal se törődtem volna, ha rányit a fülkére a rendőrség. Hittem a mesében s úgy örültem a veszélynek, mintha az igazi vállalkozás helyett csakugyan menyegzőre készíteném a hugomat.

— S a fiatalember?

— Az is evett, dalolt, tréfált. Később azt állította Bécsben, hogy félt rettenetesen. Ebédután megérkeztünk a Városba. Keresztülsétáltunk rajta, a lány beszólt a cukrászdába, ma se tudom, mért. Már Pesten a lelkünkre kötötték, hogy bizzunk, engedelmeskedjünk és sohase kérdezzünk. Megyünk a faluba a lányékhoz s pont. Mi azonban egy patakhoz mentünk ki, a határba, ahonnan még látszottak a város tornyai. Leültünk egy kalibánál halászni. Igazán halásztunk, mert a kalibában volt szerszám. Azt is mondták Pesten,

hogy mindent igazán csináljunk, ne csak úgy-úgy. Délután ötkor értünk jött két biciklista.

— Biciklista?

— Én is csodálkoztam. Sose képzeltem, hogy a csempészek biciklin járnak. Vidám, jóképű legények voltak, hónapok óta nem láttam olyan derűs ábrázatokat Pesten. Elbúcsúztunk a lánytól s megindultunk a két bicikli után. Egy darabig a kövesúton mentünk, aztán letértünk a szántásba. Többet nem láttunk falut a határig. Nagy volt a sár, de a két csempész a csúszós agyagon is tudott döcögni, mi meg léptünk utánuk erős menetben. Folyton felfelé. Szürkületkor beértünk az erdőbe.

— Fenyvesbe?

— Ugy emlékszem, tölgyek közé. Melyik fa barátságos maga alatt a növényekhez? A tölgy, ugye? Ördögbordával, mogyoróval, páfrányokkal volt benőve az út. Azt mondták, húsz-huszonöt kilóméter a határ. Mentünk hát, ahogy birtunk, mintha akkor kezdenénk. De az erdő csak nyelte az ösvényt, előbb a sötétben, aztán holdfénynél. Tíz óra lehetett, amikor egy tisztásra értünk. Ott azt mondta a két legény, no üljünk le, együnk valamit s szívjunk el egy cigarettát. Mi csak álltunk, sürgettük őket, közel a határ, essünk át egyben a dolgon. Nem, nem, van időnk elég s leterítették a pokrócokat egy öreg fa alá. Az is lehet, hogy meg kell hálni, mondták. Mit volt, mit tenni, engedtünk s amikor leültünk, egyszerre megjött a gusztusunk, különösen a cigarettára. Ültünk, beszélünk, egyszer csak nesz nélkül két ember nő ki a földből. Annyi időm se volt, hogy megijedjek. A bandához tartoztak, Ausztriából lógtak át s azt mondták, egyelőre nincs tovább, másnap is az erdőben kell lapítani, mert az osztrák nem jön ki a határhoz. Miféle osztrák? Hát a csempész. Festi a házát, az neki sürgősebb.

Másnap vasárnap volt. Elszívtunk pár cigarettát, beburkolóztunk a takaróba, a csempészek azt mondták, ők majd felváltva vigyáznak. No, ebből aligha lesz alvás az éjjel, gondoltam, de addig se maradtam ébren, amíg a hold átért az egyik ágtól a szomszéd ágig. Másnap reggel már csak az új embereket láttuk a tisztáson, az első kettő visszatért a Városba. Te, Dani nekem sohase volt szebb napom. Talán gyerekkoromban, a majálison. Az egyik csempész megkérdezte, mit hozzon fel a faluból, rendeltünk szalonnát, friss kenyeret, feketekávét, fordult egyet s hozta, a jó Isten tudja honnan, a feketekávét még forrón, termoszban. Fizetni akartam, de azt mondták, bent van a cechben. Abban a pénzben, ami letétben maradt Pesten.

— Egy lelket se láttatok egész idő alatt?

— De, egy fél-lelket. Lejebb a fák közt egy púpos kicsi öregembert. Azt mondták, a harangozó; megy be a faluba. Ne törődjünk vele, mert vakocska is, süketecske is. Mondom, vasárnap volt. Fészkek után kutattam, elnéztem a bogarak játékát a fűszálak felett s aludtam, aludtam nagyokat s olyan jóízűn, ahogy nem aludtam az ágyamban két esztendeje. Minden jól ment alkonyatig, de akkor valami borzalmas történt. Ropogni kezdtek az ágak, fölrepültek a madarak, megtelt csörtetéssel az erdő, egy csapat jött felénk. A csempészek szétugrottak s intettek, hogy ne moccanjunk, de nekünk úgyse volt erőnk mozdulni. Ott maradtunk ülve a pokrocon s néztünk tehetetlenül a közeledő lárma felé. Elárult valaki, elkaptak a határőrök! Akkor jelent meg ez a kép. Nem mintha álmodnám, színtelenül, hanem így, ahogy most látom, fehér kendővel a vállán, hosszú, barna palástban. Két fa között állt a lárma irányában, mintha el akarná takarni, mintha erős testével fedezne az üldözők elől. Arra eszméltem föl, hogy a két csempész megkönnyeb-

bülten, harsogva kacag s gallyakat dobál a kép felé. Egy szarvasbika állt a résben, szent Borbála helyén. Az csörtetett át az erdőn. Hátraszegte az agancsát s mozdulatlanul, bután nézett ránk a röpködő gallyak közt, mintha kérdezné, hogy minek építettünk városokat, ha itt akarunk lakni nála? Aztán elindult hosszú ügetésben s az erdő megint megtelt ropogással. Nemsokára megjött az öreg.

— Az ki volt?

— Nem tudom, a fiatal csempészek hivták igy s egész nap őt várták. Megjött s azt mondta, gyerünk, indulni, mert ma éjjel a drótok mögött lesz az osztrák. Most már öten voltunk, elől az öreg az egyik csempésszel, aztán mi ketten, hátul a másik fiatal csempész. Feljött a hold, csendes, tiszta éjszaka volt. Mi csak mentünk, mentünk, mentünk, sose tudtam, hogy egyfolytában annyit lehet gyalogolni. A határ nem húsz kilóméterre volt, ahogy először mondták, hanem legalább ötvenre. Vagy hazudtak vagy kímélni akartak, de az is lehet, hogy menet közben megváltoztatták az irányt. Egy darabig egy sziklás hegyoldalban mentünk az erdőszélen, aztán ereszkedni kezdtünk a sűrűbe. Éjjel kettőig. Emlékszem az időre, mert megnéztem az órámat a holdfénynél. Egy irtás széléhez értünk. Az öreg megállt s rögtön utána madárszót hallottam a hátam mögül. A fiatalabbik csempész fütyült. S a szemem irányából felelt egy madár. Ugyanaz a fütty. Akkor az öreg kivezetett a fák elé. Ott van, mondta. Futni kell azon a részen, futni, futni, folyton futni. Tisztán láttam a karókat hosszan vonulni a holdfénynél. Egy hajlásban a csillámló szögesdrótokat is megláttam. Isten magukkal, mondta még az öreg s visszahúzódott.

— Mire gondoltál?

— Napok múlva, mikor a Wörthi tó partján hever-

tem eszembe jutott, hogy a hazám határát láttam. De akkor nem gondoltam semmire. És senkire. Arra se, hogy elfoghatnak. Nem, az egy pillanatig se fordult meg a fejemben.

— Azért sikerült.

— Talán. Egy meredek kis földszakadás volt előttünk. Leszaladtunk s neki a tisztásnak! Az egyik csempész széthúzta a drótokat, egyik ágát föl, a másikat le, a társa fölemelte a földről az aknazsinórt s közben súgták, hova lépjek. Aztán jött a második szögesdrót s a második aknasor. Emlékszem, hogy zihált mellettem a szőkebajuszú. De én csak a két csempészt néztem, olyan nyugodtan dolgoztak a halálos zsinórokkal, mint egy sebész az ollójával. Aztán jött a harmadik sor. Ott fennakadt a kabátom a szögekben. Át akartam rántani magam, de egy alak fölemelkedett a homályból s rámszólt németül: lassan, lassan, kár a kabátért, nagy hidegvérrel egyenként kiszedte a tüskéket s átsegített. De akkor már kellett is a segítség, mert hirtelen kiszaladt az erő a lábamból s megbicsaklottam, bele a karjába. Le kellett engedni a földre. Abban a pillanatban ért át a másik menekülő, lebukott mellém, ölembe temette az arcát s elkezdett zokogni.

— Te nem sírtál?

— Én már rég nem tudok igazán sírni. Nem is értünk rá. Az egyik csempész elkérte a kettészakított nyugta felét, a másik fele, tudod, Pesten maradt letétben a pénzzel. Végre volt annyi erőm, hogy felálljak a sürgetésre. Megfordultam s még egyszer visszanéztem. S akkor megláttam az őrtornyot. Száz lépésnyire lehetett. Az erdőszélről eltakarta a földszakadás.

— Világos volt odabenn?

— Sötét. Talán erre vártak a csempészek.

— S ha világos lett volna?

— Akkor is nekimegyek. A tűznek is.

Egy öregasszony áhítatosság közben gyanakodva át-átsandított a szomszéd padsorból. Aztán megúnta a a leskelődést, nagy keresztet vetett a mellére, kicsi keresztet az ajkára s mérges arccal kicsoszogott.

— A többi játék volt. Hajnalra beértünk az osztrák faluba. Egy faluvégi háznál kellett volna várnia a teherautónak, hogy bevigyen Bécsbe. Persze nem volt ott. Akkor kelt föl a paraszt, ment ki az asszonnyal a földre s azt mondta, megváltozott a terv, a sofőr tizenegykor vár a temetőnél. Bementünk a házba, ruhástól rávetettem magam az asszony ágyára, még meleg volt a párnája. A fiatalember befeküdt a paraszt helyére. A csempész ránkzárta az ajtót s meghagyta, hogy senkinek se nyissunk ki. Orosz övezetben voltunk. Dehát tőlünk zörgethettek volna is, induláskor két kézzel kellett visszarázni belénk a lelket. Ott várt a teherautó a temetőkapuban, almát vitt Bécsbe, a plébános almáját. Minket a ládák mögé dugtak. Utközben a sofőr megállt egy kocsmánál, ivott s nekünk is bedugott valami jó kis bort, azt mondta, bent van a cechben. De a ruszki katona már nem volt benne, aki Bécsújhely előtt fölkérezkedett a sofőr mellé. Hajtottunk, mint a veszett fene, egyszer vad ordítozást hallok s egy lövést, Bécsben azt mondta a vezető, hogy akkor hajtott keresztül az orosz ellenőrző vonalon, megállás nélkül persze. A ruszki katona meg csak röhögött mellette. Igy értünk be Bécsbe. A többit tudod. Futottam a kórházba hamis papirért. Még Pesten kaptam a címeket.

Megveregette a férje kezét.

— No látod, egy cseppet se volt borzalmas.

— De. Borzalmas volt. S gondolj azokra, akik ott maradnak a vérükben. S akiket szétroncsolt lábbal

húznak át a tulsó oldalra. S akik a szombathelyi börtönben végzik.

Anna nem felelt.

Dél volt, a sekrestyés nyájas némajátékkal jelezte, hogy zárnak. Kint a templom előtti téren már sátruk alá húzódtak a gyümölcskofák. Sütött a nap. Megkegyelmezett a milliomosnak. Délután kimehetett a lidoi játékkaszinóba.

— Emlékszel arra a kis kocsmára, ahol egyszer rákot ettünk? — kérdezte Anna. — Kezdek pokoli éhes lenni.

— Hogyne. Egy költőtől kaptam volt a címét.

Aszaltképű, keszeg, csupa szellem költő volt, halálláncról, kisértetekről, téli temetőkről s a saját csontvázáról verselt; végtelen sírfelirat volt a költészete. S hogy tudott enni hozzá! Két pofára nyelte a csigákat s veronai borral öntözte.

De ma az asszonynak is megjött az étvágya. Dániel csendes gyönyörűséggel nézte. Mégis kellett neki a gyónás, tudta nelkül kiűzött belőle titkos démonokat. Csak a szeme, csak az volt most is idegen a beléje kövesedett mosollyal és könnyekkel.

— Ehetek homárt?

— Hogyne, szívem, akármit.

Anna kötekedő mosollyal nézett az urára.

— Akármit? Mondd, Dani, mennyi pénzed van?

— Van elég.

— Mégis mennyi?

— Elég, ha mondom.

Negyvenezer lírája volt, húsz a magáéból, húszat kölcsönkért Firenzében. Nagy szám, de kevés pénz: körülbelül ennyibe kerül egy milánói textilkirálynak egy puhító vacsora a Monte Napoleone táján. Lesz, ami lesz, érte jön a rendőrség, beviszik, lecsukják, bánja az ördög. Megadással várt valami csodára.

Anna lehúzta a gyűrűjét.

— Ezt ma délután eladjuk.

— Megőrültél! Egyebünk se maradt a világon.

— Ez se maradjon. Bevallom, titkon nagyon reménykedtem ebben a velencei kalandban. Még az erdőben is ábrándoztam róla, egyszer egy ilyen velencei nappal ringattam el magamat a fák alatt. S az Isten megadta. Hadd legyünk egyszer könnyelműek, Dániel. Egyszer az életben. Utoljára leszünk, hidd el.

A férfi nem felelt.

— Azt hiszed, nem tudom, milyen nehéz napok jönnek? Kivergődni a hajótörésből a mi korunkban! Nem féltem magunkat, Dani, de nem lesz tréfa. Azért ragaszkodom egy-két napig ehhez a szép családhoz. Ugy akarom érezni magamat, mint egy királynő, aki helyett az udvarmestere fizet. Te leszel az udvarmesterem.

Feketekávé mellett várták be az üzletnyitást a szent Márk téren. Anna bement az első ékszerészhez, akinek a kirakata megtetszett. Dániel félrehúzódott a szomszéd utazási iroda elé. Megpróbált számotvetni az érzéseivel, de folyton belezavarodott. Szégyelje magát? Kár volt szélhámoskodva idehozni az asszonyt? Le kellett volna beszélni a könnyelműségről? Menjen utána a boltba, lépjen közbe, tiltsa le a vásárt? Ki tudja, mi mindenre kell még a gyűrű ára! De miből fizeti ki a szállodát, a lakosztályukat? Nem bírt elmozdulni a helyéről. Egy plakát függött a kirakatban, fehérsisakos polólovasokkal. Igy élnek a népek Délamerikában. Már akiknek nagyon sok eladnivaló gyűrűjük van.

Anna állt mellette, borítékkal a kezében.

— Tedd el.

Dániel belepillantott a nyitott borítékba. Gummi-

szalaggal voltak átkötve az ötezresek. Most már alhatott nyugodtan, volt miből kifizetni a lakosztályt.

— Haragszol? — kérdezte az asszony.

— Szerettem volna. Főleg magamra. De neked van igazad. Még nagyon nagy szükségünk lehet ennek a két napnak az emlékére. Inkább, mint a gyűrűre vagy arra, amit vehettünk volna az árán.

— No látod, most beszélsz okosan.

Dániel a jobb belső zsebében viselte a tárcáját; a borítékot — leragasztva — betette a balzsebébe. S aztán karján az asszonnyal kilépett az árkádok alól egy más városba, más tenger partjára, más napfényre, más emberek közé. Egy áhítatos világba, amely kétfelé nyílt elöttük, mintha varázsbotot suhogtatna a kezében. Még a galambok is megérezhették, mi duzzad a szíve fölött, mert a kőszentekről egyszerre csak seregestől feléje röpültek.

4.

A következő nap délután elutaztak Firenzébe.

— A pénztárnál — mondta írás közben a portás a sapkája alól, amikor Dániel elkérte a számlát.

Ugyanaz a szörnyeteg volt, aki első este megsemmisítette a tekintetével. Azóta se adta meg magát, elnézett fölöttük, átnézett rajtuk, üres szemmel nézte őket. Volt valami csodálatos vegyszer a tekintetében, amitől levegővé olvadtak. Vérbeli mediterrán ember volt, a gazdag idegeneket irigyelte, honfitársait megvetette, a szegényeket utálta.

A pénztáros felütött egy könyvet; két-három tollvonással elkészült a számla. Dániel szíve hirtelen vadul feldobogott. A múlt hatalma, gondolta megalázva, dühösen. Nem szokott hozzá a baloldali vastag béléshez, amelyen fennakad az efféle lövés.

— Ez az *én* számlám? — kérdezte elámulva.

— A negyvenes szobáé — felelte a pénztáros.

S már mással kezdett foglalkozni.

A negyvenes volt az övék. Dániel benyúlt a jobb zsebébe s fizetett. Aztán visszament az asszonyhoz. A kapuban állt, lábánál a két gyászkoffer, a kezében rózsák.

— Ezt kitől kaptad?

— A szobafőnöktől a gazda nevében.

Dániel még egyszer visszanézett. Kis csoportok álldogáltak a csillárok alatt s a benyíló társalgóban. Egy csecsemőképü, köpcös, ősz ember egy karosszékben szemlátomást azon tűnődött, hogy miféle orvosságot vegyen be?

Dániel elővette a lezárt borítékot.

— Elteheted.

Anna nem vette észre, hogy nincs feltépve.

— Csak tartsd magadnál. Maradt benne sok?

— Minden megmaradt. Az utolsó fillérig. Annyit fizettem, mint egy éjjeli menedékhelyen. Tedd el szépen, a sors se akarta, hogy hozzányúljunk. Hazáig már kihúzom a magaméból.

Anna gépiesen betette a pénzt a táskájába. Még nem tért egészen magához a meglepetéstől.

Egy portásinas ugrott eléjük a kapu előtt:

— Gondola, gondola?...

Anna meghúzta a férje karját:

— Gyere, menjünk gondolával. Rendelj egyet. Legyen kerek a kaland.

De Dániel eltökélten megindult a hajóhíd felé.

— Nem, szívem, elég volt a hazugságból. Elkezdődött az igazi életünk.

A gyerek még kitartott.

— Gondola, gondola?...

Egy darabig bízott Anna szomorkás, mentegetőző mosolyában.

A Rialto hídnál találkoztak a szembejövő hajóval, amely az érkezőket hozta az állomásról. Ott ragyogott az embereken az önámító boldog révület, amely az első velencei órákban mesére figyelő gyerekarccá változtatja a felnőtt arcokat. De Anna még most is olyan bizsergő boldogságot érzett, mint hajdan, amikor az első bálokra készült, a csipkeruha a széken habzott kikészítve és muzsika áradt mindenből, amihez hozzáért. A hajó orrában állt s mesélt magának. Azt mesélte, hogy a másik hajón visszatért Casanova, ma este benéz az operákba s a zárdák társalgóiba s gyertyafénynél még egyszer eljárja a furlanát a rács mögött ámuldozó apátnőnek.

Velence aznap felvillanyozva pezsgett. Kezdődtek a filmversenyek, félisteni mozicsillagok bőröndjeit számlálták a portások s valahol a téren ott keringett már Jean Cocteau, az ihletett költő, hogy rituális arccal szétossza hervadt csókjait a színészek és színésznők között.

— Te, Dani, most jut eszembe, hogy mi nem is láttuk a gazdát. A barátod barátját, akié a szálloda. Vagy talán nincs is a világon?

Dániel jókedvűn vonogatta a vállát.

— Talán nincs. Lehet, hogy Renzo a jó Istennel levelezett. Ez a csodák földje, itt mindennap történik egy csoda. Most Velencére esett a választása s Velencében ránk.

A kanyar végén felbukkant a Scalzi templom. Mögötte a következő épület már az állomás volt.

— Sajnálsz elmenni, Anna?

— Egy kicsit — felelte az asszony igazi szomorúság nélkül.

— Gondolj arra, hogy a szabadság felé utazol. Egyre messzebb a félelemtől.

De amíg az asszonyát bíztatta, összeszorult gyomor-

ral a holnapi napon járt az esze. A firenzei rendőrségen.

— Persze .... Persze egyelőre még nem vagy olyan szabad, mint például egy angol. Egyelőre annyiból áll a szabadságod, hogy itt-ott keresztülbújhatsz a hatóság hálóin vagy ártatlanul túljársz az eszén.

— Már nem félek a rendőröktől — mondta csendesen Anna, mintha magában beszélne.

— Minek is félnél? A hatóság is olasz, nem ért igazán a komiszkodáshoz. Nem tud sokáig embertelen lenni. Jön egy pillanat, amikor együtt kezd sírni az áldozatával.

Félig maga is hitte, amit vigaszul mondott az asszonynak.

A hajó kikötött a pályaudvarnál s a tülekedés szétsodorta őket. Csak a parton találkoztak.

— A táskám! — kiáltott Anna.

Nem volt a karján.

— A hajón hagytad! Gyerünk vissza.

— Nem hagytam, dehogy hagytam. Nem hagyhattam. Egy pillanatig se ültem le. Végig a karomon lógott. Most vághatták le a tömegben. Kifelé a hídon.

Dániel tehetetlen dühvel körülnézett. A nép már eloszlott, legtöbben futólépést igyekeztek a vasúti pénztárakhoz. A hajót eloldozták a kikötőtől. Messze járt a táska s a táskában a gyűrű ára.

— Itt maradunk valami kis szállodában s megyek a rendőrségre.

De Anna az állomás felé intett:

— Gyere, Dániel. Megy a vonat memsokára. Látod, látod, ha gondolával jövünk, megvolna a pénz.

S megindult, mint egy fényből szőtt Beatrice a vakon tétovázó Dante előtt.

A vasút már tele volt, Dániel csak a két koffernek tudott helyet szorítani a tartón. Nem is bánta, hogy

nem ülhet, jobban esett a nyitott ablakban állni, a lengedező, csillapító szellőben. Öt percük volt indulásig. Még nem késő, még leszállhatnak! Mégsem volt okos Anna után indulni, harc nélkül lemondani az utolsó tartalékról, futni hagyni azt a hitvány tolvajt. Maga az oka mindennek, az ő engedékenysége. Ha tegnap idejében közbelép, ha bemegy az asszony után az ékszerészhez, ha félbeszakítja az alkut, ha letiltja a vásárt, ha nem adják el a gyűrűt, ha az asszony ujján lenne, szorosan az ujján...

Hirtelen a fülke felé fordult, hogy levegye a koffereket. De az asszony rászólt mellette:

— Maradj. Két perc múlva indulunk.

— Éppen azért.

— Maradj, kérlek. Nem érted, hogy így van rendjén? Azt mondtad, hogy Olaszország a csodák földje, itt mindennap történik egy csoda. Ma két csoda történt. Egy velünk a szállodában s egy a tolvajjal, eki sokkal több pénzt talál a táskában, mint amennyire számitott.

A vonat megrázkódott.

— Nekünk nem pénz kell az új élethez, Dani, hanem irgalom. S azt megkaptuk eddig az emberektől. Megkapjuk ezután is. Tudja az Isten jól, hogy mit adjon s mit vegyen el. Most vette el az utolsó maradékot a múltból.

Kibuggyant a könnye.

— Hála Isten, elvitte a tolvaj.

A sekély laguna fölött robogtak, a töltésen. Anna már mosolygott.

— Valami még mindig maradt belőle. A könyv, aminek úgy megörültél.

Rátette az ujját a férfi szájára:

— Egy szót se a pénzről. Soha többé.

Padovában felszabadult egy hely, Ferrara után Dá-

niel is ült, Bolognában teljesen kiürült a fülke. A megelőző vonat fölszedte előttük a firenzei utasokat.

Későre járt. A félhomályban Anna szeme sötét karikák mögé roskadt.

— Fáradt vagy, szívem.

— Kicsit. Meg is próbálok aludni Firenzéig.

S arccal Dániel felé fordulva Anna végignyúlt az üléseken. Sikoltott a sín, a vonat beszáguldott az első alagútba.

Dániel a fatámlának vetette a fejét. Az út nagyobbik felén a föld gyomrában fognak száguldani, az Appenninek alatt, mélyebben, mint a legősibb sírok. Húzott a tarkója, fájtak a csontjai, tüzes porszemek szurkálták a szemhéját. Anna már aludt. Ő is megpróbált bóbiskolni, de folyton felpattant a szeme, mintha a föld alatt ébren kellene őriznie a visszaszerzett hitvest. Pedig — gondolta — ma már olyan mitológiában élünk, ahol Eurydike néha erősebb, mint Orpheus. Egyedül kell visszatérnie az alvilágból.

Nézte az alvót. Vajjon megváltozott? Megváltozik egy madár? Mindig úgy gondolt a feleségére, mint a madarakra, amelyeknek halálig egyforma az arcuk s a szárnyuk. Most egészen a régi asszony feküdt szemben, lefogyva még, de már teltebben, mint három nap előtt, megbékélt szájjal, kiengesztelt vonásokkal, lecsukott pillával, amely eltakarta idegen tekintetét. Mert a régi szem nem tudott feltámadni a rákövesedett félelem alól. Egy idegen asszony tekintetét vitte magával az új életbe.

Dániel csendesen didergett a csukott pillák előtt. Kihullt az asszony szeméből, ismét magára maradt a rettentő világon. Mert akármennyire megváltozott is az a régi szem, mégis csak Annáé volt, a kihalt mosollyal is egy élettárs szeme volt. Fáradt vagyok, Anna, olyan fáradt, mint az óceán, súgta az alvó asszonynak.

A sín úgy sikoltott az alagútban, mintha kisiklástól féltené a kerekeket.

Ide-oda hengerítette a fejét a kanyargó vonat. Nyitva volt a szeme s a füle, nem jött be senki a fülkébe, mégis úgy látta, hogy két ember ül a felesége helyén. Egy öreg férfi egy öregedő asszonnyal. Az a színész, az a vén ripacs, akit egy olcsó kültelki színházban látott néhányszor. Két mozdulatból állt a játéka: ha felindult, nyakába húzta a fejét s háttal a nézőknek tompán zihálni kezdett, ha előkelő szerepet alakított hátravetett fővel ábrándosan mellre szívta a cigarettafüstöt s a hamut merev mutatóujjával leverte a szőnyegre. Csapnivaló színész volt. De egy havaseső napon, késő este a bolondokháza felé döcögve egy megtört útitársában ráismert a ripacsra. Öregedő asszony ült mellette; látszott az összeverődő vállukon, hogy a felesége. Egyszer csak az asszony megbökte a férjét, a színész felnézett s a kalapja után kapott. Buona sera, commendatore! — mondta egy szörmebundás alaknak, aki az ülések közt végigment a villamosban. Mennyivel jobban mondta, mint a szerepeit! Alázatosan, meggyőzőn, a kenyerét féltve. Valami nagy kutya lehetett a városnál a bundás, talán jegyző, kulturtanácsnok, első adózó. Máskor is összeakadt a házaspárral azon a télen, homályos, hideg, sáros villamosokban. S az öreg ripacs maga elé tűnődve mindig hallgatott vagy köszönt, ha kellett s meglökték.

Egyszer ők is ilyenek lesznek. Itt vagy máshol, más olasz városban vagy más országban, talán tengerentúl. Mert nem igaz, hogy az olasz rendőrök csak a gyerekekre vigyáznak. Vigyáznak ők az idegen emigránsokra is, remekül értenek hozzá, hogy hamar túladjanak a föld salakján, fél-Európa hajótöröttjein.

A kalauz elment a fülke előtt s felhúzta a rázkódó folyósóablakot.

S emlékszel arra az öreg pincérre, mesélte magának Dániel lüktető halántékkal, arra a lúdtalpas kis emberre, aki a bécsi dóm körül idegenvezetéssel próbálkozott az első világháború után? Titokban csinálta s maga se tudta, mi a látnivaló a templomon. Nagyon fiatal voltál és nagyon kegyetlen, keresztülgázoltál a sírokon s a gyengéken. Most itt a sor, hogy rajtad is átgázoljanak. S emlékszel arra a menekült orosz tanárra, valami kievi tudósra, feletted lakott a párisi rue de Bucyben a tető alatt egy lyukban, emlékszel a szívrohamára, amikor a rémült asszony rádzörgetett s megzavart a szerelemben? Egy lánnyal feküdtél az ágyon kitakarva s buta gőggel hallgattad, hogy sohase esett neki ilyen édesen a heverés egy meztelen férfi mellett, emlékszel, emlékszel a haragodra, mert neked kellett futni orvosért a szomszéd házba? Meddig jó még a szíved? S magadra emlékezz, emlékezz magadra pár hónapja egy este az alsó erőd s az angol temető közt a rosszul kivilágított vialén, amikor hírtelen kialudt a fény a lakásokban vagy te azt hitted, hogy kialudt, vakon meredtek két oldalt a bérházak, futni kezdtél a rettegéstől, de a rettegés is futott veled és sokkal iszonyúbb volt annál a részegnél, aki késsel megkergetett gyermekkorodban! Azóta is jobban félsz magadtól, mint az emberektől s szűkölve visszavárod a nagy elsötétülést, mint a nyavalyatörős a rohamát...

A vonat megcsendesedve lejtett az Appenninek lankáin. Néha bevillant messziről egy útszéli lámpa, megcsillant egy patak a kivilágított pallónál, felvillant egy magános házablak. Aztán kiszélesült a völgy, ciprusok dermedtek a holdfényben oszló felhők alatt. Megállt a vonat, pár vagonajtó csapódott, siető lépések távolodtak a kijárat irányába. Ki se kellett néznie, úgy ismerte ezt az útszakaszt. Átnyúlt a feleségéhez s gyöngéden fölrázta.

— Ébredj, Anna, egy negyedóra múlva bent vagyunk.

Anna felült s pislogó szemmel megigazította a haját. Aztán suhanni kezdtek a vonat mellett Rifredi lámpái, mintha kengyelfutóként be akarnák vezetni a Santa Maria Novella templom elé.

5.

Az ég olyan kék volt, mint a nászdalokban s az oltárképeken. Menyegzőt kell ülni ilyen ég alatt vagy világgá menni amerre a ciprusok mutatják az útat a vöröstornyos sasfészkek felé.

Dánielék már kapunyitáskor a rendőrségen voltak. Jobb a Hatóságot addig elérni, amíg tart a borotválkozásnál támadt dúdolgató kedve. Dániel a kapuból átmutatott egy házra:

— Látod szemben azt a palotát?

— Látom. Kicsit kopott. De nagyon szép.

— Meghiszem. Maga Raffael építette. Nem furcsa?

— Mi?

— Hogy éppen ez áll szemközt a rendőrséggel.

— Mért lenne furcsa? Ez vagy egy közönséges ház, nem mindegy?

— Igaz.

Egy nyurga madárijesztő ült egy sánta asztalnál a főnök előszobájában és elgörbült tollát a sánta tintatartóba mártogatva pörcögött egy árkuspapíron.

— Bent van Sangallo tanácsos úr?

— Üljenek le.

Jó tíz perc mulva fölkászolódott a madárijesztő, egy darabig még állva s elégedetten nézegette az írását, aztán eltünt egy ajtó mögött, amely színes üvegkockákkal volt bélelve.

— Ismered a tanácsost?

— Mondtam már, hogy kétszer voltam nála kihall-

gatáson. Talán emlékszik. Firenzében nincs sok magyar.

Az írnok visszajött s szótlanul nyitva hagyta maga mögött az ajtót. Ez volt a bejelentés.

Sangallo hatalmas íróasztalnál ült, magastámlájú székben. Állva kisebb volt, mint ülve, sőt állva kisebb volt, mint a felek ülve, tehát nem szokott felállni előttük. Helyet mutatott az asztal túlsó oldalán.

— Dottore emlékszik rám — kezdte Dániel nagyon lassan. — Hiszen legendás a memóriája. Daniele Luby a nevem, dottore.

Sangallo nyájasan bólintott. Nem volt doktorátusa.

— Hogyne, hogyne. Nagyon jól emlékszem. Ön...

— ...Papini professzor úr ismerőse. S az amerikai konzulátuson is tudnak rólam. Megvan nekik az ujjlenyomatom.

Sangallo még barátságosabban bólintott.

— Azért jöttem, hogy bemutassam a feleségemet.

— Nagyon kedves. Most esküdtek?

— Most menekült ki Magyarországról.

— Oh.

S Sangallo jobban megnézte Annát.

— Másfél esztendő után három napja láttuk egymást először. Attól féltem, hogy örökre elvesztem.

— S hogy engedték ki?

— Sehogy. Szökött.

A főnök nagy elismeréssel megint Annára pillantott.

— Bátor asszony. Veszélyes volt?

Erre a kérdésre várt Dániel. Tudta, hogy egy olasz szív nem tud ellentállni a jó drámának. Még a hivatali székben sem.

— Hogy veszélyes volt-e? Vérebekkel harcolt.

Egyet ő szúrt le, kettőt a csempészek, akik átsegítették.

Sangallo fölhúzta a szemöldökét. De Dániel most már nem engedte lélegzethez; áradva tódultak be a szavai az áttört résen. Két napja dolgozott a történeten, amely tele volt lövöldözéssel, csaholással, jajgatással. Nem ahhoz a néma iszonyathoz hasonlított, amelyen csakugyan átesett a felesége. Olyan volt a mese, mint egy krajcáros vasárnapi újság rikító fedőlapja elgázolt csecsemőről, széttépett oroszlánszelidítőről, égő repülőgépről és délolasz banditahajszáról. Tudta, hogy a szörnyű igazság nem hangzana igaznak.

Anna elámulva követte a rejtélyes tartalmú, izgatott előadást. Miről beszél az ura, hol szavakkal, hol ugatva? Sangallo előrekönyökölt a két öklére s úgy hallgatta. Jó időbe telt, amíg Dániel egyre ködösebb meséje áthozta a feleségét Olaszországba.

A rendőr arcán ragyogott a jóakarat.

— Fő dolog, hogy itt van a signora. Minden jó, ha jó a vége. Most már békességük lesz a kivándorlásig.

Mosolyogva átnyúlt az asztalon:

— Kérem a felesége iratait.

— Nincsenek.

Sangallo még mindig mosolygott.

— Csak nem azt akarja mondani, hogy engedély nélkül jött be az országba?

— De azt. Dokumentumok nélkül.

— Dokumentumok nélkül! — s az ég felé dobta a két karját. Egy pap se nézhetett volna szentebb haraggal az istenkáromlóra. Dániel az ajtót bámulta, a förtelmes színes üvegeit, Anna ült angyali léleknyugalommal.

Sangallo felállt. Nagy izgalmában elfeledkezett a termetéről. Járt fel-alá a szobában, lement az ajtóig,

már-már kinyitotta, aztán megállt az ablakban, egy pillantásra se méltatta Raffael művét a másik oldalon, tekintete száz kilométerekre kalandozott a százszorszent országhatáron, amelyet kerek malaclopóban és hegyes süvegben különböző pecsétekkel és festékpárnákkal őriznek. Az ablakból szólt vissza Dánielnek, harag helyett szomorún, majdnem megsemmisülve, mint egy tudós, aki rossz nyomon járt s egy kísérletben váratlanul fölismeri tévedését, rádöbben, hogy hiábavaló volt addigi élete.

— De hogyan jött át? Hogyan jöhetett át?

Dániel ezt már szükszavún is el tudta mondani. S azzal a pici szépítéssel, hogy törvényes volt az osztrák személyazonossági lap.

A rendőr visszaült az asztalhoz s jó darabig hallgatott. Aztán tehetetlen mozdulattal szétdobta a két karját s vállat vont.

— Hiába, nincs segítség. Kettőt tehetek. Vagy rögtön beutalom a signorát egy menekült táborba. Onnan előbb-utóbb fölkerül magával egy hajóra. Vagy még ma éjjel áttetetem az osztrák határon.

— Mit mond? — kérdezte Anna, mert a rendőr hangjából s a férje elfehérült arcáról egyaránt kitalálta, hogy ítélethirdetés történt.

— Azt mondja, kicsit nehéz az ügyed. De jóakarattal mindent el lehet intézni.

— Hát persze.

S azzal visszamerült angyali nyugalmába.

— Lefordította a signorának, amit mondtam?

— Nem. S nem is fogom. Mert egyiket se teheti meg. Találjon ki egy harmadik megoldást. Ön olasz. Nem francia, nem angol, nem magyar, hanem olasz. Önnek van szive. Ön egy nagyszívű nép fia.

— Nem tehetek semmit — felelte az olasz megzavarodva.

— Akkor megölöm magamat.

— Szamárság!

Sangallo megint felugrott; nagy léptekkel méregette a szobát.

— Szamárság. — Megállt a férfi előtt. — Irjanak Rómába. Csak van valami ismerősük a minisztériumban! A belügyben. A külügyben. Ők elsimítják az ügyet.

Már-már könyörgőn mondta:

— Értse meg, nem tehetek semmit. A signora megsértette az olasz törvényt.

— Tudom. S ön teljesíti a szív törvényét. Electrának is megtiltotta a törvény, hogy eltemesse a bátyját, mégis megtette, mert így kívánta a tisztesség. Rég szentté avatták volna, ha keresztény.

— Jézus Mária! — kiáltotta a rendőr, — értse meg már, hogy nem vagyok miniszter. Egyet tehetek s azt se lenne szabad. Adjon be még ma egy kérvényt a minisztériumnak, én soron kívül továbbítom s két hétig szemet hunyok. Két hétig nem nyúlok a signorához.

— Hogyan szóljon a kérvény?

— Ahogy egy kérvénynek szólnia kell — mondta Sangallo megbotránkozva. — Il sottoscritto Daniele... Daniele... Daniele...

— Luby.

— ...Luby si rivolge a questo onorevole...

— Bocsánat, felírom.

A főnök legyintett:

— Hagyja, majd én.

Behívta az írnokot, leültette s hátravetett kézzel diktálni kezdte: Il sottoscritto eccetera, eccetera, si rivolge a questo onorevole Ministero, nella speranza che gli venga cortesemente concesso...

— Mit diktál? — súgta az asszony.

— Azt, hogy alulírott azon alázatos kérelemmel járulok a magas minisztérium színe elé... Vagy valami effélét.

A bevezető kérés után következett a ciceroi taglalás, a hátborzongató menekülés. A rendőrből felszakadt a titkos drámaíró. Itt-ott még megrázóbbra változtatta Dániel történetét. S a végén visszaolvastatta magának a fogalmazást. Meg kellett adni, az írnok előadása méltó volt a főnök retorikájához. Aztán Sangallo záradékul rádiktálta ajánlósorait a példás életű és nagytudományú férjről, akinek *sok* barátja van a firenzei egyetemi tanárok közt s a bátor asszonyról, aki élete kockáztatásával betartotta a hűségfogadalmát. Kéri tehát a tartózkodási engedély megadását, mivel mindketten hazátlanok és...

Hirtelen megakadt, mint akiből elszállt az ihlet. Ránézett a házaspárra s nagyot legyintett:

— Mivel mindketten hazátlanok. Pont. Nem kell az « és ».

Az írnok kiment, hogy letisztázza a kérvényt. Sangallo elővett egy ív papírt.

— Most pedig adok egy ideiglenes írást a signorának. Lánykori neve?... Apja neve?... Anyja neve?...

Pecsétet ütött a kitöltött papírra s négyrét hajtva Anna kezébe adta:

— Sok szerencsét, signora.

Látszott, hogy a fogalmazás, a kitöltött ív s a pecsételés némileg helyreállította lelke nyugalmát. Kezetfogott a házaspárral, de már nem mozdult el az asztal mögül. Onnan intett búcsút a távozóknak. Egy spanyol királyhoz hasonlított, háta mögött a magastámlájú székkel.

Szótlanul mentek két utcasarkot. Dániel lelassított.

— Igyunk egy feketét erre az izgalomra.

— Előbb nézzük meg az írást. Az első iratomat!

Megálltak a napos utcasarkon és Anna elővette az írást a táskájából. S a férfinak az első pillantásra földbe gyökerezett a lába.

— Mi az, mit nézel úgy? Valami baj van?

— Egy *félévre* szól az engedélyed.

Anna elkacagta magát.

— Csoda, csoda, megint egy csoda, mindennap új csoda! De hiszen akkor egy félévig miénk Firenze! Ez az ég. Ez a sarok. Ez a bicikli. Az Arno. Giotto. A rózsák. Dani, gazdagok vagyunk!

S át akarta ölelni a férjét. De akkor valami rettenetes történt.

— Szabadok, gazdagok! — kiáltotta Dániel olyan kitöréssel, hogy a hangra ijedten megfordult egy elmenő asszony. —S mit eszünk ehhez az éghez? Giottohoz? A rózsákhoz? A föld salakja vagyunk, a világ szemete, peches játékosok, akiknek nincs helyük az asztalnál!

Egész testében reszketett.

— Itt döglünk meg a kék eged alatt!

Anna megdöbbenve szorongatta a férje két karját s úgy kérte:

— Térj magadhoz, Dani, térj magadhoz. Mért hagy el a türelmed? Most hagy el a bátorságod? Nem féled az Istent?

— Bátorság, bátorság! Elég ideig voltam bátor Hitler és Sztálin világával szemben. Ragasztottam cédulákat különvonatokra, voltam idegenvezető, de csak bújva, nehogy rajtakapjanak az olasz vezetők s elverjenek, árultam mozijegyet, kihallgattam a menekült társaimat, mit akarsz még?

— Beállok varrni valahová. Igazán csinálok menyasszonyi ruhákat. S te elmészsz... elmészsz... valaminek, kitanulod a... kitanulsz valamit.

— Mit tanuljak ki ennyi munkanélküli közt? Lá-

tod azt a fiatal férfit? Mit gondolsz, mért támasztja a falat délelőtt tizenegykor?

Az asszony fellobbant:

— Akármi történik, akkor is mosolyogni fogsz. Érted? Mosolyogni. S most gyere, igyunk egy feketét. Nem látod, hogy néznek az emberek?

Dániel szótlanul megindult mellette. Megint olyan gyenge volt a lába, mint Gradoban, amikor viszontlátták egymást. Maga se értette, mi történt vele. Most tör ki rajta egyszerre az utolsó másfél esztendő? Minden lépésre nőtt a szégyene a jelenet miatt. Először bántotta meg az asszonyt, de nem szidalommal, hanem a gyávaságával.

Egy kis templom előtt mentek el egy hűvös, ódon utcában. Fehér és szürke kövekből mértani mintára volt kirakva a homlokzata, bíbor függöny lengett a nyitott kapu előtt. Egy vidámarcu kis öregember kéziseprűvel lila selyemszövetet porolt a járdán.

Anna megállt.

— Ez valami nevezetes templom?

Látszott, hogy más útra akarja terelni a figyelmüket.

— Nem tudom. Nem hiszem. Be akarsz menni, szívem?

Anna válasz helyett oldalt fölemelte a függönyt és belépett.

Zárkózott, egyszerű templom volt, mint a legtöbb nemes kis firenzei templom, amely öt-hatszáz esztendeje meghúzódik a paloták kiugró ereszei között. Sötétszürke kőráma foglalta be két oldalt az oltárokat s jobbra a sekrestyeajtót; a nyitott fedélszék százados gerendái olyan egyenesen nyúltak át a főhajón, mintha most is a szülő erdejükben mutogatnák szálfa derekukat. Őszi virágillat keringett a patyolat oltárterítők körül. Mária koronázásáról szólt az egyik kis

kép; pici angyalok légiói rajzottak elő zsibongva az arany háttérből, mintha egy fecske-anya ünnepére sereglenének; a másikon egy búsuló ökör s egy még bánatosabb szamár a leheletével melengette Jézust a jászolban egy szomorkás szent József mellett. S a jászol s a mennyei trón, a szeplőtlen születés s az anya felmagasztalása közt nem volt más kép, egyetlen kép se emlékeztetett azokra a közbeeső gyötrelmekre, amelyeket ember az embertársára tud mérni s az Isten halandó testben az emberektől elviselt. Pláton, a görög bölcs hajdani szerelmesei díszítették föl tartózkodó ízléssel ezt a templomot, Isten iránti szeretettel, de az emberméltóság tiszteletében, elmondván az emberről, ami benne angyali s kímélettel elhallgatván, ami az ördögtől való. Firenzei templom volt; a Hegyibeszédnek építették.

Körüljárták a három hajót s tétova felfedező vággyal benéztek a sekrestyébe is. S ott egy különös kép volt a falnak támasztva. Egy hatalmas freskótöredék. Valami megsérült vagy lebontott templomból kerülhetett oda ideiglenes szállásra. A nedvesség nagyon megrongálta az alját, felső sarkait valószínüleg gránátszilánkok köpdösték össze. Egy ifjú atléta állt a közepén, félig hátrahajolva, dárdavető mozdulattal, villámokkal a kézben. Két alak térdelt előtte, egy csuklyás férfi s talán egy nő, nem lehetett jól látni a romboló vízfolt alatt. S a kép előrehajló, sérült két sarkán mintha három angyal keringett volna, harcias mozdulattal.

— Ugye szép?

Megfordultak. Az a kis öreg állt mögöttük, aki a kapuban porolt.

Dániel nem tudott mit felelni s az asszony nem hallotta jól a kérdést. A sekrestyés úgy mosolygott, mint akinek örvendetes nagy titka van.

— Tudják-e ki az a haragos óriás?

Előrehajolt és súgva árulta el:

— Jézus.

Dániel bólintott s elfordult a képtől, hogy lerázza a kéretlen magyarázót. De a kis ember szelíden megfogta a könyökénél s visszafordította a freskóhoz. Elkomolyult az arca.

— Ez a kép arról szól, hogy Jézus megharagudott a bűneinkre s felragadta pusztító villámait. Nézzétek csak, nézzétek, hogy biztatják az angyalok: üsd le őket, pusztítsd el villámoddal a gonosz embereket! De szent Ferenc és szent Magdolna térdre vetik magukat előtte s ugy könyörgnek értünk, úgy kérik, hogy irgalmazzon a mi árva lelkünknek. S az Örökkévaló Atya — ő nem látható a képen — az Örökkévaló Atya is megszólal s azt mondja Jézusnak: térj magadhoz, fiam, térj magadhoz! Most hagy el a türelmed? Csillapodjál, édes fiam, csendesedjél! Mi bajod van? Mit akarsz? Minek hallgatsz a haragodra, fiacskám? El akarod pusztítani a világot? Csendesedjél, fiam, csak csendesedjél. Igy szólt az Örökkévaló Isten, ha nincs is a képen. A fia azonban hallotta s a szentek könyörgésére és Atyja szavára lassan-lassan lecsillapult a haragja.

Jámbor vidámság ragyogott az arcán.

— S ezért van, signora, hogy még mindig áll ez a gyönyörű világ.

Dániel a feleségéhez fordult.

— Azt mondta a kis ember...

De Anna félbeszakította:

— Ne fordítsd le, szívem. Értettem minden szavát.

S a férfi az asszony patakzó könnyei mögött ráismert a régi, vidám tekintetére.

A KEGYENC

Történik 1588-ban, Velencében.

Albrecht Dezsőnek

1.

Lemenőben volt a nap, mikor szólított a gazdám. Egy kamrában dolgozom, a nyomda fölött. Ide adják fel az íveket; átnézés után kopogok a padlón s viszszaeresztem egy zsinóron. Marco mester kényesen tart a latin nyomtatványaira s azokat én gondozom.

Lementem hozzá. Az egyik prés előtt beszélgetett a dalmát szedővel. Alig tettünk ki magunkért Sallustiusszal, már egy teljes szent Jeromosra készül. Méltósággal áll a gépek közt, mint egy próféta a falképeken, keveset szól, mégis csodákat művel. Hozzám mindig jó volt, a halálból szerzett vissza.

— Húzd fel a zekédet. Egy honfitársadhoz küldlek néhány könyvünkkel.

Gondoltam, valami rangos diák, útban Padova felé.

— Tudod, hol a Gritti palota? Oda szállt az erdélyi úr.

Megmondta a nevét. Annyit értettem, hogy Stefano.

— Irja le inkább.

S papírt tettem eléje.

Azt írta le nagy óvatosan s előre mosolyogva az elíráson, hogy Iassica. Jósika lesz, gondoltam. Jósika István.

Végigfutott a lúdbőr. Hátha maga a fejedelem

bizalmasa? Akkor nem diák, hanem udvari ember érkezett Velencébe. De mit akar a gazdámtól? Honnan tudja, hogy a világon vagyunk?

— Az imént beszólt Gritti prokurátor úr fia — folytatta a mester, mintha elértené a gondolatomat. — Kéreti az apja az utolsó könyveimet egy erdélyi vendég számára. Tőle tudtam meg a nevét.

Grittiről eleget hallottam. Háromszor járt a Portán, kegyben áll a töröknél, török lány a szeretője, a szomszéd Mirában rejtegeti.

Marco mester fölvette Sallustiust s gyöngéden lapozgatta. Nézhette is, a legszebb munkánk volt.

— Ezt külön is kérte az erdélyi. Meg akarja mutatni a fejedelmének.

A fejedelmének! Nem lehet a vendég más, mint Jósika. Jósika István, a kancellár. A doge rokonához szállt. Nagy dologban járhat.

— Ahol szeretik Sallustiust, sok ott a Catilina — mondta Marco mester, összecsukta a könyvet s hozzátette a többihez, amit vittem.

Alighanem értettem, mire gondol. Padovai magyar vevőitől, fecsegő úrfiaktól eleget hallott az erdélyi állapotokról. Tőlem soha egy szót sem. Börtönöket láttam volna, ha most odalátok Marco mester szeme mögé s a börtön padlóján véres szakállu, rimánkodó tanácsurakat a bérgyilkosok markában. De talán ezt láttam volna a valóságban is, ha egy varázsütéssel hazaláthatok Erdélybe.

— Vedd fiam a zekédet. Mindjárt lemegy a nap.

Három könyvet választott ki: Sallustiust, a görög Polybiost s egy idevaló költőnő verseit. Marco mester legényke korában ismerte a lányt. Fiatalon halt meg; babérkoszorúval a hajában elvitte a francia betegség.

Mikor lejöttem zekésen, gazdám kint állt a küszöbön s a nyílazókat nézte. A San Polo piacon van a

műhelyünk. Nyílverseny lesz vasárnap s a fiúk a kerületből már gyakorolnak a tér közepén.

— Örülsz? — s megveregette a vállamat.

Tudja a jó ember, hogy arról hallgatunk legjobban, amire legtöbbet gondolunk. Két derék, szép lányát ragadta el a pestis, de ő csak a fiát emlegeti, aki Flandriában csatangol a spanyolokkal és semmirevaló, mihaszna ember. Azért nem volna kár, érte nem fáj a szíve, róla könnyen beszél. Hogy széthull némelyik család! Én ne tudnám, én Istenem. Csak a magaméra kell gondolnom.

Gyalog mentem a Gritti házba; jó negyedóra a piacunktól.

Azóta szeretem Velencét, amióta kenyeret ad. Látom a sok átutazó franciát, spanyolt, angolt, flamandot, németet, reggel mise kell nekik, délben muzsika, délután evezősverseny, este széplány. S pár hét múlva elmennek nagy lelkendezve, hogy látták a világ csudáját. Látták a város kisujját. Egyszer se ittak hajóáccsal, rézművessel, selyemtakáccsal, kelmefestővel, nyomdásszal, hajóssal. Multkor arra kért egy vevőnk, egy angol lovag, hogy soroljam el a legfinomabb velencei fogásokat. Megy vacsorázni, legyek én az ínyesmestere. Egy tányér főtt bab, feleltem, két fej hagyma, egy marék olajbogyó, egy fél cipó kenyér s két pohár veronai bor. Csak nézett nagyokat. Pedig Tintoretto, az isteni festő is ezen él, mégsem lankad a munkában.

Végig az úton szólt a szűk utcákban az üllő és kalapács. Mire elhalt mögöttem az egyik, már csattogott előttem a másik. Egy darabig ismerős műhelyeknél mentem el. S az üllő mellől kiszólt a gazda vagy a segéd a nyitott ablakból:

— Szűz Mária és Dorsoduro!

Mind a vasárnapi nyílversenyre készülnek. A mi negyedünk a Dorsoduro. A jelszavunkat mondták.

Hátába kerültem a Gritti palotának s az utca felől mentem be, a kiskapun. Nyitott márványlépcső vitt az udvarról az emeletre. Régi ház, ma már nem így építenek. A kútnál megláttam egy hosszúlábu legényt, aki kevély mosollyal, szótlanul segített két lánynak.

— Itthon van az urad? — kérdeztem magyarul. Ezer közül megismertem volna a székelyt.

— Még itthon — felelte. — Maga hozza a könyveket?

— Én.

— Az úr azt mondotta, várjam lenn az olaszt a könyvekkel.

— S azt hogy igazítottad volna el?

— Ugy, mint magát.

S már vitt fel az emeletre. Kicsi márványfejekkel volt kirakva a széles, oszlopos korlát.

Átmentünk két tágas szobán, a harmadik előtt megállt.

— Ide lépjen be.

S félrehúzta az ajtó bársonyfüggönyét.

Nem néztem körül, de éreztem, hogy a szoba díszes. Vörösréz üst állt az asztalon, telistele édesanyám kedvenc virágával. Mellette tokostól egy tőr, aranyszöges derékszíjon. Arany pontok úsztak előttem; talán káprázatam, talán csakugyan ott volt még a szobában az alkonyi nap, sok száz arany pontra szóródva, mint egy szerelmes isten, aki titkos csillámlássá változott át.

Egy férfi könyökölt ki a középső ablakból a Csatornára s ballábát hátrafelé lóbálgatta. Látszott, hogy mulat valamin. El is kacagta magát közben. Ismerem ezt az ingerkedő, hegyes, hím kacagást, férfiember kacag így, amikor hídról, ablakból, erkélyről, csónakból ki-

kezd egy lánnyal. Ha megdobja virággal s eltalálja. Ha int neki s a lány elérti.

Egyszer csak megérezte, hogy ott vagyok. Kiegyenesedett, mintha hátbalökték volna s hirtelen megfordult. Nem csalódott: csakugyan ott álltam.

— Lei... Chi è lei? Cosa vuole?

Derekára tette a félkezét s úgy méregetett. Már szürkült a szobában s ő fény ellen állt; nem láttam tisztán az arcát. Jó figurája volt, azt láttam.

— Szamosmenti vagyok — feleltem engesztelőn. — Beszélhet magyarul. A könyveket hozom Marco mestertől.

Odajött elém. Lágyan hajló sasorra volt s hosszúkás, keskeny, fekete bajusza.

— Hogy hívnak?

Megmondtam. Egy darabig szótlanul nézett. Aztán átvette a könyveket s visszalépett az ablakhoz, hogy jobban lássa. Mentem utána, hátha tudni akar valamit róluk. Olajbarna, síma bőre volt s kicsit fátyolos szeme. Asszonybolondító szeme. Egy kis igazítással olasz vagy görög is lehetett volna. Apránként jól megnéztem magamnak. Szép ember volt.

Szórakozottan lapozott a Sallustiusban. Legalább egy szót szólt volna, hogy szép! Négy évi ittlakás után megszoktam az olaszoktól a színlelt, de köteles áradozást. Közben a másik két könyvet a hóna alá szorította.

— S ezek mifélék?

A költőnőt húzta ki előbb. Mondani akartam, hogy verseskönyv, de már kinyitotta s félig hangosan olvasta:

Il cor verebbe teco

nel tuo partir, signore...

Rossz hangsúllyal végigolvasta a rövid madrigált.

— Nagyon egyszerű. Ilyet mindenki tud írni.

Bántott a fitymálás, mert a vers gyönyörű. A könyvért nyúltam.

— Engedelmével felolvasom.

De én is rosszul olvastam, tétovázva, mert éreztem, hogy ellenségesen hallgat. A végén biccentett.

— Igy csakugyan jobb. — Látszott, hogy mást gondol. — S most már a név is dereng nekem. Nem volt ez a költőnő a felséges III. Henrik király szeretője?

Megint ki kellett javítanom. Azt a lányt, a király szeretőjét másképp hívják; ugy tudom, ma is él.

— S te mióta élsz itt?

— Előbb Padovában éltem.

Elhúzta a száját.

— Székely válasz. Ki az apád?

Mosolygott, de parancs volt a hangban. Még megüt, ha nem felelek egyenesen.

— Molnár volt.

— Mért volt? Meghalt?

— Megölték. Édesanyámmal s az öcsémmel együtt. A malmot pedig felgyújtották.

Most mindent tud. Kérdje meg, kik. Mást kérdett. Apámra nem gondolt többet.

— Diák voltál Padovában?

— Az. Paleográfiát tanultam Kendi úr jóvoltából, az ő segedelmével. Aztán a pénz elmaradt s én beálltam Marco mesterhez latin és görög korrektornak.

Minek mondjam, hogy közben éheztem egy jó darabig.

— Mi az a...

S úgy nézett rám, mint aki tüstént lehord, ha nem mondom ki helyette a nehéz szót.

— ... Paleográfia? Régi kövekről leolvassuk s megfejtjük a belevésett, töredékes latin írást.

— Derék tudomány. Talán egyenest a nagy Erasmus örökébe ültél?

— Ő más mesternek olvasott — igazítottam helyre. — Manutiuséknak, a mostani nyomdász nagyapjának.

De azért jólesett a honfitársam tudása. Frissen jön Erdélyből s tudja, hogy Erasmus itt működött az egyik nyomdában.

Váratlanul vállon veregetett.

— Ilyen fiúk kellenek haza.

Fejembe szökött a vér. Megyek én, ha tisztességgel hívnak s olyan világba, amit becsülök. Meg is mondtam tüstént.

Nem tudom, figyelt-e a válaszra. Evező csobbant az ablak alatt s mintha fűttyentettek volna. Vadászembernek élesebb a füle, mint az enyém: ő tisztán hallotta. Kihúzott egy szálat anyám kedvenc virágaiból, az ablakhoz lépett s lenézett.

— Szépek a lányok erre felétek — mondta.

Felétek! Már elfeledkezett, hogy a földije vagyok. Most hívott haza s rögtön utána a velenceiek közé sorol. Jön mindjárt a folytatás is. Kéri a szépleányok címét. Mind ilyen az úri fajtája.

— Apádékat kik ölték meg?

Ezt kérdezte helyette. Már nem volt kezében virág; ledobta valakinek az ablakból.

— Békés Gáspár hajdúi, mikor bejött Erdélybe s fejedelem akart lenni.

— Apád milyen párti volt?

— Molnár volt s útba esett.

— S te hogy maradtál meg?

— Anyám öccsénél voltam éppen, a rettegi papnál. Azután már ott is maradtam, ő nevelt föl.

Behozták az égő gyertyákat s letették az asztalra.

Hoztak egy kosarat is, tele gyümölccsel. Belemarkolt, gyorsan ropogtatta s a magokat kiköpte a földre.

— Egyél.

Nem szoktam a magot a földre köpni, ha meg a markomba köpöm, még azt hiszi, leckéztetem. Inkább nem vettem.

— Tudsz egy jó fegyverkovácsot? Kéne egy vadászkés.

Ismerős voltam az egyiknél a ferences barátok mögött. Megígértem, hogy hozok párat mutatóba.

— Megyek én is veled. Szeretek boltokat járni. S még beszélnivalónk is van.

Biztatón mosolygott.

— Fordul a politika otthon. Báthori Zsigmond úrhoz fogható fejedelem nem volt még Erdély trónján. Livius tolla kellene a készülő dolgokhoz.

Én legyek az? Nem tudtam olvasni az arcából. A gyertyalángnak beszélt.

— Engem a fejedelem azért küldött, hogy egy orgonistát s egy lantjátékost hívjak az Udvarba. A legjobbat mind a kettőből.

Ezt már nekem mondta. Megdöbbentem. Hát így készülnek nagy tettekre: orgonistával, lantverővel, sípossal? Aztán eszembe jutott, hogy a Hannibal-verő Scipiok is szerették a görög muzsikát s a görög költőket. Zsigmondnak vitézi híre van, mért ne kedvelje hadjárás közben az olasz muzsikusokat?

— Sokat beszélnek valami Diruta mesterről. Ismered? Hallottad?

— Hogyne, hallottam. Peri, a fiatalabbik Peri s Diruta most a legjobb orgonistánk.

Majd átharaptam a nyelvemet. *Orgonistánk!* Mért haragszom, hogy a velenceiek közé sorol, mikor lám, magam is megteszem magammal?

— Majd együtt meghallgatjuk. Lantosokat ismersz?

— Csak Padovában. A java ott lakik.

Fölcsatolta a tőrét s beleharapott még egy gyümölcsbe.

— Lássalak minél hamarább. Hallom, Caesarotok is van.

— Van. Tavalyelőtt nyomtuk. Az volt az első könyv, amit én javítottam Marco mesternek.

— Hozd fel péntek délután.

Kedd volt aznap. Az ablakhoz állt s szétnézett a Csatornán. Aztán félig visszafordult s intett. Mehettem.

A lépcső alatt egy kőpadon a székely legény már szorongatta az egyik olasz lányt.

2.

Hazafelé az úton megpróbáltam számot adni magamnak a találkozásról. Egyelőre nem tudtam, mit gondoljak. Vonzott is, taszított is az ember. Jószívűnek látszik s esze van, annyi bizonyos. De beszéd közben néha attól féltem, hogy fordul egyet maga körül s átváltozik farkassá. Farkas szájba is beleillettek az agyarai.

Rossz híre van a padovai magyar diákok közt. Azt mondják, kiszolgálja a fejedelem bolond szeszélyeit, pimasz a régi urakkal s szemet vet minden szép birtokra. Csakugyan megtollasodott egy-kettőre s az első urakkal mérkőzik a lovagi tornákon. De lehet, hogy csak a gőg beszél a padovai úrfiakból. Idejárt az apjuk, nagyapjuk, otthon magas méltóságban sütkérezik minden nemzetségük. « Búzára vásik a foga az oláh varjúnak », mondják Jósikára. « Maradt volna a havason! Jó neki a köleskása is ». Ilyeneket mondanak. Azt is mesélik, hogy amikor Zsigmond bíborosnak

öltözve sétált a palotában, ő komoly képpel emelgette az uszályát s heréltekből szent énekkart toborzott neki.

Elhigyjem a sok bolondságot? Ugy látszik, hozzám jószándékkal van. Ha kiismerem a fejedelem nagy terveit s méltók, hogy szolgáljam a tollammal: hazatérek Erdélybe. Eddig mindig visszariasztott a szüleim borzasztó halála.

Vacsorára érkeztem a szállásadóimhoz. A San Trovaso mellett lakom, a nagy tutajkikötő tövében, egy kádárnál. Valamikor első munkás volt az Arzenálban, de amióta beteg a szíve a Köztársaság eltartja otthon. Hat gyereke van, a legidősebb a flottában szolgál, Giorgio nyomdász s nekem jóbarátom, Francesca, a lánya nemrég múlt tizenhét éves s kolostoroknak hímez terítőket. Van még három kisebb fia, de a hat gyerekhez hozzátehetek még hármat: magamat, mert a gyerekükkel se bánnak jobban s két majmot. Tavaly hozta őket a matróz fia Egyiptomból. Asztalnál esznek a negyedik fiú mellett, aki vándor mutatványosnak készül. Nagyon tudományosak, ismerik a zászlójeleket, kalóznak öltözve vívnak, cigány kendőben gyermekrablást játszanak, az egyik hegedülni is megtanult. A kisebbik majom azonban utálja a muzsikát, a hegedűszóra sebesen megindul körbe, csapkodja a padlót, remeg, fuj s köpdösi a szerszámot. Megvan a mindennapi mulatságunk az asztalnál.

A kádár úgy kikérdez, mint a fiait. Hogy megy a munka? Hol jártam? Min dolgozunk? Meg van-e elégedve a gazdám? Ma is tudni akarta, hol jártam ilyen sokáig.

— Egy honfitársam érkezett Erdélyből. Nagy úr odahaza.

Megálltam a szóban, mert úgy láttam, Francesca kérdezni akar valamit. Erősen rámnézett, megrebbent

a pillája, aztán szemlesütve, szótlanul tovább kanalazott. Pedig akart valamit kérdezni, láttam.

— Török van a dologban — szólt a kádár, mikor hallotta, hogy Gritti prokurátorhoz szállt a honfitársam. — Jól ismerem az öreget, vele szolgáltam a hajón, mikor másodszor járt Konstantinápolyban. Sokat főzött együtt a Portával.

— Téved, bátya. István úr egy orgonistáért s egy lantosért jött Velencébe. Viszi haza őket az Udvarba. A fejedelem bolondul az olasz muzsikáért.

— Sok pénze lehet annak a te fejedelmednek, ha effélékre telik.

Vacsora után megjött az öreg gyertyaöntő a szomszédból. Ez az ő ideje. S jön vele néhány pohár bor is s az első pohár után sorra kerülnek a kalózhistóriák. Évekig volt a foglyuk Afrikában.

De ma nem volt türelmem a jó emberhez. Fölmentem a hálókamrámba, a tető alá. Ott se volt sokáig maradásom. Szemben az ajtómmal egy lépcső fölvisz a háztetőre, a kémények közé. Odamentem hűteni a fejemet.

Sütött a hold. Elvadult kert fekszik a ház mögött; egy tengernagy özvegye lakik benne a bánatával. Azt mondják, gyönyörű asszony volt, én csak a mai romjaiban ismerem, rettenetesen elhízva. Nyomorék, beteg kutyákat gyűjt maga köré; most is vonított egy, szinte emberi hangon panaszkodott. Leültem a tetőpárkányra.

Az a halványkék fal a szemhatáron az Alpok. Mennyi ország s mennyi háború van mögöttük! A szomszéd kis szigetekről idáig fenyegettek a holdfényben a sírőrző ciprusok. Apámra gondoltam.

Molnár volt s útba esett. A hajduk kora reggel értek a malomhoz. Betörtek a kamrába s a pincébe; kevés volt, amit találtak. Összehasogatták a bútorokat,

apám, szegény elvesztette a fejét, nekikment, fölszegezték az ajtóra, az öcsémet bedobták a kerekek alá s kövekkel hajigálták, amikor fölmerült. A kis cselédről megfeledkeztek; ő beszélte el a halálukat. Anyám pusztulásáról sose vallott be semmit. Meghalt ő is, aznap, velük együtt. Többet az istennek se mondott. Nem is faggattuk, reszketős lett egy életre, nekünk meg éppen elég volt a borzalmakból.

A tenyeremet kinyújtottam a vállam mögé.

— Add a kezedet, Francesca.

Éreztem, hogy ott áll mögöttem. Máskor azt is megéreztem volna, hogy mióta. De most az Alpok láttán vagy Jósika István miatt, igen, bizonyosan miatta visszagondoltam azokra, akik nehéz halállal pusztultak el odahaza.

Nincs nagy kezem, Francescáé mégis eltűnik benne.

— Visszaméssz a hazádba?

Ugy látszik, ezt akarta megkérdezni a vacsoránál.

— Mért gondolod?

Nem felelt. Hátulról ráhajolt a fejemre s megcsókolta a hajamat. Aztán az arcát is ráfektette.

3.

Említettem, hogy barátom a kádár második fia, Giorgio. Jó fiú, de egyszer még meggyűlik a baja a törvénnyel.

Nyomdász. Ügyes, gyors és megbizhatatlan. A harmadik gazdánál szolgál. Mindegyiknek felragyogott az arca, mikor először látta dolgozni. Egy darabig megbecsüli magát, aztán elmarad két-három napra a műhelyből. S ha egyszer elkezdődött a kimaradás, nincs vége többé. Hol jár ilyenkor? Ő se tudja, nem emlékszik rá. Pár év alatt tönkreteszi a becsületét ebben a kényes mesterségben.

Szerdán félrehív vacsora után s azt mondja:

— Ma elmegyünk Cressidához.

Nem éri meg az a széplány a veszélyt. De nincs erőm nemet mondani, féltem is egyedül Giorgiot, a lány is tetszik. Elmegyek, megbánom, nógatom haza a fiút, megpróbálom hazavinni s otthagyom. Mindig ez a nóta vége.

Cressidát Barbaro szenátor tartja a Santa Maria Formosa mögött. Ha a szenátor úton van vagy beteg, a lány titokban üzen Giorgioért. Tavaly Urnapján ismerkedtek meg, mikor a nagyúr kint járt a dogeval a Lidon s ősi szokás szerint eljegyezte Velencét az Adriával.

Csónakon mentünk a kis palotához. A mosópalló ajtaja egy mellékcsatornára nyílik, azon át szoktunk bejutni Cressidához.

A lány egy faburkolatu szobában feküdt, magas mécsállvány alatt, mezítláb, görög módon öltözve, hosszú bugyogóban, hímzett mellényben s frissen aranyozott haját szétteregette a párnán. Két undok kiskutya civakodott a papucsával. Volt a szobában másfajta állat is, kanári, fenyvesmadár, papagály, sündisznó, macskák, mind szabadon. Csak a pávája menekült ki nagy rikoltozva az ajtórésen, Giorgio láttára. Alaposan belerughatott egypárszor. A lány görög.

Már a heverő elé volt készitve a bor. Édes, ragadós bort iszik, rászoktatta Giorgiot is. De nekem mindig külön korsóban áll a veronai bor. Ért az ilyen apró kedvességekhez. Nem dícsérem érte, utóvégre a mestersége.

A zajra bejött az anyja. Jobbfajta asszony lehetett valamikor, talán egy tudósnak a lánya a szigetekről. Ógörögül is tud; mikor Polybiost nyomtuk, együtt néztük át az íveket. Büszke a tudományára, de még büszkébb a kártyavetésére. Homéroszra az apja

szoktathatta rá, a kártyát a vére kívánja. A dohányt is, meg az italt is. Nyakig merült a lánya után a mocsokba.

— Hol csavarog az öreg? — kérdezte hetykén Giorgio, ledobta magát a kerevetre s ölbevette Cressida lábát.

— Elment Padovába.

Barbaro az egyetem reformátora. Igy hívják náluk a főiskola kormányzóját.

— Ha van eszük a diákoknak, a küszöbre szögezik a tógáját.

Giorgio mindig ilyen hetykén kezdi. Megitták az első pohár bort. A papagály behúzódott a homályba s elkezdte éltetni Velencét, de leintették.

Az öregasszony, jobban mondva a lány anyja, mert még nem öreg, leült egy zsámolyra egy sárgaréz asztalka elé s rakni kezdte a kártyát. Két apróbb szerencsémet csakugyan kirakta egyszer.

— Nekem nem adtok inni?

Töltöttem neki az édesből.

— Kész a Sallustius? — kérdezte rakás közben. Mondom, tudós lehetett az apja s a borgőzön és kerítésén is át-átcsillan bizánci tudománya.

— Kész s már híre ment a világban. Hamarosan Erdélybe is kerül egy példány.

Giorgio közben gyorsan ivott, kamaszosan. A harmadik vagy negyedik pohárnál tartott. S megszólalt, kicsit már sötétebb hangon:

— Barbaro egyedül ment Padovába?

— Egyedül.

A lány azonban rosszul hazudik. Giorgio két ujjal ráhúzott a talpára.

— Egyedül?

S megint ráhúzott. Cressida fölszisszent s dühösen odavágta:

— Egy idegennel.

Itt a baj, gondoltam. A szenátor hazafiságból néha átengedi a lányt előkelő, befolyásos idegeneknek. Giorgio azonban Barbaron kívül mindenkire féltékeny, az idegenekre különösképpen.

— Miféle idegennel? Honnan jött? Angol?

— Nem tudom — morogta a lány dühösen s maga alá akarta húzni a lábát, de Giorgio még jobban megmarkolta s visszavette az ölébe. Gyűlölettel méregették egymást.

— Francia?

S szorítani kezdte a lány nagy lábujját.

— Ereszd el a lábam! Ereszd, el, te bitang! Ereszd el, ereszd el, de rögtön! Szent Demeterre esküszöm, hogy nem láttam. Ugy védjen, úgy verjen, úgy éltessen a Szűz, hogy nem tudom a nevét. Ereszd el a lábam, te paraszt, te fattyú, te hóhér, te sátán!

Az anyja a lapokon tűnődött. Kell nekik ez a kis marakodás a gyönyör előtt.

Giorgiot megzavarta a sok titulus. Nyúlt a pohárért, de aztán mást gondolt. Markába bilincselte a lány lábát, hátradőlt a kereveten s a levegőbe meredt. Töri az eszét, gondoltam, túl akar járni a lányén.

— Spanyol? — csattant fel hirtelen.

Ennyit tudott kisütni a nagy fejtörésben.

Lehet, hogy a lány a spanyolokért kapja a legnagyobb verést, mert erre a szóra megint rángatni kezdte a lábát s vinnyogva próbált szabadulni.

Az anyja oda se hederített. Élére állította az ujjait s hosszú, hegyes körmökkel keresztül-kasul számolta a letakart lapokat. Cressida pedig látva, hogy nem boldogul a rugdalódzással, fölült s beletúrt Giorgio hajába.

— Most látom, milyen szép vagy ma. Szebb, mint a fiatal szent János. Talán te vagy az új szent János.

S keresztet vetett. A fiú rögtön utánozta. Nem merte keresztvetés nélkül vállalni a hasonlóságot a szenttel. Több se kellett Cressidának, gyorsan maga alá kapta a felszabadult lábát.

— Tölts, szívem Giorgio — dorombolta.

Az asszony hirtelen fölnézett a kártyából a lányára.

— Te, Cressida! Idenézz, Cressida.

S elkomorodva mutatott neki négy lapot. A lány figyelmesen belenézett a kártyába.

— Söpörd szét — mondta parancsolón.

Giorgio túl volt az ötödik poháron.

— Mi az, rosszat vetettél a barátomnak? — kérdezte nevetve. De mikor meglátta a két nő arcát, dühbe jött. — Mi a fene volt abban a lapban?

Bizonytalanul fölállt.

— Mi volt a lapban?

Hamar felforrt a mézes bortól. Vadul a lánynak esett.

— S megmondod már, hogy kivel volt nálad Barbaro? Ki az a büdös idegen?

— Ne bántsd — szólt rá nyugodtan az asszony. Megkopogtatta az üres pohár peremét s így mutatta, jelparanccsal, hogy töltsek. — Ne bántsd, mert Cressida nem ismeri.

— S te? Te vén keritő, te! Te persze...

Az asszony föl se nézett az új rakásból.

— Én sem. De tudom, kicsoda.

— Tudod, hogyne tudnád! Hagyd abba a kártyát, de rögtön! Engem nézz, ne azokat a mocskos lapokat. Rám nézz rögtön s mondd meg, kit hord ide Barbaro. Jut is, marad is: az idegennek a lányod, nektek a kulcslyuk!

Ideje volt rászólni. Sose láttam ilyen őrjöngve. Az asszony felém bökött a fejével.

— A barátod honfitársa az idegen. De még nem járt nálunk.

Giorgio elhűlt. Én is meg voltam döbbenve. Nem igen jár Velencében olyan nagyúr a mi tájunkról, akivel szóba áll egy Barbaro. Talán bécsi gróf s csak a *vagyona* magyar, magyarok a cselédei.

— A nevét is tudod? — kérdezte Giorgio rekedten.

Én már tudtam. Bécsi grófot nem hívna honfitársamnak a ravasz görög asszony. Olyan ember azonban, akivel szóba áll Barbaro, csak egy jött Erdélyből. Talán lantost hallgatnak most Padovában. Aztán megvendégelik az erdélyi tanácsosok fiait. Lesz ivás, birkózás s talán elsül egy-két latin epigramma a tejjelmézzel folyó Magyarországról.

Giorgiot megint elöntötte a düh, a lányhoz ugrott, elkapta a csuklóját s csavarni kezdte.

— Most se beszélsz? Ki az a magyar? Az anyád szemeláttára öllek meg!

Megsokalltam a dolgot s vállánál fogva jól megráztam.

— Elég legyen, Giorgio. Jósikának hívják az idegent. Jósika Istvánnak.

A részeg fiú ráismert a névre. Tegnap este többször hallotta a számból a vacsoránál. Ugy látszik, iszonyú nagyúrnak képzelhette, talán koronás főnek, mert egyszerre összecsuklott.

— Szent József, ne hagyj el! — kiáltotta, a kerevet elé roskadt s kapkodni kezdett a lány keze után.

— Igérd meg a szentséges Szűzre, hogy nem ereszted be. Nem ereszted magadhoz, ugye? Megígéred, ugye megígéred, szívem?

S csókolta, falta, rágta a lány ujjait.

— Még nem tudom, mit parancsol Barbaro — felelte ádáz mosollyal a lány, térdére emelkedett s hátra-

vetette a haját. — De ne félj, nem sokáig marad itt a magyar. Talán egy-két éjszakára.

A fiú sírt s verte a fejét a heverőhöz.

— Csókold meg a talpamat — vihogta a lány. — Nézd, milyen piros. Csókold meg, szívem, mielőtt látná a magyar.

— Cressida! — kiáltottam rá.

De a lányból kifreccsent az állati düh.

— Mért kínzott? Mért volt olyan hetyke a tetves? Mért ütött meg azzal a piszkos kezével?

Ha most férfi volna, gondoltam, itt hagyná a pimasz lányt. De Giorgio csupán eleinte nagy legény. Csak tudtam volna kirángatni innen! De megtanultam, hogy szabadulás helyett egészen más vége szokott lenni a kínzásnak, ennek a kutya-macska játéknak. Boldogság, a romlott szájuk íze szerint.

Giorgio felállt, nem tudta mit csináljon. Körülnézett a poharakon; a tekintete mindent lesöpört. Az állatok a sötét szögletekbe húzódtak.

— Most mi lesz? — kérdezte a lány arcátlanul s hátrafonta a karját. Még mindig a térdén állt. Giorgio bizonyosan gyönyörűnek látta a festékkel szétkent könnyei közt.

Az lett, hogy a szeretője pofonütötte. De a második pofont már a fiú kapta. Lángbaborult arccal, lihegve verekedtek, Giorgio még talpon, Cressida a térdén. De felső testük már összefonódott.

A kártyavetőnő összesöpörte a lapokat s fölállt.

— Semmirevaló a férfi, amíg fiatal s szegény — mondta megvetőn. — De hiába beszélek a buta fejének, egész nap csak ezért a legényért döglik.

Giorgio akkor már a lány mellé esett s kacagva csókolta a fülét. Nem volt itt több keresnivalóm. Hiába szólnék rá, csak nézne bambán s azt se tudná, ki vagyok.

A görög asszony kikísért a kiskapuig. Csónakosunk a sarkon lappangott, egy kertrács vadszőlőfüggönye mögött s a füttyre várt. Híg savóban úszott a hold.

— Ne félj, kivesszük a titkot a magyarból — búcsúzott az asszony.

Egy pillanatig nem értettem, mit mond. Aztán eszembe jutott a kártya.

— Minek fáradtok, úgyis tudom. Orgonistát s lantost keres a fejedelemnek.

— Orgonistát s lantost? — visszhangozta a görög asszony gúnyosan. Váratlanul keresztet vetett rám. — A kártya azt mutatta, hogy a veszted lehet az az ember. Sose vetettem rosszabb lapot.

— Halál volt benne ?

— Az.

A görög mind ilyen babonás. Füttyentettem a csónakért.

Kihalt csatornákon síklottunk hazafelé. Néha egy kémény tetejéről elénk ugrott a vízbe a hold. Kis fehér hídak szöktek át rajtunk, mint a szállni tudó arab lovacskák. Templomok s paloták márványhomloka hűtötte az éjszakát, harangtornyok forogtak körbe. Egy kéz, alighanem női kéz a víz fölé akasztott egy kalitkát, alvó madarakkal. Fürtös nagy virágok bólongtak a tetőkön. Kiértünk a Nagy Csatornára; egy órát ütött.

A csónakos egy kivilágított ablaksorra mutatott.

— Bál van a francia követ tiszteletére.

Néhány evezőcsapás után könnyű szívvel hozzátette:

— Megint háború lesz valahol.

4.

Napközben folyt tovább a munkám a műhelyben. Egy mantovai hadimérnök könyvét javítottam; az újfajta várépitésről szólt. Legalább visszaigazíthattam helyes alakjukra a magyar erődök cifrán elírt neveit. Megdobbant a szívem, mikor az elsőt olvastam, jobban mondva kitaláltam. Később azonban, olvasás közben, lehűlt a kedvem. A mantovai mérnöknek azért tetszik Magyarország, mert ott nagyobb kártétel nélkül lehet kipróbálni az új fegyvereket. (Ugy értette: épületkár nélkül; az ember, az veszhet.) Egy darabig a bécsi császárnak szolgált a szerző.

Égő bal szememet meg-megpihentettem a piactéri nyílazókon. Csütörtökön is gyakoroltak, egy fiatal ikerpár volt a legügyesebb. Közben a lányok szőnyegeket próbáltak az ablakokban, leeresztették, fölhúzták, a hosszukat mérték. Velence ünnepnapokon s vigalmakkor olyan, mint egy török imaház. Minden családból járt valaki Keleten s a keleti útakon mindig a velencei jár jól, ha mást nem, néhány szőnyeget szerez Szmirnából. Rebesgetik ugyan, hogy az északi népek egyszer még elragadják az Indiák kincsét a város — majd azt írtam: városunk — elől. Nem hiszem én azt, bár hittestvéreimnek, a hollandoknak szívből kivánom. Kelet kincsesházának örökre Velencében van a kulcsa; vastag aranyláncon hordja a nyakában.

Ezen a napon megint szólított a gazdám. Egy német utas látogatott be, rosszul törte az olaszt, Marco mester pedig egy szót se tud idegen nyelveken. Ismerem már az efajta vevőt. Gőgösek, szemtelenek, pedig képükre van írva az irigység. Hogy bámulhatják az olaszt, ha közben folyton hazabeszélnek s a német nagyságra oktatják az embert! Tudjuk-e ki a császár? Az ő csá-

száraik csináltak rendet Itáliában. (Temetőt, mondom én.) Gutenberg! Neki köszönhetjük a kenyerünket. Nürnberg! Láttunk-e nürnbergi körzőt, mappát, glóbuszt? Velencei házuk, a Fondaco, amit Giorgione s Tiziano festett ki a nagy tűzvész előtt! A művészeik! S mondják a neveiket. Dürert a végére tartogatják, mert neki csakugyan nagy a becsülete az olaszok közt. Már a harmadik némettől hallom, hogy rajongott érte az öreg Bellini, a többi velencei festő pedig majd megölte féltékenységből. Hogy Raffaello rajzzal kedveskedett neki s az olaszok mind belőle élnek, az ő lapjaiból, mit is kezdett volna Tintoretto, ha nem látja az Apokalipszist fába metszve! Ilyeneket mondanak.

Marco mester csak bólogat, alig ért valamit a hódolni látszó hencegésből. Én értek minden szót. Azért köszön neked a német, hogy utána még magasabbra vesse föl a fejét. De bánják is a velenceiek! Csak vergődjék keresztül az aranyával a nyaktörő Alpokon, utána akár egész nap magasztalhatja a német cserépkályhát, német tisztaságot, német pontosságot, német kolbászt s német Madonnákat a rózsalugasban.

A csütörtöki látogató azonban különbözött a többitől. Azt állította, hogy Dürer magyar származásu. Ismerte egy rokonát, az a rokon az apjától hallotta s annak az apja Dürer apjától. Bár igaz lenne! Megvette három könyvünket s én felmelegült szívvel a sarokig kísértem.

Délután kimentem egy ismerős halászfaluba a lagunán. Búcsúzó legénykoromnak ez a legnagyobb gyönyörűsége. Van egy gondolás ismerősöm, olcsón megszámitja az utat.

Halvány volt az őszi ég, csak sejteni lehetett a boltozatát. Sirályok kalandoztak a víz fölött, sivításuk belehalt a nagy csendbe. Szent Ferenc szigetén

megszólalt a harang s a ciprusok, mintha betanulták volna, elkezdtek bólogatni. Lomha bárkák úsztak a cölöpök közt, megrakva fával, zöldséggel, juhokkal. Egy gondola közeledett Muranoból; látszott a csónakos ruháján, hogy tanácsúré. A gondolás átkiáltott valami nevet a gondolásomnak. Nem jól értem az itteni nyelvjárást, különösen, ha foghíjasak.

A falu piacán kötöttünk ki. Uristen, mennyi gyerek volt mindenfelé! Mintha a tenger a partra hányta volna a sok halat s az mind félmeztelen poronttyá változott. Egy kocsma áll a tér sarkában, három asztallal a sárguló lugas alatt. Egyiknél se ültek. Ide telepedtem le s vörösbort kértem.

A nap sűrű fényhálót húzogatott a vizen s a víz visszadobta a rezgő csillámlást a lugas leveleire s a pohárra. Egy darázs ült a szélén s belenézett a vörösborba.

Sikló fényháló a vizen. Fodrozó sugarak a leveleken. Arany csillagok a pohárban. Fejem fölött zümmögött a darázs.

Szundíthattam egy kicsit. Mikor letettem a poharat, a szomszéd asztalnál már két ember dominózott. Mikor ültek oda? Hosszú lehetett az öntudatlan pillanat a suhogó fények közt.

Hazamegyek Erdélybe. Haza, de nem mindenáron. Békés fejedelmet, igaz embereket azonban szívesen szolgálok. Ha van pénz olasz muzsikusokra, legyen egy magyar históríkusra is. Bejárom az országot, fölkutatom, összeszedem s megfejtem a régi köveit. Nem jártam Rómában, de tudom, hogy az erdélyi hadjárat története göngyölödik fel Trajanus császár híres oszlopára. Ugy akarom én is kigöngyölíteni a történetét írásban. Átnézem a királyok pecsétes leveleit, megírom az erdélyi foglalást, László király tetteit s a vajdaság történetét. Megírom, hogyan került át János király

korában Buda Gyulafehérvárra. Megírom, hogyan ölette meg Bécs az okos György barátot. Megírom Báthori István fejedelem és lengyel király bölcs egyességét a törökkel. Hadd tanulják meg az erdélyiek a múltból, mit kell cselekedniök ezután.

Rossz a tél Velencében. Otthon már vöröslik az erdő s jószagú halottas ágyat vet maga alá. Készülni kell a fagyra, fűrészelik s aprítják a fát az udvarok végén. Az urak elmennek vadászni, magamfajta ember pedig megfőzi a szilvát s felrakja az almát a polcra, ha ad házat s gyümölcsöst a fejedelem. Pálinkát is jót főznék.

Sürgetett a gondolás, indulnunk kellett hazafelé. Körben a lagunaszigeteken fölébredtek a harangok, lengtek, hintáztak, majd kivetették magukat nyitott fészkükből. Az Alpok tetején máglyát rakott magának a nap. Úsztunk Velence felé, úszott felénk a város növekvő zajával, éhesen vijjogtak a sirályok, zsibongott a világ a halódó alkonyfény körül.

Nagy volt a sürgés a San Trovaso körül is — mondtam, hogy ott lakom —, éppen tutajok érkeztek a hegyi folyókról. A kádár az ajtóban állt a lányával; már messziről mosolyogtak. De szép hívás a mosoly, a legszebb a világon! Mikor azonban odaértem, Francesca hirtelen elkomolyodott, mintha egy idegen szerető illatát érezné a ruhámon. Nagyon ölelhettem magamban Erdélyt, annak az illatát érezhette.

— Menjetek egyet járni vacsoráig — biztatott az öreg. Azt hitte, még mindig úgy örül nekem a lánya, mint az imént.

Szólni akartam, de Francesca engedelmessége jeléül karomra tette a kezét.

5.

Pénteken délután átmentem a Gritti palotába. Jósika legénye kint állt az utcán s a kiskaput igazította vissza a sarkára.

— Ezt már te csinálod?

Felnézett s mosolygva megismert.

— Nem nézhettem, hogyan vetemedik.

Mondás nélkül megértette, hogy a gazdájához igyekszem s a nap állása után kutatott az égen.

— Bémehet már. István úr meghagyta, hogy ilyentájt költsem.

Jósika az ágyon hevert, feje alá kulcsolt karral s csorgott a könnye a jóízű ásítozástól. Ma világosabb volt a szobában, mint a múltkor. Díszes volt csakugyan, aranygerendás. Az egyik képen Mária büszkén feszítő kis Jézust tartott a lábánál fogva, a szemközti falon egy faun síratta a haldokló Prokrist. Volt más kép is, de ez a kettő rögtön megtetszett.

Jósika fektében egy kicsit felém fordult.

— Mi jót hoz, nagytudományú férfi?

Rég kiment a fejéből a Caesar kötet. Mutattam, hogy azt hoztam el, liliomos kötésben.

Kinyúlt érte s megforgatta.

— Tedd az asztalra.

Láttam, jókedvű s máson jár az esze. A házban muzsikáltak valahol.

— Jártam a késesnél is. Azt üzeni, hogy van neki...

— Majd meglátjuk, mije van — szakított félbe, de azért csak heverészett tovább, karjával a feje alatt s jóízűket ásított. — Nem akarsz enni? Én annyi pókot nyeltem tegnap vacsorára, hogy a pincém is megsokallta volna.

Nem ártott meg neki. Gondolom, jól tartják a velencei urak, egyszer pókkal, máskor fácánnal, egyszer

rákkal, máskor pulykával. S micsoda borokkal öntözik! Bizánctól lesték el a módját s nagyon megtanulták. Aranytál előtt, borgőzös fejjel egész népét eladja a barbár követ s csak akkor kap észbe, mikor otthon karóba húzzák a rossz alkuért.

Fölült az ágy szélére s két öklével nekitámaszkodott a térdének.

— Add ide a zekémet.

Mit rendelkezik, nem vagyok a cselédje. Szabad velencei vagyok. Jól megnézett, mikor odaadtam a zekét.

— Szép lábad van, fiú. Szép hosszú. Szeretőd van-e?

Kacagva a válaszom elé vágott.

— Az is szamár, aki Velencében csak egyet tart! — Fölállt s megigazította magát az ezüstrámás tükörben. — De a telük a fenének se kéne. Ezzel a ronda hideg kőpadlóval! Farkasbőr, medvebőr s kemence nélkül. Igaz no, meggondoltad magad? Jössz haza? Jöhetsz mindjárt s velem is.

Játszik az emberrel. Egyszer semmibe vesz, máskor csalogat. Kezdtem érteni, hogy kénye-kedvére bánik a fejedelemmel.

— Gyere haza. Meglátod, új Mátyás lesz Báthori Zsigmondból.

Hirtelen megkeményedett az arca.

— Csak előbb szabaduljon meg néhány gyáva s hitvány szamártól.

Nem tudtam, kiket gyaláz. Egészen elhalványult a hirtelen haragtól a barna bőre alatt.

— Te, mesélj nekem valamit a padovai magyar fiúkról. Mit tudsz róluk? Beszélgetnek hazai dolgokról?

Beszéltek bizony, tele szájjal s rendszerint indula-

tosan, ha levél jött hazulról. De minek azt neki tudnia.

— Sose találkozunk — feleltem kitérőn.

Jól megnézett, de úgy láttam, elhiszi. Hozták az ozsonnabort, töltött s engem is kínált. Keveset ivott egyszerre, egy-két kortyot. S minthogy a kancsó mellett keze ügyébe akadt a Caesar is, megint megnézte, most már belülről.

— Emlékszel a könyvre?

Bólintottam. Minek mondjam kétszer? Mondtam már a múltkor, hogy ezzel a munkával álltam be Marco mesterhez.

— Nagy ember volt, de túlságosan irgalmas. S mi haszna volt belőle? Megölték. Csúnyán megölték. Az okos szenátorok, a nemes rómaiak!

Minden szót megnyomott s gúnyosan elnyújtott a végén. Ebből arra gondoltam, hogy alighanem az erdélyi tanácsurakat gyalázta az imént.

— Gondold meg s gyere haza. Nagy tetteket írhatsz fel nemsokára!

Arról nem beszélt, hogy miből fogok megélni. Házról, tüzelőről, lisztről, malacról nem beszélt. Kutyaólban legyek Livius? Hordjam utána a zekéjét s ő meg mondogassa: jól van, Livius s a fene a beledbe, hol a csizmám, Livius?

Megcirógatott.

— Elhozhatod a szeretődet is. Ha megúnod, áttestáljuk egy olasz csepűrágóra.

Kiitta a borát s intett. Mentünk a késeshez. Az udvaron egy füttyszóra kinőtt a földből a legénye.

— A gondolát, Mózes.

Mire a nagykapuhoz értünk, Mózes már előállította Grittiék gondolását. Ő is beült mögénk s nézte, hogyan csinálja az olasz. Észrevette ezt Jósika is.

— Na paraszt, tudnál így evezni?

— Könnyebb, mint fát úsztatni.

De azért örültem, hogy nem teszi próbára a gazdája. Nem szeretem sós vizen a székely ezermestert.

A késes a ferences barátok templománál lakott. Volt a boltjában minden fajta s minden származásu fegyver. Nekem egy ázsiai tőr tetszett legjobban, cédrusfa markolattal, kígyóbőr tokban. De Jósika vadász szeme egy világos nyelű görbe késen akadt meg.

— Ez hová való?

Arról az egyről a boltos se tudott semmit. Oroszok adták el Konstantinápolyban, de nem ők használják. Fehér medvére vadászik vele egy nép valahol a jégmezőkön. Jósika gyönyörködve csúszkált rajta az ujjával.

— Remek kés. Ért a vadhoz, aki ilyet használ.

Végigpróbált egy tucatot, de szíve is, szeme is visszahúzta az elsőhöz. Azt hiszem, az volt a legolcsóbb holmi a boltban, de a fegyverkovács a vevő rangjához igazította az árát. Jósika megvette s másnapra a címerét is belevésette.

— A tudós majd érte jön — s persze rám mutatott. Ezzel már tudnom is kellett a szombati dolgomat.

A küszöbön azt mondta:

— Ráérek egy kicsit, vigyél el néhány híres templomba.

Más történt. Amíg a boltban voltunk, mutatványosok szállták meg a teret, szólt a trombitájuk s utána egy szép férfihang elsorolta a készülő erőpróbákat. Ráismertem a családra; nemrég a San Trovaso körül is megfordultak. Öten vannak: a szülők s három gyerek: két fiú, egy lány. A kicsik előbb tornyot állnak az apjuk vállán, aztán a lányka dobszóra táncol s közben a két fiú körbesétál a kezén, végül az apa birokra szólítja fel a nézőket. Mindig akad próbálkozó.

— Ezt megnézzük — mondta Jósika megpendülve. — Gyere, te paraszt, nézd te is.

Mózest hívta.

Nem kellett furakodni, elférünk egy soros körben. Akkor készült el a torony.

— Szép a menyecske — hunyorított Jósika az anyára.

Nem finnyás, azt láttam.

Következett a tánc; az asszony verte hozzá a dobot. Jósika erősen nézte a lányt. Nem állt jól a szeme.

— Te, nézd csak, ágyban is megjárná már a dögöcske — mondta halkan, forrón. A lányka alig serdült. — Vajjon mennyiért adják?

Nem feleltem, úgyis tudtam, hogy mindjárt elfelejti, amit kérdez. A nézők közt is volt csinos lány, meg asszony; a játék végéig őket is mind megkívánja.

Most jött a birkózás. S attól aztán egyszeriben elfeledkezett a menyecskékről.

Egy hentesformáju ember állt ki elsőnek. Erősebbnek látszott, mint a komédiás, ügyes is volt, de hamar kisült, hogy hájas a szíve. Fújt, zihált, nyögött s egy csomó elhanyagolt szentet hívott segitségül. Aki hamarább liheg, az veszít a birkózásban. Nemsokára két vállon feküdt a hentes. Nagy volt a kacagás, kacagott a vesztes is a hátán. A birkózó fölsegítette. Kecsesen és kíméletesen mérkőzött, pedig mindig a becsületét kockáztatta. Győzni, de nevettetni is akart.

— Eredj, Mózes, mutasd meg, mit tudsz — parancsolta Jósika.

Már benn állt a körben a legény, mikor mást gondolt a gazdája.

— Várj — kiáltott utána. — Majd magam.

S ingujjra vetkőzött.

Az olasz nagyot nézett. Alighanem észrevette, hogy idegen s nagyúr a jelentkező.

Az új ellenfél sokkal gyöngébbnek látszott nála. Lebecsülhette a komédiás is, mert rögtön az első fogásnál megbicsaklott s majdnem elvágódott. Jósika kirántotta magát s öklével a birkózó karjára ütött.

— Ne kímélj, mert megjárod ! — kiáltotta magyarul.

De aki látta őt, olaszul is megértette. Elkezdődött a komoly viaskodás.

Sokáig álltak összetapadva s alig mozdultak a helyükből. Nem értek a birkózáshoz, de annyit láttam, hogy dühösödnek.

— Hol tanulta ezt a gazdád? — súgtam a legénynek.

— Fehérváron, olaszoktól. Minden reggel maga elé rendelt egyet.

Nem tudom, milyen fogással élt, de az olasz hirtelen megcsúszott, elesett s magával rántotta őt is. Fektükben azonban csak Jósikának maradt szabad a keze. Láttam, hogy baj van.

De látta a három gyerek is. A kerek kút előtt álltak, pár lépésre a birkózóktól. Ez volt a helyük, amíg az apjuk dolgozott. Most elkezdtek reszketni s a nagyobbik fiúnak sírásra rándult az arca. Jósika csavart egyet a birkózó lábán. Nem mertem az asszonyra nézni. Oda a kenyerük, ha eltörik a férfi csontja. A fiúk arcán csorogtak a könnyek. Csak a kislány arca volt mozdulatlan, vértelen és elszánt.

Jósika piroslott, csillogott a szeme. Az olasznak csak félig láttam az arcát. Szürke volt a kíntól s patakzott róla a veriték. Az ilyen ember megszokta a fájdalmat s csak akkor kiált, ha törik a csontja vagy kicsavarják a kezét, lábát. Mindjárt felordít, gondoltam émelyegve. A kör kezdett morogni.

— Baj lesz ebből, Mózes.

— Az lehet. Fehérváron nyugodtan törhette a csontjukat.

De az olasznak sikerült valahogy feljebb csúsznia, föl az ellenfele füléig. Beleharapott. Jósika hátrahőkölt s ez a mozdulat elég volt a birkózónak, hogy lelökje magáról. Talpraugrottak. Jósika megint rávetette magát, de az olasz fél kézzel feltartotta.

— Nem szoktam verekedni — mondta méltósággal.

Megfordult, a kúthoz sántikált s leült a lépcsőre. A három gyerek most se mert moccani, de az asszony letette a dobot, melléje térdelt s gyógyító kezébe vette a meggyötört lábat.

Jósika nem értette, mit mond az olasz, de megértette körben a morgást. Hetyke mosollyal visszabújt a zekébe s egy aranyat hajított a birkózónak.

— Köszönjük szépen, kegyelmes úr, Isten fizesse meg, kegyelmes úr — kiáltotta rémült karban a három gyerek s a két fiú mélyen meghajolt.

Lementünk a gondolához, de Jósika megint mást gondolt. Még dolgozott benne a felhevült vér, járni akart egyet. A gondolát hazaküldte Mózessel.

— Eltörtem volna annak a disznónak a lábát, ha nem harap a fülembe. — Megtapogatta. Alvadt vér sötétlett a tövén. — Fehérváron kettőt is nyomorékká tettem.

— S abból öröme volt?

Rámnézett, nem értette a kérdést. A gyomrába tudtam volna taposni abban a percben.

Mentünk a kedvünk után, egymásnak adogattak a rövid hídak, dohos bolthajtások, hangos sikátorok. Egy oszloplábas, új épület mellett haladtunk el.

— Te, kié ez a szép palota?

S megállt nézni a cifra homlokzatot.

— Nem palota. A Szent Rókus szövetség székháza. Itt vannak Tintoretto képei.

— S mi csak úgy elmegyünk mellette? — kérdezte szelíd szemrehányással. — Be se kopogunk? Jól tudod, hogy szeretem a szép képet és könyvet.

Az erdélyi fejedelem nevében kért bebocsátást. Arról ugyan nem tudták, kicsoda, de azért nagy tisztességgel fogadták.

Nem azért írom ezt az emlékezést, hogy Tintorettot méltassam. Elég annyi, hogy sok-sok esztendeje ő a fő büszkeségünk Velencében. Amíg élt a lánya, szívesen muzsikáltatott vele magának munka közben s eljárt okos emberek közé, de a kíváncsi látogatók elől már akkor is rejtőzött. S amióta fiatalon meghalt a lánya, csak világok teremtésével foglalkozik magában.

El kell találni az órát, amikor jól láthatók a képek. Mi elkéstünk egy kicsit. Alkonyodott.

Nem voltunk egészen magunkban; valaki ült egy széken, az Egyiptomi Mária előtt. Háttal ült, magába roskadva. Annyit láttam, hogy rövidre nyírt, sűrű, fehér haja van.

Körbejártuk a termet, megnéztük a többi vásznat s elértünk az Egyiptomi Máriához. Sebes patak partján ül a bűnbánó szent, villámfényü tájban, sudár pálmafa alatt. Mi vezekelni valója lehet ennek a lánynak, fényes könyvvel a kezében? Ártatlanul belemereng a világos éjszakába, amelyen dús kévékben suhog át háromféle fény, a holdé, a villámé s a kegyelemé. S egy hang szól az örvénylő űrből: kelj fel, lányom, mert tiszta a te öled.

— Tintoretto ül a széken — figyelmeztettem Jósikát.

Öreg szeme vérben úszott, csodatevő két keze lelógott a térde alá. Nézte a képet s beszélt hozzá nem hallhatón, alig mozgatva az ajkát a fehér szakállában.

Jósika hozzálépett — gyorsan határoz, azt már

tudtam —, megmondta, kicsoda s hogy képekért és muzsikusokért jött Velencébe. (A képeket most toldotta hozzá.) Tintoretto felállt, udvarias közönnyel hallgatta. Nagyobb nevekhez volt szokva. Jósika találón s hévvel magasztalta a sötét színeit. Végre megszólalt az aggastyán:

— Szép színek vannak a Rialto boltjaiban is. De a jó rajzhoz nagy türelem kell s álmatlan éjszakák.

Mit felelhetett rá Jósika? Az ilyen nagyúr azt hiszi, hogy játék az írás s a festés. Elkezdte dicsérni az Egyiptomi Máriát. Tintoretto színtelen, szelíd, elgyötört arca halványan kipirult s egyszer csak mosolyogni kezdett. S mikor Jósika kifogyott a szóból, ő folytatta:

— S ha mondom: olvass valamit abból a könyvből az öledben, a legszebb történetet választja ki. Ha azt mondom: tedd le a könyvet s muzsikálj, ő játssza a legszebb madrigált Velencében s énekel hozzá az édes hangjával. S ha azt mondom: fessél, ő a legjobb tanítványom.

Mariettáról beszélt, a halott lányáról.

6.

Szombaton már nagyon rosszul ment a munka. Csak testem volt a műhelyben, az eszem másfelé kalandozott. Szokott helyemen ültem, a nyomda fölött s a hadtudományi könyv utolsó lapjait javítottam. De a betűk soronként elúsztak. Mennyi kép, mennyi ember fér el két nyomtatott sor közé, ha az ember figyelmetlen! Ma vagy holnap döntenem kell s életembe kerülhet a döntés. Hátha kígyók közé ugrom a sötét verembe? Itt szent Jeromos kötetei várnak rám jövő héttől fogva s egy félév mulva egy másik nagy stiliszta, egyszer talán a teljes Vergiliusra is rábeszélem

Marco mestert. Ősszel megjön a flotta, a doge piros szőnyegen köszönti a tengernagyot és matrózait. Egy gondolában én is láthatom valahonnan. Hídat vernek a körmenetnek a tutajkikötő s a Giudecca sziget közé, én is rajta leszek. S farsangkor én is tovább adom a dalt Velence dícséretéről, viva Vinegia, viva Vinegia in terra e in mar! Jövő nyáron elcsavargunk Francescával a Brenta parton. Húsvétra tettük az esküvőt. Mindent tudok előre, Velencében az ember még a halála napját is kiszámíthatja.

Erdélyben az ajtóra szögezhetnek. Kallódom a világtalan falukban. Barlangba bújok maradék eklézsiámmal a tatárok elől. Próbálok kenyeret keríteni az öregeknek s rongyokat a kőre szült csecsemőknek. S ha elkerülnek is a hadak, hol találok könyvet a munkáimhoz? Honnan veszek pénzt gyertyára, tintára, papírra? Ki nyomtat ki engem odahaza?

De jöhetnek irgalmas évek is. Azt mondja a fejedelem: « menj, keresd össze az ország emlékeit, hogy okosodjék a jövőre. Én addig a békén virrasztok s nem ingerlem se Bécset, se a Portát. Nagy tetteket ígért neked az emberem, mikor Velencében járt. Az én nagy tettem, hogy megférnek egymással Erdély népei és nem bánt a török. A császárt pedig kívül tartom a házamon. Nem ingerlem az óriásokat ».

Tudtam, hogy csak én beszélek így egy velencei szobában a fejedelem nyelvével. Zsigmond bátor is, eszes is, művelt is. De hóbortos a híre. Azt mondják, sose hál asszonnyal. Már pedig a tehetetlen fiatal férfitől óvakodni kell.

S mit tartsak az emberéről? Tegnap bele tudtam volna rugni. Jól éreztem én az első találkozáson, hogy farkasember. Nappal járja a táncot a szépasszonyokkal, éjjel megtámadja a szánkókat.

De lehet, hogy csak a vetélkedésben ilyen vadál-

lat. Okosan beszél a képekről, szereti a szép könyvet s vállalkozott a nehéz útra, hogy muzsikusokat szerezzen az urának. Ha valaki szeret egy embert, egyetlen egyet, már nincs egészen elkárhozva. S ő nagyon szereti Zsigmond fejedelmet.

Padovában ugyan azt mondják a fiúk, hogy csak a mások vagyonát szereti. Ha mások feje árán elég birtokot szerzett, a birtokhoz megszerzi majd a testőröket s a testőrökhöz meg fogja szerezni a trónszéket is, amit kivont karddal körülállnak.

Igy töprengek, tétovázom, hányódom tegnap óta. Aztán észbe kapok: mit is ír a mantovai a várakról? Mint a sebes ár ellen, úgy kell visszaúszni a gondolataim ellenében a nyomtatott sorokhoz. Kint már gyülekeznek a nyílazók, felkiabálnak az erkélyre, ablakokba, nagy a kacagás. Ezeknek Velence a hazájuk, az az egy gondjuk, hogy szeressék.

Nyílt az ajtó. Sose felejtem el a pillanatot. Azon gondolkoztam éppen, hogy Fehérváron vagy Kolozsváron laknék-e szívesebben? Mert hányódtam s gyötrődtem ugyan, de tudtam, hogy holnap úgyis igent mondok Jósikának. Haza kell menni, haza kell menni mindenáron.

— Megyek haza — nyitja rám az ajtót Ifju Dénes, padovai diák. — Mit üzensz a bátyádnak?

Furcsa volt az arca. Tudtam, hogy még egy évig akar maradni; múlt hónapban említette.

Meg is kérdeztem egyenesen:

— Neked mi bajod?

— Nekem semmi. — S becsukta maga mögött az ajtót. — Elég volt a diákságból. Megyek haza, Retteg közel van hozzánk, üzenhetsz. Akármikor átküldhetek egy lovas legényt a paphoz.

Körülbelül egyidősek vagyunk. Őt kedvelem legjobban a padovai úrfiak közül. Tisztességtudó, csöndes

s mindig szívesen barátkozott velem. Nagy korhely a java, ebből azonban még tudóst is faragtam volna, ha rámbizzák. Az apja tanácsúr a török párton: azokkal tart, akik nem kötnek bele a kegyetlen óriásba.

Megcsapott Dénes szaga.

— Te ittál.

A többi reggel kezdi, de róla tudtam, hogy nem siet az ivással. Rosszul is birja.

— Ittam, de nem használ.

Igazat mondott. Ugy fel volt dúlva, hogy ilyen állapotban csak józanabb lesz az ember az italtól. Azt hittem, kitört rajta a francia betegség s attól rémült meg.

— Egy évig akartál maradni. Mi ütött beléd?

— Semmi, ha mondom. Megyek haza. Megyek még ma — hajtogatta makacsul, de közben szinte könyörögve nézett, hogy csak faggassam. — Bajt érzek.

Nem feleltem, hátha tovább buggyan belőle a szó. Buggyant is.

— Féltem az apámat. Jobb, ha én most otthon vagyok.

— Az apádat? Kitől félted az apádat?

Egyszerre megmeredt.

— Mit üzensz haza? Irásban is elvihetem, ha most semmise jut eszedbe. Ebédig küld át a Pelikánba, a Rialto mellé.

Látszott, hogy nem bízik magában s enyhe vallatástól is megeredne a szava. Mi baja ennek a fiúnak? Átragadt a félelme.

— Megállj, Dénes, ne menj még. Beszélj őszintén.

— Úgy beszéltem. Valami nem tetszik nekem otthon.

— Honnan tudod?

— Tudom. Levelet kaptam.

Kevés ember hazudik ügyesen. Azt az egyet már

tudtam, hogy nem levélből szimatolja a rossz hírt. Fölálltam.

— Gyere, Dénes, igyunk valamit. Jól fog esni s szükséged is van rá.

Bizony én most már ki akartam vallatni.

Jött engedelmesen, szinte hálásan. Marco mester nem volt a műhelyben. Jobb is volt, mert restelltem már a sok kimaradást az utolsó napokban. Belelátott a szívembe s a világért se szólt volna; inkább magam előtt szégyeltem magamat.

Leültünk a téren az első kiskocsma elé. Két örmény volt a szomszédunk, azoktól nyugodtan beszélhettünk.

— Mikor érkeztél Padovából?

— Egy jó órája. Nem jöhettem előbb, pedig kellett volna. Éjfélig tanácskoztunk a fiúkkal.

Tűnődve pörgette a kiürített poharat.

— Előbb kellett volna indulnom. Legalább tegnap.

Valamihez méri a bajt. Nemcsak szimatol, tud is valamit.

— Nem baj, Dénes, megelőzöd.

Ezt csak úgy mondtam, vigaszul az ismeretlen bajra.

Felvágta a fejét.

— Meg hát. Igy is hamarább indulok nála.

Lángvörös lett, a pohár kicsúszott a kezéből s koccanva az enyémhez siklott. Hamarább nála! Nála, nála, NÁLA! Egyszerre irtózatos világosság gyúlt a fejemben.

— Ő csak hétfőn vagy kedden indul — mondtam csendesen.

— Ki az az ő? — kérdezte rémülten, mintha félne, hogy kimondom a nevet. Ki is mondtam.

— Egyre gondolunk. Jósika István.

— Te tudtad, hogy itt van?

— Tudtam. Kedd óta.

— S honnan tudod, hogy csak jövő héten indul? Ismered?

Ezt már úgy kérdezte, mint ellenségtől.

— Térj magadhoz, Dénes, az Isten szerelmére. Nem vagyok a barátja, nem vagyok besúgó.

Ismét olyan gyámoltalan volt az arca, mint fent a szobámban.

— Hidd el, nem vagyok az embere. — Elöntött a düh. — Beszélj, a fene egyen meg! Nekem is tudnom kell, amit tudsz. Csalogat haza. Azt mondja, menjek haza, nagy tetteket írhatok meg nemsokára.

Az asztalra vágott.

— Ez az! Nagy tetteket! Éppen ettől félek.

Innen tisztulni kellett. A két örmény abbahagyta a beszélgetést s riadtan figyelt. Fizettem s karonfogva fölemeltem.

— Gyere ki a partra. Járás közben könnyebb a beszéd. Kezd ott, hogy Barbaroval lement közétek Padovába szimatolni az apátok dolgai után és ti ...

Egy jó óráig beszélt. Visszakísértem a szállásra s nem üzentem semmit Rettegre.

Már gyóntatás közben eszembe jutott a kártyavető görög asszony. Megígérte volt, hogy kiszedi Jósika titkát, ha a lányánál éjszakázik. Rég elfeledkeztem az ígéretről, bizánci babonának tartottam. Egy órája azonban alighanem új értelme kezdődött az életemnek s abban értelme támadt az asszony szavának is.

De hogyan jussak be a titkos fészekbe? Barbaro Jósikával együtt ment Padovába; együtt jöttek s együtt mentek, mondja Ifju Dénes. Tehát megint Velencében van. Giorgiot a gazdája átküldte Asoloba. Nem tudtam, hol lakik a hírhordó csónakos. Hogyan férkőzzem a görög asszonyhoz? Szerencsémre a kötelesség visszaszólított a nyomdába.

Azzal fogad a dalmát szedő az ajtóban:

— Itt járt a görög asszony, aki a Polybiost javította. Azt üzeni, hogy a Santa Maria Formosa templomban várja sürgős üzenettel.

Futottam a fele útat. Hátha közben ráún a várakozásra!

Egy oltárkép előtt térdelt; melléje térdeltem. Igazán imádkozott; várnom kellett, amíg befejezi. Amikor kész volt, intett s én talpra segítettem.

— Hallom, értem járt a nyomdában. Látták a magyart?

— Két éjszaka is. Rettenetesen birja a bort.

S tisztelettel nézett rám. Ugy látszik, egész fajtámat tisztelni kezdte a Jósika borivásában.

— De azért ne félj. A végén beszélt.

Ezt meg büszkén mondta. Ugy látszik a kerítésben is van gőg.

Kimentünk a templomból. Édes őszi nap volt, szőlőszagú.

— Beszélt ő is, de a kártya is. — Vállamra tette a kezét. — S megint nagyon rosszat mutatott. Vigyázz magadra, fiam, könyörgök, vigyázz magadra.

Meghatott ennek a hitvány asszonynak a szeretete. Nem volt semmi haszna belőlem, de a tudományomért talán apja emléke mellé állított.

— Már nem lehet baj — feleltem derűsen. — Alighanem mindent tudok Jósika útjáról. Különösen, ha maga is beszél.

— Elmondok fiam mindent.

Rövidebb ideig beszélt, mint Ifju Dénes. Annak a vallomását minduntalan feldúlta az indulat. A görög asszony azonban tömör volt; izgalmamban is bámulattal hallgattam, milyen jól beszél. Küldtem egy gyertyát a lányának, hogy állítsa valamelyik keleti szentje elé.

Már nem volt értelme, hogy visszamenjek a nyom-

dába. Gondoltam, fordulok egyet a szent Márk téren s hazamegyek. Korai vacsorára készültünk. Ugy volt, hogy utána a majmok valamelyik téren bemutatják a szomszédoknak a tudományukat. Nagy dolog lesz, szombati mulatság.

Akkor eszembe jutott, hogy mire kért tegnap Jósika. Várja a kést. Éppen annyi időm volt, hogy érte menjek a boltba.

Az átvételnél jól megnéztem. Parasztkés volt. Könnyű, nem hosszú s görbe. A déliek kutyafülű embereket képzelnek északra s azt tartják, hogy csak szörnyek ereszkednek le onnan, Isten ostorai. Lám, ilyen remek holmijuk van a valóságban. Jobban kellene ismerni a világot. Betettem a bőrtokjába s szíjánál fogva nyakamba akasztottam, az ingem alá.

A dagály órája volt. Valami nagy hajó érkezhetett a kikötőbe. Érezzük ezt a mellékcsatornákban is, táncosabb a víz, bodrosabbak a felhők, rózsásabbak a házak, jobban pezseg a levegő, messzebb visz a dal ilyenkor. Minden hajóval visszatér Velence ifjúsága s az idegenek szemében fölfedezi saját szépségét. Téged vártalak, száz esztendeje éppen téged, zengi önámítón s megborzong örömében. Ezt a borzongást éreztem az úton hazafelé.

Szürkült. A templomok hirtelen megteltek sietős imádkozókkal, ki-ki sebtében hálát adott a feszületnek a jó üzletért, sikerült bosszúért s ellensége haláláért, fölpanaszolta kudarcait, az asszony közönyös ágyékát, másik ellensége viruló arcát s jóéjszakát kivánt Jézusnak.

— Te fújod a kürtöt — fogadott az ajtóban a legkisebbik fiú.

Ő már tudta, kinek mi a dolga a mutatványban.

Feje tetején állt a ház, mindenki az estére keszült, égett az arcuk, kiabáltak, csak a mama sütötte lélek-

nyugalommal a vacsorát. Érezte a két majom is, hogy ma körülöttük forog a világ, karonfogva kerülgették az asztalt, hirtelen szembefordultak, meghajoltak s egymásnak estek. Próbáltak mondás, biztatás nélkül.

Kérdem a kis tanárukat, mit fognak játszani.

— Először két szenátort — felelte. — Bókolnak, tanácskoznak, aztán összevesznek s letépik egymásról a talárt.

— No ennek sikere lesz, ha elég gorombák.

— Utána eljátszák a veronai Romeo halálát Julia koporsójánál. Ismered a szomorú történetet. Végül két párbajozó franciát játszanak.

A velenceiek csak annyit tudnak a franciákról, hogy ha kettő találkozik, mindjárt kardot ránt s holtan marad a helyén.

— Te fújod a trombitát s Francesca tányéroz.

Örültem az izgalmuknak, legalább az enyém észrevétlenül belevegyült a többiekébe. Máskülönben leolvasták volna arcomról a változást s lett volna faggatás, szomorúság. Alig ettünk valamit. A majmok is neki voltak bolondulva, összeverekedtek, alig lehetett szétválasztani őket. Végre elindultunk. A kádár s az asszony ünneplőben. Komolyan vette a gyerekei dolgát s a kisfiút éppen olyan becsülettel nevelte idomítónak, mint az idősebbeket tengerésznek s nyomdásznak.

Jól ment minden, csak a trombita nem akart megszólalni. Át kellett adnom Francescának. Igy jutott nekem a néma szerep, a tányérozás. A szomszédok jó előre tudtak a dologról, a gyertyaöntő köröskörül fellármázta az utcákat.

A szent Ágnes téren álltunk fel, a fák alá. Holdtölte volt. A két majom leguggolt egymással szemközt, szertartásosan hajlongott, tanácskozott, bólogatott s egyszer csak elkezdett pofozkodni. Ez a játék sikerült

legjobban. Romeot a nagyobbik majom játszotta, túlságosan handabandázva s a tetszhalott Julia kétszer is fölült, Romeo nyomta vissza. Már részegek voltak a tapstól. De a párbaj megint jól ment; beállhattak volna udvaroncnak a francia királyhoz. Elkezdtem tányérozni, a majmok hamar megértették, miről van szó, jöttek velem körbe s emelgették tollas kalapjukat.

— A szerelmes szerepben még nem jók — magyarázta a gyertyaöntő, aki értett a komédiához. Egyik öccse Pantalone képében járja az országot. De azért el volt ragadtatva s vendégül látta az ünneplő családot a közeli kocsmában. Mi azonban Francescával lesétáltunk a parton a San Sebastiano templomig.

Aludtak a félig szétszedett tutajok. Fanyar, erős szaga volt a víznek s hulló levelek illatával keveredett. Muzsika szólt a sötétből. Húnytak a csillagok, mintha tudnák, hogy itt az ősz.

— Hogy remegsz — szólt Francesca hosszú hallgatás után.

Nem tudtam róla.

Nyugtalan a farkas az erdélyi erdőkben. Csikorognak, düledeznek lefelé a fás szekerek, már pokróc kell a lovakra, ha kint éjszakáznak. Nem kell hitvesi ágy, nem kell asszonytest a fejedelemnek, frissen eresztett vérben melegedne inkább. Megy a kápolnába, hívatja az olasz muzsikusait, zsolozsma kell neki. Volt idő, amikor bíborosi talárban járt, azt mondják, Jósika fogta a végét. Hogyne fogta volna! S közben suttogott neki örökös dicsőségről. Uj Mátyás leszel s ne félj, találok neked új Liviust.

— Mi bajod, szívem? — rántott meg a lány.

Megálltam.

— Semmi, nincs semmi bajom, Francesca — vacogtam.

— Kiáltottál. Retteneteset kiáltottál az előbb. Mit kiáltottál?

Néztünk egymásra.

— Valami rosszat láttam. Rákiáltottam valakire. Ne félj, már elmúlt.

Tehetetlenül hozzám simult, melegíteni próbált az ölelésével.

— Forduljunk vissza. Ugy vacogsz, mintha lázas lennél.

Egyenesen hazamentünk. Felkísért a hálókamrámig.

— Imádkozom érted.

Megölelt s megcsókolt. De nem eresztett el a karjából, mikor a szája már eleresztett.

— Valami van az ingedben.

Hallgattam.

— Asszonytól kaptad?

— Ne félj, csak egy kés. Jósikáé. Holnap átadom.

Tele volt holdfénnyel a kamrám. Gondoltam, úgyse tudok aludni, az ablakhoz húztam egy széket s kikönyököltem. Egy tengercsík látszik az ablakomból s pár korán elnyugvó ház a Giudecca szigeten.

Most nem szabad töprengeni, gondoltam. Később majd kihúzódik a holdfény a szobából, de fényes marad a víz s néha sötét test siklik át rajta, enyhén imbolyogva, lassú, békés mozgásu evezőssel az orrában. Ezeket a csöndes órákat akartam bevárni. Vonítás hallszott; kezdték a panaszt a szomszéd özvegyasszony kutyái. Ha nem lesz maradásom az ablakban, felmegyek a tetőre, az elhagyott kert fölé, ahol egy márvány szobor sír és fűzfák roskadoznak. Ezzel a gondolattal aludtam el.

De úgy aludtam el, hogy utána is Velencében maradtam. Csak egy másfajta városban, amely házak helyett csupa kertből állt s a kertek a kanyargó csa-

tornák mentén tele voltak kínai lányokkal, akikről Marco Polo könyvében olvashatunk. Ültem a gondolában, néha megmártottam a kezemet, a lányok lefutottak a partra, visongva, kacagva s a hosszú fűbe kapaszkodva nyúlkáltak a gondola után. Csak tudtam, hogy kínaiak, mert különben mindegyik Cressidához hasonlított. Zene szólt, ünnepség folyt a kertekben. Ránézek a gondolásra, látom, hogy Ifju Dénes. Előveszek egy üveget a pad alól, tölteni akarok, abban a pillanatban megdördül az ég. Tűzeső lesz, mondja a gondolás, mutat az égre, de nyugodtan tovább evez.

Soha én olyan borzalmat nem tudtam volna ébren magam elé festeni. Egy felhő kúszott az égre, medvemancsa volt, farkas feje s gomolygó, lila teste. Nőtt, nőtt, felnőtt a boltozat tetejére s nyújtogatta a nyakát lefelé. Aztán halk zizegéssel megindult a tűzeső.

A lányok ruhája meggyúlt. Sikoltozva futkostak az égő fáklyák az égő kertben, égő virágokon fetrengtek, hogy elfojtsák a tüzet, égő szökőkútba ugrottak, égő fákra akasztották magukat. Mind Francescához hasonlított. Csak én maradtam érintetlen. A lányok kínjaitól szenvedtem, nem a magamétól.

Vacogva ébredtem a könyökömön. Csöndesen suhogott a hajnali eső. Felvirradt vasárnapra.

7.

Pénteken megegyeztem Jósika Istvánnal, hogy a vasárnapi mise végén a szent Márk templom előtt várom. Már üzent Diruta mesternek, az orgonistának s hírvivők útján ebben az órában állapodtak meg. Én érkeztem korábban a templom elé.

Nem azért írok, hogy ezt a csodát dicsérjem. Ismerik hírből az egész világon és sok hazámfia látta. Templom helyett inkább nevezném kincsesbarlangnak, ahová négy égtáj zsákmányát hordták össze. De ebbe

a kincstárba mindenkinek szabad a bejárás s csak ámulatot követelnek váltságul. Világjáró matrózok mondják, hogy Bizáncban sincs szebb nála.

Már nem emlékszem, hol vágtam neki a városnak, mikor először kerültem Velencébe. De azt tudom, hogy első emlékeim a mozaikok voltak a templom pitvarában. Ugy éreztem magamat a láttukra, mintha megint anyám térdén ülnék s olvasná a bibliát. Kicsi koromban én is éppen olyannak gondoltam az özönvizet, amilyen az egyik mozaikon. Megáradt pataknak, amelyben nehezen küszködik egy zsúfolt mosogató teknő.

Jósika egyedül jött.

— Nyúzott békát láttál-e már? — köszönt rám széles jó kedvvel. — Nézz a tükörbe s meglátod.

Sápadt lehettem csakugyan. Ő meg kacagott legényesen.

— Gyenge a kakas!

Azt hitte, ringyóval töltöttem az éjszakát.

— No nem baj, majd kialszod délután. Holnap reggelig egyfolytában alhatsz. Ismered a járást a templomban?

Hogyne ismertem volna. Vezettem föl a kikopott lépcsőkön, alacsony arany kupolák, fehér tógás szentek és csukott szárnyu angyalok alatt hátra a két orgánához. Egymással szemközt állnak. Híresek a festett szárnyaik, híres a hangjuk, leghíresebbek a mestereik, régen a flamand Adriano mester, Merulo, Zarlino s ma Peri, a fiatalabbik Peri, meg a sokat emlegetett Diruta, aki hajlongva várta Jósikát. Látszott az alázatán, hogy nem idevaló. De Jósika is gőgösebben bánt vele, mint Tintorettoval. Muzsikust látott eleget Fehérváron, festőt nem, Tintorettoról azt is tudta, hogy fejedelmek, királyok üzentek érte, már pedig ő még a fejedelmek szeretőinek is megadta a tiszteletet.

Diruta elmondta a játékrendet. Első egy preambulum, utána két canzone következik, befejezésül egy ricercarét játszik. Mind a velencei iskola művei, tette hozzá olyan szerénykedő ábrázattal, amelyről kitalálhattuk, hogy őt is a szerzők közt kell sejtenünk. Jósika az orgona mögé ült, én kikönyököltem a szentély fölé. Óriási bizánci aranyoltár lángolt a mélyben. Szemközt a kupola sarkában egy angyalszobor trombitált. Dideregtem.

A preambulum után Diruta kijött az orgona mögül.

— Tetszett, kegyelmes úr?

Jósika bólintott. A mester folytatta a játékot.

A kupolán Jézus állt ószövetségi férfiak közepében. Békés fejedelem, szigorú, de bölcs világbíró a szenátorai közt. Mennydörgött a canzone. Már egészen közel álltam Jósikához. Lehet, hogy megérezte — akárcsak Grittiéknél, mikor először álltam mögötte —, mert megfordult s elmosolyodott. Sose volt ilyen kedves az arca. Ugy látszik, Zsigmond rászoktatta a szép muzsikára.

— Nagy mester — mondta hangosan. — Neked is tetszik?

Művészi dolgokban úgy adott a szavamra, mintha velencei lennék. Felelni akartam, de csak fintorogtam. Görcs volt a torkomban, jeges izzadság lepte el a kezemet, lábamat.

— Nemsokára így fog szólni Gyulafehérváron is az orgona.

— Igy fognak szólni az ágyúk, ha háborúba mentek a német császárért! — kiáltottam rá.

Mintha vérlepényt hánytam volna ki. Bambán rámnézett. A zene elsimult, Diruta halkan játszott. Suttogva kellett folytatnom.

— Tudom, mért jöttél Velencébe, Jósika István.

Nem muzsikus kell neked. Német hercegség, prágai pénz kell neked, meg a szoknyás gazdádnak.

Fölállt. Én meg ahelyett, hogy cselekednék, tovább beszéltem s hagytam, hogy felocsúdjék.

— Tudom már, miféle nagy tettekre készültök. Még nincs elég hamu a faluk helyén, nincs elég vér a folyókban, nincs elég könyv a sárban!

Az volt a baj, hogy készültem erre a beszédre. Igazságos akartam lenni, ítélettel akartam a másvilágra küldeni. Mire végigmondtam, teljesen magához tért. Figyelmesen, szótlanul nézett.

— Nesze a vadászkés, Jósika. Nesze, a hadak élére!

Kétszer szúrtam. Az első nem talált. A második talált volna, de kivédte. Tudhattam, hogy izmos és fürge. Már buktam is hátra s elterültem a kőpadlón.

Éppen akkor volt vége a canzonénak. Diruta kijött az orgona mögül, meglátott a földön, látta a heverő kést. Jósika föl se kapta előlem.

Papok, szolgák, hívők rohantak föl az orgonista kiáltozására.

— Ne üssétek — mondta Jósika.

De eltartott egy darabig, amíg abbahagyták. Talpraállítottak, öten is fogtak. Fölösleges volt; olyan gyenge voltam, mint egy gyerek.

Jósika odajött s orromnál fogva felbökte a fejemet az ujjával.

— Több puliszkát egyél.

Aztán megfordult s parancsolón rászólt a reszkető Dirutára:

— Folytassa, mester.

Még a lépcsőn tuszkoltak lefelé, mikor fölzúgott az orgona. Egy oldalkápolna mellett hurcoltak el; a térdeplő asszonyok lopva, rémülten sandítottak rám a kendőjük alól. A sekrestye felé kerültünk. A folyósón hányni kezdtem, de tovább vonszoltak.

8.

Öt nap múlva kezdődött a vallatás. Addig a két őrön kivül senkit se láttam. Szerencsére a cellámban még bentrekedt egy kis nyári meleg. Igy is lelt a hideg az örökös virrasztás s a rémképek miatt. Három éjszaka múlt el álmatlanul; védőbeszédeket forgattam megkínzott agyamban, amely már akkor se tudott volna pihenni, ha parancsolom. Nem volt se papírom, se írószerszámom, fejből kellett tudnom a védelmemet.

Széparcu, méltóságos öregurak elé vezettek. Fölírták az adataimat; mindjárt az elején kijelentettem, hogy mi kálvinisták nem vagyunk pogányok, Chalcedonig elfogadjuk az összes zsinati végzést. Fölösleges óvatosság volt; a velenceiek buzgó keresztények, de türelmesek.

Csakhamar rájöttem, hogy Jósika vallomása nyomán faggatnak. Az ő számára akarnak megtudni valamit. Egy összeesküvésről akartak tudni, amelynek én csak vak eszköze voltam. Neveket is mondtak, persze rosszul, kificamítva. A régi módhoz folyamodtam s kértem, írják le. Nagynehezen rájöttem Báthori Boldizsár és Kendi Sándor nevére, a harmadik talán Kovacsóczy Farkas lehetett. Jósika az erdélyi békepártot akarta belekeverni a tettbe.

Mondtam, hogy egyedül cselekedtem, a magam szántából. Akkor felkötöztek a bakkra.

Rosszul bírom a kínzást. A tüzes fogóknál s a szíjaknál is jobban elrémít higgadt nekikészülésük. Azt hittem, rögtön megragadnak s a csigák közé kötöznek. Vagy legalább kiabáltak, ütlegeltek volna! Ők azonban közömbös arccal, lassan és megfontolva láttak neki, mint a jó mesteremberek egy remekműnek. Mesterségük törvényéhez tartozik, hogy húzzák az időt. Velem nem is törődtek, rám nem is figyeltek,

egy lakatosműhelyben ugyanígy érezhettem volna magamat. Hátha megesett a szívük s húzzák az időt, amíg mást gondolnak a bírák? Kezdtem reménykedni, éledni. Egyszer csak megindultak felém. Nem akartam kiabálni, de már a harmadik csavarásnál sikoltoztam.

Másnap visszavontam a vallomást.

Egy napot kihagytak. A második kínzásnál egy ügyetlen segéd eltörte a balkaromat. Nem akarták abbahagyni, de az egyik bíró észrevette, hogy mi történt s megkönyörült rajtam. Azután már nem bántottak, hagyták, hogy kibeszéljem magamat. Elmondhattam a védőbeszédet. A színigazsággal védekeztem.

Hat éve kerültem Padovába, a Kendi fiúkkal. Az apjuk segített engem a tanulásban. Később elmaradt a pénz, haza kellett volna térnem. Engem azonban visszariasztott szüleim halála.

Itt meg kellett magyaráznom a bíráknak Békés Gáspár trónkövetelő háborúját s hogy kik a hajdúk. Az ő zsoldosaik is hasonló dolgokat művelnek szerte Itáliában.

Egy tanárom Marco mester figyelmébe ajánlott. A nyomdász fölvett kosztra, kvártélyra; latin, görög és olasz szövegeket javítottam a műhelyében. Később pénzt is adott s én átköltöztem jobb kosztra egy kádármesterhez a San Trovaso mellé. Ennyit vallottam első nap, mert nagyon szenvedtem a tört karom miatt.

Jósika Istvánról Padovában hallottam először. Rossz hírben állott a magyar diákok közt. Gritti prokurátor úrnál szállt meg, vendéglátója ismerte a gazdámat, könyveket kért a vendégének s a vendég urának, Zsigmond erdélyi fejedelemnek, Marco mester tudta, hogy erdélyi vagyok, kedveskedni akart s engem küldött el a könyvekkel. Így ismertem meg. Máskülönben sose találkoztunk volna.

Nem tudtam, hányadán állok vele. Tetszett is, nem

is, néha egyenesen szerettem, néha meg úgy éreztem, hogy a leggonoszabb betyár. Ő szíves volt hozzám s azt hiszem, megszeretett. Azt mondta, muzsikusokért jött Padovába, Dirutát akarja hallani s a padovai lantosokat. Itt szólnom kellett Báthori Zsigmond muzsikus szenvedélyéről is. Nagy tettekre készül a fejedelem, mesélte mindjárt az első találkozáson, hívott, jöjjek haza, legyek a krónikásuk, legyek új Livius.

Idáig jutottam a vallomásban a második napon. Igyekeztem ékesszólón beszélni, ahogy Padovában tanultam.

Már-már úgy határoztam, hogy hazamegyek, amikor fölkeresett egy padovai diák. Lóhalálában indult hazafelé. Tőle megtudtam az igazat.

A fejedelem és Jósika nagy háborút készít elő a török ellen. Megegyeztek a Habsburg császárral, hogy egyszerre támadnak s ha sikerül a hadjárat dél és kelet felé, Zsigmond neki adja Erdélyt, maga pedig német hercegséget kap. Zsigmond félbolond ember, nem tud nőkkel hálni s mindennap mást akar. Az ügyön tanácsosa, Jósika nyerne igazán, legalább egy hercegséget.

Erdélyben azonban egyelőre a békepárt uralkodik. Öreg humanistákból áll ez a párt, valamikor együtt diákoskodtak Padovában a nagy Báthori Istvánnal, most pedig keleti politikájának az őrei és örökösei. Nem akarnak háborút a törökkel, aki valahogy élni hagyja az országot, de tatárjárással büntet, ha oktalanul kikezdünk vele.

Bíráimat most már nagyon érdekelte a történet. Minden velencei született kártyakeverő a nagy politikában.

Jósika István azért jött Velencébe, hogy kipuhatolja a török helyzetét Perzsiában, Egyiptomban s a latin tengeren. Konstantinápolyból s a nyugati Udvarok-

ból is gyűjtenek híreket. Zsigmond mutatni akarja a bécsi császárnak, hogy nagy politikus. Jósika, a követe, Padovába is elment szimatolni. A békepárti tanácsurak fiai tanulnak ott. Ittak, itatta őket s bár remekül bírja a bort, ivás közben néhányszor elszaladt a nyelve, fenyegetőzött, célozgatott. A fiúk közül egy-kettő józan maradt s megjegyzett minden szót. Azt gyanítják, hogy Zsigmond leöleti a tanácsosait.

A görög asszonyról hallgattam. Nem akartam magamra haragítani Barbarot. Giorgiot is féltettem.

Aznap nem fájt a karom, a láz is enyhült, folytattam:

Két ember élete megéri ötvenezerét. Nincs senkim, magamra esett a választásom. Elhatároztam, hogy megölöm a fejedelem rossz szellemét. A többit rendezze otthon a békepárt. Én példát adtam.

— Nem sajnáltad a mesterségedet? — kérdezte az egyik bíró. — Halálodig békében dolgozhattál volna szép könyveken.

Hallszott a hangján, hogy szenvedélyes könyvbarát.

Kitörtem:

— Meg kellett tennem. Kegyelmes bíráim, Velence sose volt harctér. Nem tudják, mi a háború. Nincs senkim; Spártában is rámesett volna a választás.

— Mért mondod, hogy nincs senkid? — szólt közbe egy másik bíró. — Szép és derék menyasszonyod van.

Tudtak ezek rólam mindent. Valószínüleg tudtak a görög asszonyról is. De elhallgatták, Barbaro miatt. A veje volt a jegyző.

Még tudni akarták, honnan szereztem a kést s mire készültem a gyilkosság után. Erre nem tudtam rögtön felelni. Szombat éjszaka másnapi tettemen töp-

rengve a holdfényes szobában azt gondoltam, hogy kimegyek a templom elé, a napfénybe s fölmutatom a kést a kegyenc vérével. De a kudarc után olyan nevetségesnek tűnt ez az ábránd, hogy nem is említettem a bíráknak.

— Feladtam volna magamat — feleltem némi gondolkodás után.

Azóta nem vallatnak. Három nap előtt bentjárt Francesca a börtönben, tiszta fehérneműt hozott. Eleinte nagyon félénk volt, de a búcsúnál megragadta a kezemet s csókolta kétségbeesetten. Mikor elment, egy szentkép maradt a markomban. Noha kálvinista vagyok, eltettem a kedvéért.

Holnap mondják az ítéletet.

Utóirat.

Huszonkét esztendő előtt jegyeztem föl ezt a történetet, az ítélet előtti napokban. Akkor már volt papírom s tintám. Nem akartam, hogy homályban maradjon az ártatlanságom s némely urak gazsága.

A bírák megkegyelmeztek az életemnek; a gályára küldtek. Később hites szavu emberektől hallottam, hogy szívesen szabadon eresztettek volna. Velem értettek egyet, nem Zsigmonddal.

Francesca feleségül ment egy híres kapitányhoz, de nem nyugodott miattam s az ura segitségével négy év alatt kijárta a szabadságomat. De megtiltották, hogy Velencében lakjam. Kemény kikötés volt, nehezen nyugodtam bele. Monselicebe költöztem, megszerettem s megszoktam itt. Ősi római hegyi fészek; a neve latinul kovakőhegy. Ciprusok menetelnek a sziklás gerincen, mintha mindennap a vörös várat akarnák bevenni, fönn a tetőn.

Napnyugtával a várhegyről szoktam szertenézni. Északra, a ligetes táj fölött Padova tornyai és kupolái

remegnek, dél felé csatornák és útak osztoznak a sötétzöld síkságon, nyugatra a kék eugánei dombokon falvak hevernek szétszórva, mint a színes kagylók s kelet felé, messze keleten tiszta időben látom a tengert. Velencei nyomdászoknak olvasok, legtöbbet Giorgionak, aki megjavult s tekintélyes, buzgó mester lett belőle. De a művészet hanyatlik, nem dolgoznak már olyan szépen, mint hajdan. A bal karom kicsit megrövidült s szaggat a vállamban. Minek is kellett engem csúffá tenni!

Megértem a szerencsétlen tanácsurak szörnyű halálát. Kit a börtönben fojtottak meg, kit vérpadra húztak. Jósikán kivül egy másik nagyúr keze is benne volt a vérontásban, Bocskai Istváné. Jószágaikon megosztoztak, volt pénz a török háborúra, Zsigmond egy ideig játszhatta Hunyady Jánost. Megértem a fényes hadjáratot a török ellen s aztán a török rettenetes bosszúját, Erdélyt három hóhér kezén. Megértem Jósika István gonosz halálát. Megértem Zsigmond bujdosását országról országra. Futott, mint Káin a sok ártatlanul kiontott vér elől. Megértem a Báthoriak, minden Báthori pusztulását. Néha évekig nem jött diák Erdélyből, aki jött nagysokára, ellátott szomorúsággal.

Azt mondják, két éve bölcs és tapasztalt férfi kormányoz Erdélyben. A török becsüli s a császár tart tőle. Összebékitette a népeket, fosztogató nagyurak helyett tanítókra bizta az országot. Már Velencéből is kért könyveket. Jönnek a diákok, jó hírrel a szemükben. Hogy kitisztul egy nép tekintete, ha jól megy a munka! Be-bemegyek a kedvükért Padovába, mutogatom nekik, hol voltam diák, meghívnak egy pohár borra s én mesélek Tintorettoról, akit a két szememmel láttam.

Meghalhatok.

DÉLUTÁNI ELŐADÁS

Történik 1920-ban, Budapesten.

— Jó reggelt, fiatalúr. Sürgöny az édesmamának.

András nyitott ajtót a postásnak. Éppen indult az iskolába, átszíjazott könyvekkel a hóna alatt.

Az anyja vasaláshoz permetezte a ruhákat.

— Sürgönyben soha sincs öröm — mondta s megtörölte kezét a köténybe.

Rosszaló, merev arccal nézett a feltépett sürgönyre, mintha szavak helyett csak zavaros jelek lennének a papíron. Aztán csendesen egy székre ereszkedett.

— Meghalt Artúr.

S még egyszer belenézett a távíratba, hogy megbizonyosodjék.

— Nem érted? Nagykapuról jön a sürgöny. Meghalt Artúr.

A halott a testvérbátyja volt. András lesütötte a szemét.

— Igazad van. Inkább ne mondj semmit, ha nem jön semmi a szívedből.

Háromnegyed nyolcra állt a mutató. Szikra, a latin tanár pont csengetéskor kezdi az órát.

— Mennem kell — szólt halkan a fiú. — Latin az első óránk.

Az asszony éledő szeme megtelt könnyel.

— Ez a válasz? — Fölállt s az összehajtott sürgönyt a keblébe dugta. — Eredj, nehogy egy percet

is késs. De az ebédről se késsél aztán! Este utazom Nagykapura.

Artúr magánosan élt Nagykapun, amióta nővére a fiával Pestre költözött.

A Kálvin-téri veszedelmes útvesztőn kellett átvágni az iskolába. Mennyivel könnyebb útjuk volt a zsidóknak a Vörös Tengeren! A tér közepében Neptun a szigonyára támaszkodva kajánul nézte egy óriási kagylóról a mindennapos öldöklő csatát gyalogosok és járművek között.

András rendszerint nyolc után öt perccel érte el az átjáróházat a Lónyai és Ráday utca közt. Ilyenkor mindig beért csengetésre. Az időt a kálvinista templom mutatta buzogányos zöld sisakja alatt. Két udvara volt az odvas, öreg háznak; a másodikban, egy csigalépcső tövén lapultak a közös szükséghelyek. Papucsban, hálóing föléráncigált kabátban, nadrágban, fordított kalapban jártak rá a vének és betegek; egy öregasszony az udvaron szokta volt visszakötözni a szoknyát a derekára. András ilyenkor gyorsan a világszép sziréneke gondolt. Abban az évben kezdték olvasni Homéroszt a görögpótló órán. Nagy, sötét bimbó virágzott a mellükön, csapkodták a lucskos combjukat a napos sziklán s gúnyosan betakaróztak hosszú hajukba. Homérosz nem lakott átjáróházban. Reggelenként egy sziklavárból nézte távcsővel a sziréneket.

Az udvar közepén egy hajlott hátu, ösztövér aggastyán kicsúszott a papucsából.

— Megállj csak, fiacskám! Vedd fel, fiacskám a papucsomat. Nem tudok hajolni.

András vállára támaszkodott s úgy húzta vissza a papucsot. Kétszer is melléje célzott.

Az utolsó ötven lépést már futva tette meg az iskoláig a fiú. Egyszerre ért Szikrával az osztály ajtajába.

— Meghalt a nagybácsim — lihegte mentegetőzve. — Most jött a sürgöny.

A tanár elbiggyesztette az ajkát a fekete angol bajusza alatt s nem válaszolt. Mire a dobogóra ért, András is a helyéig osont.

— Szervusz, te lusta.

— Szervusz.

S kezet adott Gézának a pad alatt. Két éve voltak padszomszédok s fölesküdt barátok.

Ma a névsor eleje következett felelésnél. Szikra módszeres ember volt, nem ugrált az ábécében. Sorsát így se kerülte el senki: beszekundázott, akárhogy készült is a várható csapásra. A két barát hátul állt az ábécében; akár Jókait olvashattak volna aznap. De kinek volt kedve olvasni a halál forgószelében! Szikra óráján első kötözőhelyhez hasonlított az osztály.

— Meghalt Artúr — sugta át Gézának. — Azért késtem.

— Miféle Artúr?

Istenem, hogy magyarázza meg! Sok-sok esztendőről kellene mesélni, egész gyerekkoráról Nagykapun, suttogva s a padra szorított arccal Faragó gömbölyű háta mögött, hogy ne lássák a dobogóról.

— Miféle Artúr?

— A nagybátyám. Édesanyám testvére.

S tehetetlenül kiegyenesedett.

Az osztályban már folyt az ütközet: Aba Kálmán nyögve szívta a nyálát Hannibál hadjárata fölött. Beárnyékolta őket az első halálos ítélet.

A kertes udvaron sárga köd tajtékzott. Az akácok próbáltak menekülni belőle, ki ahogy tudott, mint Napoleon szétvert katonái a Berezinán; csupasz ágaikkal útat törtek a gomolygásban s néhányan elértek az ablakig. Csurgott a víz fekete törzsükről. Mögöttük,

az udvarvégi lányiskola halvány tejfoltokra cserélte kivilágított ablakait. Nagy hó lesz hamar.

Artúr színházat ácsolt neki Nagykapun. Oszlopos kapuzatot ragasztott egy vízszintes falaphoz; a kapu felső végéhez, az oszlopfőkhöz pedig vízszintes lécet erősített két oldalt. Aztán a vízszintes lap két oldalába s a felső lécekbe szembenéző három-három lyukat fúrt s függőleges falapokat csatolt lazán és forgathatón az alsó és felső lyukak közé. Ezek voltak az oldaldíszletek. Ólomkarikás ablakot, csigalépcsőt, páncéllovagot, kemencét, könyvtárt festett az egyik felükre, nyírfát, rétet, pávát, szarvast, szőlőt, fenyvest, baglyot, boszorkányüstöt a másikra. Egy csavarással volt lovagtermük, kincses barlangjuk, tündérligetük, éjféli erdejük és sötét keresztútjuk.

— Nagy római vagy, Aba, született nagy római szónok. Leülhetsz. — Messziről, valahonnan a föld felszínéről szólt a gúnyos hang. — Artinger majd elmagyarázza nekem az ablativus absolutust. Most jöttem a Tűzföldről, hallottam, hogy van egy nyelv, a latin a művelt emberek számára s abban a nyelvben van egy ablativus absolutus a legműveltebb koponyáknak. Nézek mindenfelé, meglátom Artingert, hopp ez az én emberem! képére van írva az ablativus absolutus. Majd ő elmagyarázza.

Artinger halálravált mosollyal, remegő két lábán hallgatta az istenek humorát. Kilépett a padból, aztán visszabotlott, lenézett a nyitott könyvre, Hannibal megszakadt hadjáratára s bólongott, mint a medve.

— No gyerünk, gyerünk, barátocskám — szólt rá Szikra s két hüvelykujját a mellényébe akasztotta. A köd az ablakon tapogatózott, mint egy eszelős vak ember.

Hogy fesse le Gézának azt a fortélyos színházat? Nem dróton mozogtak a figurák, Artúr alulról kezelte

őket, a színpadba fűrészelt kanyargós útakon! Papírból voltak kivágva s egymásra ragasztotta egyforma két oldalukat. Több szerep is jutott egynek-egynek; János vitéz játszotta Achillest csákóban, mentében és Juliska hóhéra, a vasorru bába lesett a skót királygyilkosra is a keresztúton. S ha tudta volna a világ, hogy honnan származtak a hősök és démonok! Herkulest egy kakaós doboz fedeléből vágta ki, Kőműves Kelemen egy kétszersült ládáról került a pálcika végére. Mert pálcikákon mozgatta őket, a színpad alatt. Akkora volt a színház, hogy a hátsó díszlet éppen eltakarta Artúrt.

János Vitéz volt a nyitó darabjuk; Artúr később is azt mutatta legszivesebben. Rózsakapuk mögött kéklett a tó, hattyu síklott rajta s arany koporsóban szállt föl a fenekéről Juliska. De András még jobban szerette Herkules történetét.

Mert az a darab igazságos volt. Előbb a rettenetes munkák egy gyáva király parancsára, harc az oroszlánnal, vadkannal, kilencfejü sárkánnyal, emberevő madarakkal és lovakkal, tűzokádó bikával és alvilági kutyával, aztán « elég volt, te hitvány király! megfékeztem a szörnyeket, szabaddá tettem a világot s te zabálsz, amíg én viaskodom s reszketsz még a megkötözött foglyaimtól is, akiket velem győzettél le, eredj a pokolra, enyém a királyság, az én birtokom a föld! »

Alig ismert ilyenkor Artúr hangjára. Várbástya volt a díszlet, fölötte vörös ég, előtte Herkules s a semmittevő kövér király, aki hirtelen lebukott a résben.

— Ha úgy szereted az igazságot, legközelebb eljátszuk a bolygó görögöt — biztatta Artúr. — Achillest már ismered. A bolygó görög a barátja volt. Elment a háborúba, sokáig hányódott a tengeren,

mert haragudott rá egy isten, aztán hazatalált, de a háza tele volt lebzselő, falánk idegenekkel, akik mindenéből kiforgatták. Fogta az íját s ssz! mind megölte őket.

— Ssz! ssz! — sziszegték együtt igazságtevő kacagással, mint az átzúgó nyilvesszők.

— Baján, folytasd Hannibál hadjáratát — lőtte el Szikra is a nyílát a dobogóról. Ugy csüngött a köd a fákról, mint egy karóbahúzott szörnyeteg; vastag, hegyes ágak meredeztek a tagjaiból. Baján azonban Artinger felmentésére készült s az ablativus absolutust magolta a pad alatt. Felugrott Hannibállal, a könyv fele szétrepült, dadogva kalandozott a szövegben s egy lefordított résznek esett neki.

— Köszönöm, ennyi elég is. — Szikrának megjött a vérszomjas kedve. — Blau, folytasd.

De a bolygó görögre már nem került sor. Az anyja állást kapott egy pesti hivatalban; felköltöztek. « Irjál Artúr bácsinak! » — szólt rá néha. « Ez a hála, hogy annyit törődött veled? Én a helyedben elsülyednék a szégyentől. »

Mit írjon? Csak az édesanyja szemrehányásai juttatták eszébe, máskor sose gondolt rá. Egy év mulva alig emlékezett a hangjára, két év után úgy elhalványult az arca, mint a szemközti ablak a ködben. « Artúr írt s téged is ölel. Én bizony nem tenném a helyében. Még nem felejtett el, pedig de megérdemelnéd! » Később megritkult a szemrehányás; úgy látszik, Artúr levelei is ritkultak.

Csöngettek; Szikra összecsapta az osztálykönyvet. A C. betűig le volt tarolva az osztály.

— Megmondod végre, ki volt Artúr? — kérdezte szemrehányón Géza. — Az nem elég, hogy a nagybácsid. Látom rajtad, hogy több volt annál.

Más volt, több volt csakugyan!

— Színész volt, festő, rendező, költő, tudós . . . — kezdte András bizonytalanul, meggyőződés nélkül s rögtön abba is hagyta. Hol van ezekben a szavakban a színház? S az esti csavargások a Sétatéren? Egy vasárnap este megkéselt, haldokló legényt vitt lépésben a mentőkocsi a fasoron át s a lámpák a lombközökből halvány penge-fénnyel végigvillantak a kocsi tetején. « Gyere, keressük meg a lecsepegő vért » — suttogta Artúr, kimentek a kocsiútra s a himbálózó lámpák alatt vérnyomokért rugdosták a kerékvágást.

Négyen maradtak a helyükön a szünetben. Farkas, a muzsikus kottalapokat vonalazott az ablak mellett. Az osztály szégyene belebújt a fal hosszán függő kabátokba s jóízüen horkolt. Azt mesélte magáról, hogy meztelen nőkkel hál s egész éjjel csipkedi őket. Mennydörgött s pattogott a kerek vaskályha; a folyósóról szénnel töltötte a pedelus. Hópelyhek szállingóztak, óvatos előőrsei a zivatarnak; szemközt a szürke folt ismét kivilágított ablakká változott.

Gézának vidám, táncos mamája volt s reggelenként fényesre pucolta a fiát. De neki csak az tetszett, ami Andrásnak s Andrásnak nem kellett a kefe. Az első szünetben már egyformán bokrosodott a hajuk. Még volt pár percük; karonfogva kisétáltak a folyósóra.

— Nézd csak, nézd! — lökték meg egymást, — az öreg Bolgár megint verekedett a fáskosárral.

Éktelen kaparások szántottak végig a német tanár ábrázatán. Feleségétől kapta vacsorára vagy frissen, reggelire. Bolgár katonás ember volt, dülledt szemmel s kidüllesztett mellel rontott a fiúkra, « disznóadta büdös kölyke! mit gondolsz, ki vagyok én, hapták előttem! » — orditozta, egész órán kirohanásokkal küszködve a röhögések ellen. Száz feje volt a

röhögésnek, ha levágott egyet, tíz nőtt a háta mögött. Mikor először állított be összekaparva, a tökmag Szabó kiugrott az első padból s feszes vigyázzban harsogta:

— Éljen a hős tanár úr! Éljen a párbajhős!

De úgy látszik, a sebesült készült az orvtámadásra s kész volt a válasszal.

— Nem párbajoztam, fiacskám. Fáért voltam a sötét pincében s elgáncsolt a kosár.

S mint a nagyon nagy komédiások a megunt tapsot, csöndes méltósággal kivárta a röhögést.

Ma megint vitája lehetett a fáskosárral. András utánanézett:

— Szegény!

— Mi az, csak nem fáj érte a szíved?

— Érte?...

András meghökkent. Valaki másért fájhatott s abba a fájdalomba ma mindenki belefért. Ifigénia, a görög szűz is, akit két folyósóablak közt egy kép föláldozott a kedvező szeleknek. Szegény Béla király is, aki a folyósó végén függött s lengő, ősz szakállal merengett tatárdúlta országán. S belefért a nyomorultul összekarmolt Bolgár Kelemen is. Ó, Artúr, Artúr, ugye elér még a levelem, ha rögtön írok Nagykapura? Valami kezdte szorítani a torkát.

— Itt élt Pesten? Sose beszéltél róla.

— Nagykapun élt, ott is halt meg tegnap. Anyám este utazik a temetésre.

— Nem volt senkije?

— Valamikor én voltam a barátja.

Hóförgeteg gomolygott odakünn. Három osztály szorult a folyósóra; a két barát alig hallotta egymást az üvöltözésben.

— Mért mondod csak úgy, hogy Artúr? Ugy hívtad?

András vállat vont.

— Ugy.

— Olyan fiatal volt?

— Nem tudom, hány éves volt.

A játékszínház mögött s este, a Sétatéren egyidősek voltak.

Frohn számtanórája következett. Bicegő, szomorú, igazságos ember volt, egy szemrántással csöndet teremtett az osztályban. Andrást szólította elsőnek a táblához.

— Ird, amit diktálok.

András leírta a két egyenletet. Levél Artúrnak..... levél Artúrnak..... mért nem irsz soha Artúrnak?..... Zúgott a feje.

— No lássuk, vezesd le.

Érezte, hogy rosszul indul neki a megoldásnak. Csikorgott a kréta, bedugult füllel hallotta, hogy egy idegen fiú az ő hangján tévelyeg a számok között.

Frohn felnézett az osztálykönyvből.

—-Neked mi bajod?

S dörzsölgette a hosszú, borostás állát.

Még sose sült fel a derék ember előtt. Lesütötte a szemét, hallgatott. Hogy mondja meg, hogy ma a halál szünnapja van? Olyan Halottak Napja, amely nem áll a naptárban? Mikor kiszólították, éppen belekezdett egy levélbe Artúrnak. Nem hirdetheti ki a dobogóról az osztálynak, hogy meghalt a..... Azt se tudná, kit mondjon. Hogy röhögnének a fiúk! Tépdeste a kockás papírt a krétáról.

— Eredj helyre — sóhajtotta Frohn s nem írt be jegyet.

Lelépett a dobogóról, de a padok helyett hirtelen az asztal felé fordult s áthajolt a tanárhoz.

— Meghalt egy barátom — suttogta elvörösödve.

— Jól van, jól — morogta Frohn s most ő sütötte le a szemét. — Nem akarsz kimenni a levegőre?

Inkább a padba vágyott, a vackára, Géza mellé. Most már zavartalanul övé volt az óra hátralevő része. Övé s a feltámadó halotté.

— Figyelj ide — szólt rá Artúr egy nyári délután s maga mellé húzta a kopott támlás heverőre. A sarokban, háromszögletü polcon nehéz fekete könyvek nyomultak a mennyezetig s egy kitömött bagoly gubbasztott a tetejükön. Lankadtan szálldostak a legyek. — Ide figyelj. Elmondok neked egy verset egy vadászról:

A vadász ül hosszú, méla lesben,
Vár felajzott nyílra gyors vadat...

Megállt.

— Emlékszel a péteri erdőre, ahol fodormentát szedtünk? Olyan tisztásra gondolj. Annak a szélén ül a vadász.

A vers végén megfricskázta az orrát.

— Térj magadhoz, hé! Még azt hiszem, beleszerettél Szép Ilonkába.

Megérdemelte volna az a szerencsétlen lány! Ő másképp bánt volna vele, még ha király is! Otthagyta volna Ilonkáért s a Vértesért Budát. Kérlelni kezdte a bátyját:

— Mondd el még egyszer onnan, hogy a vadászhoz Mátyás udvarába, szép leánykám elmenjünk-e hát...

— Igy emlékszel rá? Elmondom, de akkor mondd utánam.

Időnként mosolyogva megállt a versben.

— Jól mondod, öcskös. Jól mondasz verset. S ha vasárnapig megtanulod az első részt, jutalomból eljátszuk a szinházban is. Ez lesz az első verses előadás.

De házi előadás helyett egészen más előadással

ajándékozta meg. Színészek érkeztek Nagykapura. A városliget szélén állt a sárga körszínház, csak le kellett venni a lakatot a kapukról. Vasárnap este ott ült Artúrral a közepén. Először volt igazi színházban, eleven játékban. Nem mert fölnézni, óriási csillár forgott fölötte, mint egy zuhanni készülő, hatalmas arkangyal. Hármat koppantottak; zsongva elült a zúgás. Veréb csapatok némulnak el ilyen hirtelen a fákon. Aztán bíbor hullámokban szétnyílt a függöny.

A szín sarkában egy kisebb színpad állt. Kopasz, kövér ember lantolt a dobogóján, mezítláb, arany saruban, vállára vetett palástban. Tornyoshaju nők csipogtak a nagyobbik színen, röppentek a szalagjaik, hintázott az óriási szoknyájuk, szikrázott a meztelen nyakuk, legyezgették magukat. A férfiak kardot, hajtókás csizmát, csipkegallért s nagykarimáju tollas kalapot viseltek. Hol járnak ilyen maskarában a nagyok? Meg volt rettenve, nem szerette a látványt.

Egyszer csak az egyik csizmás felugrott egy székre s leparancsolta a lantost a kicsi színpadról. Uristen, mekkora orra volt!

De ha nagy volt az orra, nagy volt a mersze is. Ledöfött párbajban egy ficsúrt, mert belekötött. Száz útonállót vert szét a városkapunál. Csak egy-két szőlőszemet fogadott el, ha ingyen kínálták, mert büszke szegény volt. Vallott egy szerelmes legény helyett egy erkély alatt a holdfényben, pedig ő is szerelmes volt a lányba. Bemutatta katonáit a dölyfös hercegnek, rohant az élükön a sáncra, kardján egy pici zsebkendővel. Aztán meghalt egy kolostorkertben, esti harangszóra, kötéssel a homlokán, mert egy hasáb fa a fejére hullt.

A Sétatér felé kerültek haza. Ugy szikrázott a nyárvégi ég, mint a színésznők melle és szoknyája. Verset mondott párbaj közben a nagyorru, versben

mutatta be a bajtársait, versben viaskodott a halállal. Elmaradtak a sétatéri fák; kerek, dombos virágágyak között a néptelen tópartra értek. A hattyuk a pici szigeten behúzódtak aludni a csillagfényes fenyők alá. Csobbant a víz, gyöngéden átforgatta a peremén szunnyadó kavicsokat.

— Artúr, szeretném elmondani a darabot.

— Nagyon hosszú az, hékás. Aztán nem is érted.

— Dehogynem. Cyrano szerette Roxánt s Roxán mást szeretett.

Artúr megállt.

— Nem is tudod, milyen jól mondtad — felelte váratlanul elszomorodva.

Aztán átnyalábolta a lábánál fogva s fölállította egy padra.

— Szavadon foglak, öcskös. No, mondd utánam:

Ezek a gascognei legények
s Castel-Jaloux a kapitány.
Hazug és hős bennük a lényeg,
ezek a gascognei legények...

Torkaszakadtából mondta utána a néptelen ligeti éjszakában. S Castel-Jaloux a kapitány!...

A következő napokban neki iramodtak a verseknek. Bemutatta a gascognei legényeket, kigúnyolta magát a szemtelen ficsúr helyett, tudta a jó pástétom receptjét.

— S mikor tanulom meg a vallomást az erkély alatt, Artúr?

— Ráér. Az ráér. Emlékszel Cyrano búcsújára a zárdakertben, amikor megszólal a kis harang? Azt tanuljuk meg inkább. Jövő héten van édesanyád születésnapja.

Másnap egy kis csomagot nyomott a markába.

— Bontsd ki.

Hatalmas orr volt benne kemény papírból. Felkö-

tötte rá, rojtos barna plédet vetett át rajta, kiszolgált női kalapot nyomott a fejébe. Aztán beültette egy öblös karosszékbe.

— Én majd varrogatok. Én leszek az őszülő Roxán. Mit nevetsz? Véres kötés van a kalapod alatt, ne röhögj! Dőlj oldalt, mondd utánam a haldokló szavait:

A kesztyüm ólom... márványcsizma van
a lábamon már... Érzem, hogy suhan!
—De hogyha jön, megállok véle szemben,
kemény derékkal, karddal a kezemben!...

— Most fölállsz, szédülve nekitámaszkodsz egy fának, rémképek rontanak rád, orgyilkosok s te kihúzod a kardodat... Igaz, a kard!

S kezébe nyomott egy vonalzót.

A táblánál a muzsikus Farkas percek óta remekelt egy levezetésben. Géza se volt tétlen: Adyt olvasta a pad alatt.

Két ozsonnavendég jött hozzájuk az anyja születésnapjára. Rokonok, barátnők? — már nem emlékezett. Az ozsonna közepén Artúr fölállt a teritett asztaltól.

— Nekünk Andrással dolgunk van.

Milyen megbántva borult el az anyja képe!

— Dolgotok, ma? Artúr!

De ők már futottak kifelé a szobából. Gyorsan föl az orrt, a rojtos kendőt, a tollas kalapot, be a vonalzót egy zsinórba! Artúr hármat koppantott, mint a színházban, a függöny mögött s kitárta az ajtó két szárnyát. A karosszék a nyílásba volt állítva. S ő elkezdte:

A kesztyüm ólom... Márványcsizma van
a lábamon már... Érzem, hogy suhan!

Összefolyt a világ, nem tudta, látják-e, hallják-e. Felállt, megtámaszkodott a széknek.

Hé, mi az?
Orromra sanditsz tömpe-orru gaz?
Mit mondotok? Minden hiába? Jó!
Én ezt tudom! De verekedni kell
még akkor is, ha nem biztat siker!...

Az utolsó szavakat már az anyja karjában mondta, a csókjai alatt.

— Megbolonditod ezt a gyereket! — nevetett, — te bolond Artúr, te!

Csöngettek. Az osztály mozdulatlanul várt, amíg Frohn kibicegett. Aztán az eleven faltörő kos nekidöngött az ajtónak. A két barát nem ment ki, megfelezték a padban a tízórait.

— Rágondoltál a táblánál is?

— Rá. Vele voltam először színházban. Ő tanított meg a Cyranora.

Géza nem tudta, ki az. S a két jó barátban a szomorú felnőtt szerelmeket megelőzve gyötrelmesen derengeni kezdett a jó szeretők legnagyobb kínja: megoszthatatlan kétféle multjuk, az a láthatatlan, zárt világ, amelyből később egymás fényébe kilépnek.

Az osztály szégyene megint az alvás mellet döntött. Máskülönben csak ketten voltak a teremben.

— Mit csinálsz délután? — kérdezte Géza.

Szombat volt, szabadság. Nem kellett másnapra biflázni.

— Otthon maradok. Anyám este utazik Nagykapura. — Hirtelen megértette a kérdést. — Gyere föl, Géza.

Csüry tartotta a vallásórát. Barázdás, szomorú, sárgás arca őszülő körszakállban végződött. Télen, nyáron vállra vetve hordta kopott felöltőjét, járkált a

megritkult padok közt (nem voltak mind egy felekezeten), két kezével a bársony hajtókába kapaszkodva meg-megállt s fölvetett fejjel a magasba nézett, túl a táblán, túl a falon, mintha most rögtön számot tudna adni a rábizott juhokról.

— Öreg Rákóczi György ritkán ütött, de akkor nagyot. S fogához verte a garast, igaz, de mikor? Ha el akarták herdálni az emberei. Ha azonban jött Gelei Katona, az udvari papja, s azt mondta: énekeskönyv kell a szegényeknek, nagyságos fejedelem ...

Sűrűn, de megcsendesedve havazott. A fákról eloszlott a karóbahúzott köd, csupasz karmoló ágaik most már hótokba húzódva puhán tapintották a levegőt.

— Min tűnődsz, András?

Csüry kezét érezte a hátán.

— Érdekesebb, mint szentegyházad múltja?

Nem tudta, mért, de most magától s lágyan kibugyogyant belőle a gyászhír. Fölnézett.

— Tiszteletes úr kérem, meghalt a nagybátyám, Artúr.

Halkan mondta, csak Géza hallhatta a paptanáron kivül.

— Artúr! Csakugyan így hívták?

Nem tudta, felálljon-e a tanár előtt. Ülve bólintott.

— Milyen szép, ritka név! Mint annak az istenfélő királynak a neve, aki hitvédő csatában esett el a lovagjaival...

Természetrajzra fölmentek a szertárba. Az volt az utolsó óra. Takács, a tanár szokás szerint csak a félidő után bújt ki az odújából. Ha jó kedve volt, színes krétával szótlanul elbeszélte a fekete táblán a gyümölcsök életét rügyezéstől a szüretig. Erre a gyönyörű némajátékra azonban csak elvétve került sor. Legtöbbször úgy tett, mintha egyedül lenne az osz-

ban, matatott, keresgélt magában a szekrénypolcokon, előszedett egy kitömött madarat s találomra az egyik fiú elé tartotta. « Huh, mi ez? » Sose látták azelőtt. « Tengelice! » vágta rá a megcélzott diák. Tehette nyugodtan, Takács lusta volt osztályozni. Megvakarta szép, rozsdásbarna szakállát s rejtélyes mosollyal, kacsingatva körülnézett. Kezdődött a találgatás. « Légykapó » — kiáltotta egy fiú, aki a budai hegyekből járt be. « Csiz » — jelentkezett egy harmadik. Takács csak forgatta a fejét, mint egy kirakati baba s mindegyikkel összekacsintott. Aztán szakállát kedveskedve odadörgölte a madárhoz, « ugye nem áruljuk el ezeknek a parittyás, rossz fiúknak a nevünket » — gügyögte s visszatette a rejtélyes madarat a szekrénybe. Igy telt el a természettan óra.

András iskola után együtt indult haza Gézával. A sarkon hozzájuk szegődött a muzsikus Farkas. Most kezdtek barátkozni; még nem eskették föl. Tetszett, hogy mindig tud, de sose jelentkezik feleletre. Nem volt stréber.

— Mit csináltok délután?

Felkinálkozásnak hangzott a kérdés. Mind a hárman tudták a jelentőségét. Ősi szokásjog szerint jövendő barátságuk fordult meg azon, hogy elfogadják-e.

— Géza feljön hozzám. Gyere föl te is.

S András megmondta a címét a Múzeum mögött. Eszébe jutott, hogy reggel mire kérték s elkezdett szaporítani. De a leves már az asztalon gőzölgött.

— Mire kértelek?

Ki volt sírva a szeme az anyjának. A sürgöny óta sírhatott egyfolytában.

András farkas éhes volt, de nem mert másodszor venni. Nem illik jóllakni, ha halott van a családban, gondolta meggyőződés nélkül. Az anyja nem nyúlt se a leveshez, se a főtt tésztához. Igazán ehetne valamit,

úgyse tud vacsorázni a vonaton, gondolta a fiú. S holnap nincs aki főzzön neki Nagykapun, magáért meg nem fog begyújtani a konyhában. Legalább egy falatot enne szegény! De nem merte kínálni.

— Feleltél?

— Feleltem, számtanból.

— Ment jól?

— Ment, de nem adott osztályzatot. Csak kisegítő felelet volt.

— Az mi?

S gyanakodva pillantott a fiára. Aztán váltott egyet a gondolata s a nehéz válasz elé vágott a szavával.

— Maradj itthon ma délután. Dolgom van a városban, három helyre is megyek s nyolckor utazom. Szólok Katica néninek, hogy költözzön ide szerdáig.

— Csak szerdán jön meg édesanyám?

— Hogy jöjjek meg hamarább? Már elfelejtetted, hogy Nagykapu egész napi út.

Leszedte az asztalt. Talpig feketében volt.

— Mit csinálsz, amíg odavagyok?

— Jut elég lecke mindennapra.

— Nem úgy értem. Ma délután mit csinálsz?

S a szoba közepén, tükör nélkül föltette a kalapját.

— Idejön Géza. Meghívtam.

Hirtelen megrettent. Nem kellett volna meghívni. Bizonyosan nem illik ilyen napon. De az anyja nem szólt semmit.

Géza s a muzsikus Farkas egyszerre ért az ajtóba. Jó előjelnek vették. « A néni szigorú, de nem kell félni, mert jószívű » — tájékoztatta az ujoncot a beavatott, régi barát. Farkasnak azonban ennyi is elég volt, hogy szívdobogva essen át a küszöbön.

— Hát a néni hol van?

Géza megszokta, hogy az asszony hivatal után sose mozdul ki hazulról.

— Elment a temetés dolgában.

— Igaz, a temetés! Artúré.

Közönyös volt a hangja. András szíve megugrott. Nem, ez nem mehet így tovább. Jóbarátoknak nincs titkuk s egymás életével is rendelkeznek. A múltat is át kell adni mindenáron. Fel kell osztani Artúrt hármuk közt, vegyétek és egyétek, erősödjetek és okosodjatok általa! Ha mondom: péteri erdő, szedjetek vele fodormentát, ha mondom: hattyu, szórjatok vele zsömlét a sétatéri tóba, ha mondom: bagoly, tudjátok, hogy a könyvei fölött ül kitömve, ha mondom: színház, forogjanak előttetek a festett lécek és csússzon a színpad nyílásaiban János Vitéz és Herkules, ha mondom, hogy Cyrano...

— Nézd, mennyi könyve van Andrásnak! Kétszáz, még annál is több! — Géza büszkébb volt rájuk, mint a maga dolgaira. — S mind ő gyűjtötte.

András az igazsággal mentegetőzött:

— Néhányat Artúr küldött.

De a név észrevétlenül röppent el a muzsikus mellett. Kerek arca ragyott, mohón szemezett a könyvespolcon. Van Szabó Dezső is?

— Van, de nem adjuk kölcsön — intette meg a fölesküdt barát.

Ekkor esett András tekintete a Cyrano kötetre. Kihúzta és feldobogó, ujjongó szivvel keresni kezdte Artúr ceruzajegyzeteit. Azok után igazodott a hangsúlyban, mikor egyedül tanulta. Nem: Gémlábu, Sasok, Csodalények, hanem: Gémlábu sasok, Csodalények... Látjátok? Látjátok, itt ni, a jegyzeteit!

Reszketni kezdett a térde, nagy fényesség gyúlt az agyában. Már tudta, hogyan kell örökre szétosztani hármuk közt Artúr lelkét.

Kihúzott egy rojtos takarót az ágyból s a hüledező fiúk előtt átvetette a vállán. Zsinórt kötött a derekára s beledöfte a vonalzót. Kalapja nem volt, zsebkendőt kötött a homlokára.

— Te vagy a szerelmem, Roxán — parancsolt Gézára — s te, Feri, apáca leszel. Csak hallgassatok, nincs más dolgotok. Ősz van, egy sárguló fa alatt áll a székem. Gondoljátok karosszéknek. Cyrano haldoklik benne.

Leült s a feje hátrahanyatlott, ahogy Artúr tanította:

Megyek a holdba jó Le Bret barátom,
s a fölszálláshoz immár gép se kell.
Igen! Azonnal szállok, szállok!
e szép opálban gyógyulást találok
s nagy lelkeket...

Az anyja a kitárt ajtóban állt.

— Ti mit csináltok itt?

S levette a kalapját. Ugy vette le, mint egy munkás a sapkáját, két ujja közé fogva a karimát.

— Bolondoztok ezen a napon? Komédiáztok?

Beljebb került egy lépéssel. De ennyi rés is elég volt a két vendég fiúnak, hogy ész nélkül kirohanjon. Nagyot csattant utánuk az előszoba ajtaja. András szemtől szemben maradt az anyjával. Nem bírt föllállni. Verés lesz, gondolta kábultan.

— Kelj föl. S vesd le azokat a rongyokat.

Szótlanul megvált Cyrano kellékeitől. Aztán állt, várta a kézlegyintést. Nagyobb ütést kapott. Szavakkal.

— Szégyellem magam, hogy ez a hálátlan kölyök a fiam. Még csak egy könnye sincs Artúrért. Könnye! Mulattatja a barátait a halála napján.

Ugy mutatott kifelé, mint egy büntető angyal.

— Eredj a szemem elől.

Végzetes parancs volt, mint az a másik az elsötétült Paradicsomban. András megfordult s csöndesen kiment a konyhába. A közepén megállt, hallgatózott. Fojtott zokogás, amit hall vagy csak a vére dobol? Anyám! Anyám, értsd meg... Vissza akart rohanni, de nem engedte a lába. S lábával együtt a szíve is megkeményedett. Nagyon hideg volt a konyhában.

Magasan laktak, szép darab ég látszott az ablakból. Téli ég volt, alacsony, kásás. Varjak kavarták rendetlen csapatban.

Cigány népség, mondogatta rájuk Artúr, mikor a Sétatér fölött kémlelték az eget. Nem tudják a rendet, mint a vadlúdak.

Ó, ha tudná az anyja, hogy mit tett! Tönkretette a gyászünnepet.

A KOLOSTOR ELŐTT

Történik a harmincas években, Umbriában.

Egy reggel megszöktünk a régi városból. Magas kősziklán fészkelt, öt sarkával a szakadék fölött. Ha jól emlékszem, minden sarkán egy kolostor őrizte, nehogy levesse magát a szikláról. Talán hűtlen ez a kép; borzadó képzeletem sokat feketített rajta. Féltem a várostól s emlékemben még félelmesebbé tettem. A kapuira azonban pontosan emlékszem. Némelyik még etruszk időkből maradt meg s hosszában befödte a fél utcát. Nyirkos, sötét, hideg volt alattuk a világ, mint egy kifosztott sírkamrában. A városház falán egy megalázott szomszéd város szégyen-bilincsei lógtak.

A mi utcánk is szűk bolthajtás alatt kezdődött. Meredeken indult lefelé, magas kőfalak közt, csúszós lépcsővel a közepén. A szállodában falat véstek, a pohár úgy remegett a mosdón, mintha földalatti akna közelített volna a szobához. Rosszképü, borostás ember volt a portás, folyton a sarkunkban járt a szúros tekintete. Az emberek olyan nesztelenül ettek a dohos kis ebédlőben, mint egy kisértethajón. A kulcs nem forgott a zárban, nyitott ajtónál aludtunk. Egy árnyék lappangott az ágy alatt, megvárta, amíg nagy nehezen elszenderedünk, aztán játszani kezdett a vizcsappal. A várost megszállták a kisértetek. Valaki folyton köhögött, fuldokolt a szomszéd szobában,

mintha törülközővel fojtogatnák. Nyomasztó útravaló volt éjszakára.

S ott volt a város zsarnoka, az eső. Kínzók és megkínzottak közt van valami rejtélyes, undok összetartás, lelkük mélyén ragaszkodnak egymáshoz. Ez a város szerette az esőt, marasztalta, a szeszélyeinek élt. A nyár csak a hegy lábáig jutott el, idefönt az eső lakott, minduntalan kinézett az utcára, szellőzött egyet a főtéren, aztán benézett a házakba, mialatt a járda fölszáradt a szobák beáztak, a kapuk éjjel-nappal csöpögtek, a csatorna folyton sírt, nyirkos lepedőn háltunk, a törülközőt reggel ki lehetett csavarni. Az olasz igénytelen, türelmes nép, máskülönben rég megszökött volna ezekből a festői sasfészkekből. Még a helybeli cukrászda is kiszolgált kútbörtön lehetett; csodálom, hogy nem vérrel karcolták föl a csokoládé s a rumos szelet árát. Egy nap megelégeltük a mulatságot. Hajnalban fölszálltunk egy kofa autóbuszra.

Ekkor kezdődött a boldogság. A kocsi lekanyarodott Umbriába. Már a puszta név tele van mezei illattal, esti zümmögéssel, sötétkék és aranybarna színekkel. Hajnali esőcske járt előttünk, egy villa ormán márvány istenek szárítkoztak. Folyvást lefelé ereszkedtünk s a város minden domb után magasabbra került mögöttünk, mintha magasabb csúcsokra szállna, mint egy szürke, kopasz sas, amely kiejtett a karmaiból. A végén eltünt, beolvadt a hegybe, csak egy összefurdalt szikla látszott a helyén. Elvitték a boszorkányok. Szelecske fújt, elsöpörte a maradék ködöt, két oldalt az út mentén csöndesen forogtak a szőlőlevelek s a domboldalban olyan volt az olajerdő, mint egy lassan eloszló ezüst füst. A föld egész fiatalnak látszott, csak a megfeketült majorok, mohos villák s a virágteraszok mutatták, hogy ősi nép öregszik rajta.

Az autóbusz fölkanyarodott egy városkába s letett a kocsma elé. Ez is hegyi város volt, de milyen más! Beszegődött hozzá a napsugár. Egy kecskelábu asztalnál két öregember borozgatott. Az öregebbik megemelte a poharát s kacsintott egy kicsit. Talán azt gondolta, hogy jégvirágos országból jövünk, ahol tíz aranyat fizetnek egy szőlőfürtért. Megkeresztelt római templom állt a kocsma mellett, hajdani istennője parancsolt valamikor ennek a városnak, barátnői fürödtek a patakban, rokonai vadásztak a közeli erdőkben, csak ő maradt fönn strázsának a várban, lándzsájára támaszkodva s jólesett, hogy a nép szűznek tartja s tiszteli a tudományát. Sok-sok évszázad múlva egy másik szűz lakott a városban, szőrcsuhát hordott, néha leült a kolostorkút peremére, a lepergő falevelek után kapott, mosolygott s nem tudott a mosolyáról. Az olajerdő akkor is itt füstölt a hegyoldalban, a harangszó leszállt a völgybe s meg-megállított egy öszvérhajcsárt.

Volt a városkában egy híres kolostor. Alsó részét a sziklából vájták ki s a boltíves, roppant alapokra ékszerládát építettek kőből. S a kő a hatalmas földalatti boltozattól a csipkés tetőig mind jobban ellágyult; az alsó templom sasokat költhetett volna ki, a felső templom fecskéket.

Énekszó hívott be a kapun s vezetett a homályos pitvaron keresztül a füstös, izzadó alsó templomba. Szürke barátok énekeltek a lobogó oltár körül. Eleinte nem értettem a szöveget, csak annyit éreztem, hogy a sötétséggel viaskodik. Olyan volt az ének, mint egy régi csatakép: a mélyben puskapor, füst és por kavarog, de a dombon a vezér marsallbotjával a fejvesztett ellenségre, a menekülő ördögökre mutat. Csata folyt a falakon is: a lepattogzó, foltos festmény s a szilaj énekszó együtt harcolt a homály és

halálfélelem ellen. S már egyenként is láttam, igen! *láttam* a rohamozó szavakat, amint előre vágtattak Krisztus nevével:

Recordare, Jesu pie,
quod sum causa tuae viae,
ne me perdas illa die!...

Csüggedés, síralom, megsemmisülés, felcsapó remény és egetrázó hit tört a világosság felé összetapadva, a falakon félig lepergett, csonka látomások kavarogtak, az ének úgy szólt, mint egy rettentő ítélet, de úgy is, mint egy diadalujjongás. A felső templomon át mentünk ki a szabadba.

A kolostor előtt, a réten árvaházi lánykák fogócskáztak. Fekete ruhában voltak; hosszu szoknyájuk minduntalan gáncsot vetett futás közben. Kimerített a hatalmas ének, leültem a kapu elé. Az asszony azonban fiatal anya volt s félig öntudatlanul, szinte a csöndesen áramló levegő hátán a rét felé sodródott. Csak pár lépést tett, de belső tekintete közben visszszaszállt a kisfiáig Magyarországra. A fiát sajnálta ezekben a korai árvákban. Megindultam utána s elértem a rét közepén. Negyven-ötven lépésre lehettünk a gyerekektől. Csapongó örömmel kergetőztek; a holtakat az egyenruha gyászolta helyettük. Talán álmukban hiányzik nekik egy-egy szülői cirógatás, de nappal védi őket a varázskör, az eszterlánc, amit a réten fonnak magukból. Egy nyájas apáca vigyázott rájuk.

Az árvák egy kislányt kapdostak kézről kézre. Kisebb jószág volt a többinél s új jövevénynek látszott. Neki-nekieredt, megtorpant, körbefordult és segélyért kiáltott a tétova mosolya. Félt. Az apáca fél szeme folyton rajta volt, ölbe kapta a tekintetével. S a védencen fogott a varázs: sose lett orrabukás a botladozásból. Vak volt. Delejes ösztönnel

visszafutott a kedves növérhez, Monica! Monica! — hívta lélekszakadva. Igy hivja a madárfióka az anyját, ha jön a vércse.

Mély és kellemes hangja volt az apácának, bűnős, világi öröme telt az olasz szavakban. Szelídségre intette a kis vadakat, pedig maga is alig bírt a játékos kedvével. S a csapat szót fogadott: meglassulva röpítette a kislányt a kezek láncán. Különös fogócska volt. Az árvák játszani tanították a vakot. Fátyolos napfény mosolygott a rétre. A nagy ének most érhetett odabentről a felhőkhöz s azokat is szétverte.

Ez a világ jobbik képe, gondoltam. S egy fiatal anya kellett hozzá, hogy meglássam. Míg a szilaj szerzetesénekkel viaskodtam magamban, az árvák egy vak lány köré szövetkeztek. Talán így tennének a felnőttek is, ha hagynák. De a hamis próféták mindenkit megvakítanak; dühös rémülettel tapossuk egymást a réten.

Az asszony megigézve tovább indult feléjük. Mit akart? Beállni a fogócskába? Vagy megsimogatni a vakot? Egy pillanat múlva köztük álltunk. A játék nyomban megakadt. Megérezték a közelben az idegen testet. Monica! — kiáltotta gyanakodva az egyik. Ugy hangzott, mint egy vészfütty. Monica! Monica! — kiáltották mind s felemelt fővel, megbolygatva futkosni kezdtek.

Az asszony a karomhoz kapott:

— Uristen, nézd csak!

Összetalálkoztunk tejszínü tekintetükkel. Mind vak volt. A gyakorlott vakok tanították a kezdőt.

A KÉP

Történik a harmincas évek elején, Párisban.

Húsz-huszonöt lépésre lehettem a kijárattól, amikor megszólalt a vészcsengő. Miféle rettenetes hang ez, mi ez a velőtrázó csengetés?,.... Megálltam. Először hallottam életemben vészcsengőt. De alighanem elképzeltem, ebben vagy más képtárban s ilyennek képzelhettem, mert amikor magamhoz tértem, tudtam, hogy riadó van. Elloptak egy képet. Félreálltam, hogy engedjek a törvénynek. Mert arról már hallottam, hogy ilyenkor átszitálják s talán meg is motozzák a látogatókat. Regényes helyzetbe kerültem, tanúja lettem egy történelmi lopásnak. Csiklandós érzés volt.

A csengőjelre az őrök a kapuhoz ugrottak. Egy féllábu kövér óriás volt a legfürgébb. Botjára támaszkodva bóbiskolt a ruhatári széken, botját forgatva már a kapuban tornyosult. Olyan gyorsan történt a változás, mintha összeragasztották volna egy filmszalag két végét. Foglyok voltunk. Az előcsarnokban ért a riadó, ókori kőkoporsók közt. Április eleje volt s a bujkáló fényben ki-kigyúltak a földig érő üvegablakok. Jóképü, sovány fiatalember állt a közelemben és zsebrevágott kézzel széttárta a felsőkabátját.

— Nagy zri.

Egy férfi száguldott le az emeletről, valami tisztviselő s keresztülrohant az előcsarnokon. Már a kapuban táncoltatta az őröket.

A vészcsengő süvített. Túl az üvegfalon csődülni kezdtek az emberek a kertben. Egy kék zubbonyos szerelő hátravetette vállán a szerszámládát, felkapaszkodott az ablakig, nekinyomta orrát az üvegnek s integetni kezdett, hogy mi történt? S az a szamár szomszédom nagy mozdulatművészettel úgy tett, mintha leakasztana egy képet a szögről és a kabátja alá dugná. A hátába. Amilyen izgatottak az őrök, még őt nézik a tolvajnak.

De történt-e lopás egyáltalában? Hátha csak megcsúfítottak egy képet? Megforgattak egy kést egy meztelen nőben vagy egy festett marhacombban? Mészárosok, kéjgyilkosok és nőgyűlölők pokoli kisértésekkel viaskodnak a képek előtt.

A féllábu őr a kapuban dirigált. Ugy csattogott a műláb, mintha vaságyakat csuknának össze. Tetszett nekem, hogy lelkére vette a kárt. A többi fontoskodva, de lelketlenül strázsált.

— Fel kéne menni — ajánlotta mellettem az izgága fiatalember.

A képtár az emeleten volt.

— Minek? Ugyis összeterelnek. Alighanem motozás lesz.

— Hozzám ne nyúljanak! — tört ki. — Én fönn se voltam. Maga onnan jön?

Nem is olyan jóképü. Ideges és fecseg. Attól is féltem, hogy megismétli a némajátékot a nézőknek. Már hárman ragadtak az ablakra.

— Tudja én hogy lopnék? — mondta élénken. — Kivinném az erkélyre a képet s az egyik szobor hóna alá nyomnám. Aztán érte jönnék ilyen bő kabátban.

— Milyen kabátban?

— Mint az enyém.

Mond valamit. Az erkélyeken régi festők emlék-

szobrai sorakoztak tekercsekkel, képekkel s mesterségük más jelvényeivel a hónuk alatt. Mint a madár a lombok közt, úgy megbujhatott volna egy valódi kép a kezükben. S ha mégis rábukkannak, nincs gazdája a tettnek.

— Mit gondol, nagy képet loptak?

Nem feleltem. Mért gondolja, hogy loptak? Egyéb baj is történhetett. Például egy hazafias német diák beledöfött egy Napoleon képbe.

— Én azt hiszem, nagy vásznat loptak. Az ilyet később veszik észre.

— Ezt mért gondolja?

— Tudom a lélektanból. Sokkal szembeszökőbb egy kis szakadás egy folyamatos képsorban, mint a nagy felületváltozás. A fal fal marad kép nélkül is, de rögtön szembeszökik az üres foltocska egy futó sorozatban.

Sokat beszél. Kezdett bosszantani a fiatalember.

Megjött a rendőrség riadóautója. Más kapuk elé is érkeztek s elzavarták a nézőket az ablakról. Ennek örültem. Már úgy éreztem magamat, mint egy hal az akváriumban. A féllábu beengedte őket. Széles volt az ábrázatuk s könnyű a szivük. A képek nem dobálnak köveket, mint a tüntetők. Késük, kardjuk ugyan van a festett figuráknak is, de azzal csak egymást ölik időtlen vérszomjjal.

Öten voltunk az előcsarnokban. Egy őrmester udvariasan megkért, hogy álljunk tíz lépésre egymástól. Egyszerre kézben volt a dolog.

Én éppen egy kőkoporsó elé kerültem. Magas lábakon állt, Meleagros vadászott az oldalán a legendás vadkanra s látszott, hogy megbűvölte már a szép Atalanta kisportolt teste. Egy vagyonba kerülhetett annakidején az efféle díszkoporsó. De nem is tették be

aztán a földbe; az ókori milliomosok úgy hencegtek a hullatokjukkal, mint a versenylovaikkal.

Hátha egy ilyen kőkoporsóba dugták a képet? S éppen mögém? Akaratlanul tovább húzódtam pár lépéssel, két koporsó közé. A rendőr észrevette, de nem szólt. Jól esett, hogy nem gyanús neki mindjárt mindenki. Dilletánsok folyton ordítanák, hogy senkise mozduljon a helyéről!

Nemsokára új intézkedés történt. Az épületszárny látogatóit az emeletre kérték. Fölmentünk a képtárba. De a szomszédsági távolságot közben is tartani kellett.

Mind befértünk a négyszögletü nagyterembe, ahol a Veronese függött. Ott volt a két hórihorgas nő, akik nagyító lencsével nézegettek a minap egy kalapos Vénuszt a német szobában.

Most látcső volt a hosszabbiknál s egy « Forrás » nevü süldő lánykát vizsgált a magasban. Ott volt a púpos másolónő, régi ismerősöm az olasz teremből. Megindult felém, de a rendőr udvariasan visszatessékelte a falhoz. Elfelejtettem mondani, hogy a fal mentén osztották szét a látogatókat. Ott volt az az ősz ember is, török sállal a nyakában, hajadonfőtt, aki ma délelőtt sokáig turkálta az orrát a hollandok közt. Háttal állt a képeknek s a tavaszi felhők sűrű díszletváltozásaiban gyönyörködött. Ott volt a csinos, sápadt angol lány, a merev lábával. Lehettünk vagy harmincan. Meglepett, hogy milyen sok arcra emlékszem. Mintha mai sétámon a látogatók érdekeltek volna, nem a képek.

Bejött az összes teremőr. Ugy tettek, mintha parancsra várnának, pedig szigetté verődve minket mustrálgattak a terem közepéből. Titokban már folyt a vizsgálat, a szűrés. Azt azonban láttam, hogy a fölfedező nincs köztük. Ugy is mondhatnám: a « károsult », mert a jó teremőr pár év alatt a maga józá-

gának tekinti a rábizott képeket. Vagy ha ott volt, jól titkolta, hogy ő a nap gyászoló hőse. De nem, határozottan emlékszem, hogy.... Ejnye, mire emlékezhetnék határozottan?

Megint a fiatalember közelébe kerültem. Idefönn még idegesebb volt, mint a kőkoporsók közt. Már nem tudott beszéddel könnyiteni magán. Az is sokat tesz az ilyen nyavalyás, rossz idegzetü legénynél, ha fogoly létére — pedig még nem is voltunk azok — a kijárat közelében állhat. A hideg lelhette, mert remegő ujjakkal nyakig begombolkozott.

A tolvaj egy csöndes nap csöndes óráját választotta ki. (Ha ugyan lopás történt.) Álltunk a fal mellett s szégyenlősen kerülgettük egymás tekintetét. Pedig, ha megkérdik, egyikünk se tudta volna megmondani, mit szégyel. Fölfedeztem azt a zömök, indiánképü honfitársamat is, aki bikaölő tekintettel toppant a képek elé.

Végre bejött az igazgató, egy szikár, száraz öregúr, becsületrenddel a gomblyukában s korpával a gallérján, vele jött a rohangászó múzeumőr, meg három detektív civilben. Nem volt nehéz kitalálni, melyik a főnökük. S egy tömzsi, sápadt, mosdatlan teremőr is becammogott velük. Folyton ide-odajárt az apró, alamuszi tekintete; gyors siklással, áthatón és barátságtalanul vizsgált minket.

— Hölgyeim és uraim — szólt a terem közepéből az igazgató, — kínos bejelentenivalóm van. Elloptak egy képet a hollandi szobából. Tizenegy óra tizenöt perckor még a helyén függött. Öt perccel később az őr már nem látta. A tolvaj alighanem beszorult az épületbe. Kérem, segítsenek a kézrekerítésében.

Ez az előszó, gondoltam. Tetszett, hogy udvariasan készítik elő a motozást. Persze máskép beszélne, ha övé volna a kép. Verné a fejét, rázná a korpáját.

Majd a detektívfőnök beszélt. Megtudtuk, hogy balkézről kezdve egyenként hagyhatjuk el a termet. Az ajtóban igazoltatnak, fölírják az adatainkat s végigtapogatnak. Aztán megállás nélkül a kijelölt úton — a kőkoporsók közt — lemegyünk a kapuhoz. Aki mehet, kibocsátó cédulát kap.

Levettem s karomra dobtam a felsőkabátomat. Kora reggel indultam el hazulról, pulloverben, nekiöltözve a szeszélyes kora tavaszi napnak. De a felső világítású terem gyorsan fölmelegedett a rátűző naptól.

A púpos festőnőt soronkivül visszaengedték a nyúlas Madonnájához. Negyediknek került sor a fiatalemberre. Először a felöltőjét nyújtotta át a nyomozónak. Most láttam, hogy szakasztott egyforma a felsőkabátunk! S közben diktálta az adatait egy másik civilnek, aki sose nézett föl a papírról s minden nevet rosszul ismételt. Igy tudtam meg, hogy a fiatalember színinövendék. Szemközt, egy Kánaáni Menyegző alatt honfitársam meghúzta a kanárisárga nyakkendőjét. Baloldali szomszédomnak szólt a gáláns mozdulat, a botlábu angol szépségnek. A két vénkisasszony összehajolva a Baedekert olvasta. Az ősz ember feje lecsuklott a török sálba; állva bóbiskolt. Egy hollóhaju, daliás ifjú a fogait piszkálta. Érzett a levegőben, hogy rossz helyen keresik a tolvajt. Nem volt köztünk.

— De kérem!... — kiáltotta megrökönyödve a motozó.

A színinövendék a padlóra terült a kezéből.

— Mindenki a helyén marad! — hallatszott a középről. A detektívfőnök kiáltott. Ő azonban odasietett a diákhoz.

— A csípőjéhez értem s puff, elájult — magyarázta a motozó.

— Az üres hasához — mondta a főnök. S letérdelt a fiatalember mellé. — Egy korsó vizet, gyorsan!

Én közben fölvettem a szegény fiú kabátját a földről. A motozó meglepődve rámnézett, de hagyta. Mikor kiegyenesedtem, láttam, hogy a « károsult » teremőr is engem figyel. Visszadobjam a kabátot a fiú mellé? Szamárság, ha nem szólnak. A karomon hagytam.

Ott se volt a víz, már magához tért a színinövendék.

— Talpra, öregem! — veregette vállon a detektívfőnök. Meg kell adni, emberségesen bántak vele. Ő meg csak dühösen lesütötte a szemét s hosszú ujjaival a haját szántogatta. Szokás, hogy az ember nagy méltóságot mutat a szégyenében. Még valami igazolványt kértek tőle, aztán elengedték.

— A kabátja, fiatalember — szóltam utána.

Nem hallotta, úgy sietett kifelé. Mire másodszor szólhattam volna, már kifordult az ajtón. Mutattam a rendőrnek, hogy karomon felejtette a kabátját, az enyém mellett.

— Majd észbe kap s visszajön érte — vonta meg a vállát. — Vagy leadjuk a portásnak.

Következett az angol lány.

— Emelje föl a karját s forduljon körbe.

Szűk ruha volt rajta, egy miniatűrt se dughatott alája.

— Látom, hogy a legszebb képet csempészi ki — mondta a gavallér motozó olyan gépies bókkal, amihez több évszázados népi gyakorlat kell.

Én következtem.

Először odaadtam a kabátomat a detektívnek. Már fogta, amikor észrevettem, hogy tévedésből a fiatalemberét adtam oda a magamé helyett. Mondtam már, hogy szakasztott egyformák voltak. Gondoltam, rögtön észreveszi. De csak jól megrázta s vállára vetve

felszabadult két kezével könnyedén végigfutott rajtam.

Nagy kínban voltam. Szóljak neki, figyelmeztessem? Megmondjam, hogy másodszor vizsgálta meg a színinövendék kabátját? Még megharagszik, hogy mások előtt figyelmeztetem a tévedésére. Széttártam a két karomat, a balon a magam kabátjával.

Közben a társa írta az adatokat.

— A neve?

— Perec.

Betűzni akartam.

— Ah, Perez! Spanyol.

S intett, hogy le tudja írni. Nem volt nálam igazolvány, de azért a motozás után megkaptam a kibocsátó cédulát.

A lépcsőházban összeütköztem a színinövendékkel.

— Viszem már, viszem már!

S meglengettem a kabátját.

Nem azért jött vissza. A riadalomban elfeledkeztek a kibocsátó céduláról, a kapuból meg visszazavarták. Csak most eszmélt rá, hogy a kabátját is elhagyta.

— Nagy zri — mondta, de láttam, torkig van a dologgal. Hátára vetette a kabátot s ment vissza a képtárba.

Szép csendesen leértem az előcsarnokba. Huszhuszonöt lépésre lehettem a főkaputól, körülbelül ott, ahol a földbe cövekelt a vészcsengő. Most egy éles kiáltás állított meg. Nekem szólnak?

Hátrafordultam. A múzeumőr a lépcső tetején kiáltozott. Lenn pedig az őrszem intett a kapuban, hogy maradjak a helyemen. Nemsokára utolért az ember.

— Az igazgató kéreti. Jöjjön utánam.

Követtem a földszinti útvesztőben. Itt már hideg

volt; a tél beszorult a szárnyas oroszlánok és szfinxek hasa alá. Ugy néztek a kalauzomra, mint egy asszír heréltre a fejedelem kedvenc fenevadjai. Ismét felhúztam a kabátomat.

Átmentünk egy előszobán, amelyben két irógép szólt, aztán egy képraktáron, aztán egy üres szobán, amelyben zsákmányukat vesztve kígyóztak a falon a hosszú képakasztó zsinorok. A következő ajtó előtt maga elé tessékelt. Ő nem jött be.

Vadidegen ember ült az asztalnál. Sokkal fiatalabb volt, mint a másik, akit eddig igazgatónak néztem. Megálltam az ajtóban.

Az igazgató felállt, biccentett és hellyel kínált. Én is biccentettem és álltam tovább.

— Kérem üljön le — mondta majdnem parancsolón.

S rámutatott egy üres székre az asztal túlsó oldalán.

Vonakodva leereszkedtem a szélére s hegyesen ültem, hogy lássa: nincs sok vesztegetni való időm.

Cigarettával kínált. Ilyenkor azt mondom, hogy köszönöm, nem dohányzom, mire azt felelik: boldog ember. Ő nem mondta.

Ugy dörzsölgette a kezét, elgondolkozva s hosszan, mintha illatos finomítót kenne szét. Aztán egymáshoz lapította a két tenyerét s összetett ujjakkal bökdösni kezdte az ajkát, meg az orra hegyét. Végre megszólalt.

— Az őr szerint ön volt utoljára a hollandi szobában.

— Lehet. Csakugyan a hollandoknál végeztem a sétámat.

— Körülbelül hány órakor?

— Tizenegy óra és ..... Szóval tizenegy után. De nem én loptam el a képet.

Kicsit hátrakapta a fejét s elmosolyodott.

— Nem is mondtam. A motozás tisztázta. — S olyan mozdulatot tett, amiről nem tudtam, hogy mentegetőzés vagy gúny? — Ismeri a fiút, aki elszédült?

— Az előcsarnokban láttam először. Megszólított a riadó alatt.

Az igazgató kinézett az udvarra. Ablaka előtt egy görög ökölvívó kétezer éves ütést mért a levegőbe.

— Én jól ismerem a fajtáját. Minden félévben elszédül egy az éhségtől. Feljönnek a fővárosba, koplalnak s ebéd helyett nézik rámában az amszterdami rabbikat.

Milyen szellemes, mikor az államot éri kár. Lopnák csak el a fogkeféjét!

— A tolvaj alighanem itt lappang még a múzeumban — fordult ismét felém. — Nem érhetett öt perc alatt a szobától a kapuig. Senkire se gyanakszik? Nem látott valami gyanúsat?

— Semmit. Ma csak futólag néztem be a szobába.

— Ma? Tegnap is járt ott?

— Tegnap nem. A múlt héten. Idegen diákok gyakrabban járnak ide, mint a bennszülöttek.

A pennáját törölgette egy darab selyempapírral.

— Az őr úgy emlékszik, hogy sokáig volt benn.

— Mondtam, hogy ma nem. De mért vallat a rendőrség helyett?

— A világért se vallatom. Nincs rá semmi szükség. Ön festő?

— Az vagyok.

— Mit gondol, mért lopnak képet egy múzeumból?

— Azt hiszem, erre tudok felelni. Föl akarják támasztani a tetszhalálból.

— Nem értem. Miféle tetszhalálból?

— Képzeljen el egy múzeumi falat. Egymás mellett függ egy ninivei tűzvész, egy papagály gyümöl-

csökkel s egy meggyalázott római nő. Három téma, három festő stílusában. Melyiket szeresse a szegény néző? Nem tud ennyi érzést váltani. Halott neki mind a három kép.

Kis idő múlva hozzátettem:

— Képtolvaj lett volna a régi mesterekből is.

— Mesterekből is? Kiből lett még?

— Aki ma eltűnt a képpel.

Fanyarul mosolygott.

— Eltűnt? Az még nem olyan bizonyos.

Négyszögben végződtek az ujjai. Már tudtam, hogy nem múzeumigazgató. Valami nagy kutya a rendőrségen. Ugy látszik, a gyanúsak közé soroltak.

— Szóval? Csak folytassa nyugodtan.

— Szóval a régi mesterek is kiszöktették volna a múzeumból a képüket. Vissza az életbe. Mint a viruló szeretőjüket a zárda kőfala mögül.

Félrebillent fejjel hallgatott. Eszembe jutottak a régi, híres lopások, belemelegedtem.

— Azt hiszem, az áldozatok eddig mind helybenhagyták volna a lopásokat. Leonardo is, Watteau is, Vermeer is.

— *Vermeer?* Honnan tudja, hogy ma egy Vermeert loptak?

— Nem tudom. De mondták, hogy a hollandi szobából tűnt el a kép s nekem az a kedvencem.

— A tolvajnak is. De nem tudja eladni.

— Talán nem is akarja.

Maga elé bámult. Sokkal közönségesebb volt az arca, mint első pillantásra. Olyan arc volt, amit ráncba kell szedni s akkor tündököl egy darabig.

— Csakugyan nehéz ezrével életben tartani a képeket — mondta csendesen. — Egyszerre legföljebb ötvenet kellene kiakasztani. Volt Hollandiában?

Okosan s lelkesen beszélt az ottani múzeumokról.

Ugy elragadott, hogy szinte hátradőltem a karosszékben. Pedig folyton mutatni akartam, hogy csak fél fenékkel ülök s nincs maradásom. Talán mégis ő volt az igazgató.

— Menjen el a hágai múzeumba. Egymaga megér egy hollandi útat.

Ugy látszott, ezzel végetér az ábrándozása. Gondoltam, most már mehetek.

Megcélzott a mutatóujjával.

— Mért vette föl a földről a fiatalember kabátját?

Ezt is jelentették neki.

— Szánalomból. Én is rögtön gondoltam, hogy az éhségtől szédült el.

Jól megnézett, aztán megcsóválta a fejét.

— Adok egy jó tanácsot. Ne legyen ott szamaritánus, ahol nyomozás folyik. Még azt hihették volna, hogy kabátot akarnak cserélni.

— Eszem ágában se volt.

— Tudom. Értek valamit a lélektanhoz.

Nyílt az ajtó s bejött az egyik detektív az őrrel. Az aprószemüvel. Rám se néztek vagy úgy tettek, mintha nem néznének. Ok nélkül lángba borult az arcom.

Az igazgató, jobban mondva a vallatóm biccentett feléjük, fölállt s kezet adott.

— Egyszer még elbeszélgetünk Hollandiáról. A címe megvan. Örülök, hogy megismertem.

Az előcsarnokban ott ácsorgott a múzeumőr s már régi ismerősként köszöntött. Egy fiatal portás engedett ki. A féllábu megint a széken bóbiskolt; most pihente ki történelmi szerepét. S mögötte a szunnyadó és kiszámíthatatlan szadizmus jelképeiként hegyesvégü ernyők és botok lógtak megszámozva a fogasról. Ocsúdott a mindennapi élet.

Odakünn körültáncoltak az áprilisi kamasz szelek,

kabátomba kapkodva fogocskáztak egymással. Az égen felvonásköz volt; nagy máglyarakást díszleteztek.

Átmentem a kert közepében ágaskodó Diadalív alatt. (Amely a hires nagyobbiknak a zsebkiadása.) Egy apró gyerek guggolt a járdán s az autóját piszkálta. Leváltak a hátsó fakerekei.

— Várj csak öcskös, megcsinálom.

Melléje guggoltam. Boldogan ideadta s felszabadult kezével túrni kezdte az orrát. Nem lehetett segíteni a játékon. Elveszett a tengelyszöge, gyufa meg nem volt nálam.

Mikor felegyenesedtem, a gyerek belekacagott a szemembe.

— Nini, mit tojt a bácsi!

Körülnéztem. A Vermeer kép a lábamnál hevert. Ha nem szól s lépek egyet hátra, egyenenesen a közepébe tapostam volna. Az történhetett, hogy amikor leguggoltam, a járda a képráma aljába ütődve kibökte a kabát hátába akasztott horogból.

Akkor ért oda az édesanyja. Szeplőtlen tiszta ég volt a szeme, egy pacsirta gondolat se pontozta.

— Vedd fel szépen s add vissza a bácsinak.

Ezektől ugyan elvihettem volna. De amint a gyerek nyájas, gyanútlan keccsel felém nyújtotta nehéz zsákmányomat, hirtelen megundorodtam.

— Nem az enyém, fiacskám. Fuss, vidd egy rendőr bácsinak.

És gyorsan befordultam a Szajna felé.

A színinövendék a Művészetek Hídján várt. Nekikönyökölt a közepének s azzal mulatott, hogy zengő sorokat kiabált le « Bérénice »-ből a gőzbárkáknak.

A matrózok a nyakukat nyujtogatták.

— Mi az? Mi történt a « Bérénice »-el?

Hajónak gondolták; talán volt is ilyen nevü

vontató a folyón. De a diák csak köpött egyet a szétnyíló hullámbarázdákba. Melléje könyököltem.

— Milyen volt az ájulásom? — kérdezte öntelten.

— Gyönge közepes.

— Közepes az eszed tokja. Jó volt, remek volt, remekeltem! S hátha még látnál vívni Hamletben, mint Laertes! Megvan a kép?

Elmondtam neki, mi történt. Vagy a karika volt nagy vagy a kampó tág. Levált egy ütődéstől.

Vállat vont.

— Kár. Ugy szeretted a képet. Ki a festője?

— Vermeer. Egy hollandi festő. Rég meghalt.

Megint lecsúszott egy bárka a híd alatt. De a fiú már nem kiabált utána verset. El volt rontva a napja.

— Féltél? — kérdezte később.

— Fele annyira se, mint te. Eleinte zúgott a fülem. Vészcsengő nélkül is csengett volna. De igazán csak akkor féltem, mikor hellyel kínált a nyomozó vagy igazgató vagy fene tudja ki s már rajtam volt a kabát a képpel. Még sose ültem halhatatlan festményen.

Aztán megéheztünk s elindultunk a balpartra. De valami még nyugtalanította a fiút.

— Te, mért mondta az őr, hogy tizenegy húszkor *már* hiányzott a kép, holott tizenegy húszkor *még* fönn voltál?

— Mert a legtöbb ember nem tud pontosan gondolkozni és fogalmazni. Ezért nehéz a történetírás. Volt egyszer réges régen egy hires angol ember, aki elhatározta, hogy a börtönben önvígaszul megírja a világ történetét. De alig ült neki az előbeszédnek...

Intett.

— Ismerem a történetet.

A TANÍTVÁNY

Történik a harmincas években, Budapesten.

— Van egy új hallgatónk — szólt a tanársegéd a szemináriumi óra előtt. — Harmadéves, most került haza külföldről.

— Szólj neki, hogy jöjjön be szombat délelőtt. Szeretném négyszemközt megismerni.

Az új hallgató a hosszú asztal sarkán könyökölt, szürke viharkabátban. Sima arcán még alig tapogatott végig az élet; kamasznak látszott. Ezt a Józsefet is cladnák a testvérei, mérte le a sorsát a tanár az asztalfőről s egyelőre nem gondolt rá többet. Kedves irójáról, Spinozáról olvasott föl dolgozatot a legkedvesebb tanitványa. Óra után a tanársegéd bezárta a szekrényeket; a hallgatók lassan szétszéledtek.

— Jössz, Pista? — szóltak az új diákra.

De az csak intett, hogy menjenek. Belekapaszkodott a kabátja két szárnyába, szeme hol a könyvszekrényen, hol a tanáron járt. Látszott, hogy kivárja az idejét: ő is négyszemközt akar beszélni vele.

— Csak eredj, majd én eloltok — szólt a tanár a mindenesére, hogy megkönnyítse az új fiú dolgát. Szürkés szeme volt s puha, szőke haja; egy arany fürt a homlokába szökött. Két gomb hiányzott a kabátjáról. Gyerekkorában alighanem kényeztették, gondozták, aztán nem törődtek vele többet. Talán egy anyának volt a játéka, ráunt a játékra, fésülgetésre vagy fésűstől együtt elragadta fia mellől a halál.

— Ugy látom, engem vár — szólt a tanár, mikor

kettesben maradtak. — Meg akartam kérni, jöjjön be szombat délelőtt s beszélgessünk egy kicsit.

A diák elvörösödött.

— Azt nem tudtam... Akkor most fölösleges is... akkor most...

De maradt. Meglátott néhány kikészített, vaskos könyvet az asztalon.

— Ezeket hazaviszi tanár úr?

Volt benne valami lefegyverző, ártatlan erőszak.

— Haza, s nem bánom, ha hozza a felét. Közel lakom ide.

— Tudom. A Ferenciek terén.

A tanár kabátot húzott s bezárta a fiókokat.

— Igaz, mért akart négyszemközt beszélni velem?

— Szerettem volna... szeretnék... megbeszélni egy dolgozatot.

— Négyszemközt? Mért nem a szemináriumban?

— Uj diák vagyok, még nem ismerem a szokásokat. De ha szombaton úgyis kikérdez a tanár úr...

— Kiről akar írni?

— Szokratészről.

A tanár elmosolyodott.

— Gondolhattam volna. Költői téma, csak úgy rajzik rá az ifjúság. Hol hallgatott eddig filozófiát?

— Bécsben.

S megmondta a tanár nevét. Jónevü docens volt már egy negyedszázad előtt is, a tanár diákkorában.

— Azért nem bánom, próbálja meg. Csak azt ne írja, hogy hiúságból ragaszkodott a méregpohárhoz s egy legenda kedvéért halt meg. Mert ilyennel is előálltak már. Ne legyen se poétikus, se szellemes, ha Szókratészről ír.

Az utcán elakadt a beszélgetés. Őszi este volt; lobogó köd szállt sebesen a lámpák előtt. Balkézt a Károlyi kert fái úsztak a világbomlásban.

A diák már nem volt zavarban.

— Tanár úr sose képzeli magát járás közben valahová messze földre? Én most egy hindu barlangtemplomban járok. Nézze a lámpákat! Mint a bálványszemek az oltárfüstben.

Kedves, lefegyverző fiú. Olyan csöndes ragaszkodás sugárzik belőle, mintha évek óta baktatna az oldalán. Gondtalan, lengő járással viszi a könyveket s nyilván a kapuban se akar majd elválni. Kezdett mulatni rajta.

— Arról próbáljon írni, hogy Szókrátészben megvolt az igazság szenvedélye, de sose közölte szenvedélyesen. Barátságosan akarta eloszlatni az emberek önámításait. Mert az igazságnak az önámítás a legnagyobb ellensége s nem valami elvont, hatalmas gazság vagy hazugság. Szókratész az öncsalás ellen találta ki az iróniát.

Kiértek az Egyetem utcába.

— Azt hitte, hogy az irónia kíméletes fegyver. Ellenkezőleg, attól vadulnak meg legjobban a humortalan, hiú emberek. Kevesebb baja lett volna, ha az öklét rázza s tajtékozva elátkozza őket hetedíziglen. Kérem, várjon egy percig idekint.

S bement hideg vacsoráért a fűszereshez.

— A rendes adagot, tanár úr?

A diák a kirakat előtt állt s egykedvüen mustrálta a felvágottakat. Athénben vagy Indiában járhatott az esze. Vajjon miről akar beszélni? Mert annyi szent, hogy nem a dolgozat miatt tart ki olyan makacsul.

— Ma a dupláját kérem — felelte a tanár.

Csakugyan a Ferenciek terén lakott. Megálltak a kapuban; a diák átadta a könyveket.

— Szombatig összekeresem az olvasnivalóit Szokratészről — búcsúzott a tanár. — Bejöhet akkor a tanszékre?

— A tanár úr számára mindig ráérek.

— Ma este is? Vacsorára?

Összemosolyogtak s a diák szótlanul megindult a tanár után.

Öreg volt a felvonó, lassan szállt; alaposan szemügyre lehetett venni a fiút az ötödik emeletig. Szép a szája, vidám a szeme, dallamos igennel felel az életnek. Alighanem az anyjára ütött a lányos képe.

De valamitől szabadulni akar. Talán semmiség, de azért majdnem szétveti a fiatal szívét. Néha vad rohammal rájön a gyónás a fiatalokra, vádolják, szidják magukat, összeomlásnak érzik a legkisebb kudarcot, elrontott életnek az apró balesetet, árulásnak a hajszálnyi megingást. Ez a szép bennük, ez a könyörtelenség a világgal szemben és maguk iránt. A húsz esztendős ember — már aki méltó e névre — gyónásokban és monológokban ítélőszék elé rángatja magát s azokhoz folyamodik tanácsért, fölmentésért, akik rakva vannak bűnnel és mulasztással. Az öregekhez.

Bevezette a fiút a dolgozójába. Hálónak is azt használta. Egy heverő volt a könyvespolc alá szorítva, a sarokba. Egyébként csak könyvek laktak a szobában, még a székeken s a padlón is. A másik szobának egy óriási ebédlőasztal volt a lakója. Terpeszkedő, dölyfös kegytárgy a családi hagyatékból; a tanárnak nem volt szíve kidobni. Szombatonként azon kártyázgatott vagy dominozott a barátaival.

— Üljön csak le vagy nézegesse a könyveket. Mindjárt barátságosabb világ lesz itt.

Föltette a teáskannát a kis cserépkályhára s alágyújtott a forgácsnak. Le kellet térdelni a művelethez. Várta, amíg lángrakap a rakás s közben hátrafordult. Mit csinál a diák olyan nagy csendben?

Belefehéredett abba, amit látott.

Egy asztalka volt az ágya mellett, éjjeli lámpával s Márta képével. A diák a kezében tartotta a fényképet s mosolyogva, önfeledten nézte.

— Maga mit csinál?

A diák föl se pillantott, úgy felelte:

— Nézem az édesanyám képét.

— Pista! Bertalan Pista! — A tanár fölállt a tűz mellől. Egyszerre ismerős volt neki a homlok, a száj, a szem. — Kicsi korodban láttalak utoljára. Ezt akartad megmondani négyszemközt?

— Ezt. Ma múlt négy esztendeje, hogy meghalt édesanyám.

— Tudom.

Zavarban voltak mind a ketten.

— Illene, hogy apáddal légy ezen a napon. Nagyon szerette.

— Vele van az öcsém. Nem elég? Itt legalább nem ég mécses a képe előtt. Nincs szertartás. S nincs számla a csokorról, amit autón szállítottak a temetőbe. Éppen elegem volt a szertartásokból! Én *itt* gyászolok.

S helyére tette a képet.

— Hogy beszélsz az apádról!

A diák megrántotta a vállát, de elhallgatott. A kályhában már dicsekedett a tűz, kocogni kezdett a teáskanna.

— Nem ismerek az arcodra. A felvonóban még azt gondoltam: milyen kedves fiú! Most nézz a tükörbe. Buta és csunya és közönséges vagy.

— Gyűlölöm az apámat. Megbolondultam volna ma otthon.

— Megbolondultam volna! De könnyen ítéltek. Arra jó, hogy eltartson.

— Annyi pénzből! Észre se veszi. A pénz az istene.

Nehéz lett volna ellentmondani. A tanár egyidős

volt a fiú apjával, Bertalan Ödönnel, három évig együtt jártak a felső osztályokba s párszor az egyetemen is összeakadtak. Bertalant már akkor hajtotta a becsvágy, hogy az ő bérletén vadásszanak a miniszterek, állandó páholya legyen az államfői páholy közelében s a Rózsadombon álljon a villája, német reneszánsz ebédlővel. Minden vágya betelt. Még egy ágyat is vásárolhatott, amelyben az idősebbik Andrássy hált, külügyminiszter korában. Belgiumból hozatta a vadászfegyvereit, egy követségi tanácsos volt a bevásárlója.

A tanár kettőnek terített egy kis asztalra.

— Nekem ne tessék adni. Igazán nem vagyok éhes.

— Jó, jó, csak egyél. Már úgy vásároltam. Láttam a képeden, hogy feljössz valami titkoddal. Csak azt nem tudtam, hogy mi a titkod.

A fiú elpirult.

— Ha most látna minket anya!

S megint a képre mosolygott.

— Szeretted?

— Imádtam. Nem élet az élet nélküle.

— Csakugyan nem.

— Maga mondja? Maga, aki... hiszen alig... maguk alig...

— Mondd ki. Alig voltunk együtt.

A fiú fölvetette a fejét.

— Másképp akartam mondani. Maguk alig szerethették egymást. Ez az igazság.

— Hogy beszélsz? A fia vagy s a tanárod vagyok. Vigyázz a nyelvedre. Légy szemérmesebb.

— Csak ezt ne mondja! A szeretetben nincs szemérem. Szeretetből mondtam, a maguk pártján állok.

— Hallgass. A halott rég döntött ebben a dologban.

Ugyis tudta, hogy hiába némítja el. Közben megsötétedett a tea, kiöntötte.

S a diák csakugyan nem törődött a tilalommal.

— Nem volt mindig így, nem voltam mindig a pártjukon. Magát is gyűlöltem.

— Apád tanított rá?

— Nem tanított rá, de belémoltotta. Borzalmas évek voltak azok! Már elszakadtam apámtól s még az ő szívével gyűlöltem magát.

— Talán megérdemeltem.

— Dehogy érdemelte! Minek ez az önvád? Anyámmal is így beszélt, ugye? Ahelyett, hogy kitartott volna mellette.

— Sokat tudsz rólunk.

— Éppen eleget gondolkoztam magukon. Előbb kétségbeesve, gyűlölettel, félig az apám szívével, később szeretettel, magukért szurkolva, mintha visszafordíthatnám az időt, a fiatalságukat s a buzdítójuk lehetnék. Amit tudok magukról, azt mind csak kitaláltam.

— Mért kínlódsz ilyen fölösleges gondolatokkal? Próbálj másra gondolni, fiam. Ma is, máskor is.

— Tudtam, hogy ez a válasz!

— Jó érzésedre vall, ha tudtad. Beszéljünk mi csak Szókratészről. Várj, előbb rakok a tűzre.

— Tessék hagyni, majd én.

Egyszerre térdeltek a kályha elé. A fiatalember hirtelen átkarolta a férfi kinyúló karját s visszatartotta a tűztől.

— Hadd beszéljünk ma róla — kérlelte. — Még ezen az egy estén. Vagy legalább arról, hogy mióta szeretem magát. Erre se kíváncsi? Mert egyszer csak egy naptól fogva örülni kezdtem a nevének. Keresni kezdtem a képét, kikerestem a lakáscímét, már álltam egyszer az ajtaja előtt, ha tudni akarja. S alig vártam az őszt, hogy az egyetemre kerüljek, magához.

— De hiszen harmadéves vagy s most látlak először.

— Mert apám két évre kiküldött Bécsbe. Ez is kellett a becsvágyának. « A fiam? Ó, egy kicsit világgá eresztettem ».

— Előttem ne emlegesd így azt az embert. Utóvégre az apád.

— No, ő nem ilyen finnyás. Ő bezzeg emlegeti! Apám tudja, hogy maga hű az anyám emlékéhez. Ezért gyűlöli ma is. Mind leste, hogy tettenérje. Az lett volna a diadal!

Felcsattant a hangja:

— Ha kisül, hogy viszonya van valamelyik tanítványával. Ha megszöktet egy kislányt az egyetemről! S ha nem teszi, legalább célzunk effélékre. Kedvenc viccünk a tanár úr.

Belevágta magát a karosszékbe. A tanár ismét vizet tett föl a teának.

— Ne süssem meg az almát?

— Bánom is én a vacsorát! Hadd beszéljek inkább magukról.

— Neked így esik jól a gyász?

— Igy, hármasban.

— Őrültségeket beszélsz. Képzelődsz rólunk.

— Képzelődtem s aztán megtaláltam a leveleket! — vágta hozzá a diák diadalmasan.

A tanár megkeményedett.

— Vagy úgy!

— Mért néz rám, mint a tolvajra? Nem kutattam utánuk. Véletlenül találtam meg. Érettségi után elmentem Szombathelyre, a nagyanyámhoz. Gyönyörű volt a nyár az öreg házban az édes öregasszonnyal. Turkáltam a régi holmik közt s egy ládában megtaláltam anyám lánykori képeit. Szamárháton, biciklin, nyársat forgatva, majálison, a jutalomkönyvével s

száz más alakban. Elém terült a padlóra egész lánykori élete. Az egyik kemény fénykép beszorult a láda aljába. Rángatom fölfelé s fölrántom a fenekét. Dupla feneke volt a ládának. Ott voltak a római levelek, hetven magától, negyvenöt tőle.

— Azt hittem, elégette őket. Azért kérte vissza.

— Csak nekem ártott volna vele, ha elégeti. Azoknak a leveleknek köszönhetem a szabadulást. Más szívvel jöttem vissza Szombathelyről, megszabadultam a gyűlölettől s az árvaságtól, megtelt a világ örömmel s értelemmel. Azóta szeretem magát.

— Nem értelek.

— Dehogynem! Jól ért maga engem. Csak tiltja a szemérme, hogy megmondja. Már akkor jelentkezni akartam. Apám orvosnak szánt, gondolta: divatos, ismert orvos leszek, perzsaszőnyegeket gyűjtök, zeneestéket adok. Igy képzelte az orvosi dícsőséget. Megmondtam neki, hogy magához iratkozom be filozófiára. Azt vártam, hogy kilök a házából. De ravaszabb volt. Rábeszélt egy külföldi egyetemre. Ugy távolított el Pestről, mint egy szerelmes lányt, aki szökésre készül. Gyönge voltam, maga nem tudja, milyen gyönge egy gazdag ember fia, ha nincs benne a vagyon önbizalma. Gyerek is voltam, léprementem.

— Most is gyerek vagy.

— Most már nem. Már mérkőzöm vele. — Megnézte az óráját. — Ilyenkor szokott lefeküdni. Leteszi a fejét s már horkol. Pedig, ugyebár, « az ember olyan szívesen olvasna egy jó könyvet, de Istenem, mikor jusson hozzá? halálosan fáradt a gondoktól, mire ágyba kerül! » Fáradt, csakugyan! A nagy vacsoráktól.

— Szakíts vele magadban vagy szemtől szemben, én nem vagyok kiváncsi az ilyen hátmegetti gyűlölködésre.

— Bocsásson meg. Elfelejtettem a parancsát.

— Nem parancs ez, hanem érzés dolga.

Indulatosan néztek egymásra. Aztán a diák békítőn elmosolyodott.

— Hol laktak Rómában?

— Hagyd abba.

— Azt hiszi, anyám hallgatott magáról? A nevéről igen. De alig nyílt ki az értelmem, Olaszországgal kezdte tömni. Szegényke, sose gondolta, hogy megtalálom az eldugott leveleket. Tudtam, hogy Velencének tenger a padlója, Firenzében térdig járnak rózsában a szobrok s a régiségtan könyvemben ő kalauzolt végig a Fórumon. Jó tanára lehetett.

Kiragyogott az emlék az arcán.

— Elhatároztuk anyámmal, hogy érettségi után odaszökünk. Tizenhat éves koromban főztük ki a tervet, pár hónappal a halála előtt. Anyám magával volt utoljára Olaszországban. Most már tudom, hogy egy csodát akart megismételni. De a fiatal férfi helyén a fia ült volna, aki közben megnőtt a férfi helyére. Én lettem volna az új csoda hőse és lovagja! Kamasz fejjel még csak a kaland izgatott, csak azt értettem, hogy büntetlenül világgá mehetek s anyám lesz a cinkosom a szökésben. Volt közös kasszánk, kész volt az útitervünk, érettségire együtt lett volna a pénz. Gyanútlanul magát pótoltam volna. Igen, igen, magát!

Lángolt az arca.

— Mért hallgat? Nem szeret róla beszélni? Ő név nélkül is mindig magáról beszélt, mikor Olaszországot emlegette.

— Azt hiszed, én nem emlegetem magamban? Néha még órán is, két kimondott szó közt. De hangosan, másoknak! Azt már nem.

— Nem másoknak. A fiának. Emlegesse a fiának.

— Vallatni jöttél?

— Istenem, azt is, ha ragaszkodik a szóhoz. Tudom, azt hitte, hogy meg akarok gyónni valamit s ezért kéredzkedem föl. Én gyónni és vallatni jöttem.

— Nincs jogod hozzá.

— Most én mondom: érzés dolga ez. Érzés dolga s nem a jogé. Hát nem érzi, hogy jól esik beszélni arról az édes asszonyról?

Megint dorombolt.

— Hol találkoztak először? Rögtön jó volt látni?

— Rögtön — felelte a tanár önkéntelenül.

— Nem tudom például, hova tegyem az első találkozásukat. Semmise derül ki a levelekből. Segítsen, hová képzeljem?

— Genfbe. Márta... Anyád...

— Ó, mondja Mártának.

A tanár elmosolyodott.

— Hát jól van, legyen a te akaratod szerint. Elmondok mindent.

— Tudtam, tudtam!...

De egy darabig szótlan ellágyulással nézték egymást.

— Fiatal pataki tanár voltam, az egyház küldött ki ösztöndíjjal. Anyád ..... Márta az egyetem francia tanfolyamára járt. Mi voltunk az első fecskék hazulról az első világháború után. Egy családi penzióban laktam, szemközt az orosz templommal. Nehéz megmondani, milyen érzés, mikor egy szenvedésben és bűnben tapasztalt nép fia tapasztalatlanok közé keveredik. Ez történt velem. Az idő mulása nélkül, puszta helyváltoztatással átestem egy történelmi levegőváltozáson. Közös asztalnál ettünk, hallgattam a svájciak beszélgetését s fölháborodtam. Fölháborított a gyanútlanságuk. Ők is meghallgattak, figyelmesen, részvéttel, jóindulattal és süketen. Akkor jöttem rá, hogy a gyanútlanság a legnagyobb önzés. S hogy nincs világnyelv,

nincs nemzetközi szókincs, mert az egyforma jelentésü szavak értelme is változik a népek sorsa szerint. Megértették, ha a sótartót kértem, de azt már hiába mondtam a nyelvükön, hogy « kórházvonat », « vagonlakás », « kettészakadt család. » Beteg állatra néz az ember olyan ügyefogyott részvéttel, ahogy ők néztek engem. Pedig csak én voltam ember közöttük, ahogy az embert Homérosz, Krisztus, Shakespeare és Tolsztoj ismerte. Csak engem tett emberré a szenvedés s a bűn.

De mégis volt egy kiegyenlítő, közös nyelvünk, amely a gyanútlanságukkal is kibékített. La Fontaine és Racine költészete. Húszan-huszonöten laktak a pencióban, vidéki svájciak, csupa diák, fiúk, lányok vegyesen s ebéd közben a tálak fölött harsogva mondták el egymásnak a nagy áriákat. Hozzátartozott a fiatalságukhoz ez a szavalat tele szájjal, csúfondáros színészkedéssel. Nyilván valamelyik tanárukat vagy a gyakori párisi vendégszínészeket figurázták ki.

Egy nap új lány tűnt fel az ebédnél. Velem szemben szorítottak neki helyet, két virgonc művésznövendék közt. Még riadt volt, de láttam a hamis szeméből, hogy hamarosan föltalálja magát. A háziasszony az asztalfőről bemutatta s akkor kiderült, hogy magyar. Ő még semmitse tudott rólam. Mulattatott ez a titkos kis előny, figyelni kezdtem a faji vonásait s persze egyet se fedeztem föl. Még az idegen kiejtése sem volt magyaros.

Ebéd után átmentünk az olvasóba. Az ablaknál álltam, mikor hozzám lépett. A szomszédja elárulta, hogy magyar vagyok.

— Nem emlékszik a napra?

— De. December elseje volt. Lucskos, sötét napok után szakadozott a köd. Az utca még sáros volt, de az ég már fénylett s az a nagy tisztaság a fejünk fölött

nem ragyogott uresen, arany kupolák, arany keresztek s fehér sirályok úsztak benne. Mondtam, hogy szemközt laktam az orosz templommal. Elbűvölve néztük s már boldogok voltunk egymás közelében.

A tanár a harmadik csésze teát töltötte magának.

— Nemsokára lehúllt a hó. Genfnek helyreállt a lelke szerint való, igazi arca. Kéményfüstben, hófelhőkben s napközt is félhomályban állt a barna katedrális a dombon. Csillagos hópelyhek forogtak a sötétzöld folyón, amely a város szívében kilép a tóból. Csontig ható hideg volt, emlékszem.

Mi persze sose fáztunk. Napközt mienk volt a könyvtár, sirályokat etettünk a kis torkolati szigetnél, estefelé a behavazott egyetemi kertben sétáltunk, betértünk a Coratterie könyvesboltjaiba s rendszerint a Várban végeztük, fönn a bástyán, szemben a francia Alpokkal. Kimentünk Coppetba is, Staelné elhagyott kastélyába, ahol valamikor annyi gazdag és híres ember kínozta egymást..... Igazad van, csakugyan jólesik hangosan emlékezni.

A fiú nem felelt, boldogan hallgatott a meseszóra a karosszék mélyében.

— Egy este, a Várba menet egy meredek, néptelen utcában magamhoz öleltem s megvallottam, hogy szeretem. Nem felelt s elbújt a vállamba, mikor meg akartam csókolni. De a karomat két karral szorította magához. Nem értettem, mit akar, mi a baja. Megzavarodva mentünk tovább, néha a nevén szólítottam, arra se felelt, csak jött mellettem odaadó testtel, de valami súllyal a szívében. Egyszer csak megáll egy borház előtt s bekéredzkedik. Bolthajtásos öreg ivó volt, hordókra tették a poharakat. Mártának forralt bor kellett. Vállamra hajtotta a fejét; azt hittem, nemsokára ő is szóra bátorodik, megmondja, hogy szeret.

— S akkor már másnak volt a menyasszonya — mondta csöndesen a diák.

— Másé. A második pohár után megmondta, hogy menyasszony. Karácsonyra várja a vőlegényét látogatóba. Gazdag ember, ő fizeti a genfi tanulmányt is, mert reprezentativ, többnyelvü asszony kell neki. S mondja az apád nevét. Könyörögtem, fenyegetőztem, de az ember Márta előtt hamar belesült a nagy szavakba. Kért, hogy fogadjam el az élettől a kisebb ajándékot. Még két hét van karácsonyig, az a miénk.

Szerettem s fiatal voltam s nem kellett a kevés. Arra próbáltam rávenni, hogy szökjünk a vőlegénye elől Olaszországba. Egy féléves ösztöndíjam volt, még megvolt a fele, gondoltam, beleverem a szökésbe, akárhol megesküszünk, aztán lesz, ami lesz. Márta azonban tudni se akart róla, folyton csak arra kért, hogy fogadjuk el a kisebb örömet, a két heti boldogságot, amelyről tíz nap előtt még egyikünk se tudott. Fél éjszaka jártunk a fagyos utcákon, kínlódtam, kínoztam s végül haragban váltunk el éjjel.

Reggel a szokott időben rámkopogott. Napok óta együtt mentünk az egyetemre. Belémkarolt, mint a megelőző napokon, nekem meg nem volt erőm emlékeztetni a szakításra. A kapuban a szokott útra akarok fordulni, az egyetem felé, ő balra húz. Mit akar ott? — kérdem rosszkedvün, mi van arra? Az olasz konzulátus, feleli kacagva. Chiassonál léptük át az olasz határt. Ott írtam veszteglés közben életem egyetlen versét.

— Tudom.

— Tudod? Hisz sose jelent meg.

— De fennmaradt anyám emlékében.

— Comonál felrántják az ajtót s beront öt olasz fiatalember. Harsogtak, hahotáztak, fütyültek, szavaltak, egy kaszárnya megtelt volna a hangjukkal.

Egyszer csak jobban kezdik nézni Mártát, engem is megnéznek, összenéznek, elcsendesednek, s egymás után kimennek, egy perc alatt kiürült a folyósóra az egész szakasz. Milánóig az ajtónk előtt strázsálva cigarettáztak. Két óra az út Comotól odáig s azalatt örökre beleszerettem a kedvességükbe.

De a mozdony is megneszelhette, hogy minket visz. Vagy talán elfogta a tengerláz. Késő este indult a vonatunk Bolognán és Firenzén át a legrövidebb úton Rómába, mert végül is oda váltottam jegyet. Jó messze Genftől. Kalauznak se híre, se hamva, nézek ki az ablakon, rohanunk vadidegen állomásokon keresztül, ez nem a Bologna-Firenze-i út, gondolom, beszólok a szomszéd szakaszba, kérdem, hol járunk, sejtelmük sincs, felelik nagy nyugalommal. Hajnalban egy ezüst csík kezd derengeni az égaljon. Végre felbukkan a kalauz s adja tovább az örömhírt, hogy Genova következik. A tenger volt az a csík! Hát mi nem Rómába megyünk? — kérdem megrettenve. Dehogynem, feleli vígan, elmegyünk oda is! Rapallonál már narancsok s babérfák közt ragyogott a téli reggel. Igy ajándékozott meg egy önfejü mozdony a tengerrel.

Vadgalambok szálltak ki a fenyves ligetekből, bástyás városok vöröslöttek a kék öblök felett, vitorlások sütkéreztek a vizen s a déli párában egyszer csak lebegni kezdett Elba szigete. Olyan szép volt, mint egy görög vázarajz. S mekkora pálma áll a grossetoi állomás előtt! Egy tanyaudvaron disznót szúrtak karácsonyra. Kabát nélkül álltunk a folyóson s némán szorongattuk egymás kezét. Időnként belémnyílalt a félelem, de anyád...

— Márta...

— Márta sugárzott a bizalomtól s nem fáradt bele az örömbe. Egy sziklahátat gyöngyszínü város koronázott, kérdem egy olasztól, mi az? Tarquinia! — zeng-

te, olyan gőggel ropogtatva a szót, mint egy etruszk király. Néha majdnem a töltésig nyomult be a tenger, félmeztelen gyerekek integettek a pálmákról, mint az eleven gyümölcsök, kopár dombok közé kanyarodtunk, égett s szúrt a szemünk, egyszer csak megint jön egy hírmondó Róma nevével. S mi megint az ablakban álltunk, fehérneművel fellobogózott házak rohantak a sín elé, egy asszony akkor vette be a nyitott ablakból az ágyneműt, nézd, mondja Márta, itt is csak úgy kell dolgozni, mint más földi városban! A vonat megállt, a tömeg kisodort egy zengő térre, Márta a vállamra borult s elkezdett sírni. Ezt az útat akarta megismételni veled, fiam.

— Ezt, amióta tudta, hogy ráütök s nem az apámra.

— Volt egy szállodacímem a Pantheon mögé. Mártának a másfél napos útazás után se volt maradása, gyorsan kipakolt s mentünk csavarogni. Voltál Rómában?

— Nem, apám nem engedett. Arra nem adott pénzt.

— Csak a háttér volt megadva a sötét estében s a képzeletünk szabadon festhetett rá fantasztikus színpadokat. Másnap aztán, a napsütésben kiderült, hogy szegény a képzelet, a valóság sokkal fantasztikusabb.

Egyszer csak megéheztünk. Olyan erővel s olyan egyszerre jött ránk az éhség, hogy bementünk az első lepénysütőhöz. Késő volt, alig ültek már egy-két asztalnál s mire megvacsoráztunk, az a pár vendég is elszállingózott. Négyesben maradtunk a gazdával s egy sánta pincérrel. Már mi is készülődtünk, amikor benyit három vándor muzsikus, látják, hogy nincs aratnivalójuk, komáznak egy kicsit a gazdával s a pincérrel, indulnak kifelé, a citerás jobban megnézi

Mártát, maradjunk mégis, mondja nevetve s az asztalunkhoz telepednek. Odaült a gazda is s a legjobb borával vendégelt. A mi nászlakománkat egy római lepénysütő adta a szent Ignác téren.

Nem sokat értettünk a dalokból. Később a citerás keringőket kezdett pengetni. Félretoltunk pár asztalt s táncolni kezdtünk, ezer kilométeres úttal a tagjainkban. Illedelmes, szép legény volt a citerás, azt hiszem, szegény diák lehetett. A második keringő után odajön s kéri, hogy ő is fordulhasson egyet a fiatalasszonnyal. De ha nem lett volna szép fiú, aznap este Márta mellett a világ csúfja is megszépült volna. Forgás közben fel-felragyogott az arca az olasz válla mögött, egyszer fölemeli a kezét s int nekem. Talán a fáradság tehette, hogy összefutott a szememben a könny. Az volt az érzésem, hogy búcsút int.

Másnap megírta haza, hogy hozzám jön feleségül. Egy hét múlva leérkezett a vőlegénye, hozta a szülőket is, rendőrséggel, kiutasítással, hazai botránnyal fenyegetőztek. Szegény voltam és naiv és gyáva. Elbuktam a harcban, amelyről akkor azt mondtam, hogy egyenlőtlen, pedig nem volt az. Apád mindig nyerni akart, mindenáron, mindenben, a tőzsdén is, a nemzetközi pénzpiacon is, a szerelemben is. Megbocsátott a szegény lánynak, aki nem kérte a bocsánatát s elvette feleségül. De a szívében tovább égett a kudarc. Elutazásuk után írtam azokat a leveleket, amiket megtaláltál, nagy ritkán láttam még Mártát Pesten, téged is láttalak, mikor a Múzeumkertben sétáltatott. De nem volt értelme, hogy lássuk és gyötörjük egymást. Apád győzött.

— S pokollá tette anyám életét. Nem tudom, mi volt rosszabb, a gúnyos figyelme vagy a szadista tilalmi rendszere, amit rám is ki akart terjeszteni. Győzelmi koszorúk azok a gyászkoszorúk, amiket az

évfordulókon a temetőbe küldözget a Packard kocsiján! Szegény anyám rettenetesen megfizetett....

Falfehér volt. Hirtelen letérdelt a férfi elé, elkapta a kezét és szenvedélyesen megcsókolta.

— ... megfizetett értem, apám.

Hőség csapott ki a száján, hidegen izzadt a keze. A tanár egy pillanatig kővé meredt. Aztán felugrott s mellénél fogva fölrántotta a fiút.

— Te őrült! Mit képzelsz, te őrült! Nem vagy a fiam! Az apád fia vagy!

Rögtön megbánta a kitörését. A diák tekintete kivilágosodott, mintha hipnózisból riadna föl. Elszakadt a férfi kezéből, a karosszékbe vetette magát és zokogni kezdett.

— Te őrült gyerek — morogta a tanár megenyhülve, — te...

De nem tudott hozzányúlni. Érezte, hogy a fiú vadul visszalökné a simogatást. Hadd sírja ki magát jól, legjobb ilyenkor a sírás! Hátat fordított neki s remegő térddel az ablakhoz állt.

A Ferenciek tere már üres volt. Szemközt, a ködön át az Egyetemi Könyvtár élettelen, sötét homlokzata egykedvűn őrízte a sok hiábavaló tudományt, amely sosc tud segíteni két ember viszonyán. Dühös zokogás hallszott a székből.

— Mért nem..... mért nem hazudott legalább mára? — csuklott a fiú.

— Elég volt, Pista, szedd össze magad — szólt vissza a szobába. — Megbolondítottak azok a levelek. Törvényes fiú vagy. Te pecsételted meg a békét anyád és apád közt.

Lassan visszatért a nyugalma, megint felelősnek érezte magát a jelentkező lelkekért. Mindegy, hogy kiért, ma Márta, máskor egy más asszony fiáért. A

diákhoz lépett s olyan súllyal tette rá a kezét, amit nem lehetett lerázni.

— Elég volt, érted? Verd ki a fejedből a regényt. Törvényes fia vagy Bertalan Ödönnek.

A fiú felnézett. Szét volt dúlva az arca.

— Ó, de jó! — vágta vissza szilaj keserűséggel. — A törvényes örököse vagyok.

— Azt nem mondtam. A törvényes fia vagy s mostanáig nem is voltál különb nála, ha éppen tudni akarod. Mert én csakugyan megvetem az apádat.

— Ezt mért mondja? Mért fogja rám, milyen jogon? Nem elég, hogy eltaszít, még hozzá is lök ahhoz az emberhez?

— Ugy gondolkozol, mint ő. Családfában, származásban, a vér szavában. Két gyűlölet közt vergődtél, gyűlöltél mind a kettőnket, aztán megtaláltad a leveleket, anyád szemével megszerettél s a fejedbe vetted, hogy az apád vagyok. Átruháztad magadat az apád testéről az én testemre. De a kenyere jó, mi? Azt megeszed?

— Az a morzsa...

— Az a morzsa nekem szikla volna a torkomban. Már észre se veszed, milyen aljas vagy. « Nem adott pénzt Rómára » — mondtad önfeledten. S annak a sok koldus diáknak ki ad, aki egy kézfogást visz el hazulról az útra? Ne fogadd el a kenyerét, azzal leszel a fiam. Gyáva!

— Maga is gyáva volt, maga, maga, maga a gyáva, aki gyáván elengedte azt, akit szeretett.

— S tedd hozzá: aki szeretett engem, mert ez a súlyosabb vád a gyávaságom ellen. Igazad van, gyáva voltam, de ezt a szót is tőlem lopod s nem tudsz megsebezni vele húsz évi vezeklés után. Tudod mi a titka a tanításomnak? Nem a tudás, hanem a vezeklés. Én nem odaát lettem tanár, a könyvtárban, hanem kint az

életben, ahol a te korodban én is eljátszottam a szabadságot. Gyáva voltam, nem mertem vállalni. De legalább tudom, hogy milyen leckét adjak tovább. Megérted, ha van benned becsület.

A diák felállt. Össze volt zúzva a teste is.

— Azt hiszem, nincs — felelte dacosan, megcsúnyult arccal.

— Maradj, még nem végeztünk. Mondd, mit képzeltél a mai estéről? Egymásra borulunk szipogva, apám, fiam, vérem! s elábrándozunk anyádról, aki titokban összekötött a szerelmével. Aztán hazaméssz s holnap az ebéden, amit ő fizet s a cselédje előtt, aki az ő bérén vet neked ágyat sunyin kiröhögöd? Megszeretted a szellememet s mégis az anyád testén át akartál hozzám férni. Érted már, hogy eddig az apád fia voltál? Én a szabadságot tanítom, nem a birtoklást.

— De kegyetlenül tud beszélni.

— Az igazság olyan kegyetlen, hogy csak a derék ember bírja ki. Bírod már?

A diák halványan elmosolyodott, félig fölemelte a kezét, aztán visszaejtette.

— Talán egyszer. Ha nagyon segít.

— Csak annyira légy bátor, mint anyád Genfben. Azt mondtad, hogy készült veled a szökésre, egy olasz útra, mert tudta, hogy ráütöttél. Legfeljebb remélte, fiam. Eddig az apádra ütöttél. Szabad az út előtted, mint akkor előttünk s apád nélkül tied az egész nagy élet..... Hol hálsz ma éjjel?

A diák meghökkent.

— Hogy érti? Ma éjjel?

— Igen, ma éjjel.

— Otthon... — Tanácstalanul nézte a férfit. — Vagy... ha akarja... ha parancsolja...

— Nem parancsolok semmit. Nem szoktam pa-

rancsolni. Hálj itt. Megvetünk neked az ebédlő diványon.

— Megengedi? Csakugyan itt maradhatok?

— De nem mint a fiam. A tanítványom vagy, még hozzá nagyon rossz kezdő. Holnap is nálam hálhatsz s mindaddig, amíg szállást találsz. S erre az éjjelre vidd magaddal az anyád képét a másik szobába.

Ágyazás után kirakta a piszkos edényeket a konyhába. Mikor visszajött, a fiú a hevenyészett ágy szélén ült összeroskadva, de lecsendesült arccal.

— Ide ül mellém egy kicsit?

Megszelídült a hangja is. A tanár leült melléje s megveregette a kezét.

— Holnap majd kenyér és szállás után nézel. Félsz?

— Nagyon.

— Nem baj! A szabadságtól eleinte mindenki meg van rémülve. De majd megtanulod, hogy felelős vagy érte. S Olaszországba is lejutsz. Talán együtt utazunk.

Végre kiragyogott a diák tekintete. S most egyszerre milyen ismerős volt! Ezt a szemet látta valamikor Genftől Rómáig egy bátor lányarcban.

— Együtt megyünk, ugye együtt megyünk? S ugye sokat fog még segíteni addig?

— Segítek. Már amennyire tud ember az emberen.

A ZSÁMOLY

Történik 1941-ben, Kolozsváron.

1.

Nevető arcu fiatalasszony állt meg a magas földszint nyitott ablaka alatt.

— Csókolom a kezit, Berti néni.

A néni horgolt huzatu párnán könyökölt kifelé.

— Szervusz, Erzsi lelkem. Mégy ki a temetőbe?

— Megyek s megnézem, mit pusztított a tegnapi felhőszakadás.

Látszott, hogy nem azért állt meg. Kisvártatva meg is mondta:

— Berti néni, itt van Mária Pestről.

— No, végre megint együtt vagytok. Az urával jött?

— Vele. De Viktor már tovább is ment Vásárhelyre. Mária pár napig nálam lakik. Megint egy szobában hálunk, mint az intézetben.

Fölnevetett az ablakba.

— Jó lesz.

Gyönyörű fogsora volt. Ez se marad sokáig özvegy, gondolta Berti néni bizakodva. Másokért bizakodott; a maga asszonyságát örökre bezárta egy koporsóba.

Berti néni pogány volt, amióta a halál az ura mellére térdelt s pár óra alatt szeme láttára megfojtotta a daliás, fiatal férfit. Ide s tova harminc esztendeje múlt ennek. Berti néniben tovább süllyedt a halál s ahogy ereszkedett lefelé a szívéhez, úgy fordult el ő az égtől. Tagadta az örökkévalóságot, dacosan elfor-

dult a túlvilági reményektől. Neki csak a szegény haldokló kellett, könyörgő tekintetével, cserepes, lila ajkával, verejtékes, elszürkült, de még eleven arcával, megtört utolsó szavaival. Ehhez a földi látomáshoz készült Berti néni harminc esztendő óta, nem az üdvözültek közé.

A maga erejéből nevelte föl a fiát, Dánielt. Korán őszült s korán elhízott, mert sokat dolgozott, folyton ült s fáradtan, kapkodva, figyelmetlenül evett. Nagyon sokat, amikor volt mit. « That won't do, Laci dear. Put that knife down. » « Susie, sit straight. Clear your plate » — folytatta a nyelv- és illemleckét farkas étvággyal a terített asztalnál is, derengő, boltíves ebédlőkben, mindennap egy másikban. Ő tanította angolra a fél várost. S a város ódon volt, tele boltíves szobákkal.

— Berti néni...

— Mi az, lelkem?

— Az éjjel magáról is sokat meséltem Máriának. Megmondtam, hogy magát szeretem legjobban ebben a városban. Elhozhatom?

— Ide biza ne hozd, hogy únja magát. Vidd inkább Ujváriékhoz, ott talál magához való fiatalságot. Ujságírót, színészt, vídám népséget.

Egy hosszú bivalyszekér nyikorgott végig a földszintes utcán. A kocsis a járom mellet ballagott s a nyitott ablaknál megemelte keskenyedő szalmakalapját. Vonzotta a köszönéseket ez a kivágott, ablakkeretes, ősz fej a napsütötte, néptelen kis utcában. Olyan volt, mint egy öreg királynő mellképe. Arrébb, egy udvarban valaki a kutyáját hívta. S a sarkon most fordult be a fiatal református tanár, nyitott könyvvel a kezében. Ő volt Berti néni egyik lakója s egyúttal az utolsó tanítványa. Mert az öregasszony fölhagyott a leckeadással; két éve csak nézdelődött az ablakban.

Aki jól megnézte a fél arcát, a szélütötte bal felét, kitalálhatta, hogy nem egészen a maga szántából.

Egy pici felhő ereszkedett az ablak alá, a fiatalasszony vidám kacsaorrára.

— Elmegyünk Ujváriékhoz is. De Mária úgy örült volna Berti néninek.

— Eredj, te hazudós. — De már hitt neki. — Még mindig olyan szép a barátnéd?

Erzsi fölragyogott.

— Gyönyörű, Berti néni, gyönyörű! De azt látni is kell. Ugye jöhetünk?

Egy gödröcske hasadt az öregasszony fél arcára.

— Nem bánom, jertek. Majd nézi helyettem a csipkéket.

A déli nap aranykörzővel bekarikázta a várost. Egy kutya állt meg az utca közepén, forgatta a fejét s a fülét hegyezte. Mintha csodálkozna, hogy ott van, ahol van. Erzsi indult a temető felé. Az ősz kép ott maradt mozdulatlanul az ablakban. Juliska, a kis türei lány kosztos csészékben hozta a szomszédból Berti néni ebédjét.

2.

Berti néni két szobában lakott, balra az utcai kaputól s a virágos kis udvartól, a város öreg szívében. A kaputól jobbra a másik két szobát egy tanár s egy fiatal kereskedősegéd bérelte. Fiatalsággal, fiatal lányokkal, fiatalasszonyokkal, fiatal fiúkkal fertőtlenítette a kis házat a korai halál makacs emlékétől. A látogatói rendszerint egyidősek voltak a boldogult urával. S a lakói is. Viruló és meg-megújuló embersövény mögé rejtőzött az örökkévalóság vonzása elől, nem akarta, hogy őt is megkísértse az öregkori kegyesség.

Őszibarack, meggy, málna és hecserli befőtt sora-

kozott a szekrény tetején. Angol címkés pléhdobozokban tartotta a mandulát, diót, mazsolát, vaníliát. S mindig a keze ügyében volt egyetlen fényűzése, a tea. Naponta nyolc-tíz csészével is megivott az angol könyvei mellé. Neki Fielding, Jane Austen, Dickens, Thackeray s Hardy volt az angol könyv. Az öregek. Ismerte az ujakat is, de csak a százesztendősek tetszettek. Szétnyitotta az ujjait s lemért az asztalon hat araszt. S ezzel el is ért egyik sarkától a másikig.

— Látod, Mária, ez az asztal a múlt század. S öthat írójukkal lemérheted a hosszát. Kezdi Austen, végzi Hardy. Mindegyik arról írt, amit látott, ami nagyon mulattatta vagy nagyon bántotta. S három közülük asszony volt.

— Az élőket nem szereti?

— Túl sok fejtörést okoznak az embernek. De ti már bizonyosan azokat értitek jobban. Azért csak vidd el ezt a Jane Austent, amíg itt vagy nálunk. Azt se bánom, ha megtartod.

Erzsi közben nyugtalanul nyitogatta az ajkát. Ha ezek tovább is így kedveskednek egymással, a végén belekeverednek az angol nyelvbe. S abból ő egy kukkot se értett. Közbeszólt tehát.

— Berti néni kérem. Mária még nem látta a csipkéit.

— Igaz, a csipkék!

Egy kicsit a jobb felére dőlt, nekifeszült a díványnak s fölemelkedett. Lassan ment a dolog. Erzsi is fölkelt, a fiókos szekrényhez sietett s elkapta az öregasszony elől a felső fiók bal karikáját:

— No, most húzhatja, Berti néni.

— Köszönöm, lelkem, egyedül is tudtam volna. — Egy kis sértődöttség volt a hangjában. — Tudom én használni mind a két kezemet.

De bizony a bal keze olyan volt, mint egy ellőtt

madárszárny. Végig kihuzták a fiókot. Mária már a fele útján fölkiáltott.

— Ilyen a szegény ember fiókja nálunk — nevetett Erzsi büszkén. Kicsit túl hangosan beszélt.

Kék bársonnyal bevont lapokon, egymás alatt feküdtek a régi bruxellesi csipkék: zsebkendők, terítők, fodrok, fátyolok, ruhadíszek. Mária lángragyúlt arccal nézte.

— Honnan van ez a néninek?

— Ahonnan a neve. Bruxellesből. A nagyapám tízszer ennyit hozott Jósikáéktól. Tudod, a száműzött Jósika Miklósék könyvírásból s csipkekereskedésből éltek. Nagyon derék teremtés volt az asszony, a felesége. Nagyapa háromszor vagy négyszer is megfordult Belgiumban a csipkékért, ő árulta Erdélyben. Ennyi aztán megmaradt nekünk.

— Igen nehéz időkben — tette hozzá Erzsi csendesen.

Berti néni a fiók aljára nyúlt s kihúzott egy háromszögletű, fekete vállkendőt. Ráterítette Máriára.

— Ez a legszebb. Eredj, nézd meg magad a tükörben.

De jobbjával rögtön Mária után kapott.

— Várj..... Állj csak meg!

Erősen fogta az asszony karját.

— Istenem, milyen szép vagy. — Közelebb húzta magához. — Szebbek vagytok, mint a nők az én időmben. Mintha tengeri szélben nevelkedtetek volna. — Két ujjával csöndesen követte az arc lágy vonalát, a fülénél fölemelte a haját s megnézte a kicsi cimpákat. — Szemüveget viselsz?

— Csak olvasáshoz.

— Látom a nyomát. — Elmosolyodott. — Raffael úgy hivott volna, hogy: Madonna a szemüveggel.

Erzsi sugárzott.

— Ugye igazat mondtam, néni? Mária, eredj, nézd meg magad a tükörben.

A fiatalasszony egy ködös, régi tükör elé állt. Sütött az arca, égett a füle.

— Szivesen neked adnám — mondta Berti néni, — de már nem az enyém. Ez a kendő a fiamé.

Mária hirtelen megfordult.

— Nem beszéltél neki a fiamról? — kérdezte csodálkozva az öregasszony Erzsitől.

— De... Hogyne... Hogyne beszéltem volna. Megmondtam, hogy Pesten él a fia.

— Most Genfben szolgál — javította ki Berti néni. — Csak ritkán van Pesten.

Odament egy imazsámolyhoz, amely a szekrény s az ajtó közt állt. Viharvert, hősi, de lélekvesztett bútor volt; vallásháborúk forgószele, zsoldos zaklatások, török dúlások, tatár gyújtogatások vetették erre a kálvinista partra.

Három berámázott fénykép állt a tetején. Három férfi arckép. Egynek az elavult, zsinóros viseletéről látszott, hogy halott. Berti néni apja lehetett. Egynek a szemén. Ott volt a korai halál a szemében. A néni a harmadik kép után nyúlt.

— Dániel, a fiam. — Átadta a képet Máriának. — Négy éve csinálták.

Csészéket, cukrot vett ki a szekrényből.

— Megyek vizért a konyhába. Addig nézzétek a fiamat.

Csak a vízért kellett kimenni. A villanyfőző s a kanna mindig a szobában állt, a könyvek közt, Dickens, George Eliot és Byron felügyelete alatt.

Berti néni főzött, rakosgatott, terített. Fél kézzel. A pompei strázsa fajtája volt, az a jó fajta, amely az utolsó lehelletéig se adja meg magát betegségnek vagy öregségnek.

Mária helyére tette a fényképet.

— A szája s az álla egészen a nénié. Most hol van?

— A külügyben. Pár éve Svájcban szolgál.

Egy fényes pléhdobozból mazsolás sütemény került elő. Leültek a kecskelábu cseresznyefa asztal köré.

— Igaz..... a kendőnél hagytuk el. Egyszer kapok egy sürgönyt a fiamtól, kéri a vállkendőt. Május 17-én történt, pontosan május 17-én. Jól emlékszem, mert életében akkor kért először valamit. El is küldtem rögtön. Nagy oka lehetett, ha kérte.

A két fiatalasszony összenézett.

— Egy asszony — mondták egyszerre.

— Persze, hogy egy asszony. Vagy egy lány..... Mért gondoltok mindjárt asszonyra? Nemrég még ti is pelenkában feküdtetek.

Odakünn megkocogtatták egy ernyővel a nyitott ablakot.

— Itthon vagy, Berti? — szólt be egy édeskés vadgalamb hang.

Erzsi elmosolyodott s odasúgta:

— Ez alighanem Rózika néni.

Az öregasszony bosszúsan vállat vont.

— Te vagy az, Rózika? — kiáltott a szobán keresztül az utcára.

— Én, én. Egyedül vagy?

— Most éppen nem. Fiatalok vannak itt, igazi fiatalok! Te csak gyere később.

Megvetette a vénasszony barátnőit. Azt tartotta, hogy a nő csak akkor ér valamit, ha negyven éves korában átnyergel a férfiak eszére. Neki ilyen esze volt.

— S hogy van itt mégis a kendő? — kérdezte Mária.

— Ez az, amit én se tudok. Dani pár hónap múlva visszaküldte.

— S nem írta, hogy mért?

— Nem olyan ember. Én meg nem kérdeztem. De valószínűleg sose adta tovább. Valakire rá akarta teríteni s a váll kicsúszott a kezéből.

Az alkonyodó nap pici aranykapukat nyitott a régi poharakon. Hétre harangoztak. Mária leoldotta magáról a csipkekendőt, összehajtotta s visszaadta Berti néninek.

— Lesz még unokája. Legalább megmaradt neki.

Berti néni az utcakapuig kísérte őket. Ott megsimogatta Mária arcát.

— Gyere el máskor is, ha nem únod nagyon. Te ravasz kis őz, te...

Mária két kezébe kulcsolta a néni kezét, mellére szorította s megcsókolta a jobb arcát. Véletlenül fordult arra a felére. De aztán eszébe jutott a jelenet a fióknál, Berti néni futó sértettsége s hirtelen áthajolt a bal arcára. Oda, ahonnan örökre lehervadt a gödröcske.

— Eljövök holnap is.

3.

Csakugyan eljött. Egyedül jött, Erzsi nélkül. Síma fekete ruhája fölött fehéren bimbózott a keskeny arc. A napos oldalon jött, a fényben, ahová a födetlen, csillogó aranyhaja húzta.

Berti néni már az ablakból látta. Most halad el a favágók mellett. Mert a kicsi utca végében reggel óta két cigány fát fűrészelt, a harmadik aprított. Valamikor Dániel is arra járt haza a kollégiumból, megállt a fűrésznél, nekibátorodott, megszólította a favágókat s az alku végén ő is húzta egy darabig a fűrészt. Mária középtermetü volt, akkora lehetett, mint

a fia ötödikes korában. De hamar megnyúlt az a fiú! Hány éves lehet Mária?

Kiment eléje a kapuba.

— Gyere, gyere. Éppen azt találgatom, hogy hány éves vagy?

— Huszonkilenc.

— Húszra tartottalak.

Mária hetykén fölvetette a fejét.

— Húsz év mulva is ilyen leszek. Ugye elhiszi?

— Az a gondoktól függ — nevetett Berti néni. — Ettől ni.

S rámutatott a kenyeres kosárra a tálalón. Egy fél kenyér volt a kendőbe csavarva. Az első szobán mentek keresztül. Mária elkomolyodva megállt.

— Tudom, néni. Csak tréfáltam.

— Nem tréfáltál. Igazad van. Én mondtam nagyot. Vannak köztünk tündérek, akiken nem fog az idő s a gond. Az ember magamagának a férge; a gond s az idő csak segít neki. Aki nem rágja magát, azt az idő is lassabban rágja. Én mindenképpen hamar megöregedtem volna.

Beértek a belső szobába. Egy üvegcsésze állt az asztalon, az aljában teamorzsa s cukormaradék.

— Erzsi bizonyosan beszélt neked az életemről. Elmondta, hogy harminc esztendeje egy halott emlékének s a fiamnak élek. Mert ezt szokták mondani.

— Mondta.

— Mondta, mondta, de hogyan mondta! Meghatva, elismeréssel. Pedig én csak azért tartottam ki a halott mellett, mert nem volt tündér természetem.

— Dehogy azért, Berti néni. Azért, mert a néni hű.

— Nem hűség ez, lányom, csak nehéz természet. A férfiak tisztelik, sőt megkövetelik az asszonyban ezt a természetet, de nem szeretik igazán. A halál belémharapott, én visszaharaptam s belekapaszkodtam,

mint egy bulldog. A végén már görcsöt fogott a szám s nem tudtam elengedni. Te nem tartottál volna ki egy halott mellett.

— Ki, én.

— Nem igaz. Ehhez különleges lelki fogazat kell. Amilyen az enyém. Van ember, aki úgy harap a bánatába, mint a légtornász a vaskapocsba. Én úgy haraptam bele, mintha az életem vagy a testi épségem fordulna meg rajta. Te azonban tündér vagy. El tudsz menekülni a szomorúság elől.

Mária egy kicsit felvonta a vállát.

— Tudom. Ezt már mástól is hallottam, Berti néni. S ez szép szóval annyit jelent, hogy nem vagyok igazi élettárs. Elvarázslok egy nyarat, egy évet, de elbukom vagy eltűnök vagy kisiklom, ha valaki rám akar támaszkodni.

George Eliot és Thomas Hardy kiadták hátuk mögül a villanyfőzőt.

— Teázunk? Különben minek kérdem. Nyúlj csak föl, lelkem, a kekszért. Ott van a szekrény tetején, abban a nagy dobozban. Ott, ott, az a harmadik.

Gyönyörűséggel nézte az asszony ágaskodó, vékony alakját.

— Szamár volt, aki efféléket mondott, Mária.

— Nem, nem volt szamár. A férfiak csakugyan munkatársat keresnek az asszonyban. S lehet, hogy én ehhez gyenge vagyok.

Szomorú gúnnyal megnyomta a hangját.

— *Tündér* vagyok.

Berti néni csak nevetett s leöntötte lobogó vízzel a teát.

— A férfiak az örömet keresik a nőben, Mária. Azt, amit én sose tudtam volna sokáig megadni.

Erősen ránézett a fiatalasszonyra:

— Természetesen egyre gondolunk. Az *égi* örömet.

Azt, hogy egy mosoly lebegjen előttük a nehéz napjaikban.

Ujjával gyöngéden megérintette Mária ajkát.

— Ennek a szép szájnak a mosolyát. Nem olyan könnyű dolog. Azt hiszem, az a legboldogabb férfi, akit legtöbbször tudnak megnevettetni.

Mária ravaszul mosolygott:

— Ahhoz még értek.

Leültek teázni.

— Mondom, nagy dolog ez, majdnem hőstett. S csak az ért hozzá igazán, aki nem erőlteti.

Megsimogatta s egy darabig a tenyerében tartotta az asszony állát.

— Te tündér.

Mária dévajul nézett vissza rá:

— Tegnap még őznek hívott. Azt jobb szeretem.

Hat órára harangoztak a főtéren.

— Erzsi hol maradt?

— Kiment a Hóstádba... Jól mondom?

— Jól.

— Tüdőgyúlladást kapott a kis keresztlánya. Hozzá ment ki. Este találkozunk Ujváriéknál.

— Erzsi *fél*-tündér. Olyan, mint a te vázlatod.

Mária nem tiltakozott. Kitérően válaszolt.

— Nagyon szereti Berti nénit.

— Tudom. Én is őt. De ha itt laknál, téged még jobban szeretnélek. Ti együtt voltatok intézetben?

— Együtt, két esztendeig. Azóta is hiányzunk egymásnak.

— Emleget is majdnem mindennap.

Áthajolt az asztalon.

— Te, nem tudod ki udvarol neki?

— Még nem. Éjjel mindig engem beszéltet, nappal meg járjuk a várost. Először vagyok Erdélyben. Voltunk a régi kollégiumban is.

Erősen ránézett az öregasszonyra.

— Láttam a fiát.

— Dánielt?

— Őt. A kollégiumban. Erzsinek tanár ott az unokabátyja s mindent megmutatott. Igy fedeztem föl a fiát az egyik érettségi képen.

— Ó, nagy osztály volt! Dani tizenegy színjeles közt volt az első. S három éven át ő kapta a latin díjat.

— Ugy tudom, később is fordított latinból.

— Honnan tudod?

— A tanár mondta.

— Diákkorában, amíg volt ideje más, élő nyelvekből is fordított. Akkor még jobban ráért.

Hirtelen megütötte egy gondolat.

— Te..... Nem furcsa, hogy három év előtt megint fordított néhány verset? A csipkekendő idejében.

— Szerelmes verseket?

— Azért mondom, hogy a kendő idejében.

Fölállt s benyúlt a könyvek közé. Tennyson és Robert Browning őrízték a leveleit.

— Itt vannak a három év előtti leveleiben. Lemásolta emlékbe. Van itt több nyelvből is vers vagy töredék, még latinból is. Hallgasd csak.

Pápaszem nélkül olvasta:

Északkeletről fú,
s oly kedves nékem e szél, mert
felgyújtja képzeletét
a hajósnak s jó utazást igér.
Menj hát és üdvözöld ott
a drága Garonnet
és Bordeaux kertjeit,
hol meredek... hol meredek...

— Nem tudom kiolvasni — mondta szomorún.

— Adja ide, néni, én talán tudom.

Mária átvette a lapot, egy pillanatig figyelmesen nézte, aztán símán olvasta:

hol meredek part
mentén visz az út s a folyóba
magasból hull a patak s felé
nemes pár bólint:
tölgy és ezüstnyír...

— Ugy olvasod, mintha betéve tudnád.

Mária háttal ült a fénynek, a szürkülő szoba mélyén. Zavartan letette a lapot.

— Macskaszeme van az őznek — mondta.

Egy kalaptoll állt meg az ablak alatt.

— Egyedül vagy, Berti? — hallszott a tegnapi vadgalamb hang. — Benézek egy kicsit.

— Gyere inkább vacsora után, Rózika. Most verset olvasok. Ángol verseket.

Kitöltötte a második csésze teát.

— Ettől úgy elmenekül, mint ördög a füstölőtől — mondta elégedetten. — Ismersz már sok embert a városban?

— Jaj, eleget. Pedig én inkább a várost nézném, meg a környéket. Holnap kimegyünk Erzsivel a Törökvágásba. Mért hivják Törökvágásnak?

— Én biza nem tudom.

— Törökök jártak ott?

— Dani járt arra örökké. « Édesanyám, megyek a Törökvágásba ». Eredj, fiam. « Édesanyám, megyünk a Törökvágásba ». Csak menjetek. Az osztály is odajárt majálisra.

Mária hátradőlt a karosszékben s behúnyta a szemét. De a pillája erősen remegett.

Az öregasszony belejött az emlékezésbe.

— Dani félrevonult néhány barátjával s szavalt

nekik Vörösmartyt, Petőfit, Adyt. Akkor fedezte föl Adyt.

Elhallgatott, mintha hirtelen borzasztón elfáradt volna.

— Rég volt — mondta jókora hallgatás után. — Lassacskán húsz éve. Még annál is több.

Mária húnyt szemmel, kipirulva figyelt.

— S valami Brétfű is van erre? — kérdezte kis szünet után.

Mintha álmában beszélne a sűrű homályból.

— Van, de a jó Isten tudja, merre. Danitól tudom, aki onnan hozta a legszebb vadvirágokat. Tán azt is megnézed?

— Meg.

— Hát te turistáskodni jöttél ide?

Berti néni őszintén csodálkozott.

Mária fölnézett s olyan zavartan mosolygott, mintha most ocsúdna egy társaság közepén. Halkan sóhajtott egyet s szedegetni kezdte a holmiját.

— Mennem kell, néni. Erzsi vár Ujváriéknál.

Berti néni lassan fölemelkedett.

— S egyúttal búcsúzom is. Viktor sürgönyzött, hogy hamarább végez Vásárhelyen s holnap érkezik.

— Hát hozd el őt is, ha nem únja a vénasszonyokat.

Mária lángvörös lett.

— Nem únja, dehogy únja. S Berti néni különben se vénasszony. De félek, hogy nem lesz időnk.

Nagyon lassan apadt le arcáról a pirosság. Meghatva körülnézett, még a mennyezeten is végigjártatta a tekintetét.

— Szeretnék elbúcsúzni ettől a kedves szobától. Szabad?

— Ó, de aranyos vagy. Szabad, szivem, hogyne volna szabad,

Mária lassan körüljárta a szobát s egyenként megérintette a bútorokat. Száz alakban látta magát a régi üvegeken. « Szabad, szívem, hogyne volna szabad » csengett a fülében. Ismert egyszer egy férfit, aki éppen így mondta ezt a szót: « szívem ».

Az imazsámolyhoz ért. Egy parasztváza állt rajta, a három fénykép mögött.

— Tegnap is itt volt ez a váza?

— Ott van mindig. Abba tettem a virágokat, amiket Dani hozott a Törökvágásból s a Brétfűről.

Mária nem felelt. Állhatatosan nézte a zsámolyt s a három képet.

— Te katolikus vagy, ugye?

— Az.

Most Berti néni, a pogány Berti néni pirult el.

— Azért kérdem, mert ha... imádkozni akarsz...

— Szeretnék.

Már térdelt is Mária. Homlokát a zsámolyra hajtotta, összekulcsolt kezét a mellére szorította; két kicsi talp nyúlt ki orral lefelé a szoknyája alól. Szikrázva ragyogott a haja a sötét szobában.

Berti néni megremegett. S ebből a remegésből rögtön olyan reszketés lett, hogy meg kellett fogóznia. Jaj, csak most el ne essem, gondolta. Színehagyottan s reszketve nézte a zsámolyon a fia szerelmét.

Mária fölállt; szótlanul megölelték egymást. A fiatalasszony Berti néni vállára szorította az állát.

— Bocsásson meg, néni.

Alig lehetett érteni a szavát.

— Nagyon szeretett téged? — kérdezte nyugodtan az öregasszony.

Messziről s halkan jött a válasz.

— Nagyon.

Érezte a vállán, hogy Mária szaporábban nyel. Néhány arany szál ért az ajkához.

— Kár — mondta csöndesen s elengedte a fiatalasszonyt. — Kár, hogy igy történt.

Odament a fiókos szekrényhez s jobb kezével megfogta az egyik karikát.

— Gyere, szívem, segíts húzni. Nem ér semmit a bal kezem.

Kivette a fiók aljából a nagy bruxellesi csipkekendőt, Mária kezébe adta s kezével együtt rászorította a fiatalasszony keblére.

— Most már a tied. Most már jogom van neked adni.

— Köszönöm, Berti néni. Tudom, hogy el kell fogadni.

— Pygmalionnak kívják. Jósikáék minden szép darabnak adtak nevet. Annak az emlékére hívják így, hogy a költő a vétel idején írta Bruxellesben a Pygmaliont.

A kapuig kisérte a vendéget. De útközben eszébe jutott valami.

— Erzsi tud a dologról?

— Erzsi semmiről se tud.

— Ne is tudjon róla senki. Legalább itt, ebben a városban nem.

A kapu kinyílt, édesen szólt a csengője. Mária visszafordult a küszöbről.

— Még mindig hisz a tündérekben? — kérdezte bús mosollyal.

Berti néni nem felelt. Nekitámaszkodott a falnak s hősiesen visszamosolygott.

HÚSVÉT AMALFIBAN

Történik óbudán és a salernói öbölben
a második világháború alatt.

Szabó Zoltánnak

1.

A lány lement a kertbe. Mezítláb volt, sárga szandálban, barna szoknyában, zöld ingblúzban. Egy férfi ment utána, ásóval a vállán.

— Ott túl a medencén — szólt vissza a lány. — Ott láttam.

Hajókürt szólt a Dunán. Teknősbékák eveztek a kerek kis medencében, a lányok szorosan az anyjuk mellett, az úrfi már el-eloldalgott. Az apjukról minden rigó fütyülte, hogy ötven esztendeje unja az asszonyt. Most is egyedül sütkérezett egy kövön. A teknősök olyan közelről látták a világ kezdetét, hogy még mindig az első jeles napok csodáján tűnődnek.

Kövér romtemető mellett virított a kert, pár kőhajításra a Dunától. Bukott istenek, római tisztek, afrikai zsoldosok, görög építészek, zsidó fűszeresek, szőke borostyánkereskedők, matrónák, ribancok, bűvészek, adószedők, fuvolások, fürdőszolgák, medvetáncoltatók porladtak a földjében. Egy barbár helyőrség tarka-barka lakóssága. Raevius ezredes lakott egyszer a mai villácska helyén.

Nagypéntek volt. Birsbokrok égtek a sövénynél, egy darázsezred bálozott a szilvafák fehér fodros virágaiban és sarkantyús csizmácskájuk leverte a földre a gyönge bibéket. Későn volt húsvét abban az évben. Április vége felé.

A lány a tulipánágyra mutatott.

— Itt áss.

A férfi bedöfött a gyanútlan palánták közé. De alig nyomta meg néhányszor az ásót, a föld magától hasadni kezdett.

— Megálmodtam, ugye mondtam, hogy megálmodtam — súgta a lány s kifoltosodott a nyaka az izgalomtól. — Hagyd, most már magától is kiszáll a földből.

Nem kellett sokáig várni. Egy márvány istennő bukkant ki a göröngyökből s lassan emelkedett. Először vállig látszott. Aztán a szép, telt melle is kibuggyant a föld alól. Egyik karja tőből hiányzott, a jobb füléből is letört egy darab. Fekete föld ragadt a márvány haj hullámos rovátkáiba; hangyák és vak bogarak futkostak riadtan a hátán. Végre talpig előttük állt. Előrehajolt, hogy ágyékához vonja a leplét. A bal bokája két helyen el volt repedve.

— Tudtam, tudtam, hogy itt van — hajtogatta a lány s elöntötte a bíbor pirosság. — Megálmodtam.

Aztán Vénuszhoz fordult.

— Hívtál.

A férfi szótlanul támaszkodott az ásójára. Nagyon sok emlék árnyékolta be a szívét. A lány szívén nem volt árnyék, az ő szívében nem volt keserű tudás. Még bátran és bizalommal mert beszélni az istenekkel.

Vénusz elégedetten mosolygott.

— Csakugyan hívtalak. Két igazi szerető kell nekem.

— Mi azok vagyunk — felelte erősen a lány.

A férfi hallgatott.

— Csodálatos szerelemre van szükségem, mert csodát kell tenni. Tudod-e, hol van Amalfi?

A lány tétovázva vonogatta a vállát.

— Valahol Olaszországban.

— Ott. Majd megmondja neked pontosabban ez a férfi. Valamikor enyém volt a város, gyönyörű templomban fogadtam el az áldozatát. Később a templommal együtt örökre átengedtem egy szűz asszonynak. Igy akarták az emberek, mivel kettőnk közül ő volt az erősebb. De rombadőlt oltáromon is enyém a bánata s fölébreszt sírómból a gondja.

Fecskék villantak át a rommező felett; Vergilius üzenetével keresték a hajdani latin olvasókat.

— Veszélyben van az idei húsvét ünnep a városomban — folytatta az istennő elborult arccal. — S ebből a veszélyből már csak egy csodatevő szerelem szabadíthatja meg. Rátok gondoltam az éjjel.

— Segítünk mi szívesen — felelte a lány s intett a férfinak, hogy ő se mondjon ellent.

Vénusz megint elmosolyodott.

— Többet ne kérdjetek most. Mindent megtudtok odalent Amalfiban. Hogy akartok utazni?

— Ugy érted, milyen ruhában?

Az istenasszony még szélesebben mosolygott.

— Dehogy úgy. Te csak maradj a kerti ruhádban. Ebben szeret legjobban a szeretőd. Ugy értem, hogy a levegőn át, a földön vagy a tenger alatt akartok utazni? Hatalmam van mindegyik fölött.

— Repülni akarunk.

— Tehát repüljetek. Menjetek vissza a házba s hagyjátok nyitva a kert felöli ablakot. Azon át fogtok elszállni.

— Vízum és valuta nem kell? — szólalt meg végre a férfi.

— Mindenütt az én nyílt parancsommal utaztok — felelte Vénusz megvetőn. — Mondom: visszamentek a házba, lefeküsztök ruhástól s átölelitek egymást jó szorosan.

— Ugy szoktuk — felelte a lány.

— Ma öleljétek egymást még szorosabban, nehogy elszakadjatok a forgószélben.

Ennél a szónál elkezdett süllyedni. A rigók ijedten ugrándoztak a szomszéd fákon.

— Mentsétek meg a húsvétot Amalfiban — hallatszott még egyszer a mélyzengésü szózat a nyitott földből.

— Megtesszük — suttogta vissza a lány, boldog elragadtatással.

Bementek a házba s az istennő parancsa szerint cselekedtek. A nyitott ablakhoz húzták a heverőt, lefeküdtek s bizalommal átötelték egymást. Lehelletként kezdődött a csókjuk, aztán felébredt az ajkuk, a nyelvük hegye, fölébredtek a lány apró fogai, remegtek az ujjaik, bizsergett a gerincük, borzongott a talpuk, reszketett a térdük, parázslott a fülük, kiszáradt a torkuk, ujjongva vert a szívük s behúnyt szemmel tüzes karikákon szálltak keresztül. Már csak egymás nevére emlékeztek az egész világteremtésből.

Egyszer csak a nyitott ablak vadul meglendült a sarkain. Felzúdultak a fák. Lelapultak a virágok. A teknősbékák a kövek alá menekültek. Egy római mérföldkő eldőlt a szomszéd romtemetőben. Vénusz kiröpítette a hű szeretőket.

Éjfélre járt; gonosz kis felhőlányok kapdostak utánuk a holdfényben. A férfi megbékélve könnyezett a lány mellén. Tudta, hogy csak a lány ölelése tartja őket az iszonyú magasban, a halál sziklás csapdái fölött. Kettőjük közül most ő volt az erősebb. Ugy áradt keresztül a férfi lelkén, mint egy átlátszó havasi patak a homályos, iszapos tó fenekén. Neki kellett kimosni, elsodorni belőle a makacs, szomorú homályt. Mert a férfi még csók közben se tudott végképp elfeledkezni a világ borzalmairól.

Az ablak egy darabig ingott a sarkain az üres

házban. Csend volt, a szél hol az ollót játszott a fákkal. Túl a kerítésen egy hangya ezred új tábort épített egy hangya Trajanus parancsára. Dohogó gépzaj jött a Dunáról.

A virágok mozdulatlanul álltak a behegedt földhasadás felett.

2.

— Az ott a salernoi öböl — szólt a férfi. — Ráismerek.

Észrevétlenül siklottak lefelé.

— Amalfit is látom.

A lány a közelítő föld illataiban nyújtozott.

Egy láthatatlan erő gyöngéden letette őket a csíkos templom elé, a lépcsőzet aljára. Nagyszombat reggel volt. Négy fekete ruhás férfi állt a dóm oszlopos előcsarnokában, a csukott bronzkapu előtt. Amalfi polgármestere, a város történetírója, az orgonista s az öreg herceg.

— Végre itt vannak! — kiáltotta megkönnyebbülve a polgármester. — Mégis csak eljöttek.

S szaporán megindult lefelé a hatvankét lépcsőfokon.

A lány visszatűrte a blúzt a rézgombos övébe s helyre rázta a haját. Közben a négy férfi leért a lépcsőzet aljára.

— Ti vagytok azok az igaz szeretők ? — kérdezte a polgármester. — Vénusz ma éjjel megjelent álmomban s beszélt rólatok.

— Minket ő küldött.

— Ősi pártfogónk az istenasszony — mondta önérzettel a polgármester. — Nagyon nagy bajunkon akar segíteni most is.

Felmutatott a toronyba.

— Illő szokás szerint nagycsütörtökön Rómába repültek a harangjaink. De amint tudjátok, a levegő töb-

bé nem csak a madaraké. A mi harangjainkat útközt tévedésből lelőtte egy amerikai bombázó raj. Valahol Gaetánál történt, a tenger fölött. Nincs harangunk, Amalfi kitépett nyelvvel várja a feltámadást.

A négy férfi egyszerre mondta csendes szomorúsággal:

— Segíts rajtunk, leány.

A sziklák mögül felszállt a nap.

— Imádkozz értünk a szerelmed erejével. Ez a szerelem még visszahozhatja a harangokat a tenger fenekéről. Imádkozz, leány, még van időd.

A lány remegett. De boldog remegés volt: a küldetés hideglelése. Egyik kezével megszorította a kis keresztet a nyakában, a másikkal a férfi keze után nyúlt.

— Nagyon szeretsz?

Friss horzsolás piroslott az egyik ujján. Az ablakráma horzsolta le, amikor kiröpültek.

— Nincs rajtad más seb? — riadt meg a férfi.

— Arra felelj, amit kérdeztem. Nagyon szeretsz?

— Te tudod. Egész szívemből és minden erőmből. De én a te erődből és a te szíveddel szeretnélek szeretni.

— Annak is eljön az ideje. Most eressz, szívem.

Kihúzott derékkal és hátravetett fővel haladt föl a lépcsőkön. Ugy ment, mintha sértetlenül a lángok közt lépne. Odafenn széttárult a bronzkapu két szárnya.

Amíg a lány a templomban könyörgött, a polgármester a férfihoz fordult.

— Tudom, hogy nincs nálatok se pénz, se útlevél. De ne is törődj vele. A csodatetteknek egyelőre még területenkívüliség jár. A koszt s a szállás az én ügyem. Már gondoskodtam is róla. Tengerre néz a szobátok, a város felett.

Galambok röpdöstek kereszül az üres harangfészken. Olyan volt, mintha egy nyitott mellkason repültek volna át. Az öt férfi szótlanul várt.

Végre a lány megjelent a bronzkapuban. Vidáman lengette a karját:

— Délutánra megjönnek a harangok! — Kettesével szökdelt le a lépcsőn. — De most aztán gyerünk enni, mert borzasztó éhes vagyok.

Elbúcsúztak a férfiaktól, csak a polgármester kisérte őket a szállásig, ahol már reggelire terített két nyájas, kövér öregasszony.

Vak ember is eligazodott volna az illatok után a ház kertjében. Későn volt húsvét, de a hideg tavasz miatt a virágok is elkéstek s most egyszerre virítottak. Narancsfa, citromfa, olajfa, mirtusz, oleander, orgona, azaléa, jázmin, gránátalma, gardénia, tubarózsa, kamélia és rododendron versengett nyájas vetélkedéssel a tekintetükért s hogy szép nevükön nevezve dicsérjék felgyúlt színeiket. Szeplőtlen reggel volt, a tenger békésen lélegzett az elsüllyedt gályák és kalózok tetemei fölött. A lány tányérján sűrűn csörrent a kés.

Tíz órakor jött egy ember s meghívta őket ebédre a herceghez.

3.

Három lóval jött értük az ember. A két szürke a szerelmeseknek jutott, a lovász egy feketén mutatta előttük az utat a kaptatón. Fiatal állatok voltak s a lány először ült lovon.

— Ülj jó hátra s ne kapaszkodj a szárba — figyelmeztette a férfi.

A lány csak nevetett.

— Ne félj. Megy magától.

A herceg egy omladozó sziklavárban lakott. Ott állt a gyomverte rácsos kapuban s lesegítette a lányt a

lóról. Fehér hajú, fehér szakállas, szikár óriás volt. A kapun nem volt kilincs, ki-bejárhatott rajta akárki.

— Kinn ebédelünk a kertben — mondta a házigazda s a szagos olajfasoron át egy bozótos, elvadult szirtfokra vezette őket. — Hangosan kell beszélni, mert nagyon sok itt a madár.

Csakugyan szóltak, csattogtak, fütyültek eszeveszetten.

Bicegő nád karosszékekkel kínálta meg a vendégeit. A szirtfok egyik sarkában már terítve állt az asztal. Négynek volt terítve. Hűvös szellő lebegett a lány haja körül.

— Vénusz ma megjelentette álmomban, hogy jöttök — mondta az öreg herceg, amikor maga is leült egy beteg székre. Hosszú, csontos ujjai voltak.

— Itt mindenki kénye-kedvére beszélget vele? — csodálkozott a férfi. — A polgármesternek is megjelent az éjjel.

— Vele csak a város miatt állt szóba. Hiszen Amalfi valamikor Vénuszé volt s trónjavesztve is szereti még. Az én családomat azonban a dór vándorlás óta pártolja.

— Ön görög?

— Semmiesetre sem vagyok latin — felelte rátartin az öreg herceg. — A családom selinunti. Sziciliából költöztünk a salernoi öbölbe s mindössze kétezer esztendeje élünk ezen a vidéken.

A pusztuló kastélyra mutatott.

— S ebből hatszázat itt töltöttünk boldog szerelemben. Amalfi krónikása, akit reggel a templom előtt láttatok pár éve kiderítette, hogy háromezer hatszáz elődöm volt boldog szerelmes.

A lány széthúzta vállán a blúzt.

— Akkor valószínűleg egy író se volt köztük — szólt közbe meggyőződéssel.

— Nem, az csakugyan nem akadt köztük. Legfeljebb vendégségben jártak itt. Boccaccio résztvett a házszentelőn s Tassonak volt egy kisebb idegrohama az egyik sarokszobában.

Egy öreg kertész lépett ki a labdarózsák közül, virító cseresznyeágakkal a kezében s szótlanul letette a negyedik teríték mellé. A lány kérdőn pillantott a hercegre.

— Ezért a negyedik terítékért hívtalak meg titeket — mondta az aggastyán. — A negyedik vendégünkért.

Áthajolt s megcsókolta a lány nedves homlokát.

— Valamikor én is olyan boldog szerelmes voltam, mint ti. De én megszegtem családi törvényünket s túléltem az asszonyt. Palermoban láttam meg először, nagyszombat napján a dómban, ahol a Stabat Matert énekelte.

A madarak váratlanul elnémultak. A herceg fölemelte az ujját.

— Halljátok? Ma is ezt az éneket próbálják odalenn a városban.

Egy iskolából szállt fel a foszladozó ének. A hangok egymáshoz szorított pajzzsal nyomultak a halál fájdalma ellen.

— Megszegtem a törvényünket, túléltem s így lett az asszonyból nappali kísértet. Délben szokott megjelenni, a bal sarokablakban. Abban, amelyik Positanora néz.

Felállt s úgy mutatta. Borzongva néztek a keze után. Az ablak üres volt.

— Amikor itt ebédelek, ő is lejön a kertbe, végigsétál a kedvenc fasorán, nekitámaszkodik egy fának s beteg szívére szorítja a kezét. Aztán feljön az asztalhoz, szótlanul végignézi az ebédemet s néha arcához emeli a kikészített csokrot. Már csak egy öreg sza-

kácsnő, egy lovász s egy kertész maradt itt. A többi emberem rég elszökött. Láthattátok, hogy a kapuról hiányzik a kilincs. S az ajtókon sincsen zár. Nem kell ez a ház se vendégnek, se tolvajnak.

Szétnyílt a bokor; az öreg szakácsnő hozta az ebédet. Borlevest, vajas spárgát, főtt halat, ecetes burgonyával és gombasalátával. A bornak nagy volt az ereje.

A szirtről messze elláttak. Hatszáz esztendeje szendereg Amalfi a kitüzesedő sziklák és lefelé szédülő szőlőkertek alatt; bíborfestékkel, fűszerrel és rabszolgákkal rakott hajók helyett már csak lámpás halászbárkák ringnak az öblében. Az ebéd vége felé hirtelen lecsapott rá egy vadászgép a hegyek mögül. Rányilallt a lusta tengerre s a következő szempillantásban már csak ezüst pont volt a lilás horizonton. Rövid menydörgés követte a fényes égből a jelenést, mint egy istenét. Perseus elszállt a sziklához láncolt Andromeda fölött.

— Egy pohár bort még — mondta a herceg.

A két szerelmes nyugtalanul forgott a fasor felé.

— Ma nem jön el a kísértet? — kérdezte végül a lány.

Az öreg herceg megbékélten mosolygott s üres poharát ledobta a mélybe.

— Soha többé nem jön el. A mi határtalan boldogságunkat akarta viszontlátni egy szerelmes párban. Ezért járt vissza kísérteni. Akart még egyszer látni két igaz szeretőt. Mert a halottak sokat gondolnak az élők boldogságára, de az élők csak ritkán tudnak kedvében járni a holtaknak. Én tudtam, mert rátok találtam.

Átnyúlt a lány kezéért s megcsókolta az öt ujját.

— Te úgy szereted ezt a férfit, ahogy ő szeretett engem, amikor megpillantott az ének közepén s Mária

fájdalma örömének gyanánt tört ki a szívéből. Ma is itt volt, itt köztünk, de már ártatlan köddé oszolva. Köszönöm, hogy még egyszer megmutattad neki a saját szerelmét. Mához egy évre már engem se találtok itt s talán a madarakat sem. Megmutattam neki, amire vágyott, kibékítettem a te szerelmes arcoddal s most már utána mehetek. Elköltözünk. Én is, a madarak is.

Lenn a mélyben a kék sárkány kinyújtotta tajtékos körmeit Andromeda után. Dagály ideje volt. A vendégek felálltak.

— Vidd magaddal ezt a cseresznyeágat — kérte az öreg herceg. — Megváltó erődnek a jelképe ez is.

A kapuhoz menet folyton szemközt látták a tengert.

— Gyönyörű víz, ugye? S ha tudnátok, mekkora temető! Százával korhadnak a fenekén az elsüllyesztett ellenséges hajók.

A lány megtorpant.

— Angolok? Nem tudtam, hogy itt csata volt.

A két férfi elnevette magát.

— Nem éppen angolok, lányom. Genova és Pisa gályái pusztulnak a fenekén pár száz esztendeje.

A két szürke ló a gyomverte kapuban állt. Egy liliom volt a lány nyergébe tűzve.

— Ha kell, a maradék kincsem is a tiétek — mondta a herceg s fölsegítette a lányt a nyeregbe. — Van néhány képem, szőnyegem, serlegem, ott porosodnak a szobákban, csak érte kell küldeni. Szóljatok a polgármesternek.

A lány lehajolt a nyeregből s megcsókolta.

— Semmise kell tőled, herceg. De köszönöm, hogy bíztál bennem. Ez az, amihez ritkán ért a férfi fiatal korában.

A herceg búcsúra emelte szép, hosszú kezét.

— Ne haragudj érte. A szerelmet csak a fiatal lányok s az öregedő férfiak ismerik igazi erejében. Ti fiatalon vagytok a legbátrabbak s mi öregkorunkban vagyunk szertelenek és bízók.

A lovász még egyszer megsimogatta az állatok nyakát, aztán a kantárt a lány kezébe adta.

4.

Lefelé menet heves illatok rontottak rájuk a szőlőkertek hullámzó gyékényfalai mögül. Izgatott darazsak tolongtak a gliciniafürtökben, zsongott, zúgott a levegő, a madarak az ág hegyén új költői iskolát alapítottak. S az illatok után színek rohanták meg őket, tűzpirosan virító kaktuszok, fehér szegfű és margaréta bokrok, sötétlilán patakzó bougainvillia.

— Te, ezt a halottak is kell, hogy érezzék — mondta a lány megmámorosodva. — Két óra mulva feltámad Krisztus s ezt a tavaszt látja még negyven napig a földön. Milyen más lenne az élet, ha az embereknek mindössze negyven tavaszi napjuk volna, hogy szeressék a világot!

— Talán szelídebb lenne — felelte kétkedve a férfi.

Egy kanyarodóban felbukkant Amalfi. Meggyszínű, zöld, sárga és fehér zászlók, damaszt és selyem és bársony lobogók játszottak az enyhe szélben a dóm előtt s a parton. A város készült a feltámadásra.

— Miféle elsüllyedt gályákról beszélt a herceg? — kérdezte a lány, kicsit megbántva.

— Amalfi aranykoráról. Hét vagy nyolc száz esztendős emlékekről. Amott messze Salerno s itt alattunk Amalfi tengeri nagyhatalom, önálló köztársaság, a maga ura volt akkor, kereskedői zsíros üzleteket kötöttek a mohamedánokkal, még keresztény rabszolgákat is árultak a keleti piacokon. Ennek a tág

lelkiismeretnek köszönhették a vagyonukat és hatalmukat. S egyiket se a bűneik miatt vesztették el később, nem a menny sújtott rájuk, hanem Pisa és Genova flottája tette tönkre. Mert azok még könyörtelenebb rablók voltak s még több mohamedánnal kereskedtek.

Előremutatott.

— De itt maradt ez a csodálatos dóm s köröskörül a többi templom a figurás bronzkapukkal, márvány szószékkel, elefántcsont gyertyatartókkal, freskókkal és oszlopos pitvarokkal. Azok megmaradtak, azokkal az Isten gazdálkodott.

Ismét megálltak. Egy csíkos lepke libegett el a közeli japáncseresznyéről. Ötven lépésre előttük karinges gyerekek lökdösték egymást lefelé s nagyokat botlottak otromba cipőjükben. Az apjuk cipőjében. A férfi átölelte a lány derekát s magához húzta.

— Csakugyan visszajönnek a harangok?

— Vissza, vissza, szívem. Egész szerelmünkkel imádkoztam értük ma reggel.

Tovább léptettek. Ritkás tölgyligetbe értek. Az út gyorsan lejtett Amalfi felé.

— Köszönöm, hogy kitartottál mellettem — szólt a férfi hosszabb hallgatás után. — Nem lehetett könnyű. A férfi nem tud segíteni ebben a nőnek.

— Ne köszönj semmit. Mind egyformák vagytok s te nem is vagy köztük a legrosszabb. Bezárkóztok az értelembe s nem halljátok, amikor a szívetek felé tapogatózunk.

Csókra nyújtotta az arcát.

— Túl keveset vagytok velünk.

— Tudom. Túl sokat vagyunk a becsvágyunkkal.

Közben utolérték a karinges fiúkat. Caravaggio hamiskártyás suhancaira és Salvator Rosa serdülő rablóira hasonlítottak.

Ez a faj nem változik semmit, gondolta a férfi. Vannak nagyobb népek, mégis elfújja őket a vihar. De ez az egy megmarad a vulkánfészkeiben. Egyik vihar se tudta kirázni egyszerre az összes fiókáját.

A lány leugrott a lóról, visszatűrte a blúzt rézgombos övébe s nagy jókedvében lábujjhegyre állt.

— Fönn vannak már az asszonyok?

— Fönn, fönn s a ruha is megjött.

Nagy fürdőkád állt a ragyogó szoba közepén, narancsillatu forró vízzel. A lány levetkőzött. Síma arany haja volt, domború, szabad homloka, szürke szeme, vékony, ideges, kacér orra, ragyogó kis fogsora, lágy rajzu, kerek arca, széles válla, hosszú dereka, szilárd kicsi melle, telt combja és síma, kerek térde. Vékony és virgonc végtagjai voltak, épkörmü, egyenes lábujjai, a talpa szépen homorított s hátul, a csipő fölött kedvesen virított két kicsi anyajegy.

— Elmondhatjuk a városban, hogy gyönyörű vagy? — kérdezte jókedvűn az egyik fürdető asszony.

A lány fölállt a kádban.

— Nézzetek meg jól. — Fölemelte a két karját. — Nézzétek meg a hónom alját is.

— A sarkad is szép kerek — mondta elégedetten a legidősebb asszony, fölemelte a lány lábát és megcsókolta. — Nini, a bokádon is van egy anyajegy. Minden hosszú rajtad, mintha túlságosan megnyúltál volna s mégis arányos. Megnézhetnek a lányaink.

Végigdörzsölték csikos, durva törülközőkkel.

— Azt hiszem, csupa fiad lesz — mondta az egyik asszony latin udvariassággal, mikor a hasához ért. — Meddig érsz a férfinak?

— A válláig. Ameddig kell.

A férfi az erkélyen álldogállt a polgármesterrel. Meleg délután volt; a fény izzó, fehér lapokat metszett ki a házakból. Egy orgonabokor illatozott a közelben.

A nép innen is, onnan is igyekezett a dómba. Egyszer csak a polgármester ajkára tette az ujját. Hallgatóztak.

— Ravelloban és Positanoban már harangoznak — mondta és majdnem sírt.

— Nemsokára itt is fognak.

A lány szólott a hátuk mögött. Fehér ruhában volt, a fehér csipkederékot húzott, bő szoknya szorította hosszú derekára.

— Tűzd a hajamba — szólt a férfinak s átadott egy szegfűt. Aztán behúnyt szemmel és remegő pillákkal csókra nyújtotta a homlokát. A férfi a két kezét is megcsókolta.

— Félsz?

— Egy kicsit sem.

Egy száz lírást kért a polgármestertől. Szótlanul mentek a dómhoz.

Megint megszámlálta a lépcsőket a kilencszáz esztendős bronzkapuig. Hatvankettőt számlált, mint reggel. Az oszlopos átriumban a város történésze állt sápadtan, arany tollal és pergamennel a kezében. Bent már hangolt az orgonista.

— Most pedig hagyj magamra — súgta a lány és belépett a tárt kapun.

Az oltár sötét volt a halál jegyében. Krisztus fából faragott, sovány teste a Szentsír kápolnában feküdt babérleveleken. Jácintok, cseresznye, szilva és mandula ágak, szegfűk, hortenziák, liliomok és színes üveggömbök között.

A lány letérdelt és imádkozott. Szelíden hullámzó arany haja a szemébe omlott. Aztán kivette a száz lírást a kebléből s az alamizsnák közé dobta. Hallgatózott a térdén. Nagyon fehér volt.

Sokáig csak távoli, tompa dörgést hallott. Most lehetnek a Volturnonál, gondolta. Összeszorult a szíve:

eszébe jutottak az amerikai bombázók. Hátha megint célpontot téveszt egy túl buzgó kötelék? A zúgás dagadt, erősödött. Most lehetnek Aversanál. Zsibbadni kezdett a térde a padlón. Most szállnak Pompei fölött....

Már zúgott és kavargott a levegő, a zászlók hirtelen fölcsapódtak a rúdon s nagyokat csattogtak, csapatostól menekültek a madarak, zengtek a telefondrótok, szétszórodott a kéményfüst, hullt a vakolat, záporoztak a laza cserepek, szirometső hullt az emberekre, pattantak és elgurultak a kövek, recsegtek a fák, elhomályosult az ég, remegtek a tornyok, a dóm alapjáig megrendült, búgó visszhang támadt Szent András apostol sírjából, a harangok betörtek régi helyükre s a következő pillanatban a szomszéd Ravello és Positano meghallotta Amalfiból a harangszót. A lány fölállt s mintha lángok közt lépne, táncos járással, lobogó hajjal, kihúzott derékkal, hátravetett fővel, hetykén és mégis ártatlanul kiment a templomból.

S most a tenger is felduzzadt, tarajos hullámok billentyűztek végig a parton, a víz elsötétült, pezsgett és kicsapott, gyöngyöző nyelvvel, dühösen harapdált a sziklákba. A város történetírója ész nélkül bukdácsolt le a lépcsőn a parthoz. Megérezte, hogy új csoda készül a csoda nyomán. « Csodát terem a csoda! » — kiáltotta s harciasan fölemelte az arany tollát.

Néhány kőhajításra a parttól evezős gályák emelkedtek ki lassan a habokból. A legénység vörös süvegben, aranyhímzésü fehér zekében és piros bugyogóban a hajók orrán énekelt. Genova és Pisa elsüllyesztett flottája szállt föl ünnepelni a vízfenékről.

— Éljenek a szeretők! — kiáltották a matrózok, a sipkájukat dobálva. Amalfi krónikása az ámuló tömeg elé furakodott s megszámlálta a gályákat. Annyi volt éppen, amennyiről az iskolában tanult.

A legszebbet nyolcszáz esztendeje küldték a fenékre egy két napos csatában.

Már aljáig kavargott a tenger, Amfitrité istenasszony felriadt korall palotájában s kémlőútra küldte fiait, a halfarku tritonokat. De azok megrészegedtek a földi illatoktól s a szép húsvéti zászlóktól, könnyelműn a víz fölé szökdöstek, lucskos farkukkal nekivágódtak a gályáknak, egyik a pisai tengernagyot is lefröcskölte.

— Mars vissza a fenékre! — üvöltötte a parancsnok, a szakállát törölgetve.

— Húsvét! Húsvét! — kacagtak a tritonok s tele tüdőből fújták a kagylójukat.

Igy ünnepelt a tenger és a föld és a sziklák közt a halni készülő, megbékélt herceg, mialatt a menet megindult a lecsillapult zászlókkal. Csengettyűztek a karinges fiúk: Amalfi érseke jött az Oltári Szentséggel.

Mire véget ért az ünnep, a hajók is kezdtek visszamerülni ősi hullámsirjukba.

5.

Két szobára való ajándék várta a szeretőket a szállásukon. Szerény ajándékok voltak, a szegény Itália emléktárgyai: ógörög vázák, etruszk hamvedrek, pún ékszerek, gall fésük és csatok, egy római Caesar fej, bizánci pénzek, longobárd fegyverek, arab sakkfigurák, egy ősmagyar kengyel, norman elefántcsont nyergek, Nagy Lajos pecsétgyűrűje, Catullus szerelmes levele egy agyagtáblán, Commodus császár kiadatlan gondolatai egy papirusz tekercsen, II. Frigyes király verse egy szaracén lányhoz sziciliai nyelvjárásban, egy vitatott Antonello da Messina kép, egy hiteles Solimena (néhány egérrágással), egy valószínű Luca Giordano, két szignált Salvator Rosa, Tasso abbahagyott szerelmes levele egy ismeretlen királynő-

höz, Michelangelo feszület-rajza Vittoria Colonna ágya fölé s ott, a nyitott erkélyajtónál egy hatalmas Vénusz szobor. Aznap találták a polgármester kertjében, egy oleanderfa mellett, a virágágyásban. Fekete föld ragadt a márvány haj hullámos rovátkáiba, egyik karja tőből hiányzott, a jobb füléből is letört egy darab s a bal bokája két helyen el volt repedve. A lány csak lábujjhegyen ért föl az arcáig a csókjával.

Amalfi népe hamar túltette magát a csodán (könnyen megy az ilyesmi az olaszoknál) s a szerelmesek alkonyatkor már észrevétlenül sétálhattak keresztül a városon. Csak egy lobogó szemü fiú dobta meg a lányt egy szegfű csokorral. A polgármester személyesen tartóztatta le a merénylőt. Kimentek Positano felé.

Gyulladoztak a lámpák. Szép, langyos este volt, a kocsmák előtt terítettek. Sárga bor állt a pohárban, a férfiak feketében ültek az asztalnál, egyik-másik már ingujjban. Az asszonyok a nagy kőkapukban álltak, bóbiskoló csecsemővel a síma, erős karjukban. S ha nagyon kedves álom suhant végig a kicsi arcon, önfeledten megcsókolták a gyermek serkedő haját. Latin asszonyok voltak, mindennap nászéjszakára készültek. Fenn a sziklavárban akkor fogta le a kertész az öreg herceg szemét.

A férfi hirtelen megállt.

— Te, most érzem először, hogy a halálnak lehet fényes arca is. A halál helyett inkább a lelkünk sötétségétől kellene félnünk.

— Még mindig nagy benned a sötétség? Szívem, még mindig?

— Csak volt. Most már csak annyi maradt, amennyi megkülönböztet egy lánytól.

— Én azt is kiűzöm belőled.

A férfi a két tenyerébe fogta a lány arcát.

— Emlékszel, mit mondott a herceg a feleségéről? Én szó szerint emlékszem. « Mária fájdalma örömének gyanánt tört ki a szivéből. » Csak ti vagytok képesek erre a csodára. Néha tetőtől talpig elönt titeket a fény.

Tovább mentek a kanyargós sziklauton. Apró halászlámpák remegtek a tengeren. Elhaló énekszó hallszott; talán a visszasüllyedt matrózok énekeltek még a víz fenekén. Amíg majd egyszer új lány jön szerelmesen Amalfiba, új húsvétot imádnak a gyömölcsfák s egy boldog szív megint kicsalja a holtakat tengeri sírjukból.

A lány előreszaladt, kitárt karokkal, lábujjhegyen megfordult maga körül, arany haja túlvilági fénynyel szikrázott domború homloka fölött. Már megint a kis kerti ruha volt rajta. Az, amelyikben elszállt Óbudáról.

S ha most örökre eltűnne ebben a túlvilági fényben?..... — nyilallt át a férfin a félelem.

Erre a gondolatra a lány hirtelen megállt, visszaereszkedett a sarkára és bevárta a férfit.

— Mire gondoltál? — kérdezte szigorún.

A férfi elpirult. Nem felelt, úgyis tudta, hogy kitalálták a gondolatát.

— Szeretsz? — kérdezte a lány remegő ajakkal. Kis piros foltok jelentek meg a nyakán.

A férfi átölelte.

— Nagyon szeretlek. Szeretlek szűziesen és szemérmetlenül, lánynak és anyának, a testedet s a gondolatodat.....

— Ez sok, ez sok! — kacagott a lány s tenyerével elnémította a férfit. — Szeress te csak úgy, ahogy az asszonyok szoktak szeretni. Szeress bizalommal.

A hold besütött a visszatért harangok fészkébe.

A GARIBALDISTA

Történik 1949-ben Délolaszországban.

Ezernyolcszázhatvankettedikbe
Felment Garibaldi egy nagy hegyre,
Onnan nézte szép Magyarországot,
Hogy harcolnak a magyar huszárok.

Édesapám gyerekkorában elvesztette a nagyapámat. Már pedig a ködös, korai emlékek egy halott apáról később átváltoznak szivárványos legendákká a visszamerengő férfiban. Apám emlékezetében is buzgón járt egy szövőszék, amely csodálatos történeteket ontott a nagyapámról. Ravaszabb volt a legöregebb farkasnál, hódítóbb volt Páris királyfinál, regényesebb volt Rudolf trónörökösnél. Az ő fegyverétől esett el minden valamirevaló vad, minden haldokló szépasszony az ő karjában akarta kilehelni a lelkét, ő volt a nagyvilágra termett, fényes gavallérok közt a legszerencsétlenebb száműzött a bóbiskoló pletykafészekben, ott a Kuvar alján. Nem pipált, nem kocsmázott, megvetette a trágár lumpokat. Más mulatság kellett neki: a legnagyobb medve a havason s a legveszélyesebb dáma a megyében. Mint egy régi flamand műhely szorgos vetéllője, úgy szőtte apám emlékezete színes fali kárpitjait nagyapám félisteni tetteiről.

Később megtudtam egyet-mást az igazi emberről. Könnyen lobbant haragra, székeket tört eszeveszett indulatában, egyszer — mondják — rásütötte a

puskáját egy feleselő szekeresre. Két emberöltőt, annál is többet fordult a föld a sírjával s én még ma is az ő fölgerjedéseit rettegem s bánom a magam indulataiban. A harag, feltépett ingével, fő vétkeink közt szerepel a középkori falképeken.

Egy érdemét azonban senkise vitatta el. Nagyapám garibaldista volt, Garibaldinak volt a katonája! A császári elnyomás idején több fiatalember leszökött olasz földre Magyarországból és Erdélyből s beállt az önkéntesei közé. Leszökött nagyapám is. A Kiegyezés után a marosvásárhelyi kilences huszároknál szolgált, amíg végképp búcsút nem mondott a katonaéletnek, de oldalán a széles lovassági kard az acélfonatos markolattal és áttört rostéllyal Ferencz József seregében is a hajdani császárverő kalandról tanúskodott. Halála után megmaradt családi ereklyének s édesapám rajongó kegyelettel megint felkötötte 1914-ben, azaz felkötötte volna, ha egy kőszívü őrmester nyomban le nem káromkodja róla a kaszárnya udvaron a megszentelt régiséget. Visszakerült hát a falra, apám ágya fölé, onnan zabrálta el Budapest ostromában egy tatár műbarát. « Kicsi puska » kellett neki minden áron s mutatott mintának elefántcsont markolatu perzsa és hindu vadászkéseket. Nem tudom, hogy illesztette be az otromba, széles szablyát a napkeleti solymászok remekmívü kis fegyverei közé, elvitte mégis, a nyakába kötözve, bámulatos gyűjtő szenvedéllyel.

Mi tagadás, engem is megragadott a családi legenda. Nem tudom, ismerős-e még a mai gyerekek közt Edmondo De Amicis könnyfakasztó s valamikor híres könyve, *A Szív* a kis olasz hősökről, akik golyózáporban, átlőtt lábbal elvitték az üzenetet az ostromlott várból a felmentő sereghez. Én könnybeborulva jófor-

mán azon a könyvön tanultam meg olvasni s amikor megismertem nagyapám kardját, már baráti félistenek, titáni példaképek megszentelt körébe léptem.

Volt azonban a garibaldista éveknek egy másik kézzelfogható bizonyítéka is, írott bizonyiték, amelyet a kardnál is többre becsültem. Egy levél. Nagyapám írta, még legény sorban, nagyanyámnak, aki fiatalon elözvegyült az első férje után. Délolaszországból kelt, 1860 szeptember végén. Vitézi levél volt a javából, afféle legényes lányríkató, amilyet piros atillás hősök írtak halálfejes csákóban a hímzőráma felett könynyező választottnak. Arról szólt, hogy napokon át csak egy-két órára szálltak nyeregből, szemközt állnak az ellenféllel, csata lesz hamarosan. Csakhogy nem rendes hadjárat ez, mert éjszaka is bömbölnek az ember fülénél az öreg tizenkét fontos ágyúk s nem hagyják, hogy « bár álmában társaloghasson az olly szeretve elhagyott körbeliekkel ». Értsd: a fiatal özveggyel.

Emlékszem, apám sokat mulatott ezen a passzuson a bukovinai lövészárkok sártapasztó évei után. Hogy az ő szabadsághős apjának nem tetszett a « rendetlen hadjárat », mert éjjel is fülébe bömböltek az ágyúk! A fia már gorombább hadi iskolába került; sokszor napokig nem tudta kidugni az orrát az ágyútűz miatt a tetves vakondtúrásból.

Mondom, én is büszke voltam a kardra s a levélre. Mikor a harmincas évek elején lekerültem Rómába, egy jóhírű öreg kocsmában ebédelgettünk a feleségemmel. Rézsút szemközt volt a Pantheonnal, nini, a neve is fölbukkan írás közben, Rosetta volt a neve, igen! Rosettának hívták; örökre becsukott pár esztendeje. Ebben a vendéglőben történt, hogy a hét valamelyik napján, már nem emlékszem, melyiken, ártatlan zsivaj, taps, pohárcsengés csapott ki időnként egy

különszobából. Csupa vörösinges férfi ült a hosszú asztalnál: Garibaldi vörösingesei, velem egykorú kiadásban, száz évvel megfiatalodva. Akkor tudtam meg, hogy a vörös ing családi kiváltság az olasz garibaldisták leszármazottai közt s az unoka is fölhúzhatja, ha éppen abban támad kedve poharazni a többi fegyverrokonnal. Egy század garibaldistát láttam hetenként egyszer a ki-kitáruló ajtón keresztül: nagyapám olasz fegyvertársainak az ivadékait. « Én is köztük lehetnék, ha akarnám » — vetettem oda az asszonynak s elöntött a hőség a dicsőségtől. S ahogy mendegéltünk hazafelé az alélt, forró utcákon, képzeletben teletűztem forradalmi kitüntetésekkel a vörös ingemet a szótlan asszony mellett, aki — ejnye, bizony elfelejtettem akkor megkérdezni — Garibaldi és Türr Pista helyett talán a szíve alatt készülő gyerekre gondolt.

Csoda-e, ha húsz év mulva hazát vesztve nem vesztettem el a penészfoltos, elrongyolt katonalevelet. Követett a bujdosásba arra földre, ahol egy dobon vagy szerszámos ládán megírták egy udvarhelyi szép özvegynek. Ezt a levelet választottam társnak a nehéz útra, nem a keresztlevelemet. A születésemről nem volt pecsétes bizonyíték, de írással tudtam igazolni a világ minden hatóságának, hogy nagyapám rosszul aludt egy híres csata előtt, mert éjjel is fülébe ágyúztak garibaldista bajtársai. Ki tudja, talán a levél titokzatos közbejárásának tulajdoníthatom, hogy koldusboton is csakhamar második hazámban éreztem magamat koldusszegény befogadóim közt.

Az otthoni föld leszakadt alólam, de megmaradt a két jó lábam s a lábamhoz a csavargó kedvem. S az irgalmas sors jóformán minden hétre kimért ingyen örömöket szívesen örvendező, szabad szívemnek. Hol itt, hol ott bukkantam fel a világ legszebb országában,

néha alig tudtam utolérni magamat a lovagköltők daltermő tiroli fészkeitől a lávatermő Sziciliáig, amelyről annyi regélnivalója volt Odysszeusznak. Ki tudja, egyszer-egyszer talán két helyen is voltam egyszerre, mint mesebeli földim, Klingsor, a varázsló.

Történt, hogy egy délolasz állomáson a vasútra várva fölfedeztem egy falut a kiragasztott helyi térképen. Ott feküdt a szomszédban. S igen csábító volt a neve, mert ritka szép bizánci freskóképeket tudtam a templomában. Pátzay Pál, a szobrász mesélt róluk évek előtt a Gresham kávéház sarokasztalánál, amely egy ideig nevezetes művészettörténeti intézet volt az okos beszédet tékozló Budapesten. Gondoltam: amit ő látott és magasztalt, nekem is látnom kell. Nem vitt oda vasút, az utolsó autobusz elindult félórával a fölfedezésem előtt. Bedőltem a januári szélbe s gyalogszerrel nekivágtam az útnak. Olyan gonosz volt az a szél, mint a gubbioi farkas, mielőtt megjuhászodott szent Ferenc békítő szavaitól. A szekeresek orrig-fülig bebugyolálva, gyanakvón sandítottak le a bakról az elátkozott garabonciásra, aki égő füllel, könnyezve, idegen járással, ismeretlen arccal, gyors menetben igyekezett a kopár mészkőhátra. Cudar hideg volt, mégis csurgott az izzadság a kalapom alól, mire fölértem. De a látvány megérte a viaskodást a széllel és faggyal. Mert az elfelejtett, árva fészekben olyan pompa fogadott a templomfalakon, mint hajdan a barbár követeket, őseinket is beleszámítva, a bizánci udvarnál, az Aranyszarv öböl palotáiban. Az angyalok is éppen olyanok voltak, amilyeneknek legjobban kedvelem őket: ívelt szemöldökű, sasorrú, keskeny kezű, hajlékony ujjú görög lányok egy drágakövekkel és arany függőkkel ékesített Madonna szolgálatában. Másfél esztendővel azelőtt került be az utolsó név a

vendégkönyvbe. Egy angol költőé. Sok csapnivaló versét megbocsátottam az aláírásért.

Most aztán csakugyan olyan helyre vetődtem, ahol a madár se járt. Meg is nézett magának a plébános, amíg a jeges templom sose fázó, mennyei alakjait szemléltem. Beszédbe elegyedtünk, láthatólag mulattatta az eszeveszett vállalkozás, kivitt az oszloptornácos pitvarba s ott is mutatott néhány freskómaradványt. Aztán megfordított a csupasz, kietlen táj felé.

— Ott verte meg Garibaldi a nápolyi királyt.

Azt hittem, elvágodom. A volturnoi csatatéren álltam, szemben Capuával, Garibaldi utolsó nagy haditettének a színhelyén. Onnan kelt a legendás levél.

— Nagyapám is résztvett az ütközetben — mondtam egy idő mulva s majdnem könny szökött a szemembe. — Gyerekkorom óta ismerem ezt a helyet.

Meg volt illetődve a pap is. Karonfogott s átvitt a plébániára; közben el kellett mondanom, amit nagyapám garibaldista vitézkedéséről tudtam. Vajmi kevés volt a kardon és levélen kívül. A levelet azonban emlékezetből is tudtam idézni: napokig csak egykét órára szálltak nyeregből, végre az ellenség előtt álitak, csatára készen — (két nap mulva meg is vivták) — s jól esett volna egy kis álom az otthoniakról, ha nem sütögették volna éjjel is a szegény huszár fülébe az ágyúkat.

A plébános hátrahökkent.

— Jól emlékszik a levélre?

— Szó szerint.

Valami nem tetszett neki. Az volt az érzésem, hogy fürkésző szánalommal vizsgál, mintha lesújtó hírtől szeretne hiába megkímélni s magában a hozzávaló lelki erőmet méregeti. Közben a gazdaasszony

elkészült a kávéfőzéssel. Talán a történelmi pillanat tetézte az ízét, talán a nagy hideg miatt esett olyan felségesen, de lehet, hogy csakugyan az volt a legjobb feketekávé, amit életemben ittam. A plébános elnémulva, kedvetlenül szürcsölte, aztán felállt a második csészétől s egy sánta fiókos szekrényből előhúzott egy kézzel rajzolt térképet. Öreg papokról gyakran kiderül, hogy műkedvelő régészek és természetbúvárok. Ő rajzolhatta a térképet valamikor, szakadozott hajtogatásaiból ítélve nagyon rég. Ráterítette a szekrényre s egy darabig szótlanul nézte. Kínos érzésekkel feszengtem a széken.

— Garibaldiék nem ágyúztak éjjel — mondta lesütött szemmel. — Ezen a szárnyon semmiesetre sem.

Nagy ütés volt. Akkora ütés, hogy először nem is értettem, mit mond.

Összehajtotta a térképet s visszasüllyesztette a lim-lomjai közé.

— Valami tévedés csúszott a levélbe — mondta, mintha másodszor hirdetne ítéletet a megsüketült vádlott előtt. — Garibaldinak alig volt néhány ágyúja. Takarékoskodott a puskaporral.

— Betéve tudom a levelet — hajtogattam kábultan.

De az öreg csak a fejét csóválta.

— Utánanéztem a térképen. Magam rajzoltam, amikor még érdekelt az efféle. Eredj haza, édes fiam s olvasd el megint figyelmesen a nagyapád levelét.

Mindketten zavarban voltunk a búcsúnál. Mosolygott ugyan, de olyan részvéttel a szemében, mint aki ma este az oltárnál erőt kér Istentől egy útjába vetődött vándor számára az igazság elviseléséhez.

Otthon rögtön előkerestem a levelet. S kimondha-

tatlan elképedésemre rájöttem, hogy nagyapám írása egy szóval sem említi: ki sütögette az ágyukat a fülébe. A levél olasz földről kelt, szeptember végén, ütközet előtt s az ütközetet két nap mulva csakugyan győzelmesen megvívták Garibaldi önkéntesei a nápolyi királlyal. De a levél nem beszélt se garibaldistákról, se nápolyiakról, se olaszokról, se osztrákokról. Közel száz esztendő után furcsa rejtélybe burkolózott a kristályos értelmű ereklye, amelyet betéve tudtunk s egy életen át gyanútlanul tiszteltünk apámmal.

Két hónap mulva a kivándorló hivatal berendelt Rómába. S az inyenckedő adatgyűjtések, csavaros keresztkérdések, fenyegető átröntgenezések, az emberbarátság, kémelhárítás, egészségvédelem, fajtenyésztés, világmisszió, keresztény könyörület és munkaerő gazdálkodás hajszálra kiegyensúlyozott hálózatában maradt pár lyukas órám egy látogatás számára.

Tudják elegen, hogy Róma szívében van egy hivalkodó szörnyűség, a Viktor Emánuel emlékmű. Kevesebben tudják, hogy a felfúvalkodott építmény egyik oldalában egy elhanyagolt, de hasznos intézet húzódik meg. Az Istituto del Risorgimento Italiano, amely a mult századi olasz egyesülési és szabadság mozgalmakkal foglalkozik. Gondoltam: ha valahol, ott bizonyára megvan Garibaldi minden kardcsapásának a kartotékja. Akkor már zsebemben hordtam a levél szó szerinti olasz fordítását.

Egy beretvált fejű, bizalmatlan, lehangoló emberhez irányítottak. Amúgyis tele voltam kínos érzesekkel a s... — i plébános leleplezése óta, a mogorva történész aztán úgy elcsüggesztett, hogy alig bírtam belekezdeni a mondókámba. Baljóslatú jelek és vészterhes szózatok ellenére makacs buzgalommal törtem az öldöklő, teljes igazságra, mint Oidipusz király.

Letettem a fordítást a történész elé. Azt mondták, ő ért legjobban az intézetben Garibaldi hadjárataihoz. Elmondtam — de milyen fullasztó kételyekkel! — hogy a levél garibaldista nagyapámtól való, megvan az eredetije is, pár hónap előtt a véletlen elvetett a csatatérre, beszéltem az odavaló plébánossal s megtudtam, hogy Garibaldiék nem ágyúztak éjjel, tehát az írásban valami tévedés, ellentmondás, félreértés lappang...

Abbahagytam a mondat közepén.

— Mi az igazság? Mit gondoljak a levélről? — támadtam rá egyenesen.

Ugy láttam, kétszer is átolvassa, szakszerű gonddal, de egykedvűen.

— A papnak igaza volt — mondta s visszaadta a levelet. Nem nézett utána a dolognak se térképen, se könyvben.

Szokatlanul meleg nap volt. A délre nyíló, tárt ablakban vastag karton függöny lebegett félig lehúzva s a gomb a zsinór végén néha az ablakpárkányhoz verődött. Dús aranyozásu foliáns kötetek sorakoztak a beretvált fejű ember mögött. Valamelyikben benne volt a csata pontos leírása. Ő azonban betéve tudta, akárcsak én a levelet.

— A király csapatai lőttek éjjel — folytatta csöndesen. — Az ellenség. Náluk szolgált a nagyapja. Az ő oldalukon írta a levelet.

— Capuából írta — mondtam ernyedten.

— Capua kettő van: a város a Volturno folyón és Capua Vetere a folyó és Caserta közt. Csak ez volt Garibaldi kezén.

Olyan megkönnyebbülés öntött el, mint a nagybeteget, akibe végre behatol a gyógyító kés. A s... — i kirándulás óta tudtam, hogy évtizedekig félreértettük

a levelet. Most végre a szemembe is megmondták. Sose tudtam igazság nélkül élni, de én se vagyok jobban felkészülve rá, mint a többi ember. Elöntött a megkönnyebbülés s közben mégis törni, zúzni, zokogni szerettem volna.

Akkor ért a meglepetés, amikor újra a történészre pillantottam. Más ember volt a helyén, mintha rövid kábulatom alatt testben, lélekben kicserélték volna. Szánalom és szeretet borongott a megnemesült arcon; belsőleg valahogy a s... — i plébánoshoz hasonlított. Egyszeriben határtalan bizalmat éreztem iránta. Olyan ember ült előttem, akinek gyónni lehetett.

— Ugy tudtuk, hogy nagyapám garibaldista volt — mondtam s meglepetten éreztem, hogy a kimondott igazság óta titkos bűntudatom is elszállt. — Isten tudja, kitől származott a hamis legenda. Talán a nagyanyámtól.

— Vagy a nagyapjától — szólt közbe az olasz, feloldozó mosollyal. — S a legendákban hinni kell. Azokban van a lélek igazsága. Ha garibaldista ereklyének őrízték a levelet, akkor garibaldistának is érezte magát az írója. Az is, aki írta, az is, aki kapta. S később az egész család. A rokonok s a barátok. Az egész tartomány.

Provinciát: tartományt mondott, olasz észjárással. Vármegyét mondott volna magyarul. Udvarhely vármegyét, amely a politikai legendateremtés lombikjában az emlékek átfőzésével megtette garibaldista önkéntesnek a lombardiai várnégyszögbe levezényelt nagyapámat, alig egy-két évtizeddel a ráparancsolt császári szolgálat után!

A történész állhatatosan nézett.

— Azt hiszi, csak a maga családjában volt ilyen legendás garibaldista? A legtöbb magyar katona velünk érzett a mantovai földsáncon. S velünk tartott

akkor is, amikor az osztrák császár kölcsönadta őket a nápolyi királynak.

Átjött hozzám és vállon veregetett.

— Ugy igaz a levél, ahogy az édesapja tanitotta. Tartsa meg jól s becsülje meg ezután is.

Okosan beszélt: nem mi voltunk az egyetlen család, amely kitalált magának egy garibaldista nagyapát. Csak jobban körül kellett volna néznem a város, a megye, az ország iratlan történetében. Vajda Jánosra gondoltam, a költőre s a büntetésből besorozott többi közhonvédre, akiknek a fülébe szintén osztrák ágyúkat sütögettek vagy nápolyit, ha kölcsönbe lekerültek a Bourbon királyhoz. Mialatt a magyar katona császári parancsra a mantovai sáncon sétált, a nótákban Kossuth és Garibaldi a budai várban ugratta a lovát s onnan nézte, hogyan futnak a császáriak a honvéd szablyák és szuronyok elől:

Garibaldi szürke paripája
De sokat fölfut Pestről Budára,
Mindig asztat vizi-vizitálja:
Hol lenne tágasabb a csatája...

A mi családi hagyományunk is olyan csalóka vigasz volt, mint a régi katonanóta. Igaza volt az olasznak, a legendák őrzik a lélek titkos nagy igazságait. Hinni kell a legendákban.

De azért hosszú ideig rá se tudtam nézni a levélre. Az a gyanúm, hogy bolyongás közben meg is próbáltam « véletlenül » elveszteni Európa valamelyik országútján. Egy világ omlott össze bennem. De a levél, a veszendő kis papír-ereklye ragaszkodott csalódott birtokosához.

Egy szép napon rajtakaptam magamat, hogy megint hiszek a garibaldista nagyapámban. Mintha mi

sem történt volna, mintha sose jártam volna a Volturnonál, mintha sose láttam volna a plébánost a csata helyén s a történészt a Viktor Emanuel emlékmű belsejében. Megint együtt ült vörösinges olasz bajtársaival s egy dobon vagy szerszámos ládán írta édesbús levelét a hímzőráma felett könnyező ifjasszonynak. S amikor nemrég kezembe került a hányatott életű Kálmány Lajos dalgyűjtése, a Bach-kori nóták közt édesapám hajdani áhítatával kezdtem találgatni a nagyapám nótáját, az igazit, a kedvencét, az övét. Milyen kár, hogy nincs a vershez írva a kotta, gondoltam szemrehányón, most eldúdolhatnám, ahogy ő dúdolta majdnem száz évvel ezelőtt. A legenda helyreállt, nyomtalanul kiheverte a sebét. Nyilván így akarta a s... — i plébános is, aki előbb kimondta a kemény igazságot, aztán magában a legenda feltámadásáért kezdett fohászkodni.

S amióta egy kis londoni tűzhely menedékénél elgondolom mindazt, amit egy fél században megértem, egyre jobban rájövök, hogy ez a történet nem is a mi családunk ügye, nem csak a nagyapám története. A sors rossz oldalra kényszerítette, ő azonban a jó oldalon érzett. Megesik néha egy egész nemzettel.

AZ ÉRME

Történik 1951-ben, Firenzében.

A Végh vonósnégyesnek meséltem

1.

Az állt a cégtáblán, hogy menetjegyiroda és váltóüzlet. Elől, az utca felé árultuk a vasúti jegyeket, hátul, az ablaktalan szobában váltották a valutákat. A gazdám dottorenak, doktor úrnak szólíttatta magát.

Neki volt a legszebb nadrágtartója a városban. Selyempaszományból font pici fülein keskeny krokodilbőr pántok feszültek s rézcsatok helyett aranygombok szabályozták. Gyakran tárgyalt ingujjban a kedvéért, holott egyébként erősen tartott az illemre, kánikulában sem vetette le a nyakkendőjét, soha nem láttuk nyitott ingben. Nem is érezte magát ingujjban a nadrágtartóval; dísznek viselte, mint a nők a selyemövet. Időnként alájanyúlt a hüvelykujjával s megpendítette:

— Hogy tetszik az élet, professore?

S felhúzott szemöldökkel, várakozva csücsörített az étvágygerjesztő kérdéshez. Úgy festett ilyenkor, mint egy karonülő, óriási csecsemő a karácsonyfa alatt.

Azt kellett válaszolni, hogy az élet meseszép. Nem tűrt maga körül se szomorú ábrázatot, se keserű szót az életről. Mert ha jól meggondoljuk, az élet minden nap nyereséggel zárul. A vesztett háború elsöpörte a régi hídakat és tornyokat, de megkímélte a rostélyost, elszakította az afrikai gyarmatokat, de meghagyta az

idegen turistákat, rombadöntötte Olaszországot, de nem bántotta a valutaforgalmát.

— Hogy tetszik az élet, professore?

— Tündérálom.

Nem hederített a válaszra; már hetedhét országon túl kalandozott a figyelme. Kiállt a boltajtóba s boldogan legeltette tekintetét a tökéletes világon. Az autók napról napra elegánsabbak s szebbnél szebb nők ülnek a kormánykeréknél, a járdán mind több amerikai turista ácsorog fényképezőgéppel a mellén s dagadt tárcával a hátsó nadrágzsebében, holott a dollárt kellene elől viselni, jól begombolva a mellső zsebben. Hiába beszél az ember a fejüknek, csak jönnek sápadtan a harmadik-negyedik váltásnál, pénz helyett a siralmukkal: a főtéren még megvolt a tárca! Később bejön a tolvaj is, váltani. Rendszerint aznap. Igen jámbor emberek, naphosszat álldogálnak az utcán a családjukért, legtöbbnek nyolc-tíz szájat kell etetnie, feleséget, nagymamát, gyerekeket, anyóst, az anyós mamáját s hét végére ráadásul egy-két munkanélküli sógor is bevetődik az ország valamelyik sarkából, feleséggel, csecsemőkkel. Node azért mindig akad elég turista s a turistákon elég hátsózseb. Az élet gyönyörű, az élet tökéletes.

Déltájt mindig az ajtóban strázsált s megtelt a feketekávé, rostélyos és forró olaj illatával. Utcahosszat a szaglószervének főztek.

— A dög, a piszok, hogy élvezi! — sziszegte a kisasszony a pult mögött s szeme fullánkját előbb a krokodil nadrágtartóba, aztán a boldog ember gerincébe lövellte. Olyan volt, mint egy sovány, gonosz légy, amelynek a kidülledt szemére fordították a nagyítólencsét. Nézés helyett képzelt gyilkosságokra használta. Ha nem látta a gazdát, csak parázslott a szemében a rémtett, de ha meghallotta a lépteit, kitágult a fehérje,

sütött a golyója, gombostűkké merevedtek a pillái s amikor fölbukkant az óriási csecsemő, nehéz selyem nyakkendővel a habselyem ingén, betétes fekete antilop cipőben, élesre vasalt kaki ruhában, rózsás hintőporral a frissen beretvált kerek arcán, a kisasszony helyén csak két dermedt rovarszem lángolt, egész teste átváltozott öldöklő pillantássá. De a gazdának nem ártottak e halálsugarak, meg se érezte a csiklandós gerincén, nyilván mert tudta, hogy a gyilkos tekintet tele volt rettegéssel is. Nem értem, mitől félt az a nyomorult lány. Az öröm olyan természetes állapot az olaszoknál, hogy a rosszkedvű, sértett ember ösztönös szolgafélelmet, acsarkodó jobbágyalázatot érez a jókedvű ember előtt, akinek a nevetés, a dal s az étvágy a határtalan birtoka. Talán ezért rettegett a gazdától.

Akkor is félt, ha jól csinált valamit. De az engedelmes, szorongó válaszhoz rögtön hozzátette a bosszúálló tekintete: törjön bele a fogad a csókba, akadjon a torkodon a szálka, szakadjon meg a szíved a kacagástól. Tőlem már nem félt a lány. Tudta, hogy gépiesen hazudok a meseszép életről, jól tudta, hogy emésztem magamat. Mégis olyan vadul gyűlölt, mint a gazdát. Cinkosok voltunk a szemében, mert visszanevettem a született nevetőre.

Csak fedőszerv volt a jegyirodánk: falazott a pénzcsináló műhelynek, amely a hátsó, vak szobában működött. Teleakasztottuk útrahívó plakátokkal a parádés utcai helyiséget; francia angyalok, német Madonnák, ravennai szentek, görög félistenek, egyiptomi istenek, sivatagok, fjordok, tengerszemek csalogatták az embereket a pénztárhoz. El is adtunk néha jegyet a szomszéd mezővárosokba. A másik, sötét szobában, csupasz falak közt állt a páncélszekrény s a számoló-

gép, két ördöngős számolóbajnok kezelésében. Zúgbankár volt a gazdám.

Én meg az üzlet Figaroja voltam. Hol elől szolgáltam, az andalító és céltalan plakátok alatt, hol a tűzről pattant, célszerű számológépnél, mert az élet kisebb gyönyörűségei közé tartozott, hogy a zúgváltásnál olyan embert használhatott tolmácsnak, akit jog szerint és harsogva professzornak szólíthatott. Ha rövid időre kiürült a váltószoba a pillesztő kánikulában, beszólított oktató csevegésre nápolyi szardellalevesről, gaetai polípokról, adriai rákokról, bolognai húsmártásról, milanói velőscsontról, római árticsokáról, modenai sertéskarajról, firenzei rostélyosról, genovai tortáról s pusztán a kedvemért, két fogás közt nagylelkűn Danteról is, « városunk költőjéről ». Micsoda költő! — kiáltotta ajkát csücsörítve, micsoda költő! mert ennyit tudott róla, de olyan lelkesen, olyan gusztussal mondta, mintha Dantet is nyárson lehetett volna pirítani egy szelet szalonna s egy gyenge pacsirta között. Szerencsére az idegen zarándokok rendsze rint elébe vágtak a kockázatos irodalmi beszélgetésnek. Nyílt az ajtó s áradni kezdtek a rajongó pénzváltók, akik meztelen combbal, hasig nyitott kockás ingben egyik szentélytől a másikhoz tántorogtak, hogy fölajánlják izzadságuk tömjénillatát a kora-reneszánsz türelmes istenképeinek. Megszólalt a buzgó számológép, néha megszólaltam én is s elmondtam a habozóknak, hogy mi váltunk a legelőnyösebben szép Itáliában. De sose rábeszélőn — ettől tiltott a gazdám — csak odavetve, könnyedén mintha nagyúri kedvtelésből, a pápa kérésére gyakorolnánk a kamatmentes pénzváltást.

— Régi pénznek is van árfolyama? — kérdezte egy nap egy siheder. Mohó tekintetü, sovány olasz fiú volt.

— A pénztől függ — felelte félvállról a gazda. Két norvég lánnyal volt elfoglalva, keze az utazási csekkjükkel, szeme a lábszárukkal.

A fiatalember megvárta, amíg elmennek, aztán kivette az érmét a zsebéből. Letette a pult szélére, tologatni kezdte befelé, betólta a közepéig, de ott is tovább őrizte az éber ujjahegyével. Látszott, hogy nem biztos a dolgában, nem tudja: kincset ér-e a pénz vagy ócskaság? Megfeketült ezüst tallér volt, domború mintával az egyik felén.

A bankár pillantott rá egyet, de nem vette a kezébe. Hitvány kavicsra néz így az ember az útszélen.

— Ötezer líráért odaadom — mondta a siheder s nagyot nyelt a bátorságára. Sokáig gyakorolhatta a számot, amíg ki merte mondani.

A gazda megvetőn elmosolyodott. Egy köteg dollár volt a kezében.

— Adja csak ide azt a pénzt — szóltam a fiúra. Egy kicsit arrébb álltam, kívül a pulton. Görög érme volt, amennyire kivettem a rövidlátó szememmel.

A fiatalember gyanakodva végigmért s nem mozdult.

— Ötezer líra — ismételte halkan a gazda felé.

— Adja oda a pénzt a professzornak — parancsolta a bankár. Némi meglepetés csillogott a tekintetében vagy csak a kíváncsiság gyújtotta ki. A fiú huzódozva engedelmeskedett.

Jól láttam: görög érme volt. Egyik felén Héliosz, a napisten, Szicilia egyik főistene hajtotta négyesfogatát, sasmadár szállt fölötte kígyóval a csőrében s egy rák csusszant a fogat elől a tengerbe. Az érme másik felén két sas egy leterített nyúlat tépdesett, az egyik rablómadár diadalmasan vijjogott, a másik az áldozat felé csapott a csőrével. Szemre a méret is meg-

felelt a szabályos nagyságnak; körülbelül négy centiméter volt az átmérője. Uristen, hátha valódi!

S mért ne lenne? — gondoltam kimelegedve. Nagyobb kincsre is bukkantak már bolondabbul.

A bankár a szeme sarkából figyelt. Lassan előredőlt, felső testével áthajolt a pulton. Olyan feszült volt az arca, mintha a rugós ördögöt várná egy játékdobozból.

Forgattam, nézegettem az érmét.

— Érdekli *magát* ez a pénz? — kérdezte gyönge nyomatékkal, mint aki titkos jelt vár a válaszomból.

Nem tudtam mit felelni. Pezsgett bennem a remény, hogy a pénz eredeti.

— Megvegyem *magának?* — kérdezte kötekedve, játékosan.

De könyörgés volt a hangjában. Jeladásért könyörgött.

— Megveheti, ha éppen akarja. Jól fog festeni a kirakatban a többi mellett.

S egykedvűn visszatettem az érmét a pultra.

Volt a kirakatban egy Mária Terézia tallérunk s néhány múlt századi, elavult bankjegyünk, szakállas császárképekkel a kék hasukon. Uri cégért tűztünk a zúgbank fölibe.

A bankár megértette a szót. Kiegyenesedett; ebben a pillanatban ő is emelt fejű, diadalittas rablóma-

— Adok érte kétezret — vijjogta a szegény nyúlra. dárhoz hasonlított.

— Háromezer — felelte a fiú s elcsuklott a hangja. De nem nyúlt az érme után.

Akkor már a pulton hevert a két darab ezres. Nézte pár pillanatig, mozgott az ajka, aztán utánanyúlt s mire körülnéztünk már kint volt a boltból, a külső szobából is.

Csak most vette kezébe az érmét a gazda. Beintett

egy üvegfal mögé, az asztalához, ahol milanói és genovai alkuszokkal szokott tárgyalni. A szentek szentjébe léptem.

— Mi ez, professore? — kérdezte csillogó szemmel. Mit vettem?

Tanácstalan gyönyörűséggel forgatta, boldog csodavárással, mint aki tudja, hogy helyes forgatás által színaranyná változtatja a szobafalakat.

— Mi ez, professore? Ókori pénz?

— Az, ha eredeti — mondtam kissé rossz lelkiismerettel. — Egy akragasi tíz-drachmás van a kezében. Majdnem kétezerötszáz esztendős.

Ingerülten rámszólt:

— Mit mond, hová való?

— Akragas a mai Agrigento régi görög neve. A város görög telep volt, hiszen tudja.

— Hogyne, hogyne, persze.

Égett az arca.

— Maga jól ért az efféléhez?

— Inkább csak konyítok.

Szokása szerint nem hederített a válaszra. Forgatta, dörzsölte a görög pénzt; az a két sasmadár az egyik oldalán egészen megbűvölte.

— Persze, hogy ért hozzá — felelt magának a kérdésre. — S tudja az értékét is?

Szerettem volna leharapni a fejemet, amiért nem hagytam futni a sihedert az érmével.

— Először is nem tudom, hogy eredeti-e? De ha eredeti, akkor se vesz rajta sarokházat.

— Nem, nem, nem is akarok — dünnyögte. — De mégis szeretném tudni, mit ér.

Már bosszantotta, hogy osztoznia kell a titkon, mit osztoznia! a nyomozásban egyenesen ki volt szolgáltatva nekem. Meg akartam nyugtatni, hogy nem pá-

lyázom a kincsre, amellyel a tündérszép élet megajándékozta.

— Legokosabb, ha holnap beviszi a múzeumba — ajánlottam. — Ott egy-kettőre megmondják, hogy eredeti-e? S az árát is megmondják, ők bizonyosan tudják.

— No jó, holnap még beszélünk a dologról — mondta, selyempapírba göngyölte a kincset és zsebrevágta. Aztán föltette galambszürke kalapját s elindult szokásos délutáni körútjára a Dóm-téri feketézőkben. A légyszemű lány szerint egy bordélyt is útbaejtett ilyenkor. Ebből látszik, hogy ha félt is tőle, ha gyűlölte is, a maga módján mégis csak nagyra tartotta a gazdáját.

2.

Éjfél után arra ébredtem, hogy az érme hamis. Megpróbáltam lefesteni magamnak úgy, ahogy a tenyeremben feküdt s a képzelet királyvizében egymásután kiderültek a hibái: kicsit nagyobb a kelleténél, gyanús hajszálrepedések vannak a peremén, hogyan is nézhettem eredetinek! Nagy ritkaság az akragasi pénz, nem kerül egy firenzei suhanc kezébe. Nem, ilyen szerencsés fogásra még az én boldog emberem se képes! Gondoltam, reggelig ő is kijózanul s a pénz a kirakatba kerül, csendes társnak a Mária Terézia tallér mellé, finom történelmi cégérnek, amint egy klasszikus ország pénzváltójához illik. De jó két órába telt, amíg elaludtam.

Másnap reggel a bankár kurta köszöntéssel átsietett az első szobán.

— Látta, milyen sápadt? — súgta oda a kisasszony. — Tegnap egy vagyont vesztett a Körben.

Egyáltalában nem volt sápadt; kerek csecsemő arcán még ott virított az álom, amelyben nyolc órán

keresztül ringatta gyöngéd dadája, a csodálatos élet.

A délelőtt közepén elősétált a váltószobából. Már nadrágtartóban feszített; úgy viselte, mint az aranygyapjas rendet. Megállt az üres bolt közepén s felvont szemöldökkel, halkan dúdolva merengett az utcára az üvegajtón át.

— Micsoda város! Igaz-e professore?

— Felséges város.

A levegőnek feleltem. Körüljártatta tekintetét a plakátokon, amelyeket maga rendezett el « ösztönös toszkán szépérzékkel », ahogy a kisasszony mondta vérfagyasztó bókkal s párszor összerántotta szemöldökét, mintha nem tetszene egyik-másik székesegyház, **luxushajó, szfinx** és **népviselet**. Megakadt a pillantása egy Loire völgyi öreg kastélyon.

— Ezt hogy hívják? — kérdezte a kisasszonytól.

Odanéztem, ahol a lány ült összezsugorodva. Két óriási merev szemgolyó domborodott bénító sugaraival egy láthatatlan nagyítólencse alatt. Régóta gyanítottam, hogy ez a rovar egy nagyobb s még a mienknél is gonoszabb égitestről röpült át Firenzébe valami szörnyű megbízással, de ügyetlenül viseli emberi álcáját. A szeme folyton elárulta, hogy igazi alakjában trópusi légy egy bolygón, ahol embernagyságú petéket raknak s karóvá nő a fullánkjuk. Mi lesz, ha egy nap hirtelen visszaváltozik valódi alakjára, dongva nekemront a szőrös testével s agyonszurkál? Már arra gondoltam, hogy biztonság kedvéért magamhoz veszek s a pult alá dugok egy konyhakést.

— Talán kérdezzük meg a professoret — válaszolta öldöklő nyájassággal. — Ő mindent tud, mindent látott és mindent szeret.

De gazdám nem hederített a freccsenő méregre. Gondolatban már ott sétált a francia vízivárban egy

nővel; a boltozatos konyhából őzpecsenye illata szállt a lovagterem felé. Elmerengve kérdezte:

— Adtunk el ma nemzetközi jegyet?

— Egy hete egyet sem — vigyorogta a kisasszony. — Siénába adtam el két harmadosztályut.

De gazdámról ez a nyíl is visszapattant. A váltószobában csengett a számológép s ez a csilingelés olyan muzsika volt a fülének, mint szent Ferenc dicsérete a teremtésről.

S az antik pénz, a hamis érme? Megnyugodtam, hogy velem együtt ő is kialudta az ábrándot. De amikor visszafordult a váltószobába, rejtélyes mosollyal intett, hogy kövessem. Ólmos térddel mentem utána.

Egyenesen bevitt az üvegfal mögé, a szentélybe.

— No, mit gondol a pénzről?

Huncutul csillogott a szeme.

— Azt, hogy hamis. Elhirtelenkedtem a dolgot. De azért megér kétezer lírát, még talán többet is. Kitesszük a kirakatba, meglátja, milyen sikere lesz.

Elővette a zsebéből s gyöngéden kicsomagolta.

— S ha azt mondom, hogy eredeti?...

A fejemet ráztam. Hogyan győzzem meg, hogy nem pályázom a kincsre, nem ravasz szándékkal állítom, hogy hamis?

— A pénz eredeti — mondta olyan hangon, mint aki büszke a maga nagy eszére. — Tegnap este megmutattam egy régiségesnek. A legjobb szakértő a városban s igen megbízható ember. El volt ragadtatva. De az árát ő sem tudja. Nagyon sokat ér, ha eredeti. S alig kétséges, hogy az.

— Dottore, vallja be az igazat. Előbb határozottan állította, hogy eredeti, most meg azt mondja, hogy alig kétséges. Mit mondott a régiséges?

— Azt, hogy valószínűleg eredeti — felelte a legter-

mészetesebb hangon. — Nézze, professore, hagyjuk a szerénykedést. A kisasszonynak igaza van, maga sokat tud. Megbízom a becsületében is, a tudományában is. Ha látta volna az arcát tegnap! Rá volt írva, hogy nagy kincsre bukkant.

Elhűltem. Arca nyílt volt, hangja kérlelő. Ez az ember görcsös bizalommal csüngött a gondolaton, hogy én is boldoggá akarom tenni, én is a szerencsém fáradozom! Eddig azt hittem, félti tőlem a pénzt; az volt inkább a baj, hogy gyerekesen bízott a tudásomban s fejébe vette, hogy a tündérszép élet a kincs kedvéért terelt az útjába. Nyakamon volt a hurok: megtett az áldott gondviselésének.

— Dottore — szóltam rá keményen, — már mondtam tegnap, hogy mutassa meg a régészeti múzeumnak. Nem a mesterségem az éremtan, konyítok hozzá, de nem értek hozzá igazán.

Elborult az arca:

— Ha én megbízom magában, maga is megbízhatna sajátmagában. De nem bánom, mutassa meg nekik. Délután vigye át a múzeumba.

Hogy én vigyem át? Amióta nála szolgáltam, mindig azon járt az eszem, miképp tudnék meglógni egy-egy kurta órára az üzletből. Most szabadon kitárult elém a délután, pár óra elmaradás a pult mögül, felelőtlen órák a nöstény rovar nélkül! Úgy pillantottam a határtalan délutánra, mint Balboa Panama csúcsáról a Csendes Óceánra. Kezdtem szeretni a görög pénzt.

Először is jót szundítottam ebédután. Aztán elandalogtam a városban, betértem Michelangelo sírszobraihoz, a San Lorenzo piacon kialkudtam egy bőrtárcát, csináltam egy kis vargabetűt egy pohár északolasz borért. S mi lenne, ha felugranék a szomszéd

dombra, Fiesoléba? Szemerkélni kezdett az eső és elmosta a kísértést.

A múzeumigazgató éppen Rómában volt, a két vezető régész vidéken ásott, csak egy tétova fiatalembert tudtam felhajtani az intézetben. Ő pedig édeskeveset értett a sziciliai görög pénzekhez. Elment, hogy utánanézzen a könyvtárban, odamaradt egy jó félórára, végül könyv nélkül került meg. A kötet hiányzik, mondta határtalan lelki nyugalommal — (a latinok roppantul flegmatikusak ilyen dologban) —, valaki egyszer kölcsönvette s nem adott elismervényt, menjek át holnap reggel a központi könyvtárba, ott bizonyosan megvan a kötet s régészt is találok ráadásul. Közben bealkonyult; már nem volt érdemes visszamenni a boltba. Az érme egy délutánra kiváltott a fogságból. Szeretettel megtapogadtam a zsebemben.

Másnap reggel beszámoltam hiábavaló utamról a gazdának. Szórakozottan hallgatta, mint aki úgyis tudja, hogy megtaláltam Salamon kincsét, csak egyelőre tagadom szerénységből.

— Találja ki, professore, hogy mit olvastam tegnap este? — szakított félbe, amikor elég volt a beszámolómból.

Hallgattam. Nem mintha nem tudtam volna felelni. De minek hangosan kimondani a balsejtelmünket!

— Agrigento történetét! — Megállt, várt egy kicsit, amíg felocsúdom a boldog meglepetésből. — Micsoda történet! Előbb a víg élet, nagy jólét, aztán az ostrom, a templomok égése, a teljes pusztulás...

S kissé zavarosan felmondta Himlico karthagói zsoldosvezér városirtó hadjáratát a hajdani Akragas ellen. A dolog kezdett félelmesre dagadni. Letettem a pénzt az asztalra, hogy kiszabaduljak a csapdából. De ő csak intett a fejével.

— Tegye el, professore. A nyomozás a maga dolga. Menjen át délután a könyvtárba.

Szabad volt a délután. A második délutánom. Most már én is kezdtem hinni e pénz varázserejében.

Kényelmesen megebédeltem, átlapoztam a képeslapokat az angol olvasókörben, beszóltam egy-két könyvesboltba, egy félórát néhány festőnek szenteltem a képtárban, így húzodtam megfontoltan a könyvtár felé. Ezúttal se mentem sokra. Bizonytalan keresgélés s néhány félrevezető jótanács után egy könyvtárosnak eszébe jutott, hogy a görög éremkatalógus a harmadik emeleten van; az egyik régésznél töltötte a telet. Kettőig szokott bent lenni, nézzek fel hozzá holnap délelőtt, ő majd könyvvel is, tanáccsal is ellát.

Másnap reggel betelefonáltam az irodába, hogy ne is várjanak délig, mert az agrigentoi ügyben szaladgálok. A kisasszony vette át az üzenetet. Miféle agrigentoi ügyben? — kérdezte rendőrködve. Az agrigentoi drachma ügyében, feleltem. A drach.....?

Én azonban a szava közepén letettem a kagylót. Már tegnap megszimatolta, hogy valamit főzünk a gazdával. Most aztán odalöktem neki egy szálat, hadd mulasson a kibogozással. Ugyis azt fogja hinni a végén, hogy nyilvános házakat szervezünk Sziciliában.

Csodálatos tavaszi napra ébredtem. Gyalog, biciklin, villamoson loholt a nép a központ felé, versenyt futott a könyörtelen percmutatóval, mint én is tegnap meg tegnapelőtt, a félutca a karóráját nézte, ruháját igazította. Csak nekem volt ma időm andalogni. Egy fehér felhő szárnyas ökörré gömbölyödött a Keresztelő Kápolna fölött, bibliai jelképes állattá, hogy Lukács evangéliumából kihirdesse a közeli feltámadást. Húsvéthoz közeledtünk. Olyan nap volt, amikor az embernek vándorbot nő ki a kezéből s a bot elindul vele a jegenyés Pesa völgyben Siéna iránt. Viszik a

vándort a csendes hullámok: a melegedő dombok, két oldalt fiatal szőlőlevelek forognak a vöröslő hantok felett s a táj mindenütt megelőzi a szem rendező akaratát: lobogó ciprust állít két összehajló vonal közé, ernyőfenyőt tűz oda, ahová legyezős fa kellene, vizet fakaszt ott, ahová patakot festenénk. Gyönyörűség nézni, hogy a természet is kevés eszközzel s jó arányérzékkel szokott igazi remekművet alkotni. Efféle gondolatokkal értem be a központi könyvtárba.

Eszes arcú, gunyoros toszkán volt az emberem, meglátszott rajta, hogy érti a dolgát, akármihez ért. Elmondtam, mi járatban vagyok s odaadtam a pénzt.

— Ügyes munka — mondta rövid vizsgálódás után.

A mondatban bent volt az ítélet.

— Szóval hamis?

— Azt hiszem. De mindjárt többet tudunk.

Előhozta a görög éremkatalógust s rányitott a pénz fényképére:

— Tessék, itt van. Nézze meg, mi a különbség.

A két sastól jobbra egy szöcske volt az eredeti pénz peremén. Az enyémről hiányzott.

Lemérte az átmérőjét, azzal nem volt baj. Végül fölírta egy cédulára a súlyát.

— Méresse le valahol. Ha más a súlya, kár vele tovább törődni. De ha a súlya is talál, jöjjön vissza s megint megvizsgálom.

Kiolvastam a szeméből, hogy nem látjuk többé egymást.

A gazda a közeli bankban volt. Annyira féltem a kisasszony fullánkjaitól, hogy inkább utánamentem. Összeszaladtunk a bank kapujában.

— No, mit végzett?

Láttam, hogy biztosabb a dolgában, mint valaha.

— Azt hiszem, hamis.

S előadtam, hogy mit mondtak a könyvtárban.

Fölényesen mosolygott.

— Az a szöcske még nem bizonyít semmit. Eddig csak szöcskés drachmát találtak, most kiderült, hogy van szöcske nélkül is. Gyerünk a patikába, lemérni.

A pénz egyötöddel nehezebb volt a kellő súlynál. A harc eldőlt. Gazdám kétszer is megvizsgálta a pici súlyokat a serpenyőben.

— Jó számot írt föl a régész?

— Hogyne. Magam is láttam a katalógusban.

Egy darabig szótlanul mentünk az üzlet felé. Szaporán lépdelt, hátravetett fővel. Valamin erősen gondolkozott. Bevallom, a patikáig bennem is pislogott egy kis őrült remény.

Átrobogott az első szobán s engem zsákmányul vetett a légyszemü szörnyetegnek. Szerencsére az egyik jegyvásárló a pulton felejtett néhány párisi divatlapot s a kisasszony rájuk vetette magát. Behúzodtam a sarokba s ábrándosan utazni kezdtem a plakátokon. Éppen egy szfinx fejére másztam, amikor...

— Professore — harsant fel a szózat a váltószobából.

Most aztán kitör a zivatar, gondoltam. Most aztán megkapom a magamét. Hol volt a szemem, hol az a híres tudásom? Hol volt a lelkiismeretem, amikor beugrattam a vásárba s járattam vele a bolondját három napig s három napon át lógtam az irodából! Mind mondhatom neki, hogy nem én beszéltem rá, hogy így is megér kétezer lírát, egy rostélyos vacsoráját! Mentem az ítélet elé.

Asztalánál ült, az üvegfal mögött s vizsgálgatta az elátkozott pénzt. Szótlanul álltam előtte.

— No, meggondolta magát?

— Nem értem, dottore. Mit gondoltam meg?

— Még mindig hamisnak gondolja?

— Nem gondolom, hanem állítom. Ez a pénz hamis. Igazán röstellem, hogy félrevezettem.

Már szakértelemmel forgatta. S meglepetésemre egy nagyítót is elővett a fiókból.

— Szép munka.

— Gyönyörű — feleltem gépiesen, mintha az életről beszélnénk.

Hunyorogva ide-odatólta a nagyítót a szeme előtt.

— Maga kitenné a kirakatba?

— Ki. Odavaló.

— Hát akkor tessék, tegye ki.

De alig kezdte nyújtani, máris visszahúzta a karját, az érmét meg letette az asztalra.

— Prima bisogna domandare ai Sant' Angeli.

Kérdezzük meg előbb a szent angyalokat. Együgyű tréfa, gondoltam. Vagy talán Olaszországban még a hamis pénzben is az angyalok illetékesek?

— Jól van, dottore, kérdezzük meg a szent angyalokat az égben.

— Mit az égben, Rómában! — röffent rám. — Rómában, a piazza di Spagnán.

Szót szóba öltve nagy nehezen megértettem, hogy egy éremkereskedő cég hallgat erre a földöntúli névre.

— Dottore, képes leutazni ezért Rómába?

— Én nem, de maga igen. Én nem hagyhatom itt az irodát.

Félreértette az elképedést az arcomon.

— Természetesen fizetem az útját. Holnap utazik, a hajnali gyorssal. Éjfélig megjárhatja oda-vissza.

A nagy olasz szívéhez folyamodtam haladékért.

— Holnap van a feleségem születésnapja, dottore.

— Tiszteltetem a signorát. Az ő útját is fizetem.

S egy mozdulattal elbocsátott. Nekem már megérte a pénz a kétezer lírát.

3.

Még fent voltak a csillagok, amikor vonatra ültünk. Három apáca szundított a szemközti ülésen, egy átutazott éjszaka után. Fehér arcuk összegyűrődött a keményített gallér fölött, amely forgolódás közben, a fapadon jobban megőrizte a fegyelmet, mint az árulkodó, puha arcvonások. Egyikük fölébredt, az ablak felé fordult, ledörzsölte a párát, kábultan ránézett a csillagokra, visszatámasztotta a fejét, hogy tovább szundítson, de a szeme megakadt rajtunk, lassan magához tért, lesimította a ruháját, megigazította a főkötőjét, felnyúlt az eleséges kosaráért s hámozni kezdett egy almát. A mozgásra fölébredt a szomszéd apáca s egy darabig mozdulatlanul nézte hámozó társnőjét, olyan idegen pillantással, mintha jelenést látna álmában. Aztán mosolyogva kinyújtotta a kezét egy gerezdért. Kint a harmaton vörösen pezsgett a hajnal.

Már világos volt, amikor Arezzoba értünk, az út egyötödén.

— Itt leszállunk — szóltam hirtelen az asszonynak.

— Itt? Minek?

Alig volt ideje, hogy összeszedje a holmiját.

— Látni akarom Piero della Francesca freskóit. Ma ingyen adják.

— S Róma? Mikor jutunk Rómába?

— Estefelé. Délben van egy gyorsvonatunk tovább.

Ördöge volt a régi pénznek, mind beljebb csalt a bűnbe. Talán a Sátán a megrontásomra rendelte a hamisítónál, gondoltam boldogan. Szívem gyökeréig

jól esett a vétkezés egy hajdani lángelmével a zúgbankár ellen.

A tavasznak fanyar íze volt itt, a nagy hegyek határán. Firenzében már virágos lányruhát viselt, Arezzoban meztelen ifjú harcoshoz hasonlított, rövid karddal a kezében. Éles szél fújdogált a bástya körül; nem messze még havat kóstolhatott. Nem éreztem a fogát, egészen elteltem a Szentkereszt legenda félezer esztendős, festett gyönyörűségeivel.

Délben a vonat tovább vitt Róma felé. De félúton megint döfködni kezdett az ördög: szálljatok le Orvietoban is. Alig tudtam ellentállni a jó tanácsának. Mindegy lett volna, aznap már úgyse tudtam elintézni semmit. Rómába érkezve távíratoztam az irodának, hogy csak másnap estére várjanak vissza. Már egész napokra kiváltott az a bölcs pénz, az a cinkos pénz, az a hamis pénz. Mert hamis volt, azt az egyet bizonyosan tudtam. A kirakatban fogja végezni pályafutását, elavult papírbankók között, csak előbb csinál velem egy kis vargabetűt. Ha éltek volna még Akragas védőistenei, egy marék tömjént áldoztam volna aznap az oltárukra.

Másnap délelőtt elmentem a Sant' Angeli céghez. Parádés boltjuk volt a piazza di Spagnán, az első emeleten; a lépcsőházban két oldalt tompított világításu fülkékben bársony párnán ragyogtak az érmék. A szolga egy fogadóterembe vezetett s hívta a tulajdonost. Római módra jelent meg: két liktor között. Két segéddel az oldalán.

Elmondtam, hogy magyar hontalan vagyok, örököltem pár bútort és egyébb ingóságot egy olasz rokontól, többek közt egy antik görög pénzt is, a világért se akarok megválni az emléktől, de azért szeretném tudni, mit ér?

Az ilyen mesének rendszerint az a vége, hogy

fölkínálják megvételre a drága emléket, ha — elég nagy az ára.

— Mutassa — szólt megadással Sant' Angeli.

A pénz még félig a selyempapírban lapult, amikor megvetőn elmosolyodott:

— Innen látom, hogy hamis.

S összenézett a két segéddel. Nagy sebészek intéznek el így egy meggyűlt körmöt.

De azért kézbevette. Elővette a nagyítóját is s egy jó percet szentelt rá a becses idejéből.

— A peremén látszik, hogy gyenge ötvözet. S nehezebb, mint az eredeti. Kár, hogy nem szántak rá jobb anyagot, mert a munka szép. Becsületes ötvösmunka. Van felesége?

— Van — feleltem csodálkozva.

— Csináltasson neki övcsatot belőle vagy akassza a karkötőjére. Mutatós lesz, meglátja.

— Bizonyos, hogy hamis?

S csalódott ábrázatot vágtam.

— Az, az. Ismerem jól ezt a pénzt. Egy palermói régiségkereskedő csináltatta marékszámra a múlt század hetvenes éveiben, odavaló ötvösökkel. Syrakusai, naxosi, akragasi érméket. Olaszország földje gazdag — mondta nevetve, — amit nem temettek bele az évezredek, beleteszik a bölcs kereskedők.

Elköszöntem s a legközelebbi postahivatalból megsürgönyöztem, hogy a pénz hamis. Most végre el fogja hinni a gazda. Nem könyvtárosok, régészek, tudósok mondják, hanem egy római nagykereskedő! Egy világcég. Annak elhiszi.

Rohamosan fogyott a hamis pénz varázsereje; szabadságom végóráit váltotta meg Rómában. Okosan bánj az időddel, ezzel a nappal, mondogattam magamban, mert többé nem fog kiszabadítani a pult mögül. De mihez fogjak, mi után kapjak a megsemmisítő

gazdagságból e pár nyomorult órára? Éreztem, hogy boldogtalanná tenne akármelyik választás. Csendesen visszahúztam a csápjaimat s letelepedtem egy márvány kútmedence peremére. Apró madarak szálltak rá s mindig a víztükör világosabb színéből ittak, azon a felén, ahol a lakásuk látszott haloványan: a tavaszi ég. A medence sötétebb felén egy babérfa nézte magát mozdulatlanul a vízben. Volt egyszer egy délelőtt, amikor éppen így ült valaki egy kútnál Akragasban, jó kétezerötszáz esztendeje, nézte az ivó madárkákat, hallgatta a víz neszeit, szerette a világot. Aztán nyugat felöl nagy porban föltűntek a karthagói zsoldosok s nem maradt kő kövön a városban, az utolsó menekülők magukra gyújtották a templomot.

Szép, hosszú volt az alkony, a Tiberisz völgyében kezdődött s még tartott az Arno völgyben, a Trasimenusi tónál. A búcsúzó nap bearanyozott egy várat a partján a lábához terülő városkával. Hol láttam ezt a képet kimondhatatlanul régen, talán nem is ebben az életben, hanem egy elmúlt században valamelyik ősöm szemével? Miféle lappangó emléket vert föl a kép, miféle hajdani víziónak a lenyomatát melegítette láthatóvá? Homlokomat az ablakra szorítva szemem sarkáig követtem az eliramló képet, az örökre eltűnő alkonyfényt a tóparti városon. Hogy hívják ezt a várost? — kérdeztem az egyik folyósói utastól. Egy másik olasz felelt rá: Castel del Lago. Nem mondott semmit a név.

Már Firenzéhez közeledtünk, amikor kivilágosodott az agyam. Markó Károly! Markó, a magyar festő járt oda dolgozni szépapánk korában. Hever egy kisfiú a múltban, csillagévek előtt, díszalbumot lapoz az édesanyja lábánál, meg-megnyálazza az ujját s új csodákra fordít a képeskönyvben: táncoló pásztorokra, furulyás lányokra, hívogató kék hegyekre a tölgyli-

getek fölött, kupolára, amelyet az alkonyfény leolvaszt a templomról..... Markó Károly képeit nézegeti egy mesebeli Itáliáról. Édesanyám, elmegyünk oda egyszer? Te, fiam bizonyosan.....

Uristen, milyen hosszú az emberélet! Egy igazi görög pénz se látott többet, mint amennyit én megértem a sors hullámaiban.

A vonat megállt az alvó város küszöbén.

4.

Eltaláltam: az érme másnap a kirakatba került. A gazda nagy lelkierőt tanúsított, pár szóval átsiklott az ügyön, aztán a római időjárásról és idegenforgalomról kezdett érdeklődni, megkérdezte, hol ettünk s jól ettünk-e, úgy tett, mintha nem is az érme miatt küldött volna Rómába, mintha nem is az övé lett volna. De zárás előtt kisétált az utcai helyiségbe, archaikus mosolyával, amely rejtélyeskedve arról tanúskodott, hogy az örök istenek vigalmaiba van beavatva, kinyitotta a kirakat fatábláit s megnézte a pénzt. A közepén díszlett.

— Ne búsuljon, professore, majd akad valódi is!

Hogyne akadna, gondoltam, majd vet az útjába egyet a tündérszép élet. Félreértette a hallgatásomat, áthajolt a pulton s részvéttel odasúgta:

— Remélem, nem bántja nagyon a dolog?

Azt hitte, világraszóló tudományos csalódást fojtok el magamba hősiesen. Hátha nem is maga miatt küldött Rómába? Hátha csak az én tudományos becsületemet akarta mindenáron megmenteni? Kezdtem rájönni, hogy ő is rejtély, mint minden halandó.

Néhány napig a kirakatban hevert az érme. Feltűnt az embereknek, néhányan betértek s megkérdezték, hogy valódi-e? Azt csak a dottore tudja, felelte kárö-

römmel a kisasszony s beküldte az érdeklődőket a váltószobába. Magától rájött a csalódásunkra s madarat lehetett vele fogatni. Azt hitte, egy sarokháztól estünk el. Gazdám pedig következetesen azt felelte, hogy nem tudjuk bizonyosan, lehet, hogy valódi, mi azonban nem foglalkozunk régi pénzekkel.

Egy reggel hűlt helyét találtam a kirakatban.

— Maga vette ki? — kérdeztem riadtan a gazdától.

— Én.

De nem adott magyarázatot. Hétfő volt, a húsvét hét kezdete.

Ősi szokás Firenzében, hogy húsvét szombatján papírtornyos paraszt szekeret vontatnak a dóm széttárt főkapuja elé; körös-körül a tetejéig meg van tűzdelve rakétákkal. A pap a szertartás végén elindít egy műgalambot, a Szentlélek jelképét, az oltártól, a gépmadár dróton végigsuhan a dómon a szekérhez, amely a kifeszített drót túlsó végét tartja a kapuban s a következő pillananatban piff! puff! pattogni kezdenek a rakéták. Ha jól « gyújt » a galamb, jó termés lesz, ha rosszul gyújt, szárazság, tartja a mondás. A lényeg persze a fülsiketítő lárma, a rakétaropogás. « Lármázunk, tehát vagyunk » — ez lehetne az olasz nép, negyvennyolc millió higany-ember jelmondata.

Először láttam ezt a húsvéti szokást s elkéredzkedtem egy órácskára a boltból. Tudtam, hogy a gazda is a dómban van a feleségével. Feje tetején állt a város, még zajosabb volt, mint máskor, autók, motorbiciklik, kerékpárok, egyfogatuk száguldoztak keresztül-kasul a téren, mint egy gyorsítva pergő filmen, az érseki palota ablakában fekete apácák könyököltek az aláfolyó bíbor terítőkre, zenekarok meneteltek harciasan, hosszú fatálcákon újabb és újabb tortasorok szálltak ki a cukrászdákból az inasok fején, mintha a sírőrző bibliai angyal tejszínhabot rendelt volna a Feltámadás

emlékezetére, legalább is az olaszoknak, c'è Pasqua, c'è Pasqua! ujjongták a harangok, a haragosak összeölelkeztek, rázták egymás kezét — s csak a jó Isten a megmondhatója mennyi haragos lakik abban a lobbanékony városban, — az adósok kifizették tartozásukat, nem az egészet, csak egy részletet s a hitelező cuppanó csókkal hálálkodott érte, c'è Pasqua, c'è Pasqua! csattogták az összeverődő óriási léggömbök, egyszer csak kisurrant a galamb a dróton és piff! puff! sss! sss! — megkezdődött az égzengető pattogás. Rég gyújtott ilyen jól a madár, mondották körülöttem,

Mise után kitódult a nép a dóm három tárt kapuján, nagytőkések és kommunisták vegyesen, de egyforma húsvéti ragyogással az ábrázatukon. Tejszínhabos lelkiállapotban voltak mind. Egyszer csak felbukkant az egyik kapuban a gazda, karján a feleségével. Felsiettem a lépcsőn, hogy boldog húsvétot kívánjak.

De a nyelvem fennakadt a kezdő szónál. Az asszony mellén viselte az érmét, hosszú ezüstláncon.

— Tetszik? — kérdezte a boldog ember s láthatólag remekül mulatott a zavaromon.

— Elragadó — feleltem ez egyszer szívből, egyenesen.

Mert a két görög sas az élő testen, a fiatalasszony keblén megelevenedett, fölragyogott. Csak most láttam igazán, milyen szép munka; büszke lehetett volna rá egy régi nagy ötvösművész is.

— Nem gondolja, hogy eredeti? — kérdezte hamiskás mosollyal.

— Sohasem lehet tudni — feleltem s összekacsintottunk.

Délután egy zárt borítékot adott át a szentélyben. Már nadrágtartóban volt, külön nemzeti viseletében.

— Tudom, hogy sok fáradsága és bosszúsága volt az érmével — mondta kicsit elfogódva.

— De dottore.....

Kezembe nyomta a borítékot.

— Csak tegye el. Sohasem szereztem nagyobb örömet a feleségemnek. Odavan érte. S ezt az örömet mégis csak magának köszönhetem.

A váltószoba ajtajáig kísért, de könyökömnél fogva visszatartott még egy pillanatig.

— Persze köztünk marad a történet. Azt mondtam neki, hogy egy római régiségesnél találtam az érmét. Tudja, milyenek a nők..... Hiszen érti.....

Értettem, hogyne értettem volna. Az asszony azt hiszi, hogy egy vagyont adott érte. Fejedelmi ajándékért fizet a naiv csókjaival.

— S a kisasszony? — villant át agyamon az áruló.

— Kidobtam. Most dobtam ki. Ne csodálkozzék, ha bőg.

— De hátha névtelen levelet ír?

Leírhatatlan csodálkozással bámult rám.

— Én bontom ki a feleségem postáját — mondta rendreutasítón.

Kétezer líra volt a borítékban: a görög pénz ára. S két tribűnjegy a labdarugó mérkőzésre Lucca s Firenze közt. Mert a gazda Luccában született s bár nagyra volt Firenzével, a labdarugásban megmaradt lokálpatriótának.

Szurkoltam is érte a következő vasárnap. Hiába szurkoltam: a Fiorentina kemény csatában megverte Lucca csapatát.

HAJÓTÖRÖTTEK

Történik 1951-ben, Londonban.

— Az a meszelt az, a kék ablakkal — mutatott a házra a férfi, mikor befordultak a kis utcába.

— Nem igaz! Az a pirinyó?

Akkora volt, mint egy játékház. A földszinten kifakult garázsajtó, az emeleten két kicsi négyszögletü ablak. Egy kontyos, elbillent gázlámpa vigyázott rá.

Van ilyen babaház Londonban sok ezer. Csak hosszában nyúlt ki a város bőre vagy negyven falu határáig, fölfelé nem tágult. Alig akad benne néhány emeletes hegyvonulat, nagyvárosi szakadék. London határtalan, mert az angolok mesekönyvből ollózzák ki a házaikat. Sok kicsi sokra megy.

Száz esztendeje, amikor fogatot tartott az úri nép, istállósorok nőttek a családi házak mögé. Hátsó utcák a lovaknak. A fogat eltűnt, már csak metszeten tartják a falra szögezve s a kocsislakást, meg a szerszámost az istálló fölött átalakították rendes lakásokká. Mews a nevük. Ilyen istállóház felé tartottak.

A férfi megverte a kaput a kopogtatóval.

— No, kiváncsi vagyok — mondta kicsit hitetlenül.

Az asszony végignézett a házon. Csak egy kurta pillantásába került.

— Meglátod, minden rendben lesz.

Három éve hányódtak Európában, ideiglenes papírokkal. Hontalanok voltak, azaz másodrangu emberek. Sose mondták nyíltan a szemükbe, ajándék cso-

magokat kaptak tengerentúlról, három világrésszel leveleztek, színházi potyajegyet nyomtak a kezükbe « lelki kenyér »-nek, a férfi időnként újraköltötte rövid önéletrajzát s három-négy nyelven világgá küldte hivatali papírkosaraknak. S mindig volt vetett ágyuk. Hol itt a baj? biztatták magukat. Ott volt a baj, hogy a rendőrség három havonta rájukszólt, hogy menjenek odább! S a résztvevő, melegszívű idegenek a feketekávé után megkérdezték, hogy tulajdonképpen mikor térnek már haza? Nem töltik otthon az idei nyarat? A rendőrségnek csavargók voltak, a befogadó népnek kéjutasok.

Otthonra vágytak. Egy pici várra, ahol pisztolyt foghatnak a részvétre s a rendőr csak engedelmükkel léphet át a küszöbön. Ezzel a vággyal néztek a házra.

Hosszúfejű, kopaszodó fiatalember nyitott ajtót s barátságosan hunyorított. Tegnap még szőke diák lehetett.

— Mi vagyunk a vevők — mondta a férfi.

Ugy volt, hogy átveszik a bérletet. Az ilyen kis házakat évekre, évtizedekre kiadják.

A garázs üres volt, a fiatalember egyenesen fölkalauzolta őket a szűk és meredek lépcsőn a lakásba. Magyarországon padláslépcsőnek is nyaktörő lett volna.

Körülbelül ki lehetett találni, hogyan lakik. Az asztalon hamu, a szürke szőnyegen festékfolt, borpecsét, az ablaktalpán korom, a polcokon zsíros, vastag por. Egy zúgban táncmuzsikát duruzsolt a rádió.

— Máskor rendesebb itt — mondta a fiatalember meggyőződés nélkül.

Kinyújtott karral elérték a tetőt, amely háromszor is meggondolta magát s hol alacsonyabban állt, hol magasabban. S ha nagyon nyújtóztak, a szoba közepéből elérték akármelyik sarkát.

A két menekült összenézett. S villant egyet a szemük. Ez az! Ezt a fészket keresték álmukban az osztrák menekült tábortól a római hónapos szobákig.

— Egy üvegház van mögöttünk — mondta a fiatalember. — Meglátják, télen alig kell fűteni a lakást. Melegít maguknak a szomszéd. Tessék, ez meg a másik szoba, a háló.

Ugy mozgott, mint egy fiatal vadászkutya. Az angolokra nagy hatással vannak a kutyák, azért szeretnek lépcsőkön üldögélni s a mozgást is eltanulják tőlük. S az újság nem újság, ha egy átutazó külföldi államférfi mellé nem közlik legalább egy kutya képét. A kutya fajkutya persze.

— Ez meg a fürdőszoba. Van benne mosdó is, kád is.

Látszott, hogy erre mód felett büszke. A kádnak s a mosdónak marcipán színe volt.

De a magyar nem azt nézte. A széles ágy végében négy láb kandikált ki a takaró alól. Alighanem két ágya volt a fiatalembernek.

— Szeretnék egy-két bútort is átvenni. Persze csak olyat, ami nagyon kell, többre úgy sincs pénzem. Hálni például kell. Itt hagyná esetleg az ágyát?

— Hogyne, itt hagyom szivesen.

Odalépett s megbillentette a takarót.

— Kettő is van. Itt hagyom mind a kettőt. Én bútorozott lakásba költözöm, barátokhoz.

Körülmutatott.

— Tessék, most már mindent láttak. Lenn van a garázs, üres s abból nyílik a konyha. Ami kell még, olcsón itt hagyom. Nézzenek jól körül.

— Majd én — mondta a férfi. — Addig a feleségem alkuszik. Mert konyhaedény is kellene.

Még egyszer körüljárta a házat. A garázsban használt, de tiszta szerelő szerszámok hevertek. Nemrég

autó állhatott benne. S a konyha tele volt jó edénnyel; egész családra főzhettek volna. Megtalálta a ruhaszekrényt is, beépítve a fürdőszobába. Egy pillanatig habozott előtte. Belenézzen? De tudnia kellett, hogy egyéb bútor híján elfér-e a szekrényben minden holmijuk? — s kinyitotta. Két repülőtiszti zubbony lógott a civilruhák közt.

— Jó lakás, nekünk való — mondta a szemle után. — De mondja meg őszintén, mért költözik el innen? Az utóda vagyok, tudni szeretném. Nincs valami titkos baja a háznak?

— Semmi a világon. Négy évig laktam itt s nagyon szerettem.

Majdnem gyöngéden mondta.

— Akkor mért megy el?

— Unok magamra főzni. Időm sincs, a gyár a világ végén van, félhétkor kelek, késő estére kerülök meg. Inkább elmegyek barátokhoz, ők majd gondoskodnak rólam.

Egy hét múlva beköltöztek. A fiatalember már elvitte a holmiját s a kapuban állt a kulcsokkal. Olyan volt, mint egy nagy vár átadása. Az is lesz, gondolta magában a férfi elszántan: erős vár.

Kezet fogtak.

— Sok szerencsét az új otthonhoz! — mondta a fiatalember szívből.

Milyen kár, hogy magával viszi a mosolyát! Talán az édenkertben tudtak így mosolyogni, ilyen ártatlan kék éggel a lélekben. De alig gondolt erre a férfi, már eltűnt a mosoly a fiatal arcról.

— Kívánom, hogy több szerencsétek legyen a házzal, mint nekem.

Egy taxi fordult az utcácskába, oda intette s kalaplengetve beugrott. Soha többé nem látták.

Akármilyen pici egy ház, mégis egész birodalom;

idő kell a felfedezéséhez. A zúgok és benyílók lassan adják ki titkaikat. Mint egy régimódi jó vadászkabát, ez a liliputi ház is tele volt nagy zsebekkel.

Kiderült, hogy a fiatalember többet hagyott rájuk, mint amennyire megalkudtak. A garázs hátsó sarkában egymáson állt az olajfesték, futotta volna az egész ház kipingálására. A lépcső alatti kamrában falemezeket találtak. Még eleség is maradt a konyhában.

— Kutyája is volt — jegyezte meg az asszony rendezés közben. S egy piros bőrszíjat húzott ki a köténvzsebéből. — Ezt a konyhaszekrény mögött találtam.

— Talán másnak a szíja maradt itt.

— Nem, nem. Az övé volt a kutya. — Elnevette magát. — Mert gilisztahajtót is találtam. Gilisztája volt a kutyának.

Nyitott kofferek közt vacsoráztak, a csupasz lakásban, fáradtan, megelégedve, de még hitetlenül. Nagyon elszoktak az otthontól. Pedig a gázlámpa olyan barátságosan nézett be az ablakon, mint egy londoni rendőr.

Az asszony ide-oda csavargatta a szíjat a keze körül.

— Túl szép a történet. Te már hiszed?

— Hiszem hát, mért ne hinném.

De azért a férfi hangja is tétovázott.

— Valami baj lehet ezzel a lakással — tűnődött tovább az asszony. Valami nagy baj.

— Miből gondolod? A búcsúszavaiból?

— Abból is. S az az érzésem, hogy hanyatt-homlok menekült innen. Mintha egy süllyedő hajóról ugrott volna vízbe. Te még nem tudod, mennyi mindent hagyott itt, amire meg se alkudtunk.

A férfi vállat vont.

— Valami bánat nyomhatta. Vagy hirtelen elsze-

gényedett. Azt hiszem, nemrég még kocsija lehetett. Láttad a szerszámokat a garázsban? Egy se rozsdás.

— *Volt* kocsija — mondta csendesen az asszony.

A férfi felkapta a fejét.

— Honnan tudod olyan bizonyosan?

— Nézd, mit találtam a rongyos evezős kabátjában. A szögön hagyta, a garázsban.

— S te persze rögtön belenyúltál.

— Bele.

Egy múlt évi elismervény volt, egy fuvarosé s a fiatalember nevére szólt. A fuvarozó másfél fontot nyugtázott, amiért hazavonatta az elakadt autót egy vendéglő elől. Ismerték hírből a vendéglőt; divatos, drága hely volt.

— S a faraktárba behajítva találsz egy táblát egy nyíllal, amely egy bár felé mutat — folytatta az asszony. — Nyilván ő csinálta valami házi mulatságra.

— No látod, mondtam. Víg napok emlékétől menekül. Hirtelen elszegényedett.

— Lehet.

Hitetlenül összenéztek. Angliában a második háború óta a legtöbb ember szegény, de senkise szegényedik el hirtelen. Fakó, csendes biztonságban élnek.

A szomszéd imaházban tizenegyet játszott egy templomóra.

— Mit gondolsz, hány éves? — kérdezte az asszony.

— Harminc-harminckettő. Repülőtiszt volt a háborúban. Láttam a zubbonyát a ruhásszekrényben.

— Szegény!

A férfi összerezzent. Mintha a szájából vette volna ki a szót a felesége. De miért? Miért mondják rá önkéntelenül, hogy szegény?

Amíg a háború alatt otthon az angol rádióra próbált csavarni, ez a fiatalember éjjelenként berepült Németország fölé. « Harminc gép nem tért vissza » —

jelentették Londonból majdnem minden este. Harminc bajtársa, barátja, harminc ilyen angol fiú. Ez a fiatalember azonban visszatért, leszerelt s a kietlen, vérző égboltról beköltözött a babaházba. Megjött az első farsang, amit nem az űrben töltött, villanó német ágyúk s lángoló ipartelepek fölött. Vajjon hol állt a bárasztala?

Másnap egy faliszekrényben megtalálták az orvosságait. Porok, folyadékok reuma, csúz, hűlés ellen. Minden angol házban kell. De a legtöbb orvosság idegcsillapító volt. S volt két kis üveg gyerekorvosság.

— Hát gondoltad volna? Idegcsillapítók! — csodálkozott a férfi. — Pedig olyan, mint egy vasgyúró. Hiába, megette az idegeit a háború.

Az asszony kicsit felhúzta a szemöldökét.

— A háború? Rég volt az. Hát nem látod, hogy csupa megkezdett üveg s egyik olyan, mint a másik? Látszik, hogy sorban megpróbálta ezt is, azt is s egyik se használt. S a végén még erősebb orvossághoz folyamodott: itthagyta a házat. Elmenekült. Mondom, hogy valami nincs rendjén itt.

— Eredj már a rémképeiddel! Valami új leletet is találtál?

Az asszony elmosolyodott:

— Még nem. De csak várj. Ezek a falak nagyon fecsegők.

Ha az embernek hiányzik az asztala, a konyhából csinál ebédlőt. S ha megvolna is mindene, akkor is örökké kell fúrni-faragni egy házban. Az ember Robinsonnak születik, csak a boldogító hajótörés hiányzik hozzá. De London pici házaiban még Robinsonná, magános hajótörötté is visszaváltozhatik. Ötvenmillió ember él önkéntes száműzetésben a szigeten, egyenként egy puszta Óceán közepén. Talán azért

férnek meg olyan jól egymással: a sok önálló emberszigetből tesz együtt egy összetartó nemzetet.

Rézsút szemközt, egy hasonló babaházban lakott az asztalos. Áthívták, hogy csináljon két padot a konyhaasztal köré.

— Erre, erre — mutatta a férfi a járást.

Az asztalos legyintett.

— Tudom jól. Jártam itt eleget. Dolgoztam én Brandéknek is.

— *Brandéknek?* Hát többen voltak?

Az asztalos válasz nélkül kinyitotta a mérőlécet. Sült londoni volt, alig lehetett érteni a beszédét. Ő meg, úgy látszik, egyáltalában nem értette az idegen kérdését.

Az ember levette füléről a ceruzát.

vette át a szót az asszony kisebb tudással, de nagyobb bátorsággal. Ő volt a merészebb az angolokkal.

— Mért gondolja?

— Mert most mondta, hogy Brandékhez is járt.

Az ember levette füléről a ceruzát.

— Azt mondtam? Igazán azt mondtam?

S elkezdett hosszasan jegyezni. Mikor elkészült a mérés, megkínálták egy csésze teával. S a tea mellett elbeszélgettek Magyarországról. Most már hagyták, hogy csak ő kérdezzen. Brandről vagy Brandékről nem esett több szó.

Néhány nap múlva sor került a padlásra. A hálóból nyílt az ajtaja, a meredek tető alól. Nekitámasztottak egy létrát s gyertyával behatoltak a tetőgerendák közé. Magukban mind a ketten újabb felfedezésre számítottak. De a viztartályon és két ujjnyi porrétegen kívül nem találtak egyebet. Az asszony fent maradt seperni.

— Mégis akad odafenn egy és más — mondta,

mikor nyakig mocskosan lekerült. — Egy lyuk a tetőn s egy üres koffer.

— Honnan tudod, hogy üres? Kinyitottad?

— Nyitottam volna, de nem engedett. Be van zárva a fedele vagy be van rozsdásodva. Megemeltem azonban s nincsen súlya.

A padláslyukkal igaza volt. Másnap, egy kiadós éjjeli eső után egymás mellet két helyen is beáztak. Igy hát a férfi a kevés tudásához összeszedte a még kevesebb szerszámot s felment tetőt javítani.

— Hozd le mégis azt a koffert — szólt utána az asszony. — Jó lesz a nyári holmiknak.

Viharvert, szakadozott koffer volt s olyan mocskos, hogy egyenesen levitték a garázsba. De amikor letörölték a port és kormot, kiderült, hogy príma holmi lehetett valamikor.

— S nézd a tetején a kezdőbetűit — mutatta a férfi. — G. B. Geoffrey Brand. Belenyomatta a fiatalember.

Az asszony lassan végigsétált ujjával a kanyargós első betűn.

— Ez nem G. Nézd meg jobban. Rövid az alsó szára. Ez nem G. betű, hanem C.

A feszítővas megkerült, de a zár kegyetlenül be volt rozsdásodva s a férfinak hamar elment a kedve a babrálástól. Ledobta a szerszámot.

— Nyisd ki te, ha mulattat. Nekem különben is mennem kell a dolgom után.

Éjjeli szolgálaton volt aznap. Az asszony először maradt egyedül a házban.

Mikor másnap korareggel megjött, már a konyhában találta a feleségét, kenyérpirításnál.

— Hogy szolgált az álom egyedül? — szólt rá vigan s megölelte. — Nagyon féltél?

— Dehogy féltem. Egy cseppet se féltem.

— No, no. Te még akkor is félsz ebben a házban valami bajtól, amikor itthon vagyok.

Az asszony borongó kedvességgel nézett rá:

— Szívem, te mondtad egyszer, hogy az ember jobban fél a tolvaj árnyékától, mint a tolvajtól. Ez történt most is. Én csak a rejtélytől féltem, az ismeretlen bajtól. De most már nincs titok, tudom, mért ment el az elődünk.

A kofferre mutatott.

— Nem akart itt maradni asszony nélkül.

— Miféle asszony nélkül?

— A felesége nélkül. Kinyitottam a koffert. Egy pár női gyapjúharisnya, egy női szalmakalap s egy pecsétes kosztümkabát volt benne.

— Ebből még semmise derül ki.

— Nagyon sok kiderült. Ne félj, átnéztem a holmit. S az egyik kabátzsebben egy semmitmondó értesítést találtam Clara Brandnek. S a kabátbélésben is megtaláltam a kezdőbetüit. Klárának hivták a feleségét. A « C ». Klárát jelent s az asszonyé volt a koffer. Most már tudom, hogy egy összeomlott házasság után ment el innen a férfi. Az emlékek elől menekült.

Keserűn elmosolyodott:

— Az ágyakat is azért adta olyan könnyen.

Jól esett a kiadós reggeli az éjjeli szolgálatra. Ültek, üldögéltek, egy órát is elültek a konyhaasztal mellett.

— Hamarább is rájöhettünk volna — mondta a férfi hosszú hallgatás után. — Mindjárt a két ágyról kitalálhattuk volna.

Az asszony maga köré mutatott.

— Meg a sok edényről. Ennyi nem kell egy férfinak. S emlékezz vissza, mit mondott. Elköltözik ba-

rátokhoz, mert nincs ideje főzni. Hát előbb négy évig volt?

— Látod, ebből én még nem kezdtem gyanakodni. Megtévesztett a repülőzubbonya. Katonaviselt ember mind tud gondoskodni magáról. Gondoltam, amatőr szakács, azért szedett össze ekkora konyhát.

Felállt s nagyot nyújtózott:

— Az ember átvesz egy üres házat, azt hiszi, hogy csak a puszta falakat kapja meg s látod, azok is meg tudják írni az elől életrajzát.

— Te már tudod azt az életrajzot?

— Nagyjából. Csak egy-két részlet hiányzik. Négyöt esztendeig halálveszélyben élt odafenn az égen, szó szerint a halál vőlegénye volt. S amikor leszállt a földre, beleesett az első nőbe. Megértem, így akart szabadulni a másik jegyesség emlékétől. Most jön aztán a hiányzó rész: nem tudom, miféle fajta volt a nő. Valami kislány, aki körülrajongta a háborús hőst? Vagy egy kis éjjeli lepke, aki tudta, hogy milyen naiv egy fiatal repülő a földön?

Az asszony szemrehányón pillantott rá:

— Nem mindegy? Látod, hogy eleinte boldoggá tette.

— Boldoggá? Abban nem vagyok olyan bizonyos. Csak annyit látok, hogy eleinte vígan éltek. Autójuk volt, elakadtak egy divatos vendéglő előtt, meghívták mulatni a barátaikat, bárt rögtönöztek az egyik szobából. Nyilván felejteni akartak, az egyik az éjjeli légi csatákat, a másik, a nő, Londont a háború alatt. De azt már nem tudom, hogy meddig volt elég ez az élet mind a kettőnek. Mert a végén az egyiknek nem volt elég. Mást akart. Remélem, többet. Ennyi az életrajz.

— Ennyi — hagyta rá a felesége tétovázva,

— Nagyon bizonytalanul mondod. Te tudsz valami mást? Vagy gondolsz valamit?

— Nem, nem, semmit. Igazad van, ennyi a történet. A férfi itt maradt, megpróbált csillapítókat szedni s a végén elmenekült. Ezért kívánt nekünk több szerencsét a kapuban. Szívem, ha felméssz, vidd magaddal a koffert. Még ki lehet javítani.

És ezzel megkezdődött életük a kis házban. Jött az ősz s végre ráismertek. A halni nem tudó latin nyarak után ez már igazi ősz volt, magyar ősz: hosszú reggeli párafürdők, arany ködök, lassú vetkőzés, a fák csendes bánata, ha sütött a nap, a lombok őrjöngő lázadása, ha a szélben megszimatolták a halált. Csak a somogyi parton tudtak így felzúdulni a nyárfák. A Hyde Parkban levelet égettek, a rét a bolondos kutyáké s a labdajátékosoké volt, pirosfarku sárkányok úsztak a levegőben, félálomban, andalgón, aztán hirtelen összerándultak. Talán akkor látták meg a tengert hetedhét mérföldre.

A férfi későn feküdt, jóval az asszony után, akárcsak odahaza. Már csak az éjjeli madár hiányzott, aki nyugovóra intse a gellérthegyi sziklák oldalából. Helyette egy órajáték szólt rá egy közeli imaházból.

Egyszer, amint óvatosan vetkőzött a kis éjjeli lámpánál, elejtette az óráját. Fogta a lámpát, földre tette s melléje térdelt, hogy megkeresse, mielőtt rátapos. A fény a földről a fal lábára esett. S a pici fénykörben két vízszintes vonalat látott bekaparva a falon. Irás is volt mellette vagy úgy látszott, hogy az. A férfi közelebb hajolt. Irás volt csakugyan, két vonás egymás felett s mellette két halvány följegyzés: Mary, két éves korában s a magassága és súlya, Mary három éves korában s a magasság és súly, megnagyobbodva.

Az volt az érzése, hogy az asszony felébredt mögötte. Megfordult. A felesége fenn ült az ágyban.

— Mit nézel? — kérdezte nyugtalanul.

— Azt, hogy lányuk is volt. Itt mérték a magasságát, kétszer is. Marikának hívták.

Az óra megint ütött a szomszéd utcában. S a két hajótörött dideregve, szótlanul nézte egy másik hajótörés írásjeleit a falon.

LÉLEKVÁNDORLÁS

Történik 1952-ben, Párisban.

Nagy öröm Párisba érkezni nyári reggelen. Abban az órában, amikor a pincérek fűrészport szórnak a járdára az asztallábak közé és megfröcskölik szódavízzel. Bugyborékolnak a járda szélén a rongyba csavart vízcsapok, fürge kis patakok fürdetik a várost, amely bennszülötteivel szemben nagyon tart a testi tisztaságára. A fák is fürdenek ilyenkor, lombozatuk megduzzad a gyöngyöző levegőben, mint a rabnők a török fürdőkben Ingres festményein. S akárhová fut be az utas, rögtön összeszalad a Nagycsarnok felé robogó teherautókkal. Szamóca és petrezselyem illat maradoz a vágásukban, gondolatébresztő, korai ízelítőnek a másfélórás könnyű ebédek előtt. Az ember legszívesebben ujja közé fogná a várost s elfújná fástól, illatostól, mint a gyermekláncfüvet.

Turinból érkeztem az egyik pályaudvarra. Mialatt a hordárok taxikért ügyeskedtek a zsúfolt kijáratnál, én kofferestől átszaladtam a téren s elkaptam egyet a túlsó végében. De az ötlet másnak is eszébe jutott. Egyszerre kiáltottunk és intettünk, hogy feltartsuk, mielőtt bekanyarodik fuvarért az állomás elé. Túl nagy vetélytárs: csinos fiatalasszony volt a másik integető. Meglepetésemre a sofőr az asszony helyett felém fordította a gépet, táskámhoz gördült s nyájas vigyorgással megbökte a sapkáját. Tagbaszakadt legény volt, alig fért a kormány mellé. Mentegetőzve

intettem a szép vetélytársnak s beugrottam a kocsiba. Hamarosan Páris lombjai alatt robogtunk.

Aznap különösképpen jólesett a légfürdő a fáknak. Kiértünk a Szajnához, de a város még ott se látszott ki a duzzadó lombokból. Csak messze, jobbkézre emelkedett az ezüstös habzás fölé a Notre-Dame, mint Noé megkövült bárkája, amely egy folyóparti ligetbe ragadt az árvíz után. Még bordái körül röpködtek a galambok a jó hírrel.

Öregedés jele, hogy el-elérzékenyülök azon az ifjún, aki voltam. Emlékszel még, suttogtam magamnak, amikor ezredévek előtt, az istenek korában először hajtattál keresztül az egyik Szajna-hídon? Eperjesi Bandi, párisi ősdiák ült melletted, kalauzod, mestered, Vergiliusod az egetvívó kalandban. A hídnál hirtelen kihajolt az ablakon s megfenyegette öklével a Notre-Dameot: « te büdös, te disznó, te... » Aztán meglepetten rádnézett s mentegetőző, zavart mosollyal hozzátette: « nem tehetek róla, nem tudok vele másképp beszélni. A szerelmem ».

Fölösleges szabadkozás volt. Már akkor is sejtettem, hogy a szerelemnek sokféle a szavajárása s nem mindig illedelmes.

— Rég járt itt eső — szóltam ki a sofőrnek.

Félórája voltam Párisban, de már öldökölt a szomjúság.

— Bizony, egy hónapja múlt.

Egy pillanatra hátrafordult a válasszal. Akkor láttam, hogy hiányoznak az elülső fogai. De a csorba száj rejtélyes módon még nyájasabbá tette zsíros, kerek ábrázatát.

— Innék valamit — mondtam bizonytalanul.

— Bort vagy mást? Tejet? felelt hátra.

Eszébe se jutott a víz.

— Talán bort.

Amúgyis a borcsarnok rácsos kertjénél jártunk. Lelassított, befordult egy csendes kis mellékutcába s megállt a harmadik vagy negyedik háznál. A gazda akkor nyitotta ki a kiskocsma táblás ajtaját. Csak a keresztneve állt a cégtáblán; Máriusznak hívták.

A sofőr hátranyúlt s kinyitotta az ajtót.

— Ismerem a helyet. Tiszta a boruk.

— Nem szoktam egyedül inni — feleltem a járdára lépve.

Kikászolódott a kormány mellől. Jó fél fejjel volt magasabb nálam, zsírfoltok koszorúzták a mellét, korpa fehérlett a vállán. Mégis volt a tartásában valami nagyúri kecsesség. Ha emberek közt nem is, mackók közt kikiáltották volna királlyá.

A kocsmáros egy magyar külügyminiszterhez hasonlított. Csak ő szebben beszélte az anyanyelvét, mint a néhai kegyelmes úr.

— Jó reggelt, Máriusz papa.

— Jó reggelt, Zo-Zo.

Az volt az érzésem, hogy én itt már jártam valamikor nagyon régen. Máriusz papa arca is kezdett derengeni: a fiatalkori arca. Meg a marhatokány, igen! a marhatokány, amelyért Eperjesi Bandi néha ide hurcolt. Két nagy adagot evett egymás után s a két tányér tokány tetejébe még sajtot, három-négyfélét s a sajtra tortákat, amíg úgy fénylett az arca, mint a zsírban pirított fánk. S amikor kifogyott az ötletből — de nem az étvágyából —, ült mozdulatlan, merev boldogságban, túlvilági mosollyal a képén. Egetverő böffentés volt az átszellemült, hosszú mosoly koronája. Akkorát szólt, hogy még a csarnoki hordárok is fölnéztek rá elismeréssel.

— Fehéret vagy vöröset iszik? — kérdezte a sofőr.

— Mindig fehéret.

— Két pohár Vouvray-t, Máriusz apó.

Felkaptam a fejemet. A Vouvray nem olyan bor, ami rögtön szájára áll az embernek. Csak odavalónak jut az eszébe.

— Maga a Loire vidékről való? — kérdeztem.

(Mert ez a bor ott lakik.)

Elnevette magát.

— Párisi vagyok én. Anyám is az. Egyszer voltam el innen, akkor is a németek vittek.

S hüvelykujjával a csorba szájára bökött. Ugy látszik, alaposan megkezelték valamelyik fogolytáborban.

— A rue Cujasban születtem — tette hozzá, hogy végképp meggyőzzön.

— Ne mondja! A rue Cujasban? Sokáig laktam ott.

— Talán csak nem a hét szám alatt?

— De, ott. Kedves kis szutykos hotel volt.

— Csak ne szidja. Most nézze meg. Anyám a házmesternő.

Odaszólt a gazdának:

— Igaz-e, Máriusz apó? Milyen a Trentecoste asszony szállója?

A gazda semleges arccal törülgette a pultot.

— Lehet, hogy az úr valami finomabb hotelt akar — felelte kitérőn.

— Semmilyet se akarok — szóltam bele életem intézésébe. — Délután utazom tovább Londonba. De..... De ha már úgy hozta a véletlen, azt a diákkori hotelt csakugyan megnézem magamnak. Menjünk a rue Cujasba.

A hotel kapuja márványeres mintával volt befőstve. Jobbkézt tojásalaku zománctáblán a neve, mellette rézcsengő, amit annakidején a csinos mindeneslány a kilincsekkel együtt inkább a maga jószántából, mint parancsra minden héten kipucolt.

Zo-Zo (most már igy hivom) benyitott a portásfülkébe.

— Vendéget hoztam, mama — kiáltotta egy virágmintás függöny mögé.

A függöny félrelibbent s kemény arcu, tiszta asszony jött elő a konyhából, magas nyaku, fekete ruhában. Évek során minden párisi házmesternő arcára ráfagy a gondolat, hogy lapuló gyilkosokkal és körözött gonosztevőkkel van egy födél alá zárva. S ezen a rémképen az sem változtat, hogy a gyanús idegenből később nagy költő, orvos, fölfedező, politikus lesz valahol messze, a hazájában. A lakó csak lakó, ki kellene tekerni a nyakát valamennyinek.

— Monsieur? ...

Hirtelenjében nem tudtam mit mondani. Mondjam, hogy eljöttem körülnézni a diákkorom után? Már nagy szamárságnak éreztem a látogatást.

Zo-Zo óriási mancsával ráveregetett az anyja hátára.

— Az úr halottnézőbe jött. Azt mondja, itt lakott diákkorában. S azt mondja, hogy nagyon mocskos volt akkor. Biztattam, hogy most nézze meg s ide hoztam.

De az asszony keménysége még most sem engedett.

— Sajnos, nincs szabad szobám — mondta olyan hangon, mint akinek több felesleges szabad szava sincsen.

— Nem is akarok szobát — feleltem ingerülten. — Csak meg akartam nézni a régi, diákkori szállodámat. A fia biztatott rá.

— Nem akar szobát — kapta el a szavamat a száját törölgetve. — Délután megy tovább. Megy haza. Az úr angol.

Már régóta nem magyarázgatom nemzetközi jogállásomat. A világ időnként rövidlejáratu marhalevelek birtokába iktat s különböző nyelveken igazolja, hogy

az emberiség földi megváltása közben, valamiféle műhiba folytán elvesztettem a hazámat. Apám meghalt, nem foghattam le a szemét, nem állhattam a sírjánál, de amikor irokéz papírjaimat hottentotta okmányokra cseréltem, az új nyelven már megtettem « néhai »-nak. Igy szövögetem tovább, hatósági segédlettel, személyazonosságomat. S ezt a személyt, jogi személyemet a népek irgalomból vagy megszokásból különböző nemzetiségekkel szokták fölruházni bolyongás közben. Nápolyban firenzeinek néztek, Firenzében francia voltam, Párisban angol, Angliában lengyel, de emlékszem, egy Po-vidéki mezővárosban valaki magyarnak nézett. Elfogadok minden nemzetiséget, egyik se rosszabb a másiknál, amíg európai, a haza meg úgyis az enyém, amíg emlékszem a Szózatra.

Azért mondom ezt, mert talán az itteni múlt hatása alatt, talán azért, mert magyar útlevéllel laktam a hotelben, önkéntelenül ellentmondtam a sofőrnek.

— Nem vagyok angol, csak Angliában élek. Magyar vagyok.

Ez a szó okozta a változást az asszony arcán. Nem volt nagy változás, csak annyi, mint amikor az ember háttal az ablaknak olvasás közben megérzi, hogy a viharos ég kicsit kitisztult mögötte.

Zo-Zo éppen egy borzas, szálkás cigarettát dugott a szájába.

— No, maga se mondhatott volna jobbat. Mamának gyöngéi a magyarok. — Kinyújtotta a kezét. — Mennem kell. Fuvarban vagyok, tudja. Isten áldja, ha nem látnám többé.

Akkor jutott eszembe, hogy még nem fizettem ki az utat. De Zo-Zo leintett.

— Ez most az én fordulóm volt — mondta, célzással a pohár borra, amit kifizettem Máriusz apónál.

Fél karral magához ölelte az anyját s megveregette.

— Kilencre megjövök, mama. S tudod-e, hogy éhes leszek? Egy kis bárányra volna kedvem, zöldbabbal és zsírba sütött krumplival. Ugy csináld, mint a múltkor, pünkösdkor.

Az anyja mosolyogva nézett utána. De úgy éreztem, ez a mosoly már nekem is szól, fegyverszünetet kínál. Kezdett darabokban leválni a hivatás maszkja az asszony arcáról. S minél jobban öregszem, annál jobban csik, ha az emberek tüskéi maguktól letörnek előttem. Jól esik virágban látni a gyanakvó emberlélek szamártövisét.

— Szét akar nézni? — kérdezte megenyhülve s kinyitotta az ajtót a sötét, meredek, szűk lépcsőre. — Hány éve lakott itt?

— Vagy huszonöt.

Már a folyósón álltunk, a félhomályban, de láttam, hogy összerezzen.

— Én már itt voltam akkor — mondta kisvártatva, nagyon csendesen. — Én vagyok Amelie, a mindeneslány.

A kilincspucoló! De vagy nem emlékeztem a lányra (csak a fogalmára, a « mindenes »-re) vagy nagyon megváltozott, mert sehogyse tudtam visszaváltani a mostani képét a lánykorira.

— Nohát, Amelie, maga az! — kiáltottam, felismerést tettetve.

— Megszépültem, mi?

S mosolygott hozzá kesernyésen.

— Meg bizony, mert megnemesedett — mondtam azzal az érzéssel, hogy franciás a bókom. S a bóknak franciául egyforma a hangneme és mértéke, akár hercegnőnek szól, akár cselédnek; egyforma volt már Molière színpadán is.

De Amelie csak a fejét rázta.

— Hagyja, hagyja, jobb volt még, amikor kócosan

a tető alatt háltam — s felmutatott a padlásra. — Monsieur, emlékszik még a szoba számára?

— Ugy rémlik, a hetes volt. Az első emeleten, a jobb sarokban.

— Az a négyes — mondta, mialatt ment föl előttem a lépcsőn. — Nem ismerte véletlenül a litvánt? Honfitársa volt magának s abban az időben lakott itt. Az ötös volt a szobája, a nagyobbik szoba a szomszédban. Szomszédok lehettek.

— Nem a szomszédom volt, hanem a barátom.

Mert a « litván »: Eperjesi Bandi volt. Egy tréfacsináló éjszaka ragadt rá a név, amikor az egyik Montparnasse-i kávéház teraszán litván lírikusnak adta ki magát egy amerikai kékharisnya előtt.

Fölértünk az első emeletre. Az asszony levette a kulcsot az ajtófélfáról s kinyitotta a négyest. A szoba semmitse változott diákkorom óta, megtartotta azt a kopár, zord alakját, amely a szerzetesi cellákat s a diákszobákat belefagyasztja a szűzi örökkévalóságba. Csak a feszület formája árul el valamit a szerzetesről a személytelen cellában, csak a rajzszögre tűzött olcsó másolat árul el valamit a diákról a személytelen hotelszobában. Elsárgult újságkivágat: a krakkói vár képe függött most a falon. Feszület helyén egy megfeszített lengyel város. Az én időmben Baudelaire képe virrasztott az ágy fölött. Olyan nemzedékhez tartozom, talán az utolsóhoz, amely fiatalságában még Árkádiában élt, költőkkel.

Eperjesi szobája, az ötös jóval nagyobb volt az enyémnél. Kellett is, hogy az legyen, mert ő volt a törvényhozónk. Ő trónolt az aszalfőn a kocsmákban és kávéházakban, a Szent Mihály út örvénylő sarkain, ő osztotta szét köztünk az olvasnivaló leckéket, az ő levetett szerelmei után futottunk, csak neki volt tekintélye a házmesterek és pincérek előtt s lám, a kis min-

deneslány, a mai tisztes Amelie asszony is csak rá emlékezik. Hetedik vagy nyolcadik bolygója lehettem a naprendszerének.

— A szoba pillanatnyilag üres — szólalt meg az asszony a hátam mögött. — A lakó lement egy hétre Bordeauxba.

Tapintatos ajánlatnak hangzott a szó.

Az ablakból rézsút leláttam a szent Mihály útjára. Ott, ahol hirtelen lejt a járda, a « litván » egyszer összeszólalkozott egy arabbal.

— Itt hálhatok? — fordultam az asszony felé.

Ugy bólintott, mint aki várta, szinte kívánta ezt a kérést. S mintha csak tovább akart volna segíteni a gondolatomban, hozzátette:

— Talán emlékszik, hogy a litvánnak a Pantheon mögött volt a kedvenc kocsmája, a tér bal sarkában. Most is megvan.

— Emlékszem. De az étvágyhoz a litván is kellene, Amelie asszony.

Bizonytalanul nézett rám.

— Ha akarja..... szívesen csinálok magának is vacsorát.

— Erre gondoltam. De csak úgy, ha együtt eszünk.

Délután fölhívtam egy Párisban ragadt magyart, hajdani diáktársamat, aki szintén Eperjesi fegyverhordozói közé tartozott. A Capoulade kávéházban adtunk találkát, az ő hajdani kávéházában. Az élet ma néhány órára ismét a litván törvényeihez igazodott, mintha Mózesként a sírontúlról is vigyázna egy nép szokásaira. Meg akartam tudni, hogyan halt meg.

Olyan korban élünk, amikor évente sarjadnak és pusztulnak a városok, mint a vándor vetés egy kóbor nép útján. Tökéletes a pusztulásuk, gépies a föltámadásuk, kozmikus robbanáshoz hasonlít a haláluk és újjászületésük. Nem tudom, melyik félelmesebb. Páris

azonban változatlan és végleges, mint egy tökéletes, romolhatatlan verssor, amit századok óta idézgetünk. Legényke koromban ugyanezt a képet láttam ugyanezen a szalmaszéken ülve, ugyanennyi ártatlan izgalom pezsgett a levegőben, ugyanennyi színes diák volt a fehérek közé keverve, ugyanennyi fiatalember tépte föl ujjával a könyvet a márványasztalon. A változatlanságban van az igazi fiatalság, gondoltam meglepetten. Milyen fiatal a szél, milyen ifjú a Saint Sulpice tornya a Luxembourg kert lombjai fölött, milyen fiatal a kontyos Odéon színház, ahol Napoleon is töltött néhány estét gyertyavilágnál! Minden fiatalabb nálam, ami túlél ebben a varázskörben, múltat idéző székemen.

A találkozó nem volt hiábavaló, mert csakugyan megtudtam egyetmást Eperjesi Bandi utolsó napjairól. Már amennyit egyáltalában ki lehetett deríteni. Párisban érte a háború, az összeomláskor ő is lesodródott Délre, aztán felocsúdott a kábulatból, Lyon mellé költözött s bekerült a « szervezet »-be, átsegített Svájcba két szökevény angol tisztet, negyvenháromban elfogták a dijoni pályaudvaron s a lakásán elfogtak egy harmadik angolt.

— Megkínozták?

— Meg — felelte közös barátunk s minden rossz gondolat nélkül elbámult egy fiatal lány után.

Máig se tudnak róla többet. Van, aki látta egy árokban a hullarakáson, van, aki esküszik, hogy kiugrott a drótszöges fogolyvonatból, van, aki tudja, hogy bentégett egy barakkban. Mindegy. Igy vagy úgy, mindenképpen húszadik századi halált halt. Párisi barátai, magyarok és franciák azóta megalapították az Eperjesi Akadémiát, havonta egyszer összeülnek a Pantheon mögötti kocsmában, nyaranta emlékhorgászást tartanak Mantesban, ahol bérlete volt, szüle-

tésnapján gyűjtést rendeznek utolsó szerelmének, a Saint Severin templomnak, este hatfogásos vacsorán végigeszik kedvenc falatait s évente kiadnak egy vaskos füzetet a hátrahagyott műveiből, amelyeket persze utolsó betűig ők írnak. A párisi élet futórózsái rég beborították véres árnyát.

— S veled mi van? Irsz még? — kérdeztem.

— Csak az Eperjesi emlékfüzetekben. Gombgyáros lettem. S van egy kis házam a Loire völgyben, Chaumont alatt. Ismered a vidéket? Olyan, mint a Tisza vize a Duna völgyében.

A hotel kapujában már megütött a pirított foghagymaillat. S a portásfülkében ropogós fehér abroszon már terítve állt a halhatatlan francia csendélet: két palack vörös bor, ecetes és olajos üveg s három rúd kenyér, amelyek átlós fekvésükben elmélyítették a merőleges képet, távlatot adtak az álló üvegeknek. Ha az ember igazán franciául fest, gondoltam, Chardin és Braque lesz belőle.

Az asszony kiszólt, hogy kész a vacsora, kezdhetjük. Nem várunk a fiára. Fölmentem kezet mosni, aztán visszatértem a pecsenyeillatu csendéletbe.

Föltünt, hogy a falról hiányzott a szokásos házastársi kettős fénykép, nagyítva, aranyszélü fekete rámában. Ugy odatartozik ez a kettős szürke mellkép a francia kispolgári falra, mint a szentkép a római utcaszögletekre. Csak egy kép volt a szobában, a fiáé, kiskorából, ünnepre kicsípve, rövid nadrában, matrózblúzban, ahogy Isten elé szoktak járulni a bérmáló gyerekek.

Amelie behozta a levest.

— A fia képét néztem. Látom, már akkor is vasgyúró volt.

— Apjára ütött — felelte a sovány asszony.

De az apja képe nem volt a szobában.

— Csak amolyan nyomorúságos vacsora — mondta mikor asztalhoz telepedtünk. — Hiszen tudja, milyen nehéz ma a világ. Nem olyan többé, mint amikor itt diákoskodott.

De bizony pontosan olyan, gondoltam magamban. Diákkoromban ugyanennyit panaszkodtak, visszasírták 1910-et, az igazi békét. S közben a máj, meg az epe, meg a vérerek összeroskadnak a rájukrótt nemes feladatok alatt. Egy nép, amely folyton úgy eszik a valóságban, ahogy szegény Berda Jóska, a költő evett örökké papíron, a verseiben! Kétszer vettem a zöldséglevesből.

— Találkozott valamelyik régi barátjával? — vezette be a társalgást, nagy francia gyakorlattal.

— Hogyne, találkoztam. Egy volt diáktársammal. A litván halálát akartam megtudni.

— Ugy hallom, elhurcolták volt a németek — mondta és összehúzódott az arca.

— El. Ez az utolsó hír róla.

— Mások is így pusztultak el akkor. Sokan, nagyon sokan. A fiam is majdnem.

— Igaz, sokan pusztultak el így, de róla mégse tudom elhinni. Száz esztendőt szánt magának s higyje el, Amelie, nekünk is van egy kis beleszólásunk a halálunkba. Nem sietek az írással, mondogatta a litván, nem akarom megelőzni öregkori remekműveimet.

— De hiszen örökké tanult és dolgozott! — szólt közbe meglepődve.

— Amelie, maga ennyire emlékszik rá?

Elmosolyodott.

— Istenem, a memoriának is megvannak a maga szeszélyei.

— Meg. Rám például még csak nem is emlékezett

— mondtam enyelgő szemrehányással. — Igaz, hogy nekem nem is volt paradicsommadaram.

— Paradicsommadara? — s értetlenül rámnézett.

— Hát az a néger lány, emlékszik, akivel egy darabig együtt élt a litván. Paradicsommadárnak hívtuk. Jeanette, a hosszú Jeanette az Antillákról. Olyan lábikrái voltak, mint egy futóbajnoknak. S minden hónapban összeverekedtek egyszer.

— Álmodik — mondta az asszony olyan ridegen, hogy elakadt a szavam. — Összecseréli egy másik barátjával.

Összecserélem! Én összecserélem! — gondoltam méltatlankodva. Hiszen mindnyájan rettegtünk a Paradicsommadártól. Nem értem, mit szeretett rajta a litván; olyan járása volt, mint egy gránátosnak s rágta a bagót, mint az öreg cigányasszonyok.

— De Amelie...

— Hozom a sültet — mondta s nem tudtam, hogy engesztelni akar-e az előbbi hangért vagy másfelé akarja ütni a szót.

A bárány mellett a fiáról beszéltünk. Két évig volt fogságban s amikor megkerült, az asszony nem ismert rá, kiszólt a fülkeablakon, hogy kit keres?

— Hogy ismerhettem volna rá azzal a szájjal! Szerencsére az étvágyát nem tudták kiverni belőle.

A vacsora végére megjött Zo-Zo. Előbb nagyot nézett, aztán elnevette magát.

— Hát maga itt maradt?

— Nem akartam elvinni az álmukat.

— Tűnödtem is, micsoda furcsa ember — mondta s szeretettel rámveregetett. — Egészen jófajtának látszik, aztán mégse akar meghálni Párisban. Párisban! Kell, hogy valami hibája legyen. No de még sincs, látom.

Nagy evés következett. De nem akármilyen falás.

Szertartással, udvarlással, enyelgéssel volt egybekötve. Egész idő alatt legyeskedett az anyjával, megpaskolta hátulról, mikor eléje tette a tálakat s körülményesen, nagy gusztussal magyarázta, boncolta, hogy mért nincs párja az anyja főztjének.

— S látta, milyen tiszta a hotel? Látta a szobákat? A régi szobáját?

— Láttam. Kevesebbet öregedett, mint én.

— Ott hál ma is?

— Nem ott, hanem mellette. A litván hajdani szobájában.

Láttam, nem mond neki semmit a név.

— Barátom s szobaszomszédom volt diákkoromban — tettem hozzá. — Magyar volt, csak tréfából hívtuk litvánnak.

Lassan fogyott el a vacsora, mind elfogyott azonban. Ragyogó, zsíros arccal hátradőlt a széken s szótlanul szemlélt hol engem, hol az anyját. Aztán böffentett egy nagyot.

— Bocsánat — mondta szórakozottan s tovább gyönyőrködött a világban.

Volt valami fejedelmi a lompos lényében, valami előkelő biztonság és derű. Áthajolt az anyjához, aki a vacsora végén letelepedett maradék borához s ajkához húzta az asszony szürkülő halántékát.

— Mit főzöl vasárnap?

— Most ettél, te falánk s már vasárnapon jár az eszed!

— Persze, hogy azon. A kiránduláson. Mondtam már, hogy kimegyünk Mantesba.

Fél karral az anyját ölelte, úgy fordult hozzám:

— Néha kijárunk Mantesba horgászni. A nővére szokta helyettesíteni aznap.

— Ahogy helyettesít! — dörmögte Amelie. — Hétfőn mindig duplán takarítok.

— Pedig úgy készülj, hogy jövőre egészen kiköltözöl. Éppen eleget dolgoztál. Kiköltöztetlek falura, megértetted?

S dölyfösen hozzátette:

— Megtehetem.

Tízet ütött a falióra. Elengedte az anyját, lassan fölállt, nyújtozott egyet s végigpaskolta a mellét.

— No, megyek.

— Hová? — kapta föl a fejét az anyja elkomorulva, féltékenyen.

— Várnak a fiúk.

Rámkacsintott.

— Vagy talán nem is a fiúk. Talán egy szépasszony..... Egy lord felesége...

Kötekedőn csillogott a szeme.

— ... vagy egy szerecsen királynő.

Hahotázott, láthatólag tetszett neki a tréfa.

— Az, az! Egy szerecsen királynővel van találkám!

De az anyja nem nevetett. Olyan keskeny lett az arca, mint amikor a Paradicsommadarat emlegettem.

Zo-Zo fölvágta a sapkáját s kezet adott.

— Mikor indul?

— Holnap. Holnap reggel hétkor.

— Ne legyen gondja a kocsira. Majd én kiviszem.

Nemsokára én is elköszöntem az asszonytól s fölmentem a szobába, a litván hajdani fészkébe. A holdfény behúzodott egyik szögletébe, mintha sírontúli képviselettel mosolyogni próbálna valaki helyett, aki már nem tud.

Sose fért a fejembe, hogy mért félnek a vademberek a holtaktól. Folyton engesztelni kell őket babonás, ősi szertartásokkal, máskülönben rontást forralnak az élők ellen. Én úgy érzem, hogy még volt ellenségeim is barátaimmá szelídülnek a másvilágon. Még azok is, akik vesztemet akarták idelenn, közbe-

járnak értem odaát s beállnak védszentjeim csapatába. Válogatás nélkül hozzájuk fordulok, ha nagyon elrémítenek az élők.

Valahol megeresztettek egy csapot s a vezeték nagyokat reccsent a falban. Aztán halk beszéd szűrödött át, valamelyik szláv nyelven. Efféle neszeket hallott Eperjesi Bandi is, amikor mostani helyemen feküdt, feje alá kulcsolt karokkal vagy a néger lány szárazon tüzelő oldala mellet. Mennyire együtt van a mulandóság és öröklét minden pillanatban!

Egyszer csak arra eszméltem, hogy Páris helyett, a mi volt Párisunk helyett rég Pesten jár az eszem, fiatalságom Pestjén. Ott ismertem meg a litvánt, még Páris előtt s párisi éveink után is összejártunk. Egy vízivárosi földszintes utcában lakott az édesanyjával; Málna utcának hivták, ha jól emlékszem. Ugy bánt az anyjával, mint egy szerelmes udvarló s nem ahogy a szárnyra kelő fiúk szoktak. Szépeket mondott neki, elhalmozta virággal, színházba, moziba vitte s mindenáron egy szakácskönyvet akart vele íratni. Az volt a rögeszméje, hogy az anyja főz legjobban a világon. Remekül főzött csakugyan. Halvány, szelíd asszony volt, amolyan örökké búcsúzó fajta, akinek a krétafehér arcára volt írva a korai halál. Mind a ketten tudták, hogy gyenge a szíve; meg is ölte az asszonyt hamarosan. A temetés napján lent jártam az Alföldön; azt mondják, ijesztő volt a fia a sírnál. Sose állt többé talpra, elborították mellét a zsírpecsétek, széthullt az akarata, nem lett az a híres ember, akinek készült s akinek bálványozva kiszemeltük a diákasztaloknál, járt nyughatatlanul Pest és Páris közt, mint a vetéllő, mialatt az ég lassan besötétült s ráomlott az új Apokalipszis. S abban a világítéletben váratlanul felmagasztosult. Nem élt száz évig, de férfi módra halt

meg. Befordultam a falnak s imádkozni kezdtem hozzá.

Maga az asszony költött fel másnap. Nemsokára Zo-Zo is beszólt a kofferért. Az ajtóban még egyszer körülnéztem, a szoba olyan csupasz volt a józan reggeli világosságban, mint egy deszkakoporsó. Jövő héten új lakót kap az ágy, új halandót, aki majd naponta kipróbálja benne végső, vízszintes helyzetét a föld alatt.

Nevetségesen keveset fizettem a szobáért. Amelie az ajtóig kísért; kezet ráztunk. Zo-Zo vígan odaköszönt az anyjának s a taxi elindult a Saint Lazare pályaudvar felé.

Szép reggel volt, súlytalanabb a tegnapinál. Csak oldalt láthattam ki, mert a sofőr háta eltorlaszolta előlem a várost. Már gyöngyözött a nyaka, egy összegyömöszölt zsebkendővel törölgette, de pillanatok múlva ismét ott csurgott az izzadtság a haja és gallérja közt. A híd előtt föltartott a forgalmi rendőr. Amíg vesztegeltünk Zo-Zo hátra fordult s feltólta sapkáját a feje búbjára.

— Kár, hogy nem lakik Párisban — szólt be a félig eltólt ablakocskán.

— Kár bizony.

Fejével a Notre-Dame felé bökött, amely fél tornyával már kikandikált a parti házak mögül.

— *Egy* városban ezzel a templommal.

A rendőr intett és Zo-Zo rákapcsolt. Felhajtottunk a Szajna-hídra.

Néztem az előttem ülő ember széles vállát, vaskos, izzadó nyakát, domború medvehátát. Olyan volt, mint a litváné, csak még erősebb. Hátradőltem a kocsi mélyébe, kimondhatatlan békesség és jó érzés öntött el. Emlékszel, suttogtam, emlékszel a reggelre, amikor megfenyegetted a Notre-Dameot? S emlékszel később

a koranyári reggelekre, mikor a könyvek mellől kiszöktünk Mantesba, Saint-Cloudba s a versaillesi parkba? Most is odahajtasz? Vagy viszel a túlvilágra?

A pincérek már szórták a fűrészport a kávéházi asztalok közé és megfröcskölték szódavízzel. Bugyborékoltak a csapok a járdaszélen, fürge kis patakok fürdették a várost, amely bennszülötteivel ellentétben nagyon tart a testi tisztaságára. A fák is fürödtek, lombozatuk lassan megduzzadt a pezsgő levegőben. Folytak a selyem ég alatt a város reggeli szertartásai.

Aztán a taxi megállt a Saint Lazare pályaudvar előtt.

A CSERE

Történik 1953-ban Rómában, Münchenben, Salzburgban, Párisban, Londonban és még valahol.

1.

A gyászmenet már a sírhoz közeledett, mikor egy kőhajításra megállt egy taxi a fő úton. A pap kivételével mindenki a fékcsikordulás felé pillantott. Kevesen voltak, legtöbbje gyűrött vászonruhában, néhány kísérőn nem volt kabát, csak tiszta ing. Két feketeruhás férfi ugrott ki a taxiból s a fiatalabbik visszanyúlt egy koszorúért. Babérlevelekből volt fonva s piros-fehér-zöld szalag díszítette. Egy fiatalember elmosolyodott a menetben, egy másik odasúgta a papnak, hogy lassítson. A figyelmeztető szóra a fiatal szerzetes is megfordult, felismerte a két férfit s egy kézmozdulattal intett, hogy csatlakozzanak. Mire a sírhoz értek, már a pap mellett, az élen haladt a két gyászruhás ember.

A koporsót a gödör felett rátették a deszkákra s a sírások nekitámaszkodtak a lapátjuknak. Várták a búcsúztatót. Ekkor a hanthoz lépett az idősebbik férfi. A fiatalabbik megrendült arccal a koszorút tartotta a pap mellett.

Június eleje volt s néhány nap előtt felhős kánikula húzodott Róma fölé. Sápadtan elterült a fű, pattogzani kezdtek a vén kövek a palotákon, a mészárosok leakasztották a hasított állatokat s a legyek bőszülten zsibongtak az üres szögek körül. Csak a szökőkútaknak volt még játékos kedvük, de a permetező

víz úgy elillant a márványról, mint benzin a szövetről.

A hőség okozhatta, hogy Tömöri-Huber Antal, volt országgyűlési képviselő elszédült a sírnál. Rezgő hártyán keresztül látta a papot, mellette koszorúval a titkárát s félkörben egy tucat rosszul öltözött, sovány fiatalembert. Az pedig teljesen kiment a fejéből, hogy kit kell búcsúztatnia. Nem emlékezett sem a nevére, sem a korára, sem a mesterségére. Állt az agya, mint a kerék a kiszáradt malomárok felett. A titkár köhintett s megemelte egy kicsit a koszorút. Magyar embert temetnek, gondolta Tömöri-Huber a háromszínű szalag láttára. Magyar halottat idegen földbe. Ez a gondolat megsúgta a mentő szót.

— Nem boldog a magyar! — kiáltotta felocsúdva, bal kezével rátámaszkodott a rejtélyes koporsóra s jobbjával olyan mozdulatott tett, mint Kossuth szobra Cegléden.

A hangjától leszakadt a hártya a szeméről.

— Nem boldog a magyar, bujdosó testvéreim! Nem boldog az árva nép, mely zivataros századokban Nyugat egyetlen védpajzsa volt s lovagiasan ontotta vérét gazdag, nagy és hálátlan népek nyugalmáért. Míg Róma, Páris, Bécs és London gondtalanul élt a művészeteknek, élvezeteknek és önző érdekeinek, addig a hősi magyar nemzet feltépett keblével és kivont kardjával.....

Megnyugodva kalandozott a szeme a temetőn. Nagy messze egy nyúl pattant fel az egyik sír mögül, a kövesút túlsó felén igazi olasz gyászmenet vonult ájuldozó rokonokkal és hangos siratókkal, varjak keringtek egy ciprus körül s az ég aljáról lilás felhő húzódott a szürke hályog fölé. Talán estére megjön a vihar, gondolta tikkadtan.

— Szomorú a magyar sors, testvéreim. Ez a drága halott is, lángeszű honfitársunk, aki a száműzetés ke-

serű kenyerét választotta, hogy maradéktalanul élhessen szárnyaló eszméinek...

Ugy helyrejött a bársonyos hangjától, mint egy pohár szíverősítőtől. Még a halott neve is eszébe jutott: József Áronnak hívták. Olcsó deszkakoporsóban feküdt, talán a körülállók adták össze az árát: fiatal menekültek, kivándorlók, munkanélküliek. Látta az arcukról, hogy nincs köztük rokona a halottnak.

Mint a fej a fűrészporos kosárban, olyan gyorsan eltűnt a koporsó a gödör alján. A pap mondott egy rövid imát, előlépett a titkár, bedobta a koszorút a sírba s dolgozni kezdtek az ásók. Tömöri-Huber kezet fogott a pappal s odaköszönt a többieknek; csak kevesen viszonozták. Az éber sofőr már járatta a motort az úton.

— Nagyon megrendültnek látszottál az elején, kedves bátyám — szólalt meg a titkár egy darab idő után. Már bent robogtak a városban. Róma lomhán és ingerülten tápászkodott az émelyítő ebédutáni álomból.

A képviselő elértette a célzást.

— Bevallom, csakugyan meg voltam rendülve. Más, ha az ember a kerületében beszél, a választóihoz, akiknek ismeri az ezerféle ügyes-bajos dolgait. Akkor szinte magától jön a mondanivalója. De ha a sors a bimbójában szakít le egy magyar tehetséget, torkodon akad a szó a keserűségtől.

Már azt is tudta, hány éves volt József Áron. Elmenet rápillantott a kétnyelvű fejfára.

A titkár rosszalón csóválta a fejét. Tömöri-Huber nem tudta bizonyosan, hogy a sors eljárását roszszalja-e?

— Tudod, ha több időm lett volna készülni a beszédre s nem ér váratlanul, az utolsó pillanatban a pap kérése.....

— Felségesen beszéltél! — vágott közbe a titkár. — Igaz magyar szívvel, mély magyar bánattal. Mintha csak József Áron húrján játszottál volna.

A képviselő szíve átmelegedett.

— Örülök, hogy mondod. Az ember mégis csak másképp érez egy fiatal költő sírjánál, mint a közélet szennyes porondján. Kérdem is néha magamtól, hogy érdemes-e tovább vívni az áldatlan harcot? Tárgyalok, utazom, levelezek, cikkezem, memorándumokat írok, ezerfelé szakadok a magyar ügyért s közben alig marad időm az örök szépségekre. Te jól ismered a verseit?

— Minden kötetét olvastam. Tőrölmetszett, izmos tehetség volt.

A képviselő bőven beérte volna ennyivel, de a titkár hozzátette:

— Eleinte forradalmi húrokat ütött meg, később inkább ezoterikus verseket írt.

Lohinai-Lájtner titkár úr négy nyelven beszélt folyékonyan s szerette a rejtélyes értelmű idegen szavakat. Ez volt az egyetlen bosszantó szokása. Máskülönben mintaember, valóságos istenáldás, egyformán lehet használni tolmácsnak, levelezőnek, útimarsallnak. Ha hazamennek, megteszi vagy megteteti osztálytanácsosnak a pompás fiút.

— Én szeretem, ha egy fiatal költő forradalmár. Hadd forrjon a must. Az eszményi forradalmárok tűzik ki a célokat, a politikusok feladata azután, hogy számoljanak az egzigenciákkal.

— Bizony, az egzigenciákkal! — bólintott elborulva a titkár.

A taxi megállt a Victoria szálloda előtt.

Csak annyi idejük volt, hogy átöltözzenek. Délután hatra adtak találkozót Heltai-Huszár Elemér, volt követnek a Via Veneto egyik cukrászdájában, a Ro-

satiban. Néhány perccel előzték meg a csípősnyelvű, gyomorbajos embert.

Csínyján kellett bánni vele. Volt néhány barátja az amerikai diplomaták közt, meg-megfordult Washingtonban, állítólag még mindig kezelt egy megcsappant emigráns alapot egy genfi bankban s az öccse, egy építési vállalkozó sokat keresett Délamerikában, ő állt két odavaló lap háta mögött, már pedig Tömöri-Huber ősszel látogatóba készült a latinamerikai magyar telepekre. Heltai-Huszár a barátnőjével élt együtt Ischia szigetén.

Egy daliás, kikent, kifent fiatalember társaságában érkezett lassan sétálva a cukrászda elé. Félig műpártoló fejedelemnek, félig motoros stricinek festett a nagyorru fiatalúr, mint Borgia Cézár óta a legtöbb ifjú római mágnás s egy ideje a divatos olasz filmrendezők.

— Ez alighanem egy Torlonia fiú — súgta beavatva Lohinai-Lájtner a képviselőnek. — Ismerem a képeslapokból. Jövő hónapban esküszik egy belga hercegnővel.

A fiatal mágnás közben elköszönt s Heltai-Huszár az asztalukhoz lépett. Csíkos sötét ruhát viselt s láthatólag egy csöpp melege sem volt.

— Micsoda elegáns szabás, kegyelmes uram! — mondta Tömöri-Huber hízelgő mosollyal. — Itt csináltattad?

— Itt. Minden ruhámat Rómában csináltatom.

S a távolodó arisztokrata felé bökött:

— Ő a szabóm. Most is a boltjából jövök. Ha akarod, megadom a címét.

A széles járdán már folyt az alkonyi andalgás és vadászgató játék a sötét napszemüvegek mögött. Fent volt a nap, de a római hímek és nőstények már úgy látták egymást a kormos üvegen át, mint éjfélkor a

macskák a kéményeken. A titkár három jeges feketekávét rendelt.

Tömöri-Huber figyelmesen nézte a követet. Pár nap múlva for tárgyalni az Emese Álma nevű emigráns csoporttal, hogy őt jelöljék az alakuló magyar ellenkormány kultuszminiszterének. Heltai-Huszár jóban volt a csoporttal, amelyet egyik hajdani követtársa, Anódi-Katód Béla vezetett. Nem ártott volna levelet vagy legalább szóbeli üdvözletet vinni egyiktől a másiknak. De a képviselő semmiképpen sem akart ajtóstól rontani a házba; előbb a szivettépő temetésre fordította a szót.

— József Áron? Sohase hallottam róla — szakította félbe a mesét Heltai-Huszár, aki nem szeretett hallani se halálról, se betegségről s elvből a gyászjelentőket se nyitotta ki. — Sokáig maradsz Rómában? Én szombaton visszamegyek Ischiába s ha kedved van, gyere ki velem pár napra. Emma úgyis rettenetesen unja magát.

— Végtelenül lekötelezel, kegyelmes uram s élnék is boldogan a kedves hívással, de sajnos már este, még ma este indulnunk kell Münchenbe.

Itt volt a pillanat, hogy kilőjje a nyilát.

— S ha már Münchenben vagyok, átnézek Salzburgba is. Bélát szeretném látni.

A telefonos fiú kijött a cukrászdából. Csengős palatáblát tartott egy rúd végén; efféle táblára írják a hívott neveket. A követ ránézett, visszafordult, hogy feleljen, aztán meglepetten ismét a névre pillantott.

— Azt hiszem, téged hívnak a telefonhoz.

— En — gem?..... De hiszen senkise tudja, hogy itt vagyok.

— Pedig alighanem téged hívnak.

Ez állt az imbolygó palatáblán: Onorevole Uber.

— Mért gondolod, kegyelmes uram, hogy ez én vagyok?

— Mert a képviselőknek onorevole a címük s mert az olaszok nem szokták kimondani a « h »-t — felelte szárazon a követ.

Tömöri-Huber összenézett a titkárával. Volt a hívásban valami félelmes, mintha boszorkányok egy tál vér fölé hajolva kiolvasták volna a hollétét, mintha egy varázsló egy megdörzsölt gyűrűn követné a lépéseit. Félig fölemelkedett, hogy bemenjen a telefonhoz, aztán meggondolta magát.

— Eredj, nézz utána ennek a rejtélynek — szólt a titkárra.

Lohinai-Lájtner bement a boltba és sokáig elmaradt. Mit lóg a készüléken az a fontoskodó, nagyképű szamár? gondolta bosszúsan a képviselő, aki a « Torlonia fiú »-t se számolta még el vele. Vagy őt hívják a telefonhoz s akkor jöjjön, jelentse vagy egy olaszt s akkor meg Heltai-Huszár felsült a nagy bölcsességével. Tömöri-Huber éppen erre pályázott; szerette volna oldalbakapni az öregúr gunyoros fölényét.

Végre előkerült a titkár. A zavart ábrázatára volt írva, hogy csakugyan a képviselőt hívták a telefonhoz.

— Téged kerestek, kedves bátyám. Ismersz valami Kőhalmi-Hermész Lászlót?

— Nem én. Most hallom először a nevét.

— Ő keresett. S mindenáron csak veled akart beszélni.

— A vonalon van?

— Már nincs. Azt mondtam, hívjon fel holnap a szállodában. Holnap este.

S szerényen mosolygott a ragyogó ötlethez. Holnap este már túljártak hetedhét határon.

Tömöri-Huber kényszeredetten visszamosolygott. De közben a követ arcát fürkészte, hogy mit szól a

tökéletes titkárhoz? A kegyelmes úr azonban a nőket nézte. Itt volt az óra, mikor engedékeny hangulatban újjászülettek a római Vénuszok az ágyak habjaiból.

A második jegeskávénál a képviselő rátért átfogó kulturprogrammjára. Az első feladat — a « parancsoló szükség » — az, hogy az emigráció magyar műveltségét és alkotásait iskolák, könyvek, folyóiratok, társaságok, vándor és állandó egyetemek, rádióelőadások, műkedvelő társulatok stb. stb. segítségével beépítsék az egyetemes örök magyar műveltségbe...

— Van pénzed a tervhez?

— Meglesz.

— Akkor jó.

S Heltai-Huszár megint belevetette szeme horgonyát az aranyhajú patakba.

A könyveket azonban meg is kell írni, folytatta a kulturpolitikus. Az iskolákat meg kell szervezni. Mindenüvé a megfelelő embert kell állítani: the right man on the right place. Ezért hamarosan egyetemes katasztert készittett a külföldön élő magyar értékekről. A világ, kegyelmes uram, tele van kiváló magyar szellemekkel.

— No csak szedd össze a címüket — biztatta a volt követ s az órájára nézett. — Nekem indulnom kell, fél nyolcra adtam találkát az egyik Torlonia hercegnek.

— Aki jövő hónapban házasodik? — kérdezte felcsillanó szemmel a titkár.

De Heltai-Huszár nem vetett ügyet a kérdésre. Felállt s intett egy taxinak. A két férfi a kocsiajtóig kísérte.

— Ja igaz, emlitetted, hogy Salzburgban találkozol Bélával. Kérlek, mondd meg neki, hogy egy utolsó, megbízhatatlan fráter. Emma még mindig várja a lóden kosztümöt, amit tavaly ígért. Haszontalan egy

ember! Mondd meg neki, hogy küldje már el végre. Mindent tud róla, tudja a színét, a méretét, tavaly megbeszélték az asszonnyal.

Kezet fogott a képviselővel s kiszólt a nekirugaszkodó kocsiból:

— Ezüst pitykegombok legyenek a gallérján!

A titkárnak elfelejtett kezet adni.

Friss szellőcske fújdogált a Borghese kertből. A latin pásztorok napjai óta tart ez az egyezség Róma s az istenek közt, akik estefelé mindennap legyezni kezdik legkedvesebb lányukat a dombos heverőjén.

— Igyunk meg állva még egy feketét — mondta leverten a képviselő. — De valami olcsóbb helyen.

Jó két óra múlva indult a vonatjuk; már nem volt idő vacsorázgatáshoz. Vettek pár sonkászsemlét egy fűszeresnél s hazamentek csomagolni. A portás egy levelet adott át Tömöri-Hubernek. Nemrég hozta egy biciklis küldönc.

Kőhalmi-Hermész László írta a levelet. Az állt benne, hogy a titkár nyilván elfeledkezett a mai indulásról, azért adott találkát másnapra. Ő azonban jól tudja, mikor mennek s hová s reméli, hogy Salzburgban eléri. Az irodalom ügyéről van szó, olyan ügyről, amely a képviselő úr szívén fekszik.

— Tedd az « I » betüs dossierba, az irodalomhoz — mondta a titkárnak s nem tudta hirtelenjében, hogy kire legyen dühösebb.

Magában mindenesetre azt gondolta, hogy jó volna, ha a rendőrség is tudna a gyanús gondolatolvasóról.

2.

Tömöri-Hubernek zsúfolt napjai voltak Münchenben. Reggeltől éjfél utánig folytak az eszmecserék a tárgyaló felek, csoportok és « tömörülések » természete szerint hol söntésekben, hol méregdrága kis

éttermekben, egyszer csupasz villanykörte alatt, máskor hangulatvilágitásban, kiskocsmákban vagy villákban, kockás abroszra könyökölve savanykás bor mellett, disznótoros vacsorán hangulatos emigráns dalokkal, selyemfényű abrosz fölött francia konyakkal, meztelen falak közt, ahol egy rajzszögön fityegő újságkivágás, a Lánchíd rotációs képe emlékeztetett a hazára vagy frissen bevont bőr karosszékben, angol vadászmetszetek és régi magyar térképek alatt.

Ilyen mozgalmas napokban derült ki, hogy aranyember a titkára. Kidolgozott egy jelszó-rendszert a kényes tárgyalásokra s induláskor gazdája kezébe nyomta egy cédulán az eligazító bűvös igét. Ha az állt a papíron, hogy « Tyukodi pajtás », Tömöri-Huber ráterelte a szót 1945-re, « megint elsikkasztottak Dózsa népétől egy forradalmat », dörmögte komoran, ha « Metternich » volt a cédulán, szót ejtett a franciaországi Habsburg esküvőkről, pártállás nélkül persze, csak a szertartás történelmi hangulatáról, « Bartók Béla » a haladó szellemű kulturpolitikust hangolta fel, « konok akarattal és becsületes kézfogással egyre gazdagabb szellemi ajándékot tehetünk népünk asztalára », mondta kigyúlt tekintettel vagy azt, hogy « a fiatal nemzedék koncepciójában megvan a pozitív állásfoglalás a sorssal szemben », a « Kossuth » jelszóra megvitatta a dunai népek sorsközösségét, a « Szörényi Bánság » hatása alatt viszont kijelentette, hogy a szentistváni birodalom alapján áll, a « berni Táncsics », « pittsburghi Táncsics » arra figyelmeztette, hogy vigyázzon a nyelvére a munkástestvéreknél, ha « Csodaszarvas » volt a rejtszó, a jövendő magyar élet genetikai megtisztításáról adott programmot, az « Alcazar » szó hatása alatt kifakadt, hogy az emigráció tiszta soraiba álcázott társutasok szivárognak be, ha « Botond buzogánya » állt a cédulán, az ősi ka-

tonaerényeket kezdte magasztalni. A titkos jelszavakon kívül a környezet is eligazította a beszédben; szegényes szálláson, öregedő, sértett emberek közt, kapadohányfüstben például borongva fölidézte vármegyei emlékeit a fiatalságából, francia konyakot szörpölve, havannaszivar füstjében arra célozgatott, hogy nem egészen ismeretlen a neve a washingtoni Pentagonban. S a szót futó, de jelentőségteljes mosoly kísérte. Elmondhatta — de azért nem mondta el még a titkárának sem —, hogy egyszer se csúszott el a nyelve a megbeszéléseken. Minden tömörülés számíthatott rá. De vajjon ő is számithatott minden tömörülésre? Ugy úszott köztük, mint az ökörnyál, mindenki utána kaphatott, egyiknek se ragadt a kezén. « Tömöri-Huber nem kiárusítható! » — « maradok szegény, de független! » — hajtogatta írásban és szóban, de magában arra vágyott, hogy minden csoport bizalmasan sugdossa egymás közt: « Tömöri-Huber a miénk! »

Erre szolgált a sajtópolitikája is. Jó tucat emlékirat, cikk, nyilatkozat, nyílt levél, hozzászólás kelt szárnyra müncheni hadiszállásáról, a Regina szállóból. A Szittya Paripák című leobeni kőnyomatosnak Corvinus néven tudósitást küldött az éledő olasz Mussolini-kultuszról s a vezetéknevet többször is cserélgette a hajdani titulussal vagy minősített keresztnévvel, ilyenformán: Mussolini — « a Duce » — « a nagy Benito »; a regensburgi keresztény-nemzeti-liberális Szabad Hazánkban saját nevén vezércikkel áldozott Bajcsy-Zsilinszky emlékének s « eszeveszetten hősi, drága Bandink »-nak nevezte; a Szent László Bárdja című katolikus folyóiratban (kiadóhivatal: Würzburg) Prohászka — az ő szavával élve: Alba Iulia liliomajkú lírikusának — örök időszerűségét dicsőítette; a Szabad Sajtó című liberális párisi lapban

apró történeteket említett a « gyermeteg lelkű » Szép Ernőről s « az én felejthetetlen römiző társam »-ról, Hunyady Sándorkáról; a Tiborc nevű zürichi folyóiratnak pedig megírta, hogy mihelyt hozzájut a newyorki sajtóalaphoz, előfizet ötven példányukra. Addig is küldött nekik cikket, amelyben kifejtette, hogy negyvenötös alapon áll s « csak egy öntudatos szellemi kohézió tarthat össze bennünket, tartalom és színvonal és mivel ez létszükségünk, ismeretlenül is fogjuk egymás kezét. »

Lohinai-Lájtner gépelt, keféket javított, levelezett, külföldre telefonálgatott, beszélt Salzburggal is. Hamarosan eljön az idő, gondolta Tömöri-Huber, amikor egészen rábízhatja a jelentéktelenebb cikkeket és nyilatkozatokat. Nem lehetne otthon mindjárt államtitkárt csinálni a fiúból? A legfiatalabb államtitkárt? Tetszett neki a bátor gondolat, a fiatalok feltörése.

A titkár csakugyan elemében volt.

— Akárhogy nézem, kedves bátyám, — mondta egy reggel a postára menet, — ez a sokféle lap is az elpusztíthatatlan magyar életakarat jele!

A képviselő bíbor háziköntösben éppen a nyomtatott és kőnyomatos emigráns kiadványokat és helyi német lapokat böngészte a reggelijéhez.

— Bizony az. Csodálatosan tehetséges faj vagyunk.

De alig mondta ki a szót, felhőbe borult az arca. Egy délamerikai lapra nyitott, amely hermafrodita odkolony ügynöknek, paralitikus Moszkva bérencnek, fogatlan kominform hiénának, impotens stricinek becézte s ötven botütést igért neki a nagy leszámolásnál.

— Csakhogy ez a sok lap..... ez a feleslegesen sok lap — folytatta szomorú tűnődéssel — ez a sok szemét nemcsak az életerő jele, fiam, hanem a nagy magyar átoké is, a nemzeti széthúzásé!

S a papírkosárba ejtette a tengerentúlról érkező honfitársi üdvözletet. Másnap elutaztak Salzburga, a nagy találkozóra.

3.

A Hotel Steinban szálltak meg, a Salzach partján. Elragadó képre nyílt az ablak: friss leheletű havasi folyó száguldott a mélyben, márvány angyalkák kacérkodtak a szemközti part templomain s az öreg tetők felett sértetlenül trónolt a vár, amelyet sohase vett be senki, legfeljebb — önként megadta magát. « Micsoda ájer! » — szólt hátra Tömöri-Huber a titkárának, aki a bőröndök körül foglalatoskodott. Aztán elfacsarodó szívvel lenézett az Untersberg felé.

Annak a hegynek a lábánál volt ő barakklakó a menekülése után. Maga mosta az egy váltás ingét és alsóját, tábori ágyon levelezett a barátaival s ritkán telt a pénzéből egy csésze feketére. Még jó, hogy kifelé mentek a télből, órákig kószálhatott a leopoldskroni és helbrunni kastély körül lassan elpártoló tornacipőjében, mert egyetlen pár ép fekete cipőjét görcsösen tartogatta s kímélte a nagy fordulatra, amikor ráeszmélnek, hogy nélküle nincs magyar közélet külföldön, nincs igazi jogfolytonosság, amelyet az ellenzéki szavazatokkal szerzett negyvenhetes mandátuma jelképezett!

S a buzgó levelezésnek, ékesen szóló emlékiratainak egyszer csakugyan meglett a foganatjuk. Lassabban fordult a sorsa, mint gondolta s egy darabig nem úgy, ahogy megérdemelte, tanácsadó lett az egyik megszálló hatóságnál, később rábíztak egy németországi magyar lapot, végre megjöttek a papírjai Amerikából, két év előtt emelt fáklyával köszöntötte a new-yorki Szabadság szobor, azóta többször is visszalátogatott Európába, bejárta a táborokat, buzdító beszé-

deket intézett az ittrekedt menekültekhez, tárgyalt az európai fővárosokban élö közéleti férfiakkal, néhány hónap előtt pedig két tekintélyes csoport az alakuló ellenkormány közművelődési miniszterének jelölte haladó-konzervativ-szabadelvü - paraszt programmal. Vezérgondolatát egy sokszorosított körlevélben foglalta össze. « A kultura », írta, « nem elvont fogalom, hanem a kultura ha élő, mindig konkrét. Minden más kultura papír-kultura és mint ilyen erőtlen és holdkóros és híjával van az élet reális kontrolljának, vérszegény ideológia csupán, külsőséges, uraságoktól levetett ruhákban jár. Ez minden népnél így van, ahogy azt a történelem igazolja. Azonkívül ez a nemzeti kulturája lévén az a saját lelke, olyan feltétlen értéknek számit, hogy ezért életét is áldozni kész. Elvont eszmékért kevés ember áldozza fel életét, a saját nemzeti kulturája, ennélfogva a saját lelke miatt azonban annál inkább, amint ezt újra a történelem bizonyítja. »

Két csoport jelölte miniszternek, kettőnek azonban ellenjelöltje volt s őt csak államtitkárnak akarták elfogadni; Béla vezette az Emese Álma nevü ötödik csoportot. Az ő kezében volt a mérleg nyelve.

Kopogtak. A titkár nyitott ajtót s átvett egy sürgős levelet a hotelszolgától.

— Béla írta? — s egy búcsúpillantással megvált a gyönyörű panorámától az ablakban.

— Síma boríték s nincs rajta feladó — válaszolta a szabatos fiatalember.

— Add ide, úgyis tudom, hogy Bélától jön.

De amikor feltépte a borítékot majdnem hanyattvágodott.

— A nagy nyavalya.....

S olvasatlanul a titkár felé fordította a levelet:

— Nézd, ki írta.

Kőhalmi-Hermésztől jött a levél. Tudatta, hogy a

Radauer fogadóban lakik, a hellbrunni fasor mellett. Szeretné előadni egy irodalmi tervét a képviselőnek s kérdi: mikor és hol találkozhatnak, lehetőleg hamar, mert neki tovább kell utaznia.

Tömöri-Huber emlékezett a fogadóra, csakugyan a hellbrunni útnál feküdt, egy kőhajításra a menekült tábortól.

— Ravasz levél — mondta a titkár, amikor átfutotta. — Nem árulja el, hogy pénzt akar-e vagy tanácsot.

— Vagy a bőrömet! — fakadt ki Tömöri-Huber. — Mindenesetre sok pénze lehet a fiatalembernek, ha csak úgy utazgat Róma és Salzburg s mit tudom én miféle városok között. S honnan az ördögből találja ki örökké, hogy hol lakom?

Lohinai-Lájtner titokzatosan mosolygott, mint aki tud valamit, de csak akkor mondja meg, ha nagyon kérik. A képviselő is leolvasta az orráról.

— Ugy látom, te már tudsz valamit róla.

— Tudni nem tudok, de..... De gondolok valamit. Legalább is a remek szimatjáról.

A képviselőnek összeszorult a gyomorszája.

— Csak nem azt akarod mondani..... csak nem azt gondolod te is...?

— Ha valaki után érdemes kopót ereszteni, az *te vagy,* kedves bátyám! Kicsi vad nem érdekli *őket.*

— Erre gondoltam én is — morogta Tömöri-Huber ijedten is, megelégedve is. — Nyilvánvaló! Nyilvánvaló éppen most, az európai tárgyalásaim alatt!

Jólesett, hogy a titkár fölhívta figyelmét a személyi súlyára. Az ember ne legyen hiú, de legyen önérzetes, legyen tisztában történelmi szerepével. Kőhalmi-Hermész a kommunista rendőrség ügynöke!

— Nem kellene szólni az osztrák rendőrségnek? Legszívesebben kitoloncoltatnám azt a frátert.

— Én előbb megnézném magamnak. Megjegyezném a pofáját.

Tömöri-Huber eltűnődött. Mond valamit a fiú. Fényes nappal, forgalmas helyen nem vállal túl nagy kockázatot a találkozóval. Már a neve is gyanús: Kőhalmi-Hermész László. Csak agent provocateuröknek van ilyen költői nevük.

— Tedd ezt a levelet is az « I » betűhöz s írd meg neki, hogy holnap délután hatkor a Jedermannban leszek, az ajtó felöli asztalnál. Ismertető jelem...

— De kedves bátyám, neked aztán igazán nincs szükséged ismertető jelre!

A képviselő elmosolyodott.

— Te majd a szomszéd asztalnál ülsz. S jól hegyezd a füledet, hékás, ügyelj minden szóra!

— Hangrögzítő lesz a fülem — csapta össze bokáját a titkár.

Ismét kopogtak. Ezúttal Bélától jött a levél. Másnap délelőtt tíz órára adott találkát a Tomaselli kávéházban.

4.

— Bélám!

— Tónikám!

Néhány elkésett reggeliző fölnézett a hangos örömkitörésre s látta, hogy egy középtermetü férfi kezet fog a hasonmásával. Béla és Tóni: Anódi-Katód Béla és Tömöri-Huber Antal úgy hasonlított, mint két tojás. Rövidre nyírt, tömött angol bajuszuk volt, középen választották ritkuló barna hajukat, világosszürke könnyű flanellruhát viseltek s ötven év körülinek látszott mind a kettő. Béla ötvenhárom éves volt, Tóni ötvenegy. Egymás hátát veregetve s vállukat ropogtatva vonultak a Tomaselli kávéház egyik szögletébe.

Egy darabig közös emlékeiket melegítették föl. 1942-ben látták egymást utoljára; a volt követ aztán egy semleges országba került s nem tért vissza Magyarországra. De kiutazása után tovább leveleztek a külügyminisztériumon át, Anódi-Katód megírta, hogy Hitler elveszti a háborút, Tömöri-Huber visszaírta, hogy angolszász győzelem esetén hajlandó vállalni a legterhesebb felelősséget is. Ebből a követ megértette, hogy barátja a miniszterelnöki székre pályázik. Itt megszakadt a levelezésük, mert Hitler és Sztálin főtisztjei egyaránt megkapták Magyarország térképét s a katonai térképekhez bizonyos utasításokat is kaptak. Szerencsére Tömöri-Huber neve kimaradt mind a kétféle parancsból. Ennek csak utólag örült, évek múlva, amikor egy rongyos tornacipőben, de ép bőrrel írogatta körleveleit Salzburgban a tábori ágyon.

Sok szóból ért a magyar ember. Egyszerre beszéltek, a követ elmondta, hogy titkos emlékiratokat intézett a Vatikánhoz, Edenhez, Stettiniushoz, Macartney Elemérhez, Madariagahoz, Spaakhoz, Benedetto Crocehoz, De Gaulle tábornokhoz, Tömöri-Huber viszont elmondta az ellenállásban viselt nyaktörő szerepét. Kiderült, hogy elfogatásuk előtt Bajcsy-Zsilinszky is, Kovács Béla is vele beszélt utoljára. « Tónikám », mondták a búcsúnál, « rád bízom a hazát. »

— Ugy látszik, ezt nem tudja mindenki külföldön — mondta a volt követ látható jóindulattal.

Tömöri-Huber megértette, hogy a miniszteri jelölésre céloz.

— Vannak, akik magyarabbak akarnak lenni a magyarnál — fakadt ki. — Meg akarnak fúrni. S pont a Zénó emberei!

— Pedig úgy tudom, ti együtt dolgoztatok az ellenállásban.

— Persze, hogy együtt. Hiszen azért olyan hitvány-

ság! Előbb megígérte, hogy rámszavaz s alig egy hónap múlva megkötötte a Zubovics csoporttal a caracasi paktumot s a tárcát odaígérte Fuszujka Bálintnak, cserében az ujjáépítési tárcáért. Ez a gesztió..... ez a példátlanul kétszínű gesztió...

— Baj lenne, ha egyelőre csak az államtitkárságot kapnád?

— De Bélám, az ég szerelmére! Először is én Fuszujkával nem fogok kezet. Te nem tudod, miféle alak az. Majd én felvilágosítlak. Két levél van a birtokomban, amelyekkel úgy töröm ki a nyakát, ahogy akarom.

— S mért nem teszed? — kérdezte Anódi-Katód kétértelmű mosollyal, amely lehetett gúny, is, biztatás is.

— Mert nem akarom megbontani a magyar egységet éppen a kormányalakítás előtt. Inkább várok és tűrök, tűröm a fúrásokat és inszinuációkat. Szeretném a dolgot símán, barátilag elintézni. Még arra is hajlandó vagyok, hogy magam mellé veszem Fuszujkát államtitkárnak. Persze csak addig, amíg hazamegyünk. Mert arra az időre már megvan az emberem, a legfiatalabb magyar államtitkár.

— Az én csoportom téged jelöl — mondta Anódi-Katód váratlanul.

Az öröm hamar adva jó, de Tömöri-Hubert olyan hamar érte, hogy majdnem elalélt. Aztán felállt s egyszerre nyújtotta a két kezét:

— Köszönöm, Béla. Mindig tudtam, hogy jó magyar ember vagy.

— Csak ülj le, Tónikám, nincs mit köszönni. S most halljunk valamit a programmodról.

A volt képviselőnek égett az arca.

— Az én programmom összefoglalható pár szóban. Programmom vezérgondolata az, hogy az emigráció-

ban a politikusoknak hátra kell húzodniok, hogy helyet adjanak a tudósoknak, íróknak, zeneszerzőknek, festőknek, mert külföldön ők képviselik legméltóbban a hazát lombikjaikkal, ecsetjükkel, a dal szárnyán és arany tollukkal.

Erre a pillanatra tartogatta az emlékíratát. Nem tudta, hogyan üt ki a beszélgetés s mostanig az aktatáskájában hagyta.

— Tessék az átfogó kulturprogramm. Egy délután alatt átnézheted. Nyolcvan oldal az egész.

— Nagy élvezettel fogom elolvasni — mondta Anódi-Katód, de nem nyúlt utána. — Ha szabad a magam szerény álláspontját kifejtenem ebben a kérdésben.....

— De Bélám! Parancsolj.

— .... én különösen az őstehetségek ápolására vetném a súlyt.

— Milyen igazad van! Bélám, nem tudod elképzelni, mennyire egyetértünk!

Felütötte az emlékíratot s rövid keresgélés után megállt az ujja egy bekezdésen.

— Hallgasd meg, kérlek. Csak ezt a pár sort hallgasd meg:

« Magától értetődőnek kell lennie, sőt első helyet kell elfoglalnia a magyar sajátos életérzés táplálásának és erősítésének. Ebből a szempontból különös fontossága van a magyar folklorenak. Aki ismeri azt, amit a tudomány a folklore jelentőségéről feltárt, az előtt nem kétséges, hogy egy élethalál harcát vívó nemzetnél ennek a saját lelke legmélyéről kinőtt és azt a leghűbben sugárzó folklorenak a táplálása egyszerüen életszükséglet. A viharban a fának ellenálló ereje a gyökereinek az erős, életteljes voltától függ, természetesen a saját gyökereitől, nem pedig más fák

gyökereitől. Veszélyeztetettség esetén minden nép a maga sajátos életgyökereiben kapaszkodik meg... »

— Ez az! — kiáltotta Béla meggyőződéssel s most ő nyújtott kezet.

Mikor a titkár déli harangszóra benézett gazdájához a Tomasellibe, a két közéleti férfi még mindig lelkes eszmecserében volt elmerülve.

— Bélám, hadd mutassak be egy pompás fiatalembert. Lohinai-Lájtner, a titkárom.

Anódi-Katódnak jó volt a memoriája.

— Ha nem csalódom, ő a jövendőbeli... ő az otthoni...?

S áldástosztó mosollyal nézett hol a képviselőre, hol a jövendőbeli legfiatalabb államtitkárra.

— Eltaláltad, rá gondoltam.

A titkár elérthette a célzást, mert fülig vörösödött. Aztán aggódó arccal a gazdájához hajolt s átadott egy felszakított sürgönyt:

— Most érkezett. Rögtön kell intézkedni.

Tömöri-Huber elolvasta a sürgönyt s lehervadt arcáról a nagy jókedv. A távirat Münchenből érkezett s ez állt benne:

« Ujlaki-Garák ma estig Münchenben. Jelölésedet ellenzi. Gyere azonnal. »

Ujlaki-Garák Párisban lakott, de évente körüljárta Nyugateurópát. Nem volt pártja, de egy egész párttal fölért a kártyakeverő szenvedélye. El kellet érni mindenáron.

— Fél kettőkor indul a legközelebbi vonat — súgta a gondolatolvasó titkár.

Tömöri-Huber visszaerőltette arcára a mosolyt. Fakó volt, mint a novemberi nap.

— Bocsáss meg, édes Bélám, de nekem váratlanul vissza kell mennem Münchenbe. Táviratilag fölkértek egy magyar est megnyitására.

Összenézett a titkárával.

— Fiatalok rendezik. Fiatal tehetségek. Nem hagyhatom cserben őket.

A két hasonmás melegen elbúcsúzott s megint megropogtatta egymás csontját. Aztán Tömöri-Huber átsietett titkárával a hídon. Nagyon ki volt kelve magából.

— Most kell ütni a vasat, édes fiam. Béla a miénk. Három kettőre áll mellettem a szavazati arány. Ha le tudom szerelni Ujlaki-Garákot, enyém a tárca. Miénk a tárca!

S magát biztatva megveregette a fiatalember hátát.

Összepakoltak s gyorsan megebédeltek. Indulás előtt egy negyedórával már egy üres fülkében ültek, magyar és német újságokkal a térdükön.

Egyszer csak Tömöri-Huber elkacagta magát.

— Minden rosszban van valami jó!

S rákacsintott az elbámult titkárra.

— Hát nem érted? A spicli mind ülhet az espressoban. Mind várhat ítéletnapig. Azt elintéztük egy életre.

— Kőhalmi-Hermész! — kapott észbe a titkár s ő is hahotázni kezdett.

Az öreg vonat kényelmesen kidöcögött a pályaudvarról.

5.

Ujlaki-Garák megér egy párisi utat, gondolta Tömöri-Huber, amikor hűlt helyét találta Münchenben. A mozgékony kis ember megváltoztatta útitervét s elfüstölt egy korai vonattal. Utána kellett menni Párisba.

Néhány müncheni magyar tudta, hogy a Szajna mellett lakik s adtak pár szállodacímet a közelében. A titkárnak a Hotel de Nicere esett a választása. Meg-

érkezésük után rögtön nekilátott, hagy összekösse gazdáját Ujlaki-Garákkal a manók, koboldok, boszorkányok és ördögök által kezelt párisi telefonon. Három perces heves csata után a pokol fölé kerekedett, átadta a kagylót a gazdájának s a két ember hangja találkozott a felszabadult dróton.

— Tömöri-Huber? Áh, a nagy Tömöri-Huber? — recsegte Ujlaki-Garák. — Hát a világjáró férfiú elvetődött a mi rongyos falunkba is?

Csattant ki a jókedvtől. A képviselő tudta, hogy ilyenkor kell igazán tartani tőle. Jónak látta átvenni a hangnemet:

— Tudja kigyelmed, hogy a jó honatya a cigányputrit is szemmel tartja a kerületében.

— Remek, remek! — dörögte Ujlaki-Garák s még mondott valamit, nyilván valami mérgezett bókot, de a Sátán hadserege rajtaütéssel visszaszerezte a telefonvonalat s recsegések, fütyülések, csattogások között hírül adta a legközelebbi boszorkányszombatot. Tömöri-Huber felhasználta az első tűzszünetet s bekiabált a kagylóba:

— Átmehetek hozzád ma délután?

— De még mennyire. Jöjjön át kérem egy csésze Ujlaki-Garák féle feudális feketekávéra.

Tömöri-Huber a homlokát törölgetve kikászolódott a fülkéből.

— Nem valami erős oldaluk a technika — dörmögte.

— Az ő elemük a művészet és a szerelem — felelte a titkár szokatlanul élesen. Volt babája: egy pesti német nevelőnő lángoló franciaimádatot oltott bele; összefont kézzel hallgatták Debussyt, Ravelt s a lány a pásztorórákon kombinéban francia impresszionista albumokat lapozott.

Ebéd után Tömöri-Huber szabadságolta a titká-

rát, maga pedig átment az oroszlánbarlangba. Ujlaki-Garák a harmadik utcában lakott, egy macskaszagu, roskatag magánpalota két szobájában. Maga nyitott ajtót a vendégnek. Kosár kosár hátán, bőrönd bőrönd tetején állt az előszobában, mintha a lakó aznap indulna tengerentúli kivándorlásra szerszámokkal, kicsi és nagy fúrógépekkel, egy egész műhellyel. S ebben a sok kosárban alighanem csupa irat van rólunk, rólam, Heltai-Huszárról, Anódi-Katódról, Fuszujka Bálintról, talán még Lohinai-Lájtnerről is! — gondolta borsodzva a képviselő. Csupa *írásos fúró!*

Ujlaki-Garák valóban szenvedélyes gyűjtő volt. Gyűjtött emlékíratokat, körleveleket, magánleveleket, kőnyomatost, újságkivágást, cédulát, könyvet, kéziratot, noteszlapot, ősnyomtatványt, éppen csak ujjlenyomatot nem gyűjtött. Vagy azt is? A vendég szorongva belépett a szobába.

Ujlaki-Garák Zsiga harsogó hangu ember volt s a kövérek szokása szerint kaszálva lépett, kaszálva beszélt. Példás rend uralkodott a szobájában; a levélnyomók, papírvágók, vázák, hamutartók, szobrocskák gondosan beigazítva álltak a helyükön. És sehol egy darabocska papír! Sehol egy papírszelet. Még a papírkosár is üres volt. Tömöri-Huber lopva körülnézett titkos szekrényajtók, faburkolattá álcázott irattárak, valami áruló kulcslyuk után. Talán a másik szobában tartja a priuszomat, tűnődött, amikor nem tudott nyomára jönni a titkos gyűjteménynek. Egy évet adott volna az életéből egy éjszakáért ebben a lakásban. A házigazda nélkül persze. S egy jó mikrofilm géppel.

Ujlaki-Garák spirituszégőn török kávét forralt. Közben rátértek az emigráns élet alapvető kérdéseire, többek közt az alakuló ellenkormányra is.

— Olvastam az átfogó kulturprogrammodat — mondta a fürge, vidám ember s elfújta a főzőt.

Tömöri-Huber egy pillanatig se kételkedett ebben. Tudta, hogy Ujlaki-Garák a leghűbb olvasója. Nemcsak neki, — minden emigráns kiadványnak. Neki még Tűzföldön is érdemes volt kőnyomatost szerkeszteni.

— Programmom lényege pár szóban is összefoglalható — felelte a legbársonyosabb hangján. — Az én programmom röviden az, hogy az emigrációban a politikusoknak hátra kell húzódniok, mert a szellem nagyjait illeti a szó. Most beszéljenek ők s hallgasson a közélet.

— Dehogy hallgasson, fenét hallgasson! — perdült egyet a tengelyén Ujlaki-Garák s veszélyesen kezdett kaszálni a gőzölgő rézedénnyel. — Csak nem akarod elhitetni, hogy lemondasz a közéletről? Én bizony szeretek közélni. Apám közélt, nagyapám közélt, századok óta közél a családunk. A Diétán közéltünk, a Felső Táblán közéltünk, Pozsonyban közéltünk, Pesten közéltünk a Sándor utcában is, a Dunaparton is. Közélek az emigrációban.

Tömöri-Huber nevetni próbált:

— Hiszen én is úgy értem.....

— Én úgy értem — vágott közbe Ujlaki-Garák Zsiga, — hogy a magyar embernek jólesik a politika. Sérelmi politika, negyvennyolcas politika, hatvanhetes politika, legitimista politika, földosztó politika, marxista politika, federációs politika, emigráns politika..... Fő, hogy politika legyen. Nekem legalább is jólesik.

Hiába, ezzel az emberrel nem alakulhat ki meghitt beszélgetés! gondolta csüggedten Tömöri-Huber. Milyen más volt az eszmecsere Anódi-Katóddal alig két nap előtt Salzburgban!

A házigazda eléje tólt egy szivardobozt s megkérdezte:

— Találkoztál Bélával?

Tömöri-Huber összerezzent. Hát nemcsak mások irataiba lát bele, hanem a gondolatukba is?

— Ördögöd van, Zsigám, valahogy éppen ő járt az eszemben. Találkoztunk, hogyne találkoztunk volna s azt hiszem, nem követek el titoksértést, ha elárulom, hogy maradéktalanul támogatja a jelölésemet.

Ujlaki-Garák felrántotta a szemöldökét:

— Nocsak. Akkor megfordította a köpenyét. Két hét előtt még azt írta a barátunk, hogy legokosabb, ha Tömöri-Huber és Fuszujka Bálint vitatott személye helyett valamennyien megegyeznek egy harmadik, semleges személyben, Kultur-Kapossy Tihamérban, aki úgyis a legtöbbet éri a három közül.

— Lehetetlen, Zsigám, ez lehetetlen! Ez teljességgel lehetetlen, kedves Zsiga. Hiszen csak tegnapelőtt mondta Salzburgban.....

— Sajnálom, két hét előtt pontosan ezt írta.

— Neked írta?

— Nem — válaszolta Ujjlaki-Garák nyugodtan. — Heltai-Huszárnak szóló bizalmas levél volt. Innsbruckból küldte Ischiába, a napot is megmondom, ha akarod.

Ebben a pillanatban megszólalt mellettük a telefon. Ujlaki-Garák egyszer-kétszer kérdőn belereccsentett a kagylóba, aztán átadta a vendégének:

— Téged keresnek.

— Magyarul?

— Magyarul.

Szép meleg hangon jelentkezett az ismeretlen férfi. De csak egy-két másodpercig maradt ismeretlen. Kőhalmi-Hermész László volt a vonalon.

A képviselő le akarta csapni a kagylót. De az

izmok a meglepetéstől fordítva működtek s a kagyló valósággal a füléhez nőtt. Szótlanul hallgatta, hogy Kőhalmi-Hermész hiába várt rá a salzburgi espressoban, ezért eljött utána Párisba, csak egy-két napig maradhat s kéri, hogy adjon sürgősen alkalmat négyszemközti találkozóra. Két barátja s a maga nevében egy irodalmi tervet akar a jövendő miniszter elé terjeszteni. Tömöri-Hubernek a gerincébe nyilallt a baljóslatu szó: négyszemközt!

— Kérem, én a legnagyobb örömmel állok magas rendelkezésére, különösen íróknak s önnek elsősorban, hiszen jól ismerem a nevét.....

— Igazán? — szólt közbe a fiatal hang. — Olvasta a himnuszomat? Hiszen olyan régi!

— Egy vers életét nem esztendőkkel mérjük — mondta Tömöri-Huber, miközben valami kibúvón törte az eszét. — A vers élete örök. Mi, akik a napi egzigenciák taposómalmában...

Kábultan hallgatta saját hangját, mint annakidején a római temetőben, a sírbeszéd elején. A mondat tétova kanyargás után valahogy úgy végződött, hogy az emigrációs közéletnek csak a költészet tud lélekemelő példával szolgálni. S mire idáig jutott, a kibúvót is megtalálta. Azt mondta, hogy egy félóra múlva kimegy vacsorázni Versaillesba egy francia képviselőhöz, holnap délelőtt a szenátusban van dolga, tehát holnap délután találkozhatnak leghamarább. A fiatalember belement a terminusba, csupán arra kérte a képviselőt, hogy értesítse ma estig a pontos helyről és időről. A Hotel du Danubeben lakik, közel a Hotel de Nicehez.

— Valami baj van? Valami kellemetlen pasas? — szimatolta vidoran Ujlaki-Garák. Könnyű volt kitalálni a képviselő ábrázatáról.

— El akarnak rabolni — felelte Tömöri-Huber.

S vértanú mosoly vonaglott meg a szája szögletén. Aztán elmondta az utolsó napok történetét, Kőhalmi-Hermész első felbukkanását, rejtélyes, rajtaütő leveleit és telefonálásait. Az ügynök mindenütt a sarkában van, előre tudja, hol fog lakni az áldozat.

— Kérlek, az a szörnyeteg nálam is jobban tudja, hogy mi lesz a holnapi címem!

Ujlaki-Garák alig fért a székben a jókedvtől.

— Remek, remek! Ennek fele se tréfa. Rögtön szólunk a rendőrségnek.

— Igazán szólnál? Van ismerősöd a párisi rendőrségen? Kérlek, hangsúlyozd, hogy.....

De Ujlaki-Garákot nem kellett kitanítani. Föltárcsázott valami nagy kutyát s megkérdezte, odamehet-e most egy emigráns barátja, aki bizonyos jelek szerint nagy veszélyben forog.

Nyomban a beszélgetés után Tömöri-Huber mehetett a rendőrségre. Fölszedte a titkárát a szállodában s e többnyelvű tolmáccsal megerősítve, tárcájában Ujlaki-Garák francia soraival taxin a rendőrfőnökségre hajtatott.

A párisi Sureté úgy van építve, hogy már száz méteres körzetben a kaputól kötnivaló gazfickónak érzi magát az ember, a kapuban meg egyenesen nyitni kezdi gallérját a hóhér kötelének. Egy verekedéshez szokott, jókötésű rendőrlegény kurtán eligazította őket a felmutatott névhez. S a név tulajdonosa elbűvölőn fogadta a segélykérőket, a fölzaklatott közéleti Oresztészt hű Pyladeszével.

Kiderült azonban, hogy a rendőrség egyelőre nem tehet semmit. Legfeljebb néhány jótanáccsal szolgálhat: a képviselő ne forduljon be egyedül üres utcába, néptelenebb vidéken figyeljen az autókra s ha észreveszi, hogy lépésben hajtanak mögötte vagy a közeledtére járatni kezdik egy autó motorját, térjen

be az első boltba vagy házba stb. stb. Végül Ladrau-Picpoquet javasolta, hogy a képviselő nézze meg az ügynököt — ha ugyan titkos ügynök s nem csakugyan költő, tette hozzá óvatosan a nagy kutya, aki maga is írogatott filozófiai verseket Saint-John Perse modorában —, de nézze meg nappal, forgalmas és nyilvános helyen. Hol lakik a képviselő úr? a Hotel de Niceben? s a másik, az állítólagos üldözője? a Hotel du Danubeben? akkor mindkettőjüknek legjobb, ha mondjuk a Lipp söröző̈ben találkoznak délután négy óra körül. S ezzel elbocsátotta a látogatókat. Éppen idejében, mert Tömöri-Huberre borzasztón rájött a szükség. A folyosó végén találtak is egy alvilági lyukat, de a boldogtalan ember azután se könnyebbült meg. Alig értek ki az utcára, elkezdte kapdosni a fejét az autók után, minden fékcsikordulásra a titkár karjához kapott, száz lépésre a Suretétől taxiba kellett ülniök. Pedig közeledett az óra, mikor a haldoklók is kívánszorognak a járdára, ellepik az utcákat és teraszokat, hogy még egyszer, talán utoljára kigyönyörködjék magukat a párisi ég aranybarna habjaiban.

Landrau-Picpoquet tanácsa szerint cselekedtek. A titkár fölhívta a Hotel du Danubeöt s meghagyta Kőhalmi-Hermésznek, hogy legyen másnap délután négykor a Lipp söröző teraszán. Nemsokára Ujlaki-Garák is telefonált, megkérdezte, mit végeztek, nagyon meg volt elégedve a rendőr barátjával, régi jó emberem, harsogta, mintha a tiszttartójáról beszélne s azt ajánlotta, hogy másnap ebédeljenek együtt hármasban, utána ő is elmegy testőrnek a Lipp söröző̈be, persze csak észrevétlenül, mintha nem ismernék egymást, egy szomszéd asztalhoz telepszik s onnan « megnézem, hogyan visz téged a pokolba ». Fuldokolt a nevetéstől. Dögölj meg, gondolta kimerülten Tömöri-Huber. Nem elég, hogy lankadatlanul üldözik Róma-

tól kezdve, még le is van kötelezve ennek a kaján embernek!

Reggel friss hírrel rázta fel Ujlaki-Garák a telefonon. Holnap át kell repülnie Londonba, a Háborús Memoárírók nemzetközi tanácskozására, jöjjön vele Tömöri-Huber is, ő majd két helyet biztosít a gépen. Mi az, nincs angol vízuma? Annyi baj legyen, őfelsége egyik alkonzulja délig elintézi, régi jó embere az alkonzul, nagyon meg van vele elégedve.

— Elhalmoz kedvességgel — fakadt ki a képviselő, mikor visszaakasztotta a kagylót, — de egy szót se szól a jelölésemről. Mintha a világon se volna az a miniszteri tárca!

Lohinai-Lájtner nem felelt. Elnémította a belső harc, a rettentő vihar, amely tegnap óta a lelkében dúlt. Árulásra készült. A világért se hitványságból, pénzért vagy gyávaságból, a világért sem azért, hogy egy hanyatló csillagtól elpártoljon. Őt a csodálat sarkantyúzta hűtlenségre. Tegnap óta tudta, hogy ki az igazi nagy ember, a született közéleti férfi. Maga elé festette Ujlaki-Garák Zsiga írattárát: csomag csomag hátán, külön mappa mindenkiről, aki él s mozog az emigrációban s a sok bizalmas adatot mind ő kezelné, iktatná, másolná Párisban, a szerelem és művészet fővárosában! (Visszaszállt a kisértő múlt, gondolatban megint félmeztelenül hevert a német nevelőnővel az ágyon, Baudelairet olvasták hangosan s összemosolyogtak egy Manet-album fölött.)

— Milyen szótlan vagy — szólt rá a képviselő szomorú hálával a szemében. — De ne félj semmit, én leszek a végén az erősebb. Ne félts te engem, édes fiam.

S bátorítón megszorította a hű ember karját.

Ujlaki-Garák elemében volt, egy óra alatt megszerezte az angol vízumot, utána elvezérelte őket egy kis-

kocsmába s mennydörgő hangon kiadta a parancsokat egy terebélyes asszonyságnak, « régi jó emberem », mondta s bizonyságul megveregette a csípőjét. Amíg készült az ebéd, pletykákat mesélt Balassi Bálintról, várszomszédjukról Nyitra megyében. Borzasztó nagy lókötő volt, már házasságuk második hónapjában megcsalta az asszonyt.

— Megcsalta, kérlek, ahogy mondom, megcsalta egy lengyel nővel, egy Tarnowski rokonnal!

— Írásod van róla? — kérdezte fanyalogva a képviselő.

— Persze, hogy van. Megvan a levél. Négyszáz esztendeje megvan a levél.

Tömöri-Huber csak piszkált az ételekben. Alig aludt az éjszaka, égett a szemhéja, bele-belenyilallt a vastagbelébe. Szemközt, egy homályos tükörben fordítva haladt a póklábu mutató a számlapon egy végzetes találkaóra felé.

Pár lépéssel a söröző előtt háromfelé szakadtak. Tömöri-Huber az ajtó mellett helyezkedett el, a titkár két asztallal arrébb, Ujlaki-Garák kitelepedett a járdaszélre.

Egy jó órát vártak hiába. Tömöri-Huber minden belépő fiatalembert az üldözőjének nézett, Ujlaki-Garák később elmondta, hogy neki három téves tippje volt; a titkár szintén arra a három emberre gyanakodott. A titokzatos ember visszaadta a kölcsönt Rómáért és Salzburgért.

De Tömöri-Huber nem bánta a felültetést. Hegyek szakadtak le a melléről a kegyetlenül hosszú óra után. Talán megneszelt valamit a kopó, talán ráunt a hajszára vagy megváltozott az utasítása, elég az hozzá, hogy ismét szabadon lélegzik! Negyedhatkor szedték a sátorfájukat s fölmentek Ujlaki-Garákhoz egy csésze török kávéra. A titkár engedélyt kért és kapott a

gazdától, hogy ő főzhesse. Előkerült egy üveg konyak; a két közéleti férfi egyszerre beszélt. Tömöri-Huber végre olyan meghitten érezte magát, mint Anódi-Katóddal a Tomaselli kávéházban. A második pohár konyak után elmondta emlékiratának harmadik fejezetét a kulturák hajszálcsövességéről. Majd hirtelen mozdulattal két ölre kapta Ujlaki-Garákot:

— Kedves Zsigám, mondtad tegnap, hogy ismered a kulturprogrammomat. De még nem tudom, miképp vélekedsz róla?

— Remek. A kulturprogrammod remek. Nagyondenagyon élveztem. S olvasás közben többször is eszembe jutott Petőfi találó verse:

Dudva lenne a dudvák
Közt az ananász,
Kanász marad akinek
A nevelője kanász...

S ártatlan arccal hozzátette:

— Ismered a verset, Petőfi híres jövendölését az első somogyi iskoláról?

— Furcsákat kérdezel — felelte megbántott arccal a vendége. — Persze, hogy ismerem, hogyne ismerném.

Ujlak-Garák megfontolt kéjjel előrehajolt, halántékán duzzadni kezdtek az erek.

— Akkor te vagy az egyetlen ember, aki ismeri ezt a Petőfi verset.

Megállt, lassan célbavette az áldozatát, aztán szeme közé lőtte:

— A verset Csokonai írta, Tónikám, Csokonai Vitéz Mihály, a nagy póri költő!

S mennydörgő hahotára fakadt.

Tömöri-Huber mérgében le tudta volna nyelni a saját fejét. Elégszer mondta magának: vigyázz a nyelvedre, vigyázz a csapdáira, vigyázz előtte minden lépé-

sedre! Késő volt a bánat; a lelki felszabadulás s a két pohár konyak könnyelműn lépre vitte. Még maradt néhány percig, nagy önuralommal megbeszélte, hogy holnap reggel találkoznak a repülőállomáson, aztán hazaindult a titkárával. Abban egyeztek meg, hogy Lohinai-Lájtner a háromnapos londoni átrándulás alatt párisi őrhelyén vigyáz.

Szótlanul baktattak hazafelé. Tömöri-Huberben forrt a tehetetlen düh, a titkár elérzékenyülve a jövő képeit festegette a Balassi Bálint levél (és annyi más irat!) birtokosával. Elmentek a Lipp söröző zsúfolt terasza előtt is; Tömöri-Huber önkéntelenül meggyorsította a lépteit.

A portás leakasztotta a szobakulcsokat, de a képviselő kulcsához átadott egy levelet is. Kőhalmi-Hermész írta. Az állt benne, hogy ők négyszemközti s nem nyolcszemközti találkozót beszéltek meg. A képviselő legyen holnap négykor a sörözőben, a mai helyén, de testőrök nélkül.

— Látod, már parancsolgat — mutatta a levelet a titkárnak.

Holnap délután ő Londonban lesz, nem a Lipp sörözőben. De mi haszna? Már tudta, hogy az üldöző alighanem ott is utoléri.

6.

A londoni repülőállomásról Ujlaki-Garák Half Moon streeti, megszokott szállójába hajtattak. A régi pesti Pannóniára emlékeztetett; az előcsarnokban bronz delnők feltűzött konttyal, tapadó, sleppes ruhában fáklyaformáju gázlámpát tartottak dús keblük elé. Törődött aggastyánokból állt a személyzet; a liftes fiút még a bur háborúban tüntették ki. Tömöri-Huber a hátsó fronton kapott szobát. Egy műkereskedő udvarára nyílt az erkélyajtaja; görög istenszobrok

álltak az udvar egyik sarkában olyan kétértelmű testtartással, amely egyszerre szólt férfi és női nézőkhöz.

Este félnyolckor volt a kongresszus ismerkedő vacsorája. Ujlaki-Garák nyomban intézkedett, meghívót kerített a képviselőnek, aztán taxin körülvitte a belvárosban, megmutatta a Parlament óratornyát, a Westminsteri apátság nevezetes sírjait, a St. James's palota medvekucsmás őreit, a félkaru Nelson szobrot s a királyi palotát. Nem lengett rajta zászló; a királynő vidéken volt. Egyetértettek, hogy az ember a szigeten történelmi levegőt szív s az angol nép vérmérsékletének a királyság felel meg legjobban. Tömöri-Huber közben fölhívta londoni barátját s megigérte, hogy kinéz hozzá ebédután.

Barátja, Kárdán-Dekumán Kálmán a világtól elvonultan élt London egyik északnyugati negyedében, Cricklewoodban s egyetlen szenvedélye volt: a tisztítószer. Reggelenként kötényt kötött s nekilátott a pucolásnak. Lemosta a kis ház lépcsőjét és küszöbét, az ajtókat, ablakpárkányokat és a kandallót, az ablaküvegeket és képüvegeket, kifényezte a faburkolatot, a bútorokat, kilincseket, csengőket s az összes fémtárgyat; amikor Tömöri-Huber beállított, éppen az ezüstnél tartott. Valamikor híre volt a külügyminisztériumban, hogy napokig kotlik egy párs oros aktán.

A házigazda abbahagyta az ezüstpucolást s illatos, erős teával szolgált a barátjának. De a kötényétől előtte sem vált meg. Látszott, hogy az inaskötény olyan lelki egyensúlyt ad neki, mint hajdan a minisztériumi cím és rang. Látszott, hogy elégedett ember A két barát közt hamarosan kialakult a régi, meghitt hangulat.

Kárdán-Dekumán Kálmán a háború derekán ment el Magyarországról a Középkeletre s Délolaszországban érte a fegyverszünet, a szövetségesek egyik hadiszállá-

sán. Szó szót öltött, kiderült, hogy a nagy ember, aki most látatlanul él kisuvikszolt remetelakában évekig a világtörténelem egyik rejtett intézője, a nyugati szövetségesek Szürke Eminenciája volt. Három püspök áldása kísérte útjára, Beiruthban, Alexandriában és Barlettában titkos tárgyalásai voltak nagykövetekkel, miniszterekkel és hadvezérekkel, « ha szólhatna ez a száj! » — mondta időnként rejtélyes mosollyal és be nem álló szájjal. Mit mondhatna még? — gondolta a képviselő elégedetten. Egy batyura való történelmi pletykát szedett össze, hogy megtanítsa kézből enni Ujlaki-Garákot. Apránként fogja adagolni Kárdán-Dekumán bizalmas adatait a nagy pletykainyencnek és irattárosnak, kicsi falatokban lengeti majd az orra előtt. Most aztán ő táncoltatja meg, most Zsiga fog dresszirozni neki! Igazán nem tölthette volna okosabban a délutánt.

Hat órakor ért haza. Csak annyi ideje maradt, hogy megigyon egy pohár étvágygerjesztőt a szálloda bárjában s átöltözzön.

Még nappali világosság volt a szobájában, amikor belépett. A szél az erkélyajtó függönyével játszott s ismeretlen jó illatot söpört be. Egy hullámos haju fiatal atléta ült kinyújtott lábakkal az alacsony karosszékben.

Tömöri-Huber vissza akart ugrani a folyosóra, de rögtön meggondolta magát. Egyszer úgyis túl kellett esni a találkozón. A fiatal férfi közben felállt s a kezét nyújtotta:

— Kőhalmi-Hermész László a nevem.

Megnyerő volt a külseje. S a kézfogásnál Tömöri-Huber rájött, hogy nem a szél hozta be az ismeretlen édes illatot, hanem a férfiból áradt. Kissé kihívón öltözött: fehér selyem inget, szalmaszínű, négyzsebes sportkabátot, sárga pullovert, sötétzöld nyakkendőt,

rozsdabarna nadrágot és barna antilopcipőt viselt. Ugy festett, mint egy milanói autóversenyző milliomos. S a kezében volt valami különös, de ismerős tárgy, legalább is Tömöri-Hubernek rémlett, hogy látta valahol, talán egy bűvész kezében. Rövid bot volt, két félköralaku, összehajló bronzkígyóval a végén.

— Bocsásson meg, hogy rátörtem a szobájára, de eddig sehogyse tudtunk összejönni s nekem hamarosan lejár az időm.

— Miféle ideje? — szólt közbe Tömöri-Huber fölbátorodva. Magát is meglepte, hogy mennyire eloszlott a félelme. Nem ilyennek képzelte a zaklatóját.

— A megbízatásom ideje — felelte Kőhalmi-Hermész állandó mosolygás közben. — Két öregebb barátom azzal bízott meg ugyanis..... De erről majd négyesben.

— Hogyan négyesben? Ők is itt vannak Londonban?

— Nem, nincsenek itt. Mi megyünk el hozzájuk. Máris indulhatunk. Máris indulunk.

— Az lehetetlen! — csattant fel Tömöri-Huber kétségbeesett bátorsággal s körülnézett a csengő után. — Az teljesen lehetetlen! Ma ki van zárva! Egy óra múlva kezdődik a kongresszusi vacsorám. Természetesen holnap vagy holnapután, ha az urak.....

Ekkor Kőhalmi-Hermész megérintette a furcsa bottal. S az érintéstől nyomban összeomlott a képviselő akarata, még a nyelve is fennakadt. Szófogadón elindult a fiatal férfi mellett. Nem az ajtó felé indultak azonban. Az erkélyhez mentek.

— Lépjen föl a rácsra — parancsolta a fiatalember s ismét megérintette a bottal. — S kérem, ne kiabáljon. Ne csináljon feltünést. Az angolok úgysem hiszik el, amit látnak. Ők racionalisták.

Megpillantotta az istenszobrokat a műkereskedő

udvarán s szeretettel elmosolyodott. A hizelgő portréjára mosolyog ilyen gyöngéden az ember.

— Most lépjen előre. A levegőbe. Csak bátran, bátran. Ne féljen, nem lesz semmi baja. Nem üti meg magát.

Tömöri-Huber behúnyta a szemét s lelépett a mélységbe. De zuhanás helyett símán emelkedni kezdett. Amikor végre föl mert nézni, már Londonon túl repültek, Kent grófság apró sakktáblái felett.

— Magasság 4000 méter, sebesség 600 kilométer — mondta bátorítón az útitárs. — Ne féljen semmit, amíg engem lát. Az idő végig csendes lesz. Akar egy cigarettát?

— Jólesne.

— Tessék.

Színarany tárcából kínálta. Alattuk a szél lassan boronálta a tengert. Gyönyörű nyári alkonyat volt. Balkézre feltünt Franciaország.

— Furcsa, hogy az emberek évezredekig alig változtattak valamit a föld arcán — mondta később a kalauz, amikor berepültek a kontinens fölé. — Eltünt egy erdő, egy mocsár, de azért minden utamon ráismertem a régi, meghitt képre. Majdnem a házakig kellett leszállni, a templomokat s a viseletet kellett látni, hogy tudjam, melyik korban járok. Most bezzeg innen is látom. Az utolsó száz esztendőben tökéletesen megváltozott alattam a föld. Repült már a képviselő úr Középanglia vagy a Ruhr-vidék fölött? Még Olaszország is megváltozott, legalább is Milanó és Genova körül.

Kicsit lejjebb ereszkedtek. Az útitárs jobban szemügyre akarta venni a késői fürdőzőket a Rivierán.

— Szereti a nőket?..... Különben mit kérdem! Az ön szerelme a közélet. Nemes, nagy szenvedély. Az ott balra a genovai kikötő.

Sorra mutatta Elbát, Corsicát és Montecristo szigetét. Egy pici buborék úszott a kéklő estében.

— Az ott a Szent Péter kupolája. Dobja el a cigarettáját, nemsokára leszállunk.

— De hová megyünk tulajdonképpen?

— Nápoly mellé, az Avernoi tóhoz. Ott van az Alvilág legközelebbi bejárata.

Esti harangszóra lecereszkedtek egy hegy oldalába. Puhán értek le, az útitárs megállt, várt, amíg a képviselő lába hozzászokik a szilárd földhöz, aztán megérintette a botjával. Ritkás pinea ligeten vágtak keresztül. Lenn a mélyben, a fák közül ki-kibukkanó tóparton akkor kötözte a batyuját egy mosónő. Az egyik szőlőben még kalapáltak. Nagy csend volt különben, még a madár se szólt.

— Erre sohase repül madár — magyarázta a vezető.

Elkanyarodtak a tavi kilátástól s nemsokára göröngyös kráternyiláshoz értek; rozsdás színű kőtömbök hevertek a halott vulkántorok körül.

— Csak mindig egyenesen. Be a torokba.

Igy indult el Tömöri-Huber Antal, volt országgyűlési képviselő az Alvilágba. Hermész ment mögötte, az istenek követe s a holt lelkek kalauza, aki maga is gyönyörű isten.

7.

Furulya szólt, de a virágos réten nem volt furulyás. Halvány ligetek koszorúzták, homokon tenyésző lombos fák, amelyek megszokták a hónapszámra tartó nyári csendességet. A táj olyan volt, mint egy dunai sziget belseje.

— Másnak képzeltem — morogta Tömöri-Huber.

Hermészt meglepte a vallomás.

— Másnak? Milyennek?

— Nem tudom..... Egészen másnak. Borzalmasabbnak.

— Ja úgy, már értem! Olyannak képzelte, mint egy angol bányászfalut 1840-ben? Vagy egy californiai barakktábort az Aranyláz idején? Vagy egy szovjet büntetőtábort Szibériában? De kedves barátom, a Pokol a földön van, ez itt az Alvilág!

A takaros igazgatósági épület elé értek. Olyan volt, mint egy főmérnök villalakása egy vidéki gyártelepen.

— Alkalmazkodunk a földi stílusokhoz — magyarázta Hermész, — nehogy megrettenjenek a holtak. Jobb, ha eleinte otthonosan érzik magukat, szinte még a földön.

Egy altiszt ácsorgott a világosra festett előszobában.

— Bent vannak az urak?

— Bent. Már volt is két kihallgatás.

S feltárta az igazgatói szoba ajtaját.

Két idősebb férfi szivarozott egy kerek dohányzóasztal körül, mélyen belesüppedve a bőr karosszékbe. Másképp voltak öltözve, mint Hermész, kétsoros fekete kabátot, szürke mellényt és nyakkendőt, csíkos fekete nadrágot és szürkebetétes fekete gomboscipőt viseltek; rózsaszínű szegfű virított a hajtókájukon. Ugy festettek, mint az Angol Bank két igazgatósági tagja az osztalékgyűlés napján. Különösen a sötétbőrű, spanyolos képű, idősebbik férfi volt kicsípve. Állítólag a feleségének öltözött ilyen elegánsan, egy gyönyörű sziciliai lánynak, akit virágszedés közben rabolt el. Az ajtónyílásra mindketten fölálltak.

— Hádesz, az Alvilág királya, Minosz főbíró — mutatta be Hermész a szivarozókat.

Kézfogás után hellyel kínálták Tömöri-Hubert az egyik karosszékben. Biztató mosoly játszott a három halhatatlan arcon.

— Jól ment minden? — fordult Hádesz a vendégéhez s szivarral kínálta egy nagy fadobozból. — Hetek óta kedvezők a légköri jelentések.

A képviselő azt felelte, hogy az út pompás volt s az útitárs elragadó. De gyomrát megint facsarni kezdte a szorongás. Tudta, hogy a nyájaskodó főnökségen kívül vannak itt mások is: a személyzet, amely nem ilyen figyelmes. A kihallgatás csak kihallgatás, akár kínálják az embert karosszékkel és szivarral, akár nem. A szomszéd szobában az alantasok már tüzes felével fordítják a szivart az áldozat felé.

Körben a faburkolaton világhírű pokoljárók arcképei függtek: Homérosz, Vergilius, Dante, Tar Lőrinc, Milton, Blake, Baudelaire és Sartre. Az ablakból odalátszott a liget széle s Tömöri-Hubernek úgy rémlett, valami mozog a fák közt.

— A képviselő úr persze nem sejti, hogy mért hozattuk le — kezdte Hádesz társalgó hangon s összekulcsolt keze közé fogta a szivarját. — A halottaknak nincs mit magyaráznunk, de ilyen szokatlan vendégnek, ilyen eleven halottnak pár szavas felvilágosítással tartozunk. Képviselő úron egy új alvilági rendszert fogunk kipróbálni.

Megelégedetten összenézett a másik két istennel.

— Régi panasz, hogy fiatalon elragadunk a földről költőket, festőket, muzsikusokat. Sokan egyenesen azt állítják, hogy irigykedünk a lángelmékre. Képviselő úrnak a műveltség volt a programmja, nem kell tehát felsorolnom, hogy kikre célzok. Mert fájdalom, a vádaskodásban van némi látszat igazság. Éppen elég tragikus példa közt válogathat.

Elhallgatott, hogy időt hagyjon a válogatásra. De a boldogtalan embernek egy példa se jutott az eszébe.

— Magam is azt tartom, hogy nincs szomorúbb látvány a birodalmamban, mint a dalra született köl-

tők és muzsikusok korán elnémult halovány árnya — folytatta Hádesz. — Csak az ő tekintetükben fáj nekem a szemrehányás.

Tömöri-Hubernek közben eszébe jutott Petőfi Sándor.

— Az emberek azonban elfelejtik, hogy mi csak átvevők vagyunk. A halált ők okozzák egymásnak s maguknak. Letörném a derekát a cselédemnek, ha úgy taposna az aszfodéloszra itt a réten, ahogy az emberek taposnak egymásra odafenn.

Minosz köhintett, hogy a beszédet egyenesbe terelje.

— Mondom, a panasz igazságtalan, de mi azért megpróbáljuk orvosolni. Legalább is teszünk néhány kisérletet.

Fejével két istentársa felé intett.

— Elhatároztuk, hogy ha megint meghal egy fiatal költő, kicseréljük egy másik halandóval, őt pedig visszaeresztjük a földre még egyszer szerencsét próbálni.

Tömöri-Hubernek a kezét, lábát kiverte a hideg verejték.

— A dolog most megtörtént — mondta Hádesz emeltebb hangon s letette a szivarját. — Pár hét előtt meghalt József Áron. Nem kell mondanom, hogy kicsoda, hiszen ön temette el Rómában, megrázó szavakkal. Elhatároztuk, hogy önnel cseréljük ki.

Tömöri-Huberből ordítva tört ki a rémület:

— Tiltakozom! Tiltakozom! — üvöltötte az istenekre és felugrott. — Rám még óriási szükség van a földön.

— Szük—séég? Szükség önre? — kérdezte Hádesz, elnyújtva a szót. — De hiszen ön mondta, hogy most nem közéleti emberekre van szükség, hanem a

szellem embereire. Mi csak a képviselő úr szavaihoz igazodtunk. Minosz, kérem a naplókönyvet.

A főbíró előhozott egy feketekötésű vastag könyvet, felütötte a vége felé s rövid keresgélés után idézni kezdte Tömöri-Huber hosszú rovatából:

— Képviselő úr az elmúlt három esztendőben százhuszonnyolcszor mondta és írta, hogy most nem politikusokra van szükség, hanem írókra, festőkre, muzsikusokra és tudósokra. Legutóbb úgy mondta Ujlaki-Garáknál, hogy beszéljenek ők s hallgasson a közélet.

— Tiltakozom! — üvöltötte Tömöri-Huber. — Kiforgatják a szavaim értelmét. Disznóság, gyalázat, ami itt történik. Én úgy értettem a közélet.....

De Hermész fölkelt a szomszéd karosszékből, megérintette kígyós botjával s a képviselő megbénult nyelvvel, tehetetlenül visszaroskadt a helyére.

— Az istenek akaratán nem lehet változtatni — mondta Hádesz, majdnem szomorún. — A kisérletet mindenesetre végrehajtjuk néhányszor s ön az első próbánk. A legelső. Ez is dicsőség, ezzel is lehet halhatatlanságot szerezni. Kimondom az ítéletet: József Áron még egyszer visszamehet a földre s helyette Tömöri-Huber Antal örökre az Alvilágban marad.

Az elítélthez fordult s békítőn hozzátette:

— Higyje el, képviselő úr, önre már igazán nincs szükség odafenn. Annak a fiatal költőnek azonban van még egy-két elintéznivalója.....

Elmosolyodott:

— ... ahogy ön mondaná: a Múzsákkal.

— Van valami külön rendelkezés is? — szólt Minosz, aki közben elkészült az átírással.

— Van — felelte a sötét ábrázatu ember elkomolyodva. — Tömöri-Huber Antal naponta három

órán keresztül hangszóróból fogja hallgatni más politikusok programmbeszédeit. Az idők végtelenjéig.

Csengetett s két fekete tányérsapkás rendőrkisasszony kivezette a szobából a tehetetlen képviselőt. Nem volt hangja, csak könnye, amely a megkövült szeméből patakzott.

— Azt hiszem, jobb, hogy nem találkoztak — fordult Hádesz a két másik istenhez. — Kínos lett volna mind a kettőnek.

Mint akik jól végezték a dolgukat, egy darabig szótlan megelégedéssel szivaroztak. Aztán Hádesz elővezettette József Áront.

A közepesnél valamivel alacsonyabb fiatalember volt, szemöldöke összeért, lefelé tartó, ritkás bajusz serkedt az ajka körül s nyugtalanul forgatta a fejét, mintha állandón kétfelől tartana ütéstől. Hádesz intett a rendőröknek, hogy elmehetnek s a költőhöz fordult:

— Ülj le, fiam s gyújts rá.

Kétszer kellett mondani, amíg megfogadta az egyik szót. Leült, de nem gyújtott rá.

— Még a füstjét is rosszul bírja, nemhogy az ízét — mondta Hermész az idősebb testvér apai mosolyával. — A verseiben persze lángot ivott, tüzes rostélyon feküdt, kígyóverembe hullt s az angyalok seregében harcolt.

Hádesz elkacagta magát:

— Ez a gyerekember? Efféléket írt magáról? De hiszen a szél is elfújja.

— Igen, efféléket írt magáról ez a gyerekember s igazat írt! — mondta Hermész kipirulva. — Ne a szemednek higyj, hanem az írásainak. Csakugyan lángot ivott, tüzes rostélyon feküdt, kígyóverembe hullt s az angyalok seregében harcolt.

— Bort sem iszol? — kérdezte Hádesz gyanakodva.

— Meginnék egy pohár francia pezsgőt — motyogta a költő. — Valami bordeauxi márkát.

Először szólalt meg.

Az első poharat követte a második s a második pohár után már boldogan pislogott, a feje se forgott többé ide-oda. Hermészt már ismerte az útról, összebarátkoztak lefelé jövet, amellett költőtársa is volt az isten: valaha régen egy tréfás himnuszt diktált Homérosznak a gyerekkori csínytevéseiről. De a pezsgőtől a két öreg is fölmelegedett. Irodalmi dolgok kerültek szóba s József Áront meglepte, milyen jártasok a halál-költészetben vagyis a világirodalom kétharmad részében. Sohase fogytak volna ki a beszédből, ha Minosz nem köhint, hogy ismét egyenesbe igazítsa az Alvilág beszédes urát. Hádesz elértette a köhintést s a tárgyra tért. Elmondta a költőnek, amit már tudunk Tömöri-Huber kihallgatásából.

— Szerencsétlen flótás! — fakadt ki a költő őszinte részvéttel. — Ennyit mégsem érdemelt a gyászbeszédért.

— Hát te azt hallottad?

— Az urak tudják, hogy nehezen válunk meg a földtől. Én is hallottam még egy darabig ami a testem körül folyt, hallottam a koporsóban a beszédet is. Becstelenül rossz volt.

Hádesz intett Hermésznek, hogy induljanak. Az ajtóig kísérte őket s bátorítón a költő vállára vert:

— Egyet még meg kell mondanom, édes fiam. Mi visszaengedünk a földre, de más nincs a hatalmunkban. Azt már neked kell elintézni az emberekkel, hogy élni hagyjanak.

Furulyaszóra mentek át a virágos réten. A csendes fák rezegni kezdtek, mint alkonyat táján a nyír az aranyos homokban. Egy őz állt a liget szélén, hátrahúzott fővel, mozdulatlanul. Esti harangszóra értek

az Alvilág kijáratához a halott vulkántorokban. Lenn a mélyben, az Avernoi tó partján egy mosónő a batyuját kötözte. Az egyik szőlőben még kalapáltak. Nagy csend volt különben a harangozás után, még a madár se szólt.

— Erre sohase jár madár — mondta Hermész s botjával vállon érintette az útitársát:

— Vigyázz, Áron, emelkedünk.

Még egyre hangzott a furulyaszó, mikor az isten letette a költőt a Piazza Navonán, arra a helyre, ahol pár hét előtt összeesett. S minthogy Rómában minden napra jut csoda, senkise törődött a különös érkezőkkel. Az emberek tovább ettek a Tre Scalini kocsma előtt, az öregemberek tovább lógatták a lábukat a kőpadokon, a gyerekek tovább hemperegtek az óriási szökőkút körül s a márvány paripa tovább gázolt a kút igazi vizében. Csak egy macska húzodott el az útjukból, felborzolt szőrrel, ellenségesen.

— Hallod, hogy furulyáznak? — szólt egy néni a kanárijának az egyik padlásszoba ablakában. — Fütyülj vissza nekik!

S a madár engedelmeskedett.

KARTHAGÓ

Példabeszéd Európáról.

Deér Józsefnek

1.

Gurítsátok a székemet az ablakhoz. Igy ni. Béna a lábam, de tiszta a fejem, tisztább, mint a ti fiatal fejetek. Nem kell se szemüveg, se távcső, szabad szemmel látom, hogy dolgoznak a hajón. Péter és András van az elővitorlánál, Jakab és János, Fülöp és... lássuk csak... igen, Fülöp és Bertalan a nagyvitorlánál, Tamás súrolja a padlót és... no nézd csak! mégse látom... de igen, látom! Máté pucolja a rezet. Tiszta az égalj, egyenes a füst, habzsolja a tenger a tavaszi fényt, habzik a fákon a rügy, szép időben indultok Karthagóba. Ma mult negyedszázada, hogy ott jártam. Gyertek, üljetek körém, különben ne még, Balázs fiam, tégy előbb vizet a forralóra. Főzzünk még egy jó feketét s koccíntsunk a búcsúra karthagói borral. Szerettek az istenek, három szép fiút adtak három kedves anyától. Egyik se marasztalt, amikor menni akartam, s mind a három becsületre tanított titeket, amig a világban csavarogtam. Úgy, most üljetek körém, indulás előtt elmondom, mit láttam Karthagóban huszonöt év előtt. Ha visszatértek, rajtatok a sor, tudni akarom, mit láttatok ti.

Az apa elbeszélése.

Alkonyatkor értünk Karthagó elé. A város szembenézett a lemenő nappal, fehér teste széttört a fény-

küllők közt, hét sziklakarzatán kigyúltak sorban az ablakok. De az igazi látvány a Nagy Csatornában kezdődött, amely a partról bekanyarodik a királyi palotához. Ott van a belső kikötő az Udvar számára s a követek fogadására. Amíg oda jutottunk, a Csatorna két felén megismertem a várost.

Szökőkútak nyíltak a márványból, a paloták tetején versenyt virágoztak pálmák és szobrok, lila folyondárban áztak az öreg cserepek. Erdőt raktak oszlopokból s dombsort kupolákból a vízpartra. Egy kőóriás egy obeliszket lendített a magasba, faragott lovak és oroszlánok és elefántok ittak a harsogó kútakból. Változott a kép, eltünt a város, díszkertek és lugasok alatt úsztunk el, hegedűk és lantok szóltak a villalépcsőkön s a cifra csónakokban. Megint fordultunk egyet s túl a fordulón újra kezdődött a város, kupolák helyett nyurga tornyokkal s már nem volt gyöngyházszínű, mint az elején, hanem sötétszürke, a templomok homlokán fehér tógás, csillogó figurák hódoltak aranykoszorúkkal egy szúrós szemü titánnak, valami nagy császárnak a trónján. Aztán megint változott a kép, balfelől kibukkant egy fenyőliget s a ligetben egy embert hamvasztottak a máglyán, egy híres bölcset, mint hamarosan megtudtam. Jobbkézt, a másik parton kocsiverseny forgott két obeliszk körül. Harmadszor változott meg a város a következő fordulóban s megint kupolákat viselt. Nagy volt a mozgás, egy vízi kapu alatt istenszobrokat hánytak egy csónakba, az egyik munkás tréfásan felém lóbált egy márványlábat, a paloták ormán csapkodtak a zászlók, címeres szőnyegek lógtak ki az ablakokból. Óriási templom elé értünk, fehér szobrok sorakoztak a karzaton, esőfoltos nagy szobrok, apostolok vagy barbár hadifoglyok szobrai vagy talán barbár foglyoké, akiket átfaragtak apostoloknak. Könnyen ment az ilyen

átalakítás: meztelen kardot tettek a bilincs helyére, az egyház kardját. A templom mögött éppen egy oszlopot állítottak föl csigával a talpazatára, százmellü fekete nőalak feküdt a tövében összetörve s egy csuklyás fiatalasszony állt a tetejében, holdsarlóval a lába alatt, kisgyermekkel a karján. A csuklyás fenn legyőzte a százmellüt lenn, mondta egyik matrózom, aki másodszor járt Karthagóban, elvette tőle a híveket is, az oszlopot is. Ki itt az isten, ki az istenük? — kérdeztem kábultan, mert sokfajtát láttam belőlük, amióta betértünk a Csatornába. Van itt sokféle, felelte a matróz, aki nem volt tanult ember, de járt a világban, sokat tapasztalt és sokkal többet tudott, mint a legtöbb tanult ember, aki nem mozdul a könyvektől. Az is az istenük, látja-e? — s négy rézkígyóra mutatott, amelyek ágaskodva kecses tartással nyújtoztak fölfelé egy oltáron. S azt is régóta imádják — bökött egy meztelen márványifjúra, akinek rövid kard függött az oldalán s lant nyúlt ki a kezéből, mintha a szép hangszer a karcsú testéből rügyezne. S odanézzen gyorsan! azt is imádják — egy kecskelábu szörnyet, aki félénk ifjút tapogatott s négyágu sippal kínálgatta. Csapzott szakállu óriás volt a következő istenük, hatalmas kulcsot tartott a kezében s egy csuhás szobor is az istenük volt, madarak szárítkoztak a vállán s a felemelt ujjain. De a csuklyás fiatalasszonyt szeretik legjobban, mondta a matróz, azt a gyermekanyát, meg a kisfiát az ölében.

Már egy jó órája úsztunk a Csatornában. Tornyok, paloták, díszlépcsők, oszlopok, kútak és emberek egymást szorították a vízbe, harsogó vásári élet zúgott a parton. Bekiabáltak a hajóba, szőnyeggel, szerencsepatkóval, királyi koronával, fagybalzsammal, remekművekkel, bolhaporral, miseruhával, kocsiszöggel, nemzeti zászlóval, szakácskönyvvel, aranyórával, ve-

tőkártyával, tevével s képekkel kínaitak minket. Van malac rajzuk is, biztatott a tapasztalt matróz, majd megmutatják, ha kikötünk. Öt tallérért adnak egy sorozatot s huszért a modelljét.

Elértünk a Csatorna végébe, a királyi palotához. Abba a belső kikötőbe, ahová csak fejedelmek, követek és híres kurtizánok hajóit engedik be. Balkézre áll a főtemplom, ritka kövekkel borítva, arany angyalok forognak a hagymakupoláin s érclovak feszítenek a kapu boltja fölött. A templom királysír, múzeum és kincseskamra egyszerre, ebbe a felszentelt rablóbarlangba hordták össze az istenek és idegenek szédítésére mindazt, amit tengereken és tengerentúl ésszel vagy rajtaütéssel összeharácsoltak. Meredek lépcsőzet visz fel a partról a dísztérre. Két egyforma árkádos palota van a két oldalán, közepében egy császár ül kengyel nélkül a lován, békítő kéztartással; a tér hátában áll a rozsdavörös királyi palota, karcsú toronnyal a közepén. Századok alatt állt össze ez a kép s csak a részeire futotta emberi képzeletből, az egészet az idő gondolta ki ilyen rendszertelenül s mégis világosan. Különböző tehetségek küzdőtere volt a tér, sokféle ízlés viaskodott érte, bámulták és rombolták a művészek, átformálták és megmentették, de a legvadabb terv is összevágott az idő titokzatos és türelmes szándékával, mert a századok jóváhagyták a kis változásokat, de félbeszakították a dölyfös vállalkozásokat, hogy a félbemaradt mű beilleszkedjék a képbe.

Kék, fehér, sárga, bordó s violaszínű zászlók lengtek a három palotán, keleti szőnyegek folytak le az ablakból, kürtösök álltak a palota tetején, a kőcsipkék mögött. Aznap volt Didó királynő esküvője. Már az elején kellett volna mondanom, hogy a mi

hajónkon érkezett a követünk Karthagóba, szerencsét kívánni a nászhoz.

Két idegen hajó horgonyzott a kikötőben; pár nap előtt azok is követeket hoztak ide. Hadilábon álltak a föld túlsó felében, Karthagó semleges vizén azonban nem verekedhettek. Egy darabig farkasszemet nézett a két legénység, aztán egyforma ötlettel könnyített a hazafias indulatán. Vettek ötven majmot és ötven szamarat, a majmokat beöltöztették az ellenség ruhájába, megkötözve a szamarak hátára dobták s óraszámra sétáltatták a födélzeten. Mind a két hajónak megvoltak a hadifoglyai! Amikor beértünk, éppen szünetelt a parádé, a szamarak abrakoltak, a majmok a korláton gubbasztottak. Egyiknek még fején volt a csákó, amelyben a fogoly ellenséget alakította a másik hajó bosszantására.

Kapitányom a nyílt vizen meghalt. Én voltam a másodkapitány; a követ két társán s a hajókáplánon kívül engem választott ki a kisérőjének. Már jelezték a hajót a külső kikötőből; a parton egy kamarás várt nehány udvari emberrel s egyenesen a palotába vezetett.

Két oldalt a lépcsőzeten vértes testőrök falaztak lakkcsizmában, fehér nadrágban, piros forgóval az ezüst sisakon, meggyszínű köpenyben s kivont karddal az orruk előtt. Álltak mereven, ajkukon a kardmarkolattal, Didó királynő fürtös fejével a vérten s csak árnyéka látszott a pillantásuknak a mély sisak alatt.

Egy szertartásmester fogadott az előcsarnokban. Meglepett a közönséges vásári ábrázata. Köpcös, ápolatlan ember volt, villával volt ráhajítva a pecsétes díszruha. Röviden köszöntött minket s a zúgó termek felé tessékelt. Napszállta után kezdődött Didó királynő fogadása. Akárhány tőrt, pisztolyt, bombát be-

hozhattunk volna. Karthagóban könnyelmű a hatóság. Minden harmadik királyukat lepuffantják, mégse viszi rá a lelkük, hogy megszorítsák az ellenőrzést.

Az előcsarnok bíborvörös falára egy őzlábu ifjú király volt festve liliommezőben, tollas kalappal a fején s befűzött derékkal, afféle tüszőben, amilyet a havasi pásztorok viselnek mifelénk. Ő volt Didó királynő családalapitó őse. Elszakadtam a többiektől, magam akartam fölfedezni a palotát. Balra fordultam. Az első terem falain színes tengeralatti élet nyüzsgött, medúzák, korállok, rákok, rákocskák, színes halak és polípok, különösen sok políp, mert a karthagóiaknak nagyon tetszik indázó, rugalmas lebegésük. Tudnotok kell, hogy kitűnő hajósok. A következő, kerek szobában négy nő beszélgetett álldogálva, csíkos harangszoknyában s fűzős saruban, a hegyes ruhagallér hátul a nyakban magasan elállt, elől a mély kivágás szabadon hagyta a mellüket. Hamarosan megtudtam, hogy Didó királynő húgai. Fiatal voltam, három hónapja nem nyúltam nőhöz, mégse mertem megszólítani őket, olyan nagy méltósággal álltak. Gondoltam, van még terem elég s ott akad még nekemvaló asszony. Egyelőre tovább gyönyörködtem a freskókban. Hol is hagytam el? Tudom már, az Állatszoba következett. Egy vadmacska lesett egy gyanútlan fajdkakasra, hosszúszárnyu madarak röppentek föl az íriszekből, egy kék majom a sást tördelte. Gyorsan szaporodtak a vendégek s kis csoportokba verődtek, de nem törödtek a képekkel, megszokták. Sodródtam utánuk, meg aztán a festmények is csábítottak. Bikaviadal volt festve egy másik falra, de nem véres mészárlás, hanem kecses mutatvány. Karcsú férfiak bukfenceztek a bika hátán, ebből állt a játék. Nemsokára megtudtam, hogy ilyen az igazi bikaviadaluk is. Egy kis szobában egy fitosorrú, pergő

táncosnő volt a falra festve, bolero rőpült a vállán s neki is meztelen volt a melle. Elfelejtettem mondani, hogy a karthagói nők festik a bimbójukat.

Rájöttem azonban, hogy nincs rendszer a palotában, termek, szobák, fülkék, udvarok, télikertek, folyósok s kerengők ragadtak szeszélyesen egymáshoz. Hullámzott a nép, szépek, vidámak és gondtalanok voltak; senkit se mertem megszólítani. Zene hallatszott erről is, arról is, keringő, sípszó s mindig a közelből. De amikor odafutottam, tovább illant a szomszédba vagy a fejem fölé, az emeletre. Végre nekibátorodtam s megkérdeztem, merről szól a zene? A legtöbb vendég nem is hederített a kérdésre vagy meg se fordult, csak bökött egyet a fejével, hogy menjek tovább, előre s látszott, hogy ők csakugyan tudják, merre szól a muzsika. Itt-ott a sarkokban egy-egy zárt ajtóra bukkantam. Valahogy az volt az érzésem, hogy fontos helyre nyílnak, talán a palota igazi szívébe, amit szégyelni s titkolni kell, mert nincs kifestve, nincsenek freskófalai, nem ragyog, mint a nyitott rész vagy még nagyobb baj van ott, talán valami családi szégyen vagy egy szörnyeteg lappang a zárt ajtók mögött.

Lement a nap s még nem láttam Didót. Zsongás, zúgás csalogatott messziről, mintha a tizedik teremben ünnepelnének valakit. Nyilván ott volt a királynő. Egyszer csak fölbukkant a követünk, elfogtam s kérdeztem, mikor jön erre Didó? Elképedt. Hát te még nem láttad? az imént vonult el itt! S rohant tovább fontoskodó, kipirult arccal, nagyon megelégedve. Sok volt az előkelő ismerőse a vendégek közt. Folyton új helyre jutottam, ismeretlen szobákba nyitottam vagy talán csak elváltoztak a régi, ismerős szobák; a festett csigák, rákok, polipok helyén vízfüggöny zuhogott; amikor jöttem egy szőke királylány

simogatta egyszarvu paripáját a faliszőnyegen s most egy halászkép állt a helyén, mezítlábas, szegény halászok húztak a csónakjukba egy teli hálót. De lehet, hogy más szoba volt és más faliszőnyeg. Csengett a fülem a fáradtságtól, émelyegtem. Volt úgy, hogy négy-öt üres szobába is betévedtem, pedig szorosan a hang után igazodtam, az édes zenét akartam elfogni, a boldog zsivajt akartam utolérni. De zene és királynő helyett csak a vendégekbe s a gyanús zárt ajtókba ütköztem. Megint felvillant a követünk, pompás kis este! ragyogó mulatság! — kiáltotta sugárzón. Női hajszálak tapadtak a vállára. Hogy mulatsz? hogy mulatsz? — s megveregetett, ugye remek a bál? Elkapott a düh, hol a királynő? — ordítottam s megráztam a kabátjánál fogva, hol van Didó? Hátrahökkent, — hát te még most se láttad? egy perce vonult keresztül az urával, fuss a zene után, utóléred!

Dehogy értem utól. Legalább száz szoba volt a palotában s mindig arra léptem be, hogy éppen oszlott a nép, megdicsőült és beavatott arccal, mintha nem is egy királynővel beszéltek volna pár szót, hanem egy kártyavetővel, aki szívdámát, szerencsés utazást és örökséget talált a lapjukban. Ott megy ni! ott megy ni! — küldtek előre, futottam, furakodtam, tülekedtem s megint elértem egy üres szobába.

Közben a palota hátába kerültem. Már nem látszott a tenger az ablakból, háztenger hullámzott alattunk ünnepi szívdobogással, fáklyák égtek a kupolák körül, görögtűz patakzott a diadalkapukról, rakéták pattogtak. Reszketett a térdem, égett a szemem, süket voltam a fáradtságtól, de a gyönyörűség is mardosott. Nőtt a vendégsereg, már alig lehetett moccani, végre hozzáfértem egy asztalhoz s fölhajtottam két pohárral.

Rámfért az erősítő, mert újabb gyönyörűség

várt a szomszéd teremben. Egy díszelőadásra nyitottam be. Bolthajtásos, cifra terem volt, végig kifestve. Egy napisten hajtotta tajtékzó, rózsás lovait a mennyezeten, meztelen ifjak röppentek a néző felé a sarkokból, főistenek mulatoztak mellékistenekkel a festett füzérekben. Aranykerete volt az ablakoknak, százkaru csillárok kígyóztak a forró levegőben. Talán a trónterem lehetett, amelyet színpaddá s nézőtérré alakítottak át; túlsó végében egy címeres kandallónak volt nekiépítve a dobogó. Alig bírtam benyomni az ajtót a tömegtől s odabenn mindjárt nekiszorítottak a falnak. Két magas székhátat láttam az emberek feje fölött, a dobogónál. Ott ült Didó királynő s a férje, ott a támla mögött. Utólértem őket!

Egy pompás tréfáról szólt a darab. Azt játszották, hogy az istenek istenének megtetszik egy királyné, egy hű földi asszony. Követe útján megkísérti, kikosarazzák, erre irtóháborúba keveri a népet a szomszédjával, a király hadbaszáll, az istenek istene fölveszi az alakját, éjfélkor behatol a palotába, azt hazudja az asszonyak, hogy a táborból vágtatott vissza, mert visszaűzte a búcsúcsók emléke. S van-e szebb vallomás, mint a házastársé, akit nem hűtött le a szokás s van-e szebb szerelmeslevél, mint az, amit sok évi házasság után írnak? Ti még fiatalok vagytok, nem tudjátok, hogy a nőnek a lankadatlan férji szerelem a legkedvesebb, mert nagyon ritkán fordul elő s legádázabb ellenségüket győzi le, az időt. A királyné s a király hasonmása egy félistent nemzett azon az éjszakán s nem azért, mert egy isten feküdt a király helyén, hanem azért, mert nagyon boldog és odaadó volt a nő. Erről a tréfáról szólt a játék. Arra a jelenetre léptem be, amikor a főisten szárnysegéde éppen halandó testbe szorítja a gazdáját. Ilyen nagy fújtató a tüdő, ilyen izgatott szerszám

a szív? — hüledezik az isten. A darabot leghíresebb költőjük írta.

Utána egy balletet táncoltak, amely három istennő szépségversenyéről szólt. Egy fiatal pásztorra bízták a döntést. Átlátszó fátyol volt az egyik istennőn, átlátszó páncél a másikon, a harmadik egészen meztelen volt s meztelen volt a pásztor is. Forró lehellet csapott a nyakamba, hozzámhajolt a szomszédom s vigyorogva odasúgta, hogy mind a négy szereplő Didó szeretője. Eltöltam a súgót, de láttam, hogy szájról szájra fut a pletyka, mind ismerik már s kéjelegve adják tovább. Irigység volt az arcukon, nem ítélet. Látszott, hogy a férfiak a három istennő mellé ráadásul vállalnák a pásztort s az asszonyok a pásztor mellé a három istennőt.

A ballet után betörtem a tömegbe, ököllel, könyökkel, eszelős dühvel furakodtam előre. De mire a dobogóhoz értem, már a székeket is széthordták. Megint elvesztettem a királynőt.

Az ajtónál a káplánba ütköztem. Tőle is megkérdeztem, hogy látta-e a királynőt s már féltem, hogy igent mond. Még nem látta, de majd megtalálja, felelte türelmesen. Tud-e róla, hogy mind a négy táncos a szeretője volt, hallotta, hogy milyen erkölcstelen Didó? Hallotta, de azt is hallotta, hogy szép és fiatal. S talán csak ennyi az igazság, tette hozzá szelíden.

Kártyáztak egy szobában, a követünk a zsíroskèpű, közönséges szertartásmesterrel játszott. Hitvány volt a külseje a nagyúrnak, de magas volt a méltósága, s a méltóság visszfénye ott ragyogott a követünk arcán. Elmentem az asztaluk mellett, rámnézett, de már nem ismert meg. Az ablakból fölfedeztem egy tengercsíkot, időnként rávillant a világítótorony. Ugy látszik, bolyongás közben visszafordultam a homlok-

zati oldalra. A kártyaszobából egy zárt kis kertbe jutottam, édes illat pezsgett a levegőben, a mimóza már elviritott, talán glicinia vagy ákác nyílhatott. Új szobák következtek s aztán egy üres terem, két testőr állt kétélű bárddal, aranyszöges tüszőben, fehér szoknyában és piros zekében egy üres trón két oldalán. Ki tudja, hányan látták itt Didó királynőt, talán még meleg volt a trón a testétől! Az ablakban egy magános vendég könyökölt, idevaló udvaronc lehetett, szívta a friss levegőt, szelídebb arcu volt a többinél s mintha csak arra várt volna, hogy megszólítsam. Azzal szólítottam meg, hogy hány üres szoba van a palotában? Didóról már nem is kérdeztem, föladtam a harcot. Százegy, felelte. S hát még ha látnám az alagsort, a pincéket! senkise talál ki abból az útvesztőből. Dehogy akartam látni! Megtudtam, hogy egy varázsló építette a palotát Didó ősapjának, annak a táncoslábu, karcsú királynak, akit az előcsarnokban láttam a falon, a liliommezőben. Messze földről jött a varázsló, Keletről s később messzire szökött a gazdája elől, Nyugatra, a levegőn át. Láttam-e Didót? kérdezte aztán. Azt hazudtam, hogy igen; elhitte vagy úgy tett, mintha elhinné. Látta, hogy esem össze a fáradtságtól s útbaigazitott. Pitymallott.

Ugy mentem, ahogy mondta s csakugyan kitaláltam. A lépcső hosszában még ott álltak a testőrök, sisakjukat és páncéljukat belepte a dér. A dísztéren, a császárszobor lábánál a négy méltóságos nő feküdt meztelenül, Didó húgai, holtrészegen. Visszamentem a hajóra, a kabinomba, de a szolgálatos tiszt rámkopogott. Egész éjjel irigyen nézte a hídról a kivilágított palotát. Előre tudtam, hogy első kérdése a királynő. Azt feleltem, amit a káplán mondott. Azt feleltem, hogy szép és fiatal. Jó neked, kapitány úr, sóhajtotta

a hadnagy, tisztelgett és kiment. Lefeküdtem, de a szava megakadt bennem s nem hagyott aludni. Csakugyan jó volt nekem. Ki tudja, talán mégis láttam Didót, csak nem vettem észre a nagy izgalomban s a csillámló, szikrázó, szédítő forgás közepette. Igen, minél jobban öregszem, annál inkább hiszem. Láttam a királynőt!

A legidősebb fiú elbeszélése.

Karthagó megváltozott, amióta láttad, apám. Vagy nem néztél körül elég alaposan. Beszéltél a kupolákról, oszlopokról s nem mondtad, hogy milyen elegánsak a táncpadlói. Templomokat láttál a parton s nem láttad az úszó kávéházakat. A szélüket köröskörül beültették ritka virágokkal; délelőttönként ott találkoznak a legszebb asszonyok. Meg a hullámfürdőben. Az a sok kagyló, rák, bíborcsiga, polip, amit te a palota falain láttál most a trikójukon úszkál. Micsoda nők! Te négyet láttál vagy annyiról beszéltél, én mindjárt az elején negyvenet! Még megvan a versenypálya a két obeliszkkel, de harmincemeletes luxusszálloda áll a fenyőliget helyén, ahol a bölcset elhamvasztották. Van tetőuszodája, nappali és éjjeli bárja, étterme, a házi garázs maga tíz emelet. Remekül tudnak bánni az anyaggal, a vízzel s a testükkel. Azt kérdezted a matróztól, hogy hány istent imádnak Karthagóban; megmondom én! Ahány porcikája van a nőnek. S azt mondtad, jó tengerészek. De még nagyobb mesterek az élet örömeiben. Te hajózásra és idegen nyelvekre tanítottál, de Karthagóban végre megtanultam, hogyan kell terített asztalok és kihívó szépasszonyok közt elvitorlázni, mit kell inni délelőtt tízkor és délben és délután ötkor és éjfélkor s mivel kell megkínálni a nőt szerelem előtt és szerelem után, hogyan kell egy falabdát ütögetni gyalog s parafasi-

sakban lóhátról, hány zseb legyen a galamblövő kabáton s hol legyen hátul a töltényzseb s meddig érjen a szivarhamu, mielőtt leverjük s milyen szivart vesz a szájába egy úr, mekkora lakosztályt tisztel a rendőrség, mekkora adósságot bámul a társaság s mekkora tartozást fizet ki a kormány ősi érdemekért. Nem a padban tanulják meg, hanem az ágyban, a negyvenéves asszony megtanítja rá a húszéves fiút s a fiúk megtanulják egymás közt. Még megvan az oszlop is, tetejében a csuklyás fiatalasszonnyal, a környéket kertesítették s ott van a legdivatosabb nyári vendéglő, néger dzsessz játszik a teraszán s tömör vízoszlop tartja a táncpadlót. S nem elég ennyi víz, nem elég a tenger, meg a sok luxusszálló ennek a fürdővárosnak, minden villának van úszómedencéje s minden magánfürdőhöz egy arab fiú van beosztva a nők és férfiak mulattatására. Erről a figyelmükről is hallgattál.

A palota környéke olyan, amilyennek elmondtad. Műemléknek nyilvánították mindenestől, de a kincses főtemplomot közben átalakították mozivá. Az árkádos palotákban múzeum vagy könyvtár vagy képtár volt a te idődben, már nem emlékszem pontosan, mit mondtak; most mind a kettő nemzetközi játékklub. Vannak, akik a játékból élnek s szigeteket vásároltak össze azzal az egyszerű módszerrel, hogy éjfélkor kelnek föl és szénsavas fürdő után, alaposan megdögönyözve, friss fővel ülnek a fáradt, kapkodó, elázott játékosok közé. Ezek a rendszeres nyerők a város utolsó aszkétái. Fegyelmezett, puritán kártyáséletük végén visszavonulnak egy kolostorba, ahol nagy bölcsek nagy bölcsességeit olvassák arról, hogy az élet hitvány, rövid álom s legokosabb, ha mindenki belenyugszik a sorsába s eltűri az istenektől, amit rámérnek, például az arab fiú a kétoldalu szolgálatot a

fürdőben s a remete kártyás az ötven szigetet, amit összenyert. A klubnak van egy zárt része, afféle klauzura, mint nálunk a klastromokban. Csak olyan tagok látogathatják, akik a saját nemüket szeretik. Karthagóban a hadnagyot a tábornokné pártfogolja s a káplárt a tábornok.

Érkezésünket rádió jelezte a keleti fokról; több udvari ember jött elénk a díszkikötőbe. Te Didó esküvőjét láttad, apám, engem mint tudod, azért küldött a kormány Karthagóba, hogy köszöntsem kormányzása negyedszázados évfordulóján. A kikötő a régi s helyén állt a testőrök sorfala is. Koronatanács folyik, figyelmeztetett útközben az a főember, talán maga is miniszter, aki elsőnek köszöntött a parton s többé nem tágított mellőlem, de a királynő meghagyta, hogy rögtön vezessenek eléje. Fölismertem a liliomos királyodat az előcsarnok falán, egy másik falon fölvillant a bikaviadal is, de tudod, hogy nem sokat értek a művészethez, az én szenvedélyem a hajózás. Egyébként is loholtunk a termeken át. Minden ajtóban állt egy őr, kettős bárddal a kezében, ez a fegyver van a címerükben is; ha jól emlékszem, te a trónteremben láttad, mielőtt kitaláltál a palotából. De akármennyire siettünk, mégis észrevettem, hogy a palota a régi hírén élősködik, elszállt fölötte az idő s nincsenek már művészek, akiket lobogó képzeletük teremről teremre hajt az ecsettel. Megváltozott az ízlés is, nem kell már a súlyos dísz és zsúfolt pompa, Karthagó most hullámfürdőkre és sportpályákra fordítja teremtő kedvét. Lehet, hogy szamárságot beszélek; a művészet a te dolgod.

Nagy terembe érkeztünk, ahol egy szakasz őrség ácsorgott. A kétszárnyu ajtó mögött folyt a koronatanács. Kísérőm beküldte a szolgálattevő tisztet. Kis idő múlva belülről szétnyílt az ajtó s hatalmas

szoba tárult elém, teremnek is beillő szoba, nyitott erkéllyel a tengerre. Tanácskozó asztal volt a közepén; a királynő s néhány miniszter ült körülötte. Nem tudom, apám, te mit csináltál Karthagóban. Az első nő, akit én ott megszólítottam maga Didó királynő volt.

Kinyújtotta a kezét; eléje térdeltem. Csontos, öregedő keze volt, de a csukló fölött fiatalodni kezdett a karja, a könyökénél már szépen gömbölyödött s gyönyörűnek képzeltem a vállát. Szétmorzsolt virág hevert előtte a terítőn s a pecsétnyomója a szirmok közé keveredett. Pici halálfej volt a fogóján, elefántcsontból. Lányos hangon és hízelgőn köszöntött. Elmondta, hogy sok csapás érte negyedszázad alatt és sok kedves tartománya elveszett, de az örökség javát mégis megtartotta s büszke az ünnepre. A miniszterek többször bólintottak. Rólam is tudott, hallotta, hogy jól verekedtem a pogánnyal a szigettengeren s örült, hogy engem küldtek az üdvözlettel Karthagóba. Ilyenféléket mondott, persze többes szám első személyben. Intett s fölálltam. Tudtam a kísérőmtől, hogy Didó csak látni akart; az ünnepélyes fogadást aznap estére tették.

Ebédután körülkocsiztam egy udvaroncal a városban. Megmutatta a nevezetességeket, megpróbáltam visszaemlékezni a meséidre, a rézkígyókat nem láttam s a lantos istent sem, bizonyosan ott vannak valahol, csak nem vettem észre, de emlékszem az aggastyánra, kulccsal a kezében. Utána betértünk egy divatos úszó kávéházba. Az egyik asztalnál három szépasszony ült, egy tengernagy özvegye, egy bankár ötödik felesége s egy híres filmszínésznő, aki másnap készült negyedik házasságára. Táncra kértem a tengernagynét; meghívott az asztalukhoz. Arra gondoltam, hogy talán őket láttad holtrészegen a császárszo-

bor körül vagy ők voltak a meztelen istennők a balletben, de aztán abbahagytam a találgatást, nagyon tetszettek, akármi volt a múltjuk. Jól gondolja meg, hogy melyikünk tetszik legjobban, — mondta a búcsúnál ravasz mosollyal a színésznő, mert Didó számonkéri ma este. Kiderült, hogy figyelteti a csinos idegeneket. S engem csinosnak mondtak az asszonyok.

Több követ tisztelgett aznap előtte. Hetekig tartottak az ünnepek s minden hétre jutott ilyen fogadás, idegen követekkel. Aznap mutattak be ötven lányt a királynőnek. Én álltam legközelebb a trónhoz. Hosszú aranyfüggői voltak az ősi koronájának, a pántot szívalaku zománcképecskék díszítették. De én a vállát néztem. Csakugyan gyönyörű volt.

Beesett és szabálytalan volt az arca és festette a haját, mégis el tudtam hinni, hogy van férfi, akinek egy életen át Didó a legszebb asszony a világon. Sorban bemutatták a lányokat, bókolás közben zizegve hullámzott a padlón a fehér szoknyájuk s egynek kihullt az övéből egy virág. S én kívánni kezdtem a királynét.

Jobbján ültem a lakomán. A legnagyobb és legrégibb szövetségesüket képviseltem. Valamikor, a szépapja idejében a gyarmata voltunk.

Arról az időről beszélt, amikor te jártál Karthagóban, apám. Eleinte sokat utazott az urával a tengeren, cédrusfa ágyban háltak, elefántra, tigrisre, zebrákra vadásztak, meglátogatták a legbölcsebb és legöregebb királyt, aki a versíráson és szeretőin kívül mindenéről lemondott, látták azt a várost, ahol ezer aranyhíd van s ahol lefejezik az alattvalót, ha nem fogadja el a papírpénzt. Később nagy háborúk jöttek, az ura meghalt — másoktól tudtam, hogy elitta magát —, Karthagóról leszakadtak a gyarmatok, visszaszorult ősi gyűrűjébe, az anyaországba. A zsoldosok vére fölszá-

radt a távoli csatatereken, minden elveszett, amit ők szereztek. De még állt a hatalmas város a nap alatt pihegve..... Különben minek mondjam? Még én is költő leszek a végén, ha erről a városról beszélek. Vacsora közben Didó csakugyan megkérdezte, hogy melyik nő tetszett legjobban a három közül? Tehát valóban jártak utánam, figyeltetett. Nem feleltem rögtön. Jobban megnézett, elkomolyodott s már nem volt kíváncsi a válaszra. Meglátta szememben a kívánságot.

Másnap délelőtt elmentem a nemzetközi klubba. Egy darabig elnéztem a játékot, amely az éjszakából nyúlt át a reggelbe. Később meghívtak egy tenniszversenyre, onnan átmentünk egy lovasmérkőzésre s a nyári vendéglőben ebédeltünk. Csak férfiak voltunk egymás közt. Kétezer éves volt a családfájuk, nehánynak az őse kormányzó volt nálunk a gyarmati korszakban s most úgy bántak velem, mint a szerencsés öccsükkel, fölényesen, de hizelgőn is, gőgősen s mégis elbájolón, pazarlón és mégis tartózkodón. Egy percig se látszott, hogy mind a pénzemet akarja. Irigyek voltak és mohók, de értették a módját, hogyan kell ragyogni a mocsárban. Közös estét beszéltünk meg; úgy volt, hogy elvisznek a legelőkelőbb bordélyba.

A szállásomon azonban egy levél várt. Arra kért a három barátnő, hogy töltsem velük az estét. Nyolckor kocsival várnak a Pogánybástya mellett s kihajtunk vacsorázni egy szomszéd halászfaluba. Már üzentek a halászoknak; lámpással magunk fogjuk ki a vacsoránkat. Tetszett a terv s rögtön lemondtam a férfimulatságot.

Sötét volt, mikor a megjelölt helyre értem. Ez a bástya esik legközelebb a palotához, pár száz méterre mögötte, egy hosszú fal végén. A kocsi már ott állt a tövében. Hirtelen merényletre gondoltam s elfutott a

düh, hogy ilyen együgyű kelepcébe szaladtam. De kinek lett volna érdeke a halálom? Karthagó nem készült se háborúra, se új szövetségi rendszerre. S ha érdeke is volt valakinek, már nem akartam meghálrálni. Fölrántottam az ajtót. Egy álarcos nő ült a kocsiban. Egyedül volt. Vagyis a három közül csak egyik írta a levelet. Gondolhattam volna. Próbáltam kitalálni, hogy melyik, de közben az álarcos asszony fölhúzta lábán a szoknyát. Akármelyik volt, nem volt okom habozni, beugrottam melléje a kocsiba.

Egy belvárosi sikátorba hajtottunk. Hamarosan kitapogattam, hogy csak csipkeinget visel a köpenye alatt. Kiszálltunk egy sötét keskeny ház előtt, a kocsi rögtön tovább hajtott s ő kulccsal kinyitott egy kisajtót. Áporodott, szűk előszobába kerültünk; az asszony bezárt maga mögött. Egy csigalépcső vitt az emeletre, vastag bársonyszőnyeg födte, aranyciráda díszítette a karfát, poros dísz-cserjék álltak a fordulókban. Éreztem, hogy valaminek a háta mögött járunk, egy melléklépcsőn megyünk fölfelé, ahova egy mellékajtón jutottunk be. Lehettünk palotában, palotácskában, de bordélyban is. Táncmuzsika szűrődött át a falon, se nem közeledett, se nem távolodott, itt szólt a házban, előbb fölöttünk, aztán alattunk s mindig egyforma tompán. A dallamot már ismertem az úszó kávéházból.

De a szoba, ahová bevitt, nem volt egyszerű találkahely. Félig női háló, félig szalon volt; okos embert, öreg barátot is lehetett odavárni, nemcsak szeretőt. Lesegítettem a köpenyét s rögtön ráismertem a vállára. De ő is rögtön tudta, hogy megismertem. Megkívánta a rang s az állam szentsége, hogy álarcban szeressen.

Később mégis levetette az álarcot. Az ágyon hevertünk, kezünk ügyében volt a pezsgő s a gyümölcsös

tál. Hirtelen elnevette magát. « A barátaid is itt mulatnak, egy emelettel lejjebb ». Bamba képet vághattam, mert csak úgy bugyborékolt belőle a kacagás. « Ejnye no, a címeres barátaid. Vagy nem a lányokhoz hívtak ma este? ». Ezt is jelentették neki. A bordély fölött hevertünk. Kettéharapott egy szelet ananászt s megkínált a felével a fogai közt. « Vigyáznom kell az idegen követek erkölcsére » — mondotta, mikor összekoccant a fogunk. Jól állt neki a szemtelenség.

Három napig tartott bezárva. Egy fiatal lány szolgált ki, első nap hallgatott, másodnap magasztalta a királynőt, harmadnap elárulta, hogy a bordély Didó tulajdona. Ebben a szobában szokott elszámolni a vezérigazgatóval.

Naiv ember voltál, apám s nagyot mulasztottál egy negyedszázad előtt. Didó még ma is jó nő. Adj egy cigarettát Balázs, az enyém elfogyott.

A középső fiú elbeszélése.

Az már igaz, naiv voltál vagy gyáván szemet hunytál. Én tudom, mi volt a zárt ajtók mögött. Te beérted a gyanúval, én rátörtem a szégyenre. Kápráztál, szédültél, meg voltál illetődve, ahelyett, hogy ítéltél volna. De tartsunk rendet.

A bátyám elhallgatta, hogy egy kis zavar támadt az úszó kávéház közelében. Szólt a dzsessz, de a rikoltozó kürtöket is túlharsogta hirtelen a lárma és lövöldözés. Én álltam a parancsnoki hídon, mert a bátyám magában gyönyörködött a tükre előtt. Eltartott egy darabig, amíg megértettem a felfordulást. Egy félelmes fekete hajó volt a kavarodás oka. Megszökött két utasa, jobban mondva két foglya, egy szőke fiú s egy szőke lány, akik úszva igyekeztek el a börtönhajótól. Lövöldöztek utánuk, pattogtak a golyók a vizen,

csónakokat oldoztak, markos legények ugráltak utánuk, kétfelől is szorították a menekülőket. Nem sokáig tartott a hajsza, csakhamar utólérték őket s káromkodva, a hajuknál fogva beráncigálták egy csónakba. Felforrt a vérem a látványtól. Először voltunk Karthagóban, egyikünk se tudta megmagyarázni a jelenetet. Csak annyit láttam, hogy a szökevények szépek és kedvesek s az üldözők undoritóak. Valami eleven koporsóból menekültek ki, de nem tudtam, miféle foglyok. Nem volt háború, nem lehettek hadifoglyok s látszott, hogy nem bűnözők. A part, a víz s a horgonyzó hajók egy-kettőre lecsillapultak, mintha mi sem történt volna, mi meg tovább kanyarogtunk a Csatornában. Csakugyan felséges. Nekem is úgy a szivembe markolt a gyönyörűség, mint neked, apám. Nem hiszek az istenekben, de áhítattal és meghatva nézem az emberek művét, évezredek munkáját, amit oktalanul az isteneknek szenteltek.

A luxusszálló körül tartottunk, amikor jön a hajómester és súgja, hogy egy halálra rémült, csuromvizes embert talált az egyik alsó kamrában. Valamelyik ablakon mászhatott be, a vízről. Rögtön gondoltam, hogy az egyik fogoly. Hárman lehettek a szökevények, nem ketten s a harmadik megmenekült! Átadtam a helyemet az öcsémnek s lementem két matrózzal a fiatalemberhez. Félholt volt a kimerüléstől, de pár pohár szíverősítő után kivettem belőle az igazságot. Egy meghódított városból szállították őket ide. Több száz esztendő óta évente hét fiút s hét lányt küldenek váltságdíj fejében Karthagónak, a nyári napfordulón tartott emberáldozatra. Azt hittem, félrebeszél. Megpróbáltam tovább faggatni, hogyan, kinek s mért áldozzák fel őket? De úgy megrettent a kérdésektől, hogy megint elalélt. Feldörzsöltük, rummal itattam, pokrócba csavartuk. Közben megtudtuk tőle,

hogy idegen hajó menedékjogot biztosít a szökevényeknek, ide nem jöhetnek utána. Ugy látszik, különben se vették észre, hova tűnt, azt hihették, hogy fejen találta egy golyó s elmerült. Mellette hagytam egy matrózt.

Mikor kikötöttünk, újra hívatott a fiú. Feküdt még, de már piroslott az arca. Bátor, jóképű legény volt. Elmondta, hogy lappang a városban egy híres honfitársa, aki éppen úgy szabadult meg, mint ő. Odahaza mindenki tudja a címét; nála kell jelentkezni a szerencsés menekülőknek. Kérte, hogy értesitsem még aznap. Észrevehette, hogy forr bennem a harag s szívesen vállalok értük valami szolgálatot. Megadta a címet s én rögtön kikerestem a térképen. Említetted apám, hogy amikor Karthagó elé értél hét sor sziklakarzaton gyúltak ki az ablakok a naplementében. A hetedik karzat a város tetején a szegénynegyed. Oda szólt a cím. Bátyámat fölvitték a palotába, már tudod, mi történt vele, én az öcskössel nekivágtam a városnak.

Száz lépést se tettünk, amikor megszólított egy férfi. Karthagóinak néztem. Ne keressük az utcát, mondta, sose jutnánk oda. Majd ő elvezet. S udvariasan intett, hogy Balázs maradjon hátra. Hallottad az imént, hogy milyen jó kémrendszere volt Didónak. De megvolt az elnyomottaknak is. Már tudták, hogy csak velem beszélt a szökevény s én vagyok a bizalmasa.

Tüstént megérkezésem után a fonákjáról láttam Karthagót. Mialatt a bátyám körülkocsikázta a belvárost s a három szépasszonnyal táncolt, én meredek sikátorokon keresztül mentem a vezető után. Csoré gyerekek ültek a pisijükben, rongyos kis ördögök máglyát égettek újságpapírból, koldusok rázkodtak a kövön, az emberek lába közt. Beláttam a lakások gyomrába,

a betegek ágyába és ágya alá, még fenn állt a nap, de már lámpa égett a szobákban, hunyorogva, mogorván, fojtott gyűlölettel, mint a vert asszony, akitől verés után mindjárt szolgálatot követelnek, a férfiak ingujjra vetkőzve kártyáztak az asztalnál, félretolt edények és szerszámok közt s nem lehetett tudni, hogy melyik a leveses tál és melyik a csirizes tányér. Lezüllött uraságí palota volt a leglöbb bérkaszárnya, valamikor gőgös lehetett a homlokuk a csukott ablakokkal, de aztán kihúzódott vagy kihalt belőlük a vagyon s helyette belepte és szétrágta a nyomor; pelenkák, kapcák, zubbonyok, rongyos lepedők száradtak a nyitott ablakokban. Hová lett az inas, aki hajdan elkergette a ház elől az éneklő koldust? A házakból most dőlt a koldusének s a gépzene. A koronás címer céltábla volt a parittyázóknak, a címerállatok megcsonkítva ágaskodtak a pajzsban a kapu fölött, lyukas kannák, széttört hordók, rozsdás szerszámok, üres ládák hevertek az istállóban a faragott hintók és kikefélt lovak helyén, munkanélküli férfiak és elnehezült asszonyok üldögéltek az udvarok végében. Már csak a fenekük alatt a zsámoly tudott az isteni fényes időkről. Kétszárnyu lépcső kanyargott a cirádás templomokba, gyerekek lógtak a karzatán, egymást püfölték, marták, taszigálták; két emelet mélységben lesett rájuk a halál a kövezeten. De olyan termékenynek látszott ez a patakzó, szennyes kő, hogy ha a fejére esett volna egy kölyök, azon nyomban tízet szültek volna helyette az asszonyok, ültő helyükben a zsámolyon.

Egy ilyen lezüllött palotába fordultunk be. Javítóműhely volt az üveges, fedett udvarán, csikorogtak és sivítottak a gépszerszámok, a padló s a levegő tele volt vasporral. Fölmentünk a sötét lépcsőn a második emeletre egy sapkakészítőhöz, keresztülmentünk a

műhelyén, a segédek fölnéztek, láttam az arcukon, hogy ismerik a vezetőt, senkise köszönt, visszafordultak a munkához. Egy üres raktár következett a műhely után s a rákövetkező szobában ült az, akihez küldtek. Alacsony irodai asztalnál ült s egy sokszorosított arckép lógott mögötte a falon. Ez volt az egyetlen dísz a rideg szobában. Fölkelt, meghajolt, de nem mozdult az asztal mellől. Én meg csak ámultam, a szavamat vesztve. Teljesen ősz volt. Nem tudom, mért gondoltam, hogy tavaly szökött meg s a másik ifjúhoz hasonlít. Erre voltam elkészülve. Lehet, hogy hasonlított hozzá, de egy negyedszázad előtt. Akkor szökhetett meg, mikor te jártál Karthagóban. A kisérőm magunkra hagyott. Egy üres szék állt szemközt az övével, az asztal túlsó oldalán; megkinált vele.

Két órát beszélgettünk. Folyékonyan tudott karthagói nyelven, de idegen kiejtéssel. Eltaláltam, hogy huszonöt éve szökött meg. De akkor mért nem szökött tovább? — kérdeztem. Hozzánk például, tengerentúlra? Mért vállalta a halálveszélyt s a vigasztalan lappangást a koldusok közt? Efféle kérdésekkel ostromoltam. « Érte » — felelte, s maga mögé mutatott, a képre. Száz esztendős eszményükért. S a jövendőért. Azokért, akiket ma láttam a vízben. Kiderült, hogy az ő szökése óta, huszonöt év alatt még tíznek sikerült a kísérlet. Mellette maradtak, munkatársai lettek. Láttam kint a segédeket? Kettő közülük való. Hetet más műhelyekben osztott szét. S a tizedik kalauzolt ide.

Egy negyedszázada készültek, hogy felszabadulljanak a véradó alól s érkezésünk másnapjára tették a kísérletet. Akkor volt a vezérük századik halálévfordulója. Még most se tudtam, milyen áldozatról s miféle véradóról beszél. De abban a két órában lassan elmondott mindent, mert szükségük volt a hajónk-

ra, ha nem sikerül a vállalkozás. Kiderült, hogy évek óta szemmel tartottak mind a hármunkat, kipuhatolták az idegeinket, vágyainkat,jellemünket s rám esett a választásuk. Tudtomon kívül rég ismerőse voltam, azért volt bizalmas hozzám.

Egy szörny lakik a palota alatt, apám. Hozzá vezetnek a zárt ajtók. Ő a család szégyene, de zsarnoka is. Didó ősanyja beleszeretett egy bikába s egy telhetetlen bikaember született a fajtalan szerelemből. Az ő gyomrát tömik évente tizennégy ifjúval, neki építette a varázsló a palotát zegzugos pincéivel s a dísztermek alatt kanyargó útvesztőkkel, ahol csak az etetői tudnak eligazodni. S kell etetni, mert különben mérgében hátára emelné a várost s kő kövön nem maradna Kathagóban. Téged elkapott a nászünnepen a tarka forgás s a csalogató semmi, a zárt ajtókat kellett volna berugnod! A teremsor csak látszat, a palota a labirintusért épült, hogy nyugodtan zabáljon a szörny. Ő az igazi hatalom Karthagóban, nem az istenek, akiket oszlopokon és templomokban imádnak.

Megígértem, hogy velük tartok. De nem én kellettem, hanem a hajó. A főnök negyedszázad alatt kitanulmányozta az útvesztőt, tudta, mikor alszik a szörny s milyen fegyver fog rajta. Másnap este akartak behatolni a barlangjába, a mai szökevénnyel együtt tizenegyen. Abban egyeztünk meg, hogy útrakészen várom őket a hajón. Oda menekülnek, ha nem sikerül a vállalkozás, de mégis élve szabadulnak, kifutok velük a keleti hegyfokig, ahol már saját vitorlásuk rejtőzik egy félreeső öbölben.

Másnap este a bátyám Didóval elment a bordélyba, az öcsém majd elmeséli, hogy vele mi történt, én egyedül vártam a hajón, készen a kifutásra. Tudhatod, milyen nehezen múlnak ilyenkor a percek. Parti szél játszott a zászlócskákkal, nagy messze ri-

koltozott egy dzsesszkürt, egy citera szólt közel a sötétben, itt is, ott is kondult egyet egy harang, mintha álmában fordulna egyet. A palota ablakai kialudtak s már a mozivá vedlett főtemplomon is csak egy kék lámpás égett. Folyt az utolsó előadás. Gyanútlan volt a város.

Végre az őrszemes matróz átevezett a partról egy emberrel. Előzőleg megegyeztünk, hogy rögtön hírt adnak a vállalkozás sorsáról. Egyedül jött, jó hírre számítottam. Arra kért, menjek vele a partra, mert a főnök beszélni akar velem. Másnapra kellett halasztaniok a vállalkozást. Leverten csónakba ültem, kieveztünk a partra s követtem az embert az első épületig. Ott hárman rámugrottak s kocsiba dobtak. Rendőrök voltak. Már nem védett területenkívüliség.

Egy huzatos nagy épületbe vittek, félhomály derengett a meszelt falak közt, sűrű rács volt a folyosóablakokon, Láttam a nagy jövés-menésből, hogy aznap mindenkit behívtak szolgálatra. Rögtön egy nyomozó elé vezettek.

Vigyáznom kellett minden szóra, mert nem tudtam, mi van az összeesküvőkkel s mit tudnak róluk, mennyit tudnak rólam. Nem akartam árulójuk lenni a feleletekkel, ellenkezőleg, azt akartam, hogy a vallató árulja el magát a kérdéseivel! Azokból akartam kitalálni a sorsukat. S hogy mi történt tulajdonképpen az utolsó órákban? Kérdéseiben ott lappangott valahol a válasz, csak ki kellett találni.

Nagy tisztelettel beszélt a hazámról, magasztalta a műveltségét s olyan költőinket idézte, akikről sose hallottam. Cigarettával, szivarral, feketével kínált, megkérdezte, hogy tetszenek a karthagói asszonyok s folyton ígérte, hogy hamarosan elenged. Elvették az órámat, nem tudom, meddig tartott köztünk a torna. Megkérdezte, hogy láttam-e, amint tegnap két temp-

lomgyalázót kergettek a vizen? Egy veszélyes szekta bujkál Karthagóban, amely rendszeresen meggyalázza az istenek oltárait; a két ifjúnak is ez a bűne. No, helyben volnánk, gondoltam. Az volt a reményem, hogy csak a szökevény rejtegetésével gyanúsít. A főnököt nem is említette. De a vallatás véget ért anélkül, hogy tudtam volna, mi van a többivel s mi lett a szörnnyel? Hátha csak engem fogtak el, a többi közben a hajóra menekült s most parancsnok nélkül nem tudnak kifutni? Szét tudtam volna verni az udvarias pofáját.

Karthagóban mindent halogatnak, de fürgék és erélyesek, ha a szörnyről van szó. Kora reggel már bíróság elé állítottak. Ott találkoztam a többiekkel. Valamennyit elfogták. Egy áruló volt köztük. Minthogy egyforma büntetést kapott mind a tizenegy, nem tudhattuk, melyik volt. Tiz évi kényszermunkára ítélték őket, engem háromra.

Nem értettem az ítéletet. Mért csak kényszermunkára s mért nem halálra, holott főbenjáró bűnt követtek el? Másnap hajnalban megtudtam az okát.

Kopaszra nyírtak, fegyencruhába öltöztettek s kivezényeltek egy kőbányába. Mészkő katlan volt a bánya, magas, sima sziklafalak zárták körül. Mi a fenekén dolgoztunk. Eleinte árnyékban álltunk s nem is hajszoltak nagyon. Aztán megjelent fölöttünk a nap s ragyogni kezdtek a fehér sziklaoldalak. De a ragyogásból csakhamar izzás lett. Mondtam, hogy lenyírták a fejünket s a melegben közben derékig vetköztünk. Most kezdett dolgozni a pálca az őrök kezében. S délfelé megjelentek a felhők. De nem az égen, hanem az arcunkon s a hátunkon. A bögölyök. Ugy martak, mint a betanított állatok. S akkor megjelentek a nézők is a bánya felett, a szikla tetején. Szokás Karthagóban, hogy divatos szépasszonyok a gavallérokkal kikocsiznak egy ciprusligetbe s ilyenkor útba ejtik a kő-

bányát. Egyszer hadifoglyok dolgoznak a mélyben, máskor magunkfajta merénylők, de mindig akad vércsiklandó látnivaló. Tarka napernyőket tűznek a meredek szélére, kibontják a jeges italokat, isznak, csipegetnek a gyümölcsökből s nézik lenn a fegyencek komikus harcát a kővel, a hőséggel, a botokkal s a legyekkel. Láttam odalentről a kigyúlt, kéjelgő arcukat, csúfoltak, szidtak, gyümölcshéjjal dobáltak, tele mézesüvegeket hajítottak le, az üveg eltört, a méz kifolyt, ettől még jobban megvadultak a legyek. Igy dolgoztunk estig. Egész éjjel szaggatott a fejem, hánytam, a hideg rázott. Másnap kisebesedett háttal hajtottak a bányába. Azt mondják, a tíz éves büntetés csak formaság, hogy papíron betartsák a törvényt, a legerősebb fogoly is elpusztul egy év alatt. S közben feje fölött a magasban az a gúnyolódás, az a csúfondáros kacagás a napernyők alól s a lehajított hulladék! Délfelé észrevettem, hogy már csak tizenegyen vagyunk. Hiányzott a szökevény, elvezényelték. Ő volt az áruló. Valószínüleg még a hazájában behálózták, hogy nyomára jöjjenek a főnöknek, akit egy negyedszázada kerestek. Ezért tudott bemászni a hajónkba az üldözők elől.

Nem említette a bátyám, hogy Didó elárulta neki a sorsomat. Két napig könyörgött értem s kiváltott a csókjaival. Megalázóbb váltságot már nem is fizethettem volna. Együgyű voltál, apám vagy gyalázatosan könnyelmű. Mért nem rugtad be a zárt ajtókat? Megtudtad volna, hogy egy szörny lakik a palota gyomrában.

A legkisebb fiú elbeszélése.

Könnyelmű voltál, apám, beérted a palotával. Én feléje se néztem. Jobban mulattam az emberek közt. De hadd tartsak rendet én is.

Mikor elváltam a bátyámtól, a parton mentem tovább. Nemsokára egy szép nagy kerthez értem, nyitva volt a kapuja, tornácos fehér ház látszott a kavicsút végében. Nehány fiatalember fordult be előttem a kapun, utánuk szegődtem. Pálmák, babérfák s óriási magnoliák álltak a ház körül, félig nyitva volt a bronzajtaja, énekszó hallszott belülről, nem igazi dal, inkább éneklő meseszó. Bementem.

Egy négyszögű oszlopos terembe értem. Közepén nyitott volt a teteje, a fény s a füst számára, amely a tűzhelyről szállt fel. Két asztal húzodott a hosszanti falaknál; nehány férfi hevert lakomázva a külső, falmenti oldalukon. Ecetes hagyma, olajbogyó s bor volt előttük, csepegő ürücombok sültek a nyárson. Keveset ittak, láthatólag nem az asztalban, hanem egymásban s az énekben gyönyörködtek. Szép szál ősz ember állt az egyik oszlop előtt, akkor kelhetett föl ezüstveretű székéből s erőlködés nélkül, elmerült, komoly arccal mesélt. Lantszó kísérte a hangját.

Egy hajósról szólt az ének, akit hiába üldözött bosszújával egy isten. Hosszabb volt az ő türelme, mint az isten haragja. Tíz évig ostromolt egy várat s utána tíz évig hányódott a tengeren, húsz évre elszakadt hazulról, közben felnőtt a fia s keresésére indult, gazdátlan házát pedig ellepték a tétlen, garázda kérők. De a hegyen tovább szolgált a pásztora, a kertben tovább gyomlált az apja, a házban tovább szőtt a felesége s keresés közben tovább gondolt rá a fia. Nem volt mindig rossz dolga a hajósnak, néha az életére törtek, de máskor meg szép cselédlány fürdette s a vihar egy-egy szépasszony ágyába vetette ki. Szerette, hogy embernek született s tudta, hogy bajokban kell élnie. Ebből a szép mulandóságból akarta kiragadni egy nimfa, aki örökélettel kínálta s egy boszorkány, aki a kéjek után disznóvá varázsolta a kedveseit s a sziklák

szűzei, akik az örvény fölé csalogatták halálos énekükkel. S a hajós belement minden próbába, az egyik nem törte meg s a másiktól nem puhult el, vállalta a veszélyeket, mert tapasztalásra született, únta és utálta az istenek haragját, de tűrte és végigcsinálta, amit rámértek. Elfogadta a nimfa ágyát, de visszavágyott a feleségéhez, udvarolt a boszorkánynak, de nem változott disznóvá, meghallgatta a szűzek énekét a sziklán, de az árbochoz köttette magát. Magától megtalálta a mértéket, nem kellett neki se az öröklét, se az állati gyönyör, izgatta a kaland s közben hazasóvárgott, jól mulatott és folyton okosabb lett, kifárasztotta az istenek haragját s a rövid csodák és szép kisértések közül hazatalált az ősi tűzhelyhez, a csöpp királyságba, vitéz fiához, kertészkedő apjához, a hű feleséghez s gyermekkori játszótársához, a disznópásztorhoz s mint apja a kerti gyomot, ő is kiirtotta az emberi gyomot a házból, rettenetes íjával halomraölte a semmittevő kérőket.

Fáradhatatlan volt az énekes, de a mi fülünk se tudott betelni. Időnként kortyolt egyet a borból; feltünt, hogy milyen bizonytalanul nyúl a kupa után. Bámultam a mérsékletüket, óraszámra alig ettek, alig ittak, beérték az énekkel, pedig nem voltak jámbor legények, csak úgy sütött a szenvedély a pillájuk alól.

Hajnalodott, mikor végzett a mesével. A főasztalhoz vezették; akkor láttam, hogy vak. Leheveredett a fiatalok közé s most azok mulattatták tréfás nótákkal, az egyik három törpéről szólt, akik egy szűrőben elmentek a tengerre, kikötöttek egy dinnyeföldön, megettek hárman egy dinnyét s úgy megdagadtak, hogy nem fértek vissza a szűrőbe. Megmondták, hogy egy idegen került a házba, felállt s hozzám vezettette magát. Ő volt a házigazda. Leült mellém, kikérdezett a ha-

zámról s utunkról. Nagyon kíváncsi aggastyán volt s látszott, hogy még szenvedélyesen érdekli a világ s olyan mohón tanul, mint egy siheder. Megtetszhettem neki vagy talán friss fejjel akart tovább faggatni, mert meghívott magával másnapra. Egy barátja darabját fogják játszani az öböl túlsó oldalán, mondta.

Másnap délelőtt értem küldte a hajóhoz a fogatát. Kihajtottunk a városból s egy hosszú, árnyas völgyön átkeltünk az öböl túlsó felére. Négy szín volt szépen összehangolva a vidéken: a sötét örökzöld az aranyos sáfránnyal s a fehér nyírfa a kékes olajfával. Nárcisz nyílt az út mentén, lila glicínia kúszott a fekete ciprusra, erős kis lovak legeltek a mezőn s a láthatáron boldogan kéklett a tenger.

Egy sziklába volt bevágva a félköralaku nézőtér, háttal a hegyoldalnak s szemközt a tengerrel. Violaszínű sziklák nyíltak a vízben. Egy márvány karszékhez vezettek az első sorban; a többi ülés sziklapadokból állt. Két részre oszlott a játékszín, a hátsó egy vászonra festett palotát ábrázolt három kapuval, erről a színről pár lépcső vezetett a nézők közé egy körtérre. Ide táncolt ki kétfelől a kar a játék elején. Magasan állt a nap, mikor elkezdődött a dráma. A színészek festett maszkban, magastalpu cipőben s hosszú köntösben játszottak a lépcső tetején, a palota előtt. Óriási volt a maszkjuk s köntösüket a derekuk fölé kötötték, hogy emberfölöttinek látszódjanak. A kar táncolt és énekelt a történet hatása alatt, de... hogy is mondjam csak?... egészen más érzésekkel, mint a játékosok, akik mozdulatlanul fogadták a csapást, kövéváltak fájdalmukban s bementek a házba meghalni.

Egy királyról szólt a darab, aki türelmével megszégyenítette a gonosz isteneket. Születése előtt jóslatot hall az apja, hogy fia lesz a gyilkosa s a fiú a gyilkosság után feleségül veszi saját édesanyját. A megré-

mült ember kiteteti a csecsemőt a vadaknak, de vadak helyett pásztorok találnak rá s átadják egy királynak, a fiú idegen Udvarban nő fel s nevelőit tartja édes szüleinek. Vitéz és eszes ifjúvá serdül, sok földet bejár, egyszer egy szűk ösvényen összeszólalkozik egy utassal, hirtelen indulatában megöli, eljut egy országba, megszabadítja a pusztító szörnytől, a hálás nép kérésére ott marad királynak s feleségül veszi az özvegy királynét. Később pestis tör az országra s féreg költözik a vetésbe; boldog évek után egyszer csak szenvedni kezd a nép. Miért? A papok valami lappangó nagy bűnnek tulajdonítják s a jóshelyről hozott jelentés is arra céloz, hogy nagy bűnös lappang köztük, az ő vétke fertőzi a levegőt s a vetést. Maga a király lát neki a nyomozásnak, kikérdezi alattvalóit, fölfedi a múltat, megszállottan a saját vesztére tör az igazság nyomában. Minden szál hozzá vezet. Apja volt az utasember, hazája volt a megszabadított ország, anyja volt az özvegy királyné. Az asszony megöli magát s ő kiszúrja a szemeit, világgá bujdosik a lányával s vezekel azért, amiről nem tehet. De vakon és rongyosan is minden ízében király s a lánya a gyermeki hűséggel, ő meg az önbüntetéssel az istenek gonoszsága fölé emelkedik és hosszú szenvedés után hamvai végül áldást hoznak arra a városra, amely befogadja. A darab egy himnusszal végződött a költő szülőföldjéhez. Mindent magasztalt benne, csak azt nem, hogy ő is ott született.

Boldognak, szerencsésnek és szép embernek mondták a költőt; én annyit tudtam meg a darabból, hogy sajnálja az embereket s mégis irónikus. A kar táncolni kezdett és háladalt zengett a csapás előtt, szerencsét és boldogságot jósolt egy perccel az összeomlás küszöbén. Épp olyan gyanútlan volt, mint a hősök. Ti azt tanítottátok, hogy a bűnhődés mindig a bűnt kö-

veti s azért szenvedünk, amit elkövetünk. Ez a költő többet tud rólunk. Az ember rövid boldogság után szenved, néha a bűneiért, néha ártatlanul. Ami az isteneknek csak játék és szeszély, az földi tükörképében pusztulás s az ember csak szomorúságot vet és halált arat, ha földi sors helyett égi örömökre vágyik.

A játékot a nézőkkel együtt kellett volna látni. Ősidők óta szájról száll a történet, a szépapjuk is ismerte. Nem kellett találgatniok, nem érthették félre, rögtön összedobbant a szívük a szorongásban, mert húszezren előre tudtak arról a végzetről, amely csak lassan világosodott ki az áldozatok előtt a színpadon. Intelem, testvéri óvás fojtogatta a torkukat s a tudásuk már szánalom volt abban a percben, mikor a kar sípszóval s táncolva megjelent alattuk a körben.

Előadás után a költő odajött az énekeshez. Daliás öregúr volt; látszott, hogy megszokta a nők és honfitársak hizelgő pillantását s a kettő közül a nőké esett jobban. Bemutattak neki, két kocsiban tértünk vissza Karthagóba, de a város előtt megálltunk vacsorázni egy vendéglőben. Meleg este volt; kint ültünk a lugasban.

A költő már kevesebbet kérdezett, mint az énekes. Ugy látszik, nem volt olyan kiváncsi a világra s beérte azzal, amit utazás nélkül is tudott az emberi sorsról. Az volt a híre, hogy sokat gyötörte a szerelem. Később megjött a kedve a pohár mellett s magán mulatva elmondta, hogy egyszer egy színpadi sikere után a honfitársai felbuzdulásukban megtették hadvezérnek; szerencsére a hadjárat nem volt egetverő ügy. Nekibátorodtam s megkérdeztem, hogy mért ír mindig szomorú darabot ilyen fényes ég és ragyogó tenger közt? Nem lepte meg a kérdés, úgy látszik mások is kérdezték már, mert rögtön megfelelt. Azért, felelte, mert

örülni csak kettesbe lehet igazán, a nép lelkét a megosztott közös fájdalom emeli föl. Azt akarja, hogy irgalmat érezzenek a honfitársai. Kegyetlen nép az én népem, mondta, a szenvedés képeivel probálom szelidíteni. S aztán — tette hozzá elkomorulva, közelről minden élet borzalmas.

Fáraďtak voltunk a megelőző virrasztástól s a meleg naptól, korán asztalt bontottunk. Hazamenet a költő meghívott másnapra egy költőtársa darabjába. Ezt a városban játszották, azon a parton, ahol a kisebbik városrész fekszik. Visszatértem a hajóra s meg akartam osztani az örömömet a két testvéremmel. De egyikük se volt ott. Te már tudod, hogy az egyik Didóval ölelkezett, a másikat a rendőrség vallatta.

Másnap értem jött a költő s gyalog sétáltunk át a színházba. Egész másfajta volt, mint az a másik, a sziklaszínház. Fából építették, kerekre. Padok álltak a tetőtlen nézőtéren, de sokan szorongtak a padok közt is és körülállták a játékszín dobogóját. Körös-körül a páholyokat vékony faoszlopok választották el; úgy láttam, ott vannak az előkelő emberek, legalább is, akik ruhára azok. A nők nagyrésze álarcot viselt és pipázott. Az udvar hátában állt egy torony, zászló lengett rajta, amit csak játéknapokon húztak fel, kicsi zenekar búját meg a fedele alatt. A darabokat három színen játszották: a torony erkélyén, a torony lábában s a nézők közé kiugró dobogón. Az volt a főszínpad. Csak egy-egy tárgy célzott a helyre: egy fa az erdőre, egy kecskelábu asztal a kocsmára, egy lámpás az éjszakára s egy összevont köpeny arra, hogy szél fúj, mert a játék úgy lelkesítette a nézőket, hogy a színészek a diszletezést a képzeletre bízták. De a jelmezük szép és cifra volt és finom anyagokból készült. A nőket kamasz fiúk játszották. Ült nehány néző a dobogón is, udvaroncok és tisztek voltak, nagy

tengeri kalandok s háborúk hősei, ismerték a költőt, barátai s pártfogói voltak ilyenkor, békeidőben.

Itt is korán kezdődött az előadás. A darab egy királyfiról szólt, aki csak hosszú halogatás után, a halál küszöbén teljesíti kötelességét. Ez a kötelesség a bosszú. Királyapja szunditás közben hirtelen meghalt egy kerti padon. Trónját s szép özvegyét az öccse örökli. Rettenetes étvágya van ennek az embernek, minden kell neki, hatalom, ital, sógorasszony. De a fiú elött szellemalakban megjelenik az apja s elmondja a halálát: méreggel ölték meg álmában és saját öccse a gyilkos. Korábbi sejtelmeket erősít meg a fiában a szörnyű váddal, mégse tudja rábírni a tettre, az ifjú magában rágódik a titkán. Feltűnik az Udvarnak a zavart viselkedés, bolondnak tetteti magát, hogy elterelje a gyanút, úgy tesz, mintha megzavarodott volna a kamarás lányáért. Színészek jelentkeznek az Udvarban; éppen jókor jönnek: a fiú a király előtt eljátszatja a bűntényt. A próba sikerül s a csapda megfogja a bűnöst. A király rosszul lesz a felidézett bűntett láttára. De a fiú még most se cselekszik s a király helyett majdnem anyját öli meg civakodás közben s leszúrja a kamarást, aki egy függöny mögött kihallgatta őket. A kamarás lánya belebolondul a borzalmakba s a fia bosszút esküszik a királyfi ellen apja haláláért. Kapóra jön az eskü a trónbitorlónak, aki most már tudja, hogy az öccse mindent tud. Előbb tengerentúl akarja eltetetni láb alól s amikor meghiúsul a terve, a kamarás fiával akarja belefojtani öccsébe a titkot. Nyilvános vivást rendez köztük, de a kamarás fiának megmérgezi a tőrét s minthogy körültekintő gyilkos, vívás elött a kikészített borba is mérget kever, hogy két forduló közt megkínálja a szomjas királyfit. De a borból a vívó helyett az egyik néző iszik s az a néző maga a királyné s a mérgezett tőr nemcsak a

királyfit sebzi meg, hanem a kamarás fiát is, mert a viadal hevében fegyvert cseréltek. A bűn eszköze együtt pusztul áldozatával. Csak most cselekszik a királyfi s halálos méreggel a testében a hullarakást megtetézi a ledöfött királlyal. Habozása miatt sokkal több áldozatot szedett a bűn, mintha rögtön cselekedett volna. Elvesztek az ártatlanok: a király, a királyfi s a kamarás lánya, elpusztult a gyilkos s vele pusztultak a gyengék: a királyné, a kamarás s a kamarás fia, a megsértett jogrend egyformán szedte áldozatait a két sorból, azért telt meg holttestekkel a színpad és szenvedett az egész nép, azért zúgolódott és sietett a törvényes utód elé. Négy tiszt fölemelte a királyfi holttestét, a katonák sortüzet lőttek, tízszer annyi vérrel ki volt engesztelve az ártatlanul kiontott vér. Olyan jó volt rajta sírni, apám.

Előadás után fölkerestük az írót a függöny mögött. Ő játszotta a király szellemét, de már visszaöltözött civilbe. Középkoru, udvarias, szűkszavu férfi volt. Mondták, hogy eleinte tündérjátékokat és víg darabokat írt, de főúri barátai belekeveredtek valami összeesküvésbe, a királyné elfogatta őket s azóta elsötétült az írása, árulásról, hűtlenségről s a megsértett rendről szól. Azt is mondták, hogy egy jóbarátja megcsalta a szeretőjével. Sok mindent mondtak róla, valószínüleg semmise volt igaz. Nem mintha félénknek vagy óvatosnak tartottam volna. Képes lehetett mindenre s képzeletében túl volt jón és rosszon, de a darabjából kitűnt, hogy az életben a rend és igazság kell neki. S arra már te figyelmeztettél apám, hogy a költők a képzeletükben kiélik a szenvedélyeiket, a valóságban nem marad rá idejük s a szemérmük is tiltja. Évente két-három darabot ír, betanítja, rendezi, átírja mások darabjait, igazgatja a színházat s kezeli a föld-

jét, családi földjüket, amit darabokban vásárol vissza a nyereségéből.

Vacsorára az ő vendégei voltunk egy kocsmában. Amikor bejött, néhány pipázó felállt a szomszéd asztaloktól, hogy átüljön, de intett, hogy hármasban akar maradni, megértették s visszahúzodtak. Sört ivott, nekünk bort hozatott; tárkonyos ürücombot ettünk a kedvéért. Később ő is fölmelegedett egy kicsit, elmondta, hogy új legelőt bérelt a juhainak, jobbat a tavalyinál, meg is látszik az állatokon. Vett két mennyezetes ágyat s négy pár kesztyűt a lányainak, új kalapot az apjának, egy igáslovat a kertésznek s két húsvéti gyertyát a templomuknak. A feleségét nem említette. Később átintette néhány barátját, egy vastag ajku, sebhelyes óriás is áttelepedett, járt a szája, szellemesen és tudással s el volt ragadtatva magától, az asztalt verve követelte a magasztalást, ha nem dicsérték eléggé. Ugy láttam, a költő szereti és jó cimborának tartja. De azt is láttam, hogy senkise fontos neki igazán, mi sem. Éjfél után visszatértem a hajóra.

Még jártam volna Karthagót ilyen emberek és látványok után, de a matrózok morogtak, hogy senkise törődik velük, a tiszt urak elpárolognak a városba. Igazuk volt, a hajón maradtam azután s elmeséltem nekik a bujdosó hajós történetét s a két tragédiát. Negyednap előkerült a két testvérem, a nagyobbiknak nyúzott volt a képe, a kisebbik tele volt sebekkel.

Jól emlékszem, apám, mennyire lelkesedtél Karthagóért, mikor elindultunk. Te sejtettél belőle valamit, én talán megtaláltam az igazi várost. S az igazi Karthagó megtanított a Mérték, a Rend s az Irgalom nagy leckéjére.

— Háromra tanított, fiam s ha visszaméssz, még

tanit harmincra. Különben vissza se kell menned, megérlelődnek maguktól is, itthon, magadban.

— Hogyan, apám, te tudsz az én Karthagómról is?

— Én mindegyiket ismerem, fiam. Mind a hármat. De rátok biztam, hogy találjátok meg az igazit. Kicsi szolgám, legkisebb fiam, te megtaláltad. Hajolj le, hogy megcsókoljalak. Ismered az ígét, Balázs: Jól vagyon, jó és hű szolgám, kevesen voltál hű, sokra bizlak ezután, menj be a te Uradnak örömébe.....

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
Előszó .	5
Irgalom	9
A kegyenc .	62
A délutáni előadás	114
A kolostor előtt	134
A kép .	139
A tanítvány	153
A zsámoly . .	174
Húsvét Amalfiban .	190
A Garibaldista	209
Az érme .	221
Hajótöröttek	245
Lélekvándorlás	258
A csere	276
Karthagó .	320

LA FIACCOLA per le Arti Grafiche - Borgo Pio 70, Roma - 1955